

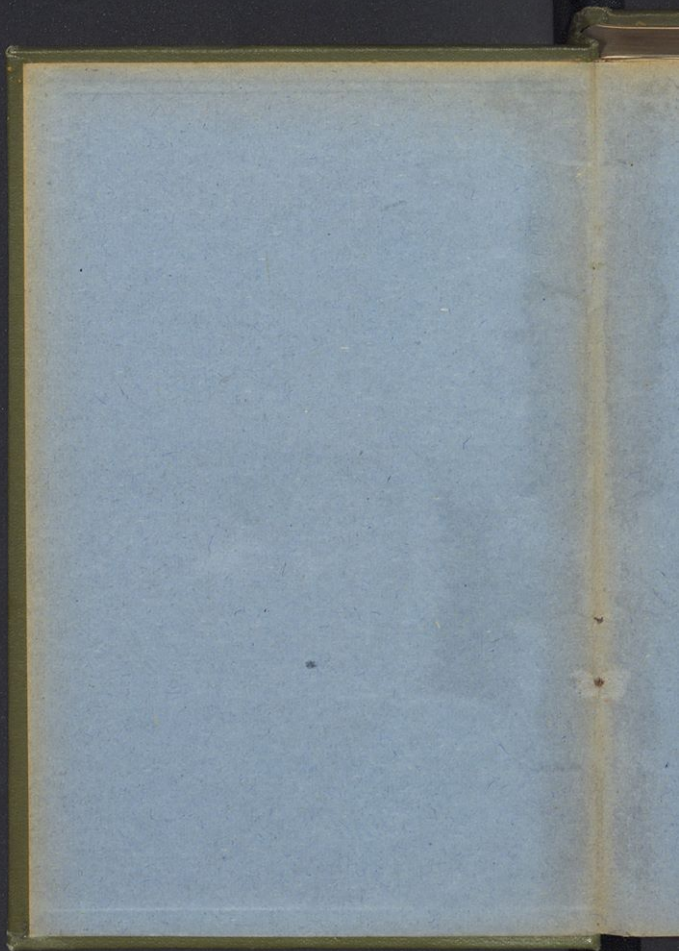
VI
B 37594
9

Minka Govekarjeva

Ruska moderna

37594, VII, B. 9

gladno

RUSKA MODERNA

GORKIJ, ANDREJEV,
SKITALEC, BUNIN,
ČIRIKOV

NOVELE IN ČRTICE

PREVELA
MINKA GOĐEKARJEVA

V LJUBLJANI, 1905

NATISNILA IN ZALOŽILA
PL. KLEINMAYR & BAMBERG

RUSKA MODERNA.

GORKIJ, ANDREJEV, SKITALEC,
BUNIN, ČIRIKOV.

NOVELE IN ČRTICE.

PREVELA

MINKA GOVÉKARJEVA.

V LJUBLJANI 1905.

NATISNILA IN ZALOŽILA IG. PL. KLEINMAYR & FED. BAMBERG.

VII B 37594g

Prejeto od urada
za upravljanje imovine
upornikov

030033097

Vsebina.

	Stran
Uvod	7
Maksim Gorkij:	
Ded Arhip in Ljonka	41
Kan in njegov sin	79
Iz dolgega časa	90
Na plavih	119
Leonid Andrejev:	
Laž	145
Stena	160
Molčanje	173
Skitalec:	
Skozi šibe	197
Ivan Bunin:	
Velga	317
Prelaz	334
Nova železnica	340
Evgenij Čirikov:	
Izgubljeni sin	359

UVOD.

Maksim Gorkij in tovariši.

Ruski narodni roman je ustvaril Gogolj. On je spočetka že pod vplivom francoske književnosti prvi spojil naturalizem in idealizem v realizem ter ustvaril tip ruske novele in ruskega romana, ki se v bistvu svoje oblike in svoje smeri ni izpremenil do danes. Ruski naturalist ne more prikriti svojega narodnega idealizma, in celo Dostojevskij, izhajajoč iz mračnega labirinta sibirskih temnic, ni izgubil vere v vzore na tem in na onem svetu. Čudovita mešanica treznosti, normalnosti, stvarne analize z metafiziko, demonskim satanizmom in nadčloveškim nietzscheanizmom podaja ruskemu romanu prav poseben ruski značaj: naiven, preprost v izrazu in formi, a sila kompliciran po svoji notranji naravi — skratka: ruski psihološki roman.

Ako se govori o modernem ruskem lepovljstvu, se imenujeta najprej Tolstoj in Dostojevskij, — prvi je poet priprostega in moralizujočega mužika, — drugi poet kompliciranega inteligenta. Tolstoj misli, čuti, sanjari in piše

kakor mislijo, sanjarijo in čutijo milijoni ruskih seljakov; Tolstoj je glasnik ruske kmetiške psihologije. Kakor pristen ruski mužik je trezen in jasen, izbegava poti, ki vodijo v metafizično nebo ter se zanima le za vprašanja konkretnosti; celo iz evangelija izkuša napraviti realistično-podučno knjigo za narod ter trga mistično aureolo s tisočletnih legend. Nebesa hoče imeti že na tem svetu ter grmi patetično proti inteligenci, proti vojni, proti zakonu, kakor more patetično rezonirati le modrujoč kmet naivne moralnosti in apostolske plemenitosti.

Dostojevskij, genijalni blaznik, pa je iskal kontraste empiričnega in mističnega, človeškega in božjega v naravi ter je ustvaril iz teh kontrastov svojo tragično filozofijo o življenju. Empirična veda, metafizika in blazna ekstaza so kumovale njegovim delom. Tolstemu pa je Dostojevskij enak v svojem sovraštvu do zapada Evrope, v svoji silni veri v Rusijo in v moč krščanske religije. Strastna vera v moč in bodočnost ruskega naroda ter njegova velika ljubezen do proletarijata ruske domovine in v silo iskre božje, ki more dvigniti iz blata najpropalejše človeško bitje, — te lastnosti so ga storile ustvariteljem in vzornikom vse nasledujoče ruske literarne generacije. Glavna njegova vrlina — neke vrste proroška, psihološka jasnovidnost, ki se kaže zlasti ondi, kjer meji

zdravo dušno stanje ob oblast blaznosti — je vplivala in vpliva še danes na moderno beletristiko vse Evrope. Dospevajoč v svojih psiholoških študijah vedno iznova do one tanke meje, ki loči logično in realno mišljenje od eksaltacije, ki loči dobro od zla, dovoljeno od zločina, je iskal Dostojevskij izhoda v ekstatičnosti, metafiziki, pod zvezdo Apokalipse. Z neobičajno virtuoznostjo je do najnežnejšega detajla analiziral in opisoval halucinacije, epilepsijo in blaznost, tako da kot poznavalec boleznega stanja presenzitivne duše in pesnik moralne mrzlice še danes Dostojevskij nima para v ruski literaturi; pač pa ima svoje naslednike, ki so sicer docela samisvoji in samorasli, katerih dela pa neizbežno rastejo pod neugaslo apokaliptično zvezdo — Dostojevskega. Rusko dekadentstvo se danes sicer roga pesimistu Tolstemu ter zameta optimizen Dostojevskega, toda v istini hodi vzlic svojim nijnam vendarle vsa moderna ruska beletristika — če že ne popolnoma za njima, nehote vzporedno z njima.

Od Gogolja, Gončarova, Turgenjeva, Dostojevskega, Saltykova in Garšina do Tolstega ter do najmlajših med mladimi ruskimi leposlovci se vleče vedno ista struja spojenega naturalizma z idealizmom, združene analize zunanjega in notranjega življenja v človeku in naravi, in Francoz de Vogue je imenoval

Maksima Gorkega, najodličnejšega zastopnika sočasne ruske moderne, naravnost „obnavljačem Gogolja“; nič manje pa ne bi zaslužil Gorkij vsaj v nekem oziru tudi naziv „obnavljača“ Dostojevskega, s katerim ga prav očitvidno veže osobita ljubezen do proletarstva, do ubogih in zaničevanih, celo do potepuhov in zločincev, do duševnih in moralnih propalic.

Do Gogolja in Dostojevskega so bile resnične besede genijalnega Aleksandra Hercena, da je ruska književnost produkt le aristokratskih talentov; vsi znamenitejši pisatelji so bili člani višjih in najvišjih ruskih slojev. Ta okolnost je očuvala rusko književnost od prostaških elementov ter jej je dajala zunanji in notranji *comme il faut*, ki se je izražal v preskrbni eleganci oblike in sloga ter v notranjem čustvu za mero in takt, a tudi v šabloni, v omejenosti snovi, tipov, v ozkosti duševnega obzorja ter v moralni filistroznosti, ki je proglašala vsako zdravo strujo za svobodo „zapadnim otrovom“... Istina je, da tvori do XIX. veka rusko inteligenco le ruska aristokracija ter da se šele od početka XIX. veka čuje v ruski književnosti glas srednjih stanov. Odkar pa so se odprla vseučilišča svobodni filozofiji, je začel monopol aristokracije izgubljati svoja tla v književnosti, izginjal je byronizem, usihala je romantika ter se pojavila z epohalno silo demokratska struja realizma. Tr-

govec Pelevoj, zdravnik Bjelinskij (ruski Lesing), trgovec z živino in lesom — lirik Koljcov in ukrajinski kozak Gogolj so zanesli v rusko književnost ono demokratsko, narodu prijazno literarno smer, ki je na njej osnovana še dandanašnja realistična šola pesnikov in pripovednikov. Tako je mogla nastati moderna ruska književnost iz opozicije proti klasicizmu in romantizmu ter je izraz demokratskega boja za enakopravnost vseh ljudskih slojev v človeški družbi.

Klasična književnost je kazala človeka kot „junaka“ ter ga je slikala takega, kakoršen bi ne smel, ali kakoršen bi moral biti, da bi bil človeštvu ideal; brigala pa se ni za to, kakšen je človek v resnici. Tako je bila moč klasične književnosti *fantazija*, — moderna književnost pa zahteva *opazovanja*, *analize*. Zato jemlje moderni pesnik človeka iz njegove vsakdanjosti ter išče njegovo individualnost, zasleduje prirodo v njeni moralni brezbriznosti ter kaže oni neumorni napor človeštva za vsestranskim izjednačenjem vseh bitij te zemlje. „Junaki“ so izginili, in nastopila je masa z vso svojo neblagodišečo sodrgo! Kralji, vojvode, grofi in ministri ne dajejo dandanes več pravca in karakteristike posameznim dobam, nego odločajo široke plasti naroda, iz katerega izhajata vsa moč in značaj celokupnosti. Davnominole dobe pravljičnih herojev

ne zanimajo nič več današnjega sveta s toliko čarobno silo, kakor so zanimale v časih klasicizma in romantike; in celo moderni aristokraciji je obrnilo sočasno slovstvo hrbet; — sedanjost s svojimi krutimi borbami za življenje, za resnico in pravico, — delavni, pridobivalni, za vsakdanji kruh in politično svobodo, za človeško čast in kulturni napredek boreči se sloji oplojajo danes domišljivost modernih beletristov. Kar boli, duši, muči in žali ter kar navdaja s hrepenenjem široke vrste naroda, le to je danes snov modernim novelam in romanom. In tako danes beletristično slovstvo ni več *l'art pour l'art*, ni več le izraz lepote in himnus vzorom, nego je visoka pesem, kličeča „in tyrannos“, ki davijo svobodo, enakopravnost, kulturni in politični napredek in vsak razmah individualnosti.

Rusko realistično slovstvo je od Gogolja dalje skoraj vseskozi taka bojna visoka pesem, in nešteto je ruskih pesnikov, ki so morali poplačati smelost svojega revolucionarnega peresa s svobodo svojega življenja.

Že dolgo pa ni vrelo in kipelo med ruskim narodom tako kakor vre danes, zato pa nas morajo zanimati prav posebno sočasni ruski beletristi, glasniki stomilijonske ruske, po svobodi hrepeneče in za večje politične in kulturne pravice boreče se mase. Ti pisatelji pa so v prvi vrsti: A. M a k s i m P j e š k o v - G o r k i j,

Leonid Andrejev, Stjepan Petrov
Pejrov-Skitalec, Ivan Bunin, Ev.
Čirikov in Telešev, ki tvorijo literarno
družino — moskovsko moderno.

* * *

Največji ruski beletristični umetnik v poslednjem desetletju, lani umrli Ant. Čehov*, je prvi opozoril Rusijo na izredni pripovedni talent Gorkega, čegar usoda je znamenito vplivala na vsa dela tega danes najpopularnejšega ruskega novelista in dramatika.

Gorkij** je pseudonim Alekseja Maksimoviča Pješkova, ki je bil rojen 14. marca leta 1868 v Nižnjem Novgorodu kot sin sobnega slikarja in tapetarja. Ker je kmalu osirotel, je prišel jedva devet let star za vajenca k nekemu črevljarju; v tem času ga je ded učil ob nedeljah in praznikih po psalterju in molitveniku čitati in pisati. Toda črevljarstvo mu ni ugajalo in utekel je k nekemu stavbnemu risarju in od tega k slikarju svetih podob. Ali tudi ta posel mu ni prijal in tako je poslej poizkušal različne obrti; bil je kuharski učenec na velikem parniku, ki je vozil po Volgi, nato vrtnarski učenec, potem pekovski vajenec, drvar, nosač, prodajalec sadja in

* «Momenti». Prevel Iv. Prijatelj. Izdal in založil
L. Schwentner v Ljubljani.

** Gorkij = trpki, grenki.

kvasu, čuvaj na železnici, delavec v tovarni v Tiflisu in končno pisar v odvetniški pisarni. Že na parniku je čital Gorkij po navodilu svojega učitelja — kuharja — povesti Gogolja, Uspenskega, Dumasa st. i. dr. „Dotlej“ — piše Gorkij sam — „nisem mogel trpeti tiskanega papirja, niti potnega lista... V 15. letu pa se me je polotilo uprav besno hrepenenje po omiki in se mi je vzbudila želja, da bi hodil v šolo. Zato sem šel v Kazan, ker sem se trdno nadejal, da je šola za vsakogar brezplačna. Toda izkazalo se je, da ni tako in stopil sem v službo pri nekem peku za tri rublje na mesec. To je bilo najtežje delo, ki sem se ga kdaj lotil v svojem življenju.“ (Iz tega milieuja je spisal Gorkij kasneje svojo povest „Šestindvajset in ena“.*) Obupan in nezadovoljen tavajoč iz poklica v poklic, se je izkušal leta 1888 usmrtiti; ko je ozdravel, je začel svoje življenje svobodoljubnega popotnika brez miru in doma iznova ter je zašel, križem Rusije prav v Rumunijo potujoč, v najrazličnejše sloje in družbe, občeval je z vagabundi in izmečki človeštva ter je spoznal do dna vse tipe „bivših ljudi“. V pisarski službi pa se je za daljšo dobo ustavila njegova ahasverska noga; njegov plemeniti šef, ruski odvetnik I. J. Lanin, je spoznal njegov sijajni talent ter je skrbel zanj z uprav

* «Lj. Zvon», l. 1901, str. 40 i. nd., prevel Iv. Prijatelj.

očetovsko skrbnostjo. „Njegov vpliv na moje nadaljnje izobraževanje je bil neizmerno velik“, priznava Gorkij. „Njemu sem dolžan večjo zahvalo, kakor kateremukoli človeku.“

Toda v Gorkem se je zbudil Ahasver iznova, in zopet je begal križem po Ruskem ter je bil v službi v Kavkazu pri neki železniški tovarni. Tu je spisal svojo prvo romantično povest iz ciganskega življenja „M a k a r Č u d r a“ (1892) ter jo je priobčil (1893) v listu „Kavkaz“. Leta 1894. pa se je, vrnivši se v domovino, seznanil s pisateljem Vladimirom Korolenkom, ki je prvi spoznal veliki pripovedni dar Gorkega ter mu je uglasil pot v prve ruske liste. Korolenko je posredoval, da je obelodanil eden najuglednejših ruskih književnih listov — „Russkoje Bogatstvo“ — Gorkega povest „Č e l k a š“ ter mu je s tem utrdil pisateljsko eksistenco. Ko se je potem oglasil še Anton Čehov ter je brez zavisti opozoril rusko inteligenco na novo literarno zvezdo — M. Gorkega, je bil tudi v najbolj skeptičnih kritičnih krogih renomé mladega novelista ustaljen. Odsihdob je izdal M. Gorkij že več knjig svojih novel, črtic in romanov („T r i“, „Foma Gjordjejev“) ter je spisal četvero dram „M a l o m e š č a n j e“, „N a d n u“, „D a č n i k i“ in „O t r o c i s o l n c a“.

Kakor Tolstoj, vidi tudi pesimist Gorkij izvir socialnih hib in človeške bede v moderni

pseudokulturi; zato jo sovraži ter se zateka v priprostost naivne narave, v step, v gozdove, med „bosjake“ in „bivše ljudi“, ki so vrgli siloma raz sebe vse vezi državljske civilizacije ter živé bedno, a svobodno samo svoji individualnosti.

Tip „bosjaka“ je očrtal že Nikolaj Pomjalovskij, ki je poznal in opisal tudi iz lastnih izkušenj „bivše ljudi“ v najnižjih slojih peterburškega proletarijata; takisto je Aleksander Levitov, čegar nemirno življenje je dokaj slično življenju Gorkega, s fotografsko vernostjo opisoval proletarijat po mestih in vaseh, in klasično delo bosjaštva je že Dostojevskega grandiozno delo „Zapiski iz mrtvaškega doma“. Bosjaštva torej ni našel Gorkij, pač pa ga je zunanje in notranje opisal najtemeljitejše, ga predstavil Rusom v najrazličnejših varijacijah ter ga najkrepkejše individualiziral. Bosjak je Gorkemu nositelj najvišje svobodomiselnosti in živa utelešenost ideala svobodoljubja; ta bosjak goji v sebi najstrupenejše sovraštvo do site buržoazije, ki ne pozna ne sočutja, ne dobrote, ne veselja do dela in do lepote, ki lenari v svoji lažnjivi civilizaciji ter poginja brez koristi in brez škode. „Sit človek je žival; nasiteni in lačni so si sovražniki vselej in večno!“ — Bosjak zameta vezi zakona in prijateljstva, bega s kraja v kraj, neodvisen, svoboden, samsvoj v bedi in sreči, poln zaniče-

vanja in sovraštva do reda in miru, — kralj, ki vlada vsemu svetu, ki ničesar ne želi in ki zaspí miren v raztrganih cunjah za prvim plotom, da pograbi ob prvem solnčnem svitu zopet svojo palico ter hiti, poln neodoljivega hrepenenja za srečo, dalje in dalje.

Bosjaki so Gorkemu ljudje, ki so vrgli od sebe ves strah pred življenjem; izgubljeni so, propali in zanemarjeni, toda v njih dušah ni ugasnila iskra človečanstva, živi ogenj vere v pravico in resnico, ki jo iščejo z neutešljivim pohlepom. In ti vagabundi hranijo v svojih prsih srcé, ki ga bogatinci nimajo! To so resnični ljudje, ne mrtve duše, kakor buržoazija. — „Biti državlján — ni nič; biti človek — je vse!“ V vsakem svojih bosjakov osvetljuje Gorkij tudi njega najboljše strani, a le za trenotek, potem páde zopet junak. Naj se godi bosjaku še tako dobro, prej ali slej se naveliča tega mirnega, enoličnega življenja, in tako vrže v kot svoj kosec kruha, ostavi svojo ljubicó ter začne iznova begati po svetu, četudi mora stradati pri tem. Vse, kar je stalnega, vzbuja vagabundu otožnost, zaničevanje in išče utehe le v modrovanju ter v tavanju po stepah. In navadil se je tega življenja. Hrepenenje se ga loti, kakor hitro se kje ustavi. Dasi je docela preverjen, da ne najde nič novega, ga vendar vleče v tujino. Niti življenje po mestih, niti življenje po vaseh ne umiri takega človeka;

povsod se čuti v okovih. To je žeja Rusa po svobodi, ki bruhne včasih z elementarno silo na dan.

Bosjaki so stradači, prevarjenci, obupanci, ki obsojajo svetovne naredbe, socialne razmere, a tudi nimajo moči, poseči v življenje aktivno in poiskati svojemu življenju cilj in smoter. Sami si priznavajo: „Kdor ni za delo, nima pravice do življenja. Slabič sem in življenje je za moje moči pretežko. Čutim sicer banalnost življenja, a izpremeniti ga ne morem.“ („M a l o m e š č a n i“.) V njih žari jeza, polni so sovraštva zoper konvencionalnost navadnega življenja, ki jo imenujemo eksistenco.

A kaj žene te ljudi iz kraja v kraj? — Ta elementarna nemirnost, ta dušecha nezadovoljnost, to hrepenenje, ki nima na videz nobene realne podlage, se nam kaže najjasnejše v Gorkega romanu „F o m a G o r d j e j e v“. Vsakdo bi vendar mislil, da bi moral biti mladi in lepi bogataš Foma, če že ne srečen, pa vsaj zadovoljen. A tudi zadovoljen ne more biti. V bogastvu nesrečen, v ljubezni tako kruto ogoľufan, se uda pijači ter postane blazen, idiot. Foma je s svojo, za kompromise nesposobno naravo vendarle vagabund in proletarec kljub svojim milijonom. Človek, ki pada v boju ter z resignacijo in nekakim uživanjem pospešuje svoj lastni pogin. Ta pogin ima neko privlačno moč v sebi; Foma čuti, kako se mu vrti v

glavi, kako nemirno mu bije srce, kako se mu ožijo prsi. Samota mu postane nepremagljiva, razjeda mu srce; zaman prosi milosrčnosti svoje bližnjike, zaman vzpenja roke, proseč jih ljubezni, ... ljudje ostanejo gluhi in nemi.

Sila bedni so junaki Gorkega in obup jim razjeda dušo in srce. Toda obenem so veliki v svojem ponosu, v svoji brezmejni ljubezni do svobode potepuštva. „Ljubim to blodno življenje, prijatelj“, pravi tak potepuh. „Zebe me, stradam, trpim žejo, ali prost sem ... nobenega gospodarja ... sam svoj gospod ... če si tudi odgriznem glavo — ni besede mi ne more nihče reči ... Te dni sem stradal in divjal ... sedaj ležim in zrem v nebo ... zvezdice mi pomižkujejo, kakor da mi hočejo reči: Nič ne dé, Lakotin, le naprej, ne udaj se! ... In mehko mi je pri srcu ...“

V svoji drami „N a d n u“ je naslikal Gorkij družbo propalih, izgubljenih, „bivših“ ljudi, živečih v kleti, slični živalskemu brlogu. Tu so polblazen igralec, beraški baron-alkoholik, brzojaven uradnik-morilec, tatovi, prostitutke, vlačugarji, zvodniki i. dr. — same propalice, a vendar ljudje, ki vzbujaajo sočutje in občudovanje s svojo filozofijo o življenju, o resnici, pravici in Bogu. In človeku, zročemu to strašno tragedijo vagabundov, se zdi, da čuje vedno in vedno motiv: „Ljubite jih, usmilit se jih! Čim slabši, zavrženejši so, tem potreb-

nejši so vaše ljubezni! Ljubezen manjša bedo in sramoto, ljubezen poboljšuje in dviga!“ In tako ne rodi ta žaloigra iz dna grehote, propalosti, umazanosti, egoizma, strasti in zločinov v nobenem srcu sovraštva do človeštva, nego — vceplja ljubezen in sočutje do najnižjih in najzaničevanejših, polnih hrepenenja po rešitvi, po svobodi iz ječe bede in sramote.

A Gorkij ne slika le bosjakov, nego opisuje s svojim narodnim jezikom in v krepkem slogu, ki ga ni možno dovolj verno podati niti v najboljšem prevodu, tudi najrazličnejše tipe kmetiškega, obrtniškega, delavskega, otroškega in malomeščanskega življenja ter zna podajati iz veličastne ruske narave slike, ki so prepojene z resnično poezijo. V fini analizi duše je soroden Dostojevskemu, v plastični karakterizaciji ter v poetično ubranem podajanju milieuja pa je eden prvih mojstrov moderne beletristike.

Zadnje večje delo Gorkega, katero je izšlo v tisku, je njegova drama „D a č n i k i“ (Letoviščarji), ki je zajeta iz življenja ruske inteligence. Tudi v njej je dal Gorkij jasnega izraza svojim načelom. Ideja te drame je: Ruska inteligenca je lena, okorna, propala ter brez zveze z ruskim življenjem in z narodom. Vse teži za srečo in veseljem, a ne uživa ju nihče. Ta inteligenca se le dolgočasi, prepira, spletkari, živi slučajno skupaj, slučajno se razhaja ter ne zapušča za seboj ničesar kot prah. Nepotrebni,

nekoristni so ti „letoviščarji“ na zemlji, a srečni bi mogli postati le, če bi delali za one, ki stoje nižje... V družbi te drame se kaže vse licemerstvo, lokavost, lažnjivost, hinavstvo in medsebojna mržnja ruske gnile buržoazije. Sami so si porezali peroti in končno obleže v blatu, a domišljajo si, da so vzvišeni inteligentniki. Gorkij kliče Rusom: „Vun iz tega blata! Ne ubijajmo lastne svobode!“

Razumljivo je, da si želi Gorkij tudi rešitve iz sedanjih dušecih političnih razmer na Ruskem ter da hrepeni po večji politični in socialni svobodi svojih rojakov, trpečih pod reakcionarnim absolutizmom. Tako se je zgodilo, da je izrazil svoje simpatije delavcem in vsem mladim ruskim duhovom, ki so sovražni sedanjemu ruskemu političnemu sistemu. Posledica tega je bila, da ga je prišla ruska policija in ga vrgla v ječo, iz katere ga je jedva rešila združena akcija njegovih prijateljev. Težko bolan je odpotoval na jug, od koder prihajajo o zdravju Gorkega jako neugodni glasovi...

Za Gorkim je danes najpriljubljenejši ruski moderni pisatelj **Leonid Andrejev**. V „Žurnalu dlja vsjeh“ je leta 1903. podal svoj životopis takole:

„Rodil sem se 1871. leta v Orlu in tam sem študiral na gimnaziji. Učil sem se jako slabo, tako, da sem bil v sedmem razredu zadnji; a v nramnosti nisem imel nikdar boljšega reda kot

štiri, kvečjemu tri. Najlepši čas v gimnaziji, ki se ga spominjam še sedaj z zadovoljstvom — to so bili odmori med urami, takoimenovane ‚izpremene‘, in oni, v ostalem redki slučaji, ko so me zapodili iz razreda. Po praznih in dolgih hodnikih tišina, ki jo rušijo osamljeni zvoki koraka; na obeh straneh zaprta vrata, a za njimi polne učilnice; solnčni žarek — svoboden žarek, ki se je prikral in je prodrl skozi neko špranjico in ki se igra s prahom, za časa odmora še bolj nemirnim, — vse to je tako tajinstveno, zanimivo in polno posebnega, prikritega smisla. Še ko sem bil na gimnaziji, mi je umrl oče, zemljemerec, in sem zato mnogo trpel na univerzi. Že v prvem tečaju v Peterburgu sem stradal, sicer pa ne toliko vsled pomanjkanja kakor zaradi mladosti in ker nisem znal porabiti preostanka svoje obleke. Še sedaj me je sram, če pomislim, kako sem mogel biti dva dni brez jedi, ko sem imel vendar dvoje ali troje hlač, dve vrhnji suknji, zimsko in letno i. t. d. Študije sem dovršil v Moskvi. Tu se mi je v materijalnem oziru godilo bolje; pomagali so mi prijatelji in ‚komité‘. A z druge strani se spominjam z velikim zadovoljstvom peterburške univerze: tam je silna diferenca akademske mladine, in vsled ostro oddeljenih skupin človek lahko hitro najde sebi prikladno okolico. Leta 1894. januarja meseca sem se hotel ustreliti. Posledice tega ponesre-

čenega strela so bile, da mi je naložila uprava cerkveno pokoro in poleg tega me je hudo bolelo srce, kar sicer ni bilo opasno, toda jako neprijetno. V tem času sem parkrat poizkušal pisati, toda ne posebno srečno, zato pa sem se udal z velikim zadovoljstvom slikarstvu, ki ga ljubim še iz otroških let: slikal sem po naročilu portrete po tri ali po pet rubljev. Ko sem se izpopolnil v tem poslu, sem dobival za sliko tudi po deset do dvanajst rubljev. Leta 1897. sem dobil na vseučilišču diplomu in vpisal sem se med advokate, a takoj izpočetka sem krenil s pota: imel sem samo eno večjo obravnavo, ki sem jo izgubil v vseh inštancah in nekoliko krivičnih brezplačnih zagovorov.

Leta 1898. sem napisal na predlog tajnika „Kurijera“ J. D. Novikova prvo svojo velikonočno pripoved, nakar sem se posvetil popolnoma pisateljevanju, ki je bilo precej raznovrstno: nekaj časa sem pisal sodne novosti, feljetone in pripovedke pod različnimi pseudonimi. Sedaj se bavim samo z beletristiko in napišem samo včasih kak kratek članek. V književnem oziru mi je mnogo pomogel s svojimi vedno resnimi nasveti in vzgledi Maksim Gorkij.“

Leonid Andrejev je torej, kakor njegov učitelj Gorkij, v precejšnji množini okusil grenkosti življenja in je ogledal na sebi vse socialne nepravilike, ki kraljujejo v ruskem inteligentnem

proletarijatu. Videl je sam prav ob izviru, kako težko je tem društvenim slojem, ki morajo stopati preko tujih pragov, da si pribore skorjo suhega kruha in da izvojujejo na tak način sebi mesto in obstanek. Videl je dobro bedo in odvisnost na samem sebi.

Kakor vsak inteligen ten proletarec, ki je prepuščen samemu sebi, da poizkuša povsod pridobiti si pripravno mesto, tako je tudi Leonid Andrejev poizkušal na mnogih poljih svoje moči ter se je šele naposled udal beletristiki. Andrejev ni začel zgodaj pisati, kajti vse njegovo književno delovanje traja štiri do pet let. To delovanje se je začelo brez posebne senzacije; a simpatije napram pisatelju so naglo rasle pod vtiskom njegovih knjižnih proizvodov. Ž njimi je očaral pisec svoje čitalce, ki nikdar in nikjer ne nehajo težiti za nečem novim, svežim. Izvzemši stare korifeje in Čehova, moramo konstatirati, da je danes v Rusiji poleg Gorkega najpopularnejši književnik Leonid Andrejev, ki si je pridobil v tako kratkem času velikansko množico čitateljskega občinstva ter je doživel več izdaj svojih del.

A tudi napadala je kritika Andrejeva silno ostro. Dvignili so se vsi čuvaji morale in čistote zaradi njegovih spisov, češ, da ne nauče človeka prav ničesar dobrega, nego mu vzbujajo in netijo samo mračne živalske instinkte. Na največji odpor je naletela njegova novela

„V me gli“,* v kateri opisuje pisatelj razvoj moške doraslosti ter opozarja na opasnosti, ki preté v tem času mladeničem zaradi napačne vzgoje. Andrejev slika uprav virtuožno nekega dijaka, ki se pogrezne v smrdljivi mlakuži zla zato, ker ni nikogar, da bi ga podučil in tako rešil pogube...

Kakor vidimo iz biografije Leonida Andrejeva, se je razvijal pisatelj sredi inteligentnega proletarijata, katerega življenje mu je dobro znano. Zato se tudi bavi z življenjem in psihologijo takega srednje-naobraženega ruskega človeka, pričenši pri gimnazijcu in završujoč z inteligentnikom, ki je po volji ruskega socijalnega reda, ali vsled onega nemirnega principa v človeku, — ki se glasi: zmagati ali propasti, — zašel, se zapil in propadel. Iz te sfere jemlje Andrejev tipe in barve za svoje pripovedi, polne melanholsko - mističnih refleksov. V svojih spisih je Andrejev vedno pesimist; njegove novele predstavljajo knjigo o življenju in smrti in nosijo mračen, pesimističen, nevesel značaj. Skoraj iz vseh del Andrejeva veje ona ruska otožnost in apatija, katero rojevajo mnogi težki dnevi duševnega suženjstva.

Zanimivo je, s kako suhim tonom slika Andrejev tragične momente življenja. Umor,

* Izšla v prevodu v «Slovenskem Narodu» l. 1903.

samomor, naravna smrt, to mu ni nič hudega, groznega: „Ako se ti ne posreči življenje, ako gloda strupen črv tvoje srce, tedaj vedi, da se ti bo gotovo posrečila smrt,“ in „Neka vnémarna slepa moč nas je vzklicala iz naročja nebitnosti in ista moč nas vodi zopet nazaj v nebitnost“, to sta vodilni misli nekaterih njegovih povesti. Sploh je Andrejev originalen v prikazivanju smrti; s svojimi umirajočimi junaki postopa hladno, kajti „smrt razkrije včasih prvikrat pravi smisel te ali one eksistence, smrt dviga zatiranca in vse one, ki zaničujejo same sebe, naredi jih junaške bojevnike za svojo individualno, absolutno svobodo.“

Kako priljubljen predmet je Andrejevu smrt in vse njene grozne posledice, priča tudi najnovejše njegovo senzacionalno delo, ki je izšlo v Peterburgu ter v Berolinu v originalu ter hkratu v nemškem prevodu „R d e č i s m e h“. V obliki dnevnika dveh bratov popisuje Leonid Andrejev v prekrasni umetniški obliki vso grozo in bedo rusko-japonske vojne, strašno trpljenje vojakov ter vpliv morjenja na Daljnem Vztoku na rusko in tudi na japonsko inteligenco. Tudi ruski poet se vdeležuje kot vojak aktivne vojne; strašna vročina, žeja, lakota in zapuščeni, opustošeni kraji ubijajo vso energijo Rusov, ki korakajo proti sovražniku v topi apatiji. Ko jih zgrabijo

Japonci, hipoma vsi oživé, pozabijo vse svoje neznosno trpljenje, se bijejo kakor levi, a so končno vendarle poraženi. Bojišče je posejano s trupli. Nenadoma se približa Rusom zopet vojaški kor. Topovi grme, puške žvižgajo, kupi mrtvecev se večajo, število ranjencev je ogromno. Tudi poeta - vojaka zadene krogla in mu odbije obe nogi. Preneso ga v vojaško bolnišnico, kjer izve, da so mu bili nasprotniki — rojaki in da mu je krogla ruskega topa odbila noge! Vojaški zdravnik, uničen in zbegan, zblazni... Poeta - vojaka pošljejo, ko ozdravi, domov. Toda vojna mu je uničila živčevje, groza in muka sta mu zmedli pamet. Po cele dneve in noči poseda za pisalno mizo ter piše s suhim peresom veličastno himno o ljubezni in cvetju. Domišlja si, da piše večnokrasno pesem... kupiči bele liste... in umre za pisalno mizo s peresom v roki... Njegov brat mu je bil ves čas s svakinjo vred ljubezniv in sočuten strežnik. Ko je brat umrl, odpotuje vsa pokojnikova obitelj na kmete iskat tolažbe, le brat ostane v hiši ter nadaljuje pokojnikov dnevnik, zapisuje po spominu njegovo pripovedovanje ter slika svoje nočne halucinacije. Zdi se mu namreč vsako noč, da vidi za pisalno mizo pokojnega brata, da čuje njegove vzdihе ter da sliši škripanje njegovega peresa... Blaznost, ki je vtisnila pečat pokojnikovim zapiskom in pokojnikovemu pripovedovanju, se

loteva polagoma tudi brata. Nesrečnež čuti to, bori se s halucinacijami — zaman. Na kolo-dvorih vidi v svoji blaznosti dan na dan vlake, polne ranjencev, ujetnikov in blaznikov. Zdi se mu, da vre med narodom, da iščejo zarotnike, da je cesta polna trupel in sovražnikov ter da se vali po ulicah reka krvi... In končno zblazni tudi drugi brat, ko je še napisal plame-neč protest proti vojni.

Kakor v vseh svojih delih, je tudi tu Andrejev največji v finem, najnežnejših nijans polnem slikanju duševne ubranosti svojih junakov. Psihologija je njegovo polje; tu se jako približuje Dostojevskemu.

Dela L. Andrejeva bi mogli razdeliti v tri vrste: a) pripovedi iz otroškega življenja („Peterček na kmetih“, „Valja“ in „Angelček“); b) alegorijske in simboli-stične novele; in c) pripovedi iz življenja s psihološkim in filozofskim koloritom („V megli“, „Brezdno“, „Molčanje“, „V temno daljino“, „Povest o Sergiju Petroviču“, „Žili-bili“ i. dr.)

Med alegorijske povesti spadajo zlasti „Laž“, ki govori o nesmrtnosti laži, večni in nepremagljivi uničevalki vsake sreče, dalje „Stena“, grandiozna črtica, ki slika v brutal-nih barvah obupni boj človeštva za napredek in svobodo, boj, ki zahteva sicer nešteto žrtev, na mesto katerih pa stopajo vedno nove trume

z neumrljivo nado, da premagajo končno tudi zadnjo oviro ter prekobalijo steno, ki loči sedanje dolino solz od bodoče obljubljenе dežele idealov, sreče in blagostanja. Naj stoji stena, naj zahteva še mnogo žrtev, napadalci so nesmrtni kakor bogovi ter verujejo, da porušijo kdaj ta zid, in če ostane tudi samo eden, vsaj ta bo gledal — novi svet!

V to serijo spada tudi črtica „S, m e h“, v kateri slika Andrejev z bridkim humorom in s trpko satiro idealno ljubezen sentimentalnega in naivnega mladeniča...

Iz vseh del Andrejeva je videti, da izhaja iz srečnejših socijalnih, meščanskih razmer, kakor Gorkij, in ima zato tudi večjo šolsko izobrazbo ter s tem tudi večjo uglajenost v izražanju svojih idej. Zato je tudi njegov slog umetnejši in izbranejši ter njegov jezik literarnejši, seveda zaraditega tudi bledejši in reserviranejši...

Še intimnejši prijatelj, kakor Andrejev, je Gorkemu S t j e p a n P e j r o v, ki si je nadel karakteristično pisateljsko ime **Skitalec** (klatež). V povesti „S k o z i š i b e“ je velik kos njegove biografije. Bil je revnega mušika sin, ki se je prebil skozi življenje kot pevec po sejnih in kot pevec v cerkvi, kot igralec na harfi ter kot komedijant. Prehodil je Rusijo od severa do juga, od vzhoda do zahoda, stradal, zmrzoval, trpel sramoto potepuha in berača

ter bil kakor Gorkij v pravem pomenu besede — bosjak. Vstopil je v šolo, da bi postal učitelj, a nadarjeni mladenič, ki ga je vzgajal po poti le lastni oče, se je bil pač že preveč navzel duha bosjaštva — svobodoljubja in odpora proti vsem vezem, zato so ga iz šole kmalu zapodili. In njegovo bosjaško življenje se je začelo iznova. Slučaj je hotel, da se je seznanil z Maksimom Gorkim, in sorodni duši sta se našli. Gorkij je takoj spoznal, da ima Skitalec velik pisateljski talent ter ga je potegnil v svoj krog. Plahi, od usodnih udarcev izmučeni Skitalec je mogel pod vplivom prijatelja naglo razviti svoj močni izvirni pisateljski dar ter napisati v par letih celo vrsto povesti in črtic, v katerih je naslikal moderno rusko življenje v vseh njegovih boleasnih pojavih z največjo plastiko in s čudovito samoraslostjo.

Kakor Gorkij, zajema tudi Skitalec snovi in tipe svojih del naravnost iz osebno znanega mu življenja bosjakov in „bivših ljudi“ ter opisuje osebe in dogodke, ki jih je večinoma sam doživel in sam videl. V povesti „Skozi šibe“ je naslikal Skitalec idealista, ki ga tira usoda vse življenje skozi šibe, ga muči, davi, ubija in mori, a idealist ne obupa nikdar ter se nadeja vedno in vedno: „Še to zapreko odstranim, potem pa pojde vse kakor po maslu!“ Ponižuje se, loteva z unemo vsakega dela, vse zna, česar se poprime s svojo jekleno voljo, z

dobrim svetom in z usmiljeno roko je na uslugo vsakomur, žrtvuje bližnjiku svoj mir in svoj trdo zasluženi kruh, — samemu sebi pa ne more pomagati, kajti usoda ga goni dalje skozi besno padajoče šibe dotlej, da omaga in pade kakor preganjana zver ter izdihne svojo zbegano dušo ... V novelah „O k t a v a“ in „Z o r n i c a“ („Ranjaja abjednja“) je naslikal Skitalec iz lastnih izkušenj znano mu življenje ruskih cerkvenih pevcev, nadarjenih, a ponesrečenih eksistenc. V slikanju občutja v ruski cerkvi ob rani in večerni uri ter v opisanju misli in čustev vernikov, ki zahajajo v narodno rusko cerkev, je Skitalec najnežnejši poet, slikar najfinejših nijans. Trpkega humorista se kaže Skitalec v noveleti „Ljubezen dekoratorja“. Osveto ubogega gledališkega slikarja, ki opravlja hkratu umetnost elektro-tehnika in ki je nesrečno zaljubljen v puhlo baletezo, je tu opisal Skitalec s humorom, ki človeku iztiska solze. To je mračna slika iz življenja nadarjenega proletarca, čegar umetnost je plodonosna le onim, ki ga prezirajo in žalijo. Čist, jasen humor pa veje iz črtice „P e v s k a v a j a“, anekdota iz Skitalčevega življenja med cerkvenimi pevci, ki se vadijo ob fisharmoniju pod nervoznim regentstvom ruskega organista veličastnega mešanega zbora, ki ga motita le pijan tenor in pijan bas.

Vse te in še druge povesti Skitalca so vzbudile na Ruskem najsplošnejše priznanje; spričo svojega ljubeznivega humora in svojega eminentno poetskega daru uživa Skitalec danes poleg Gorkega in Andrejeva tudi v strogo literarnih krogih najširšo popularnost. Njegov slog je preprost, narodno naiven, a kakor s cvetkami posuta poljana tudi poln duhovitih in perečih vrst ter poetske ubranosti bogatih odstavkov, ki jih čitatelj ne pozabi izlepa.

Skitalec pa piše tudi stihe, smeje, brezobzirne, svobodoumne poezije, polne grenkosti, trpkosti in revolucionarnega razmaha, — pravcate bojne himne mlade ruske generacije! Maloštevilne so te pesmi, a krepke, silne po svojih idejah, — elementarni vzkriki pod kruto knuto vzpenjajočega se naroda, strastno hrepenčega iz oblasti teme pod svobodne žarke mladega dneva...

Ivan Bunin je najfinejši opisovalec ruske narave in mojster v občutja polnih slikah, dasi je v Rusiji in zlasti v inozemstvu manj znan kot njegovi tovariši. Večina njegovih gracijoznih, z umetniško skrbnostjo izcizeliranih črtic je zelo kratka ter obsega jedva par strani; a skoraj brez izjeme vse so simbolistične. Buninu je vse simbol: dejanje, popis, dialog; glavno mu je, da poda abstraktno idejo z realnimi sredstvi jasno in dojmljivo. Dekadent Bunin izbegava vsako meglenost v slogu ali

izrazu, ne uporablja za vzbujanje duševne ubranosti nikakih zagonetnih prispodob, niti v formi ne išče nikake bizarnosti, nego dosega svoj namen z docela priprostimi sredstvi. Dobra vzgleda njegove simbolistike sta n. pr. črtici „Prelaz“ in „Nova železnica“. V prvi črtici izraža napeto, z mukami zvezano hrepenenje človeštva za vedno novimi cilji; ko doseže, premagavši vse strme prelaze ter razne nevarnosti, enega, išče zopet drugega, vedno in vedno iznova se poti in trudi preko prelazov, dokler ne prekobali zadnjega ter se ne zgrudi pred svojim zadnjim ciljem. „Nova železnica“ podaja jasno želje modernega ruskega inteligenta: sila počasi, po brezkončnih serpentinah in klancih se vijoča, le z najsilnejšim naporom prodirajoča, skozi divje gozde in žalostne puste se plazeča železnica je simbol počasno napredujoče kulture. Brezkončna je ruska domovina in ogromno je število Rusov, toda brez kulture je ta domovina puščava, in ta narod je mrtev. „Tudi jaz gledam na ta mladi, a že toli izmučeni narod... In zdi se mi, da predstavlja vsa Rusija eno samo splošno puščavo gozdov in snega, ki se sedaj spušča nanj dolga, nema noč...“ Seveda se čuti bednega v taki deželi in med takim narodom ruski inteligent; tujec se zdi rojakom in nič duševno skupnega ga ne veže na domovino, zavito v kulturno noč. „Kje je vendar domovina mene,

ruskega inteligentnega proletarca, ki begam osamljen po teh rodni krajih? Kaj je ostalo skupnega v nas s to gozdno puščavo...? Ali morem razumeti njene tuge in ali jej morem pomagati? Kako strašno osamljeni smo mi, ki iščemo brez pomoči krasote, resnice in višjih radosti zase in za druge v tej orjaški šumi!“ — V črtici „V e l g a“ je podal pisatelj simbol največje samopožrtvovalnosti sposobne ljubezni žene, v skici „G r m a d a“ simbol večnega kesanja človeškega duha, ker je šel brezbrizno mimo sreče, ki je ne najde morda nikdar več. — Črtica „N o v o l e t o“ je izraz duševne in moralne razklanosti modernega ruskega človeka, ki ljubi priprostost in poezijo življenja na selu, kjer postaja mehak, nežen in dober; toda privlačuje ga tudi mesto, oaza sredi ruske puščave, ki izrablja vse njegove duševne moči. Tako koleba ruski moderni inteligent med selom in mestom, a nezadovoljen je povsod... Vse Buninove črtice so rafinirane psihološke študije, ki se kaže v njih markantna pisateljeva individualiteta globoke, sanjave duše in pristno ruske filozofije. Psihološke procese prikazovati z najostrejšim verizmom, daje glavno črto Buninovi literarni fizionomiji. Nijansa je njegova moč in njegov smoter! Ker je tudi mojster sloga, spadajo Buninove drobne črtice med najodličnejše sadove ruske „moderne“...

Ljubljenec ruskega dijaštva pa je **Evgenij Čirikov**, ki zna s presenetljivo resničnostjo in nedosegljivo silo slikati težko rusko dijaško življenje po vseučiliščih in izven njih v vseh svojih različnih pojavih, v boju za osebno in politično svobodo ter za svoj obstanek; srečo in bedo, ljubezen in sovraštvo, fantastično idealnost in romantiko v podstrešnih sobicah ter heroično trpljenje in požrtvovanje, napredek in prostost ljubeče revolucionarne mladine, gineče po groznih ruskih ječah ali doma pri starših, ki jih ne morejo razumeti. Borbo te mladine, po napredku in duševni svobodi koprneče, z vladajočimi razmerami, s konservativnostjo in ganljivim nerazumom starih roditeljev, ki so otrpli v svoji resigniranosti ter nimajo nikakih želja več, nikakih visokih idealov več, to borbo opisuje Čirikov s silno, neodoljivo, pretresujočo tragiko. Razkol med rusko mladino in med ruskimi starci, silni duševni in srčni prepad, ki loči Rusijo v dva tabora, ki ne pojmita drug drugega, je našel v Čirikovu svojega poeta. Tusem spadajo njegove novele „Izgubljeni sin“, „Pod policijskim nadzorstvom“, „Invalidi“ i. dr.... Čirikov ne opisuje niti propalic, niti bosjaštva, nego navadno srednje sloje, ki so včasih naduti in silno nevedni, skratka, kakoršni so tudi v resnici. Čirikov zajema svoje snovi prav iz srede sodobnega življenja, kakor

Gorkij in Skitalec, iz lastnih izkušenj, in ideja svobode ter sočutje z zatiranci ga delajo jednim najodličnejših članov „moskovske moderne“. Evgenij Čirikov pa je tudi poet ruskega židovstva, lokavega, prebrisanega in pohlepno marljivega elementa ruskega naroda. Židje so na Ruskem zaničevano in preganjano ljudsko pleme, a kakor Gorkij, je našel tudi Čirikov med židi mnogo simpatičnih tipov, trdnih značajev in blagih duš. Njegova drama v štirih dejanjih, „Ž i d j e“, je zajeta iz dobe krutih pobojev in izgredov v Kišinjevu. Dejanje drame se godi v siromašni delavnici starega ortodoksnega žida, ki se muči vse življenje, da bi si pridobil vsaj nekaj imetka; zaman je ves napor, kajti med izgredi proti židovstvu je bil že trikrat popolnoma opljenjen. Vendar njegova vera v pomoč Mesije ne klone; trdno upa, da pride čas, ko se vrne vse židovstvo v Palestino, kjer mu vzcvete raj blagostanja in miru. Njegov sin in njegova hči pa sta že izgubila vero v židovstvo ter sta se udala idejam marxizma in kozmopolitizma. Tako je v tej drami naslikan boj idej, ki vodijo stari in moderni rod židov, kontrast duševnega sveta v srcih odmirajoče in mlade židovske generacije. Drama „Židje“ kaže — kakor Gorkega „Na dnu“ — življenje v omejenem krogu, ali to dejanje je simbol muk vsega židovskega rodu na svetu, ilustracija trpljenja in hrepenenja vsega zati-

ranega človeštva, plameneč protest poeta proti verski nestrpnosti, ki je ena največjih nesreč. To delo Čirikova se odlikuje zlasti z zdravo, brezobzirno realistiko in z lapidarnim slogom; značaji so krepko očrtani, dejanje je živahno, polno groze in krvi. Poleg tega pa je drama tudi kulturnohistoričnega pomena.

Originalen modernist je tudi bivši sibirski emigrant **Telešev**, ki pozna skoziinskozi ono pisano, žalostnih dogodljajev in kontrastov polno življenje sibirskih izseljencev in kaznjencev, njih okuženo atmosfero, njih obup in podivjanost, ki jo rojevajo beda, kes in krivica, njih koprnenje po solncu in sreči, hrepenenje po rojstni vasi, po mirnem, poštenem življenju v domovini... In tako podaje Telešev velike, pretresljive, psihološko globoke, v vseh posameznostih resnične slike iz sibirskega življenja, krasne slike, ki so pravi demanti ruske moderne književnosti...

To so glavni zastopniki „moskovske moderne“, ki pa ima še več drugih neustrašnih ter nadarjenih sodelavcev, kakor n. pr. S e m j o n J u š k j e v i č, V. V e r e s a j e v i. dr.... Vsi ti pisatelji imajo nekaj skupnega, sorodnega. Vsi se poglobljajo v pristo rusko življenje, v sočasne socialne borbe in težnje ruskega naroda, v njega mišljenje in čustvovanje. Podajajo nam verne in čiste slike narodnega življenja v vseh fazah, preko katerih pa je razlit

sij pesnikove individualitete. Izrasli iz iste zemlje, so ti ruski pisatelji kakor sadovi istega drevesa, in jedro je povsod isto: Rusija, svoboda, napredek! V delih vseh teh mladih Rusov zvené isti vodilni motivi: sočutje z narodom in protest proti krivicam, ki jih mora trpeti domovina. Resni, iztreznjeni v bojih za velike ideje, se ne zanimajo ti pisatelji za malenkostne pojave življenja, in celo ljubezen med moškim in žensko igra v njih delih le majhno ulogo. Zato so te slike hkratu dragocen kulturni dokument, del ruske kulturne zgodovine sedanjega časa.

Umevno je, da so vzbudila taka dela ruskih modernistov odobravanje in občudovanje tudi na zapadu, kjer je zadnja leta zavladalo v slovstvu kozmopolitstvo. Originalnost, pristnost, tipičnost globoke ruske literature se priznavajo povsod, tako da stoji Rusija s svojo književnostjo na prvem mestu v svetovni literaturi. Rusi so prvaki na modernem Parnasu, in 20. vek je — vsaj v slovstveni umetnosti — slovanski.

V Ljubljani, 14. junija 1905.

M. G.

MAKSIM GORKIJ.

Ded Arhip in Ljonka.

Pričakovaje prevoza, sta legla v senco obrežne strmine in sta zrla dolgo molče na urne in motne valove Kubana, ki je pljuskal ob njunih nogah. Ljonka je zadremal, a ded Arhip, čuteč topo in dušečo boleost v svojih prsih, ni mogel zaspati. Od temnorujave zemlje sta se jedva odražali razcapani in skrčeni postavi, slični dvema revnima kepama — ena večja, druga manjša; in njiju utrujena in potna, od solnca zagorela ter prašna obraza sta bila prav iste barve kot temne cunje, ki so pokrivala njuni telesi.

Ded Arhip je iztegnil svoje dolgo koščeno telo preko ozke peščene proge, ki se je vila kakor rumen trak tja po bregu med strmino in reko, a dremajoči Ljonka, majhen, slaboten ter skrivljen, se je zdel v svojih krpah kakor grčava vejica, odlomljena od — deda — starega usahlega drevesa, ki ga je prineslo in vrglo sem na pesek hladno in silno valovje reke.

Podpiraje svojo glavo z rokami, je gledal ded na nasprotni breg, ki je bil ves oblit s solnčnimi žarki ter na redko obsajen z vrbovim

grmovjem, izza katerega je molel na enem koncu črni rob broda. Bilo je tam dolgočasno in pusto. Od reke je vodila siva cesta v globino stepi. Ta cesta je bila neusmiljeno ravna in suha, in to je napolnjevalo deda z žalostjo.

Njegove motne in vnete oči z rudečimi in zateklimi vekami so mežikale otožno in nemirno, a nagubani obraz je drgetal od boleti in tuge. Včasih je pokašljeval pridušeno, ozrl se je skrbno na vnuka in si zakril z roko usta. Kašelj je bil hripav in zadušljiv; prisilil je deda, da je moral vstati, a iz oči mu je izžemal solze.

Razun tega kašlja ter tihega butanja valov ob pesek ni bilo slišati v stepi nikakega glasu. Razprostirala se je po obeh straneh reke, velikanska, rujava, obžgana od solnca, a šele tam, daleč na obzorju, jedva vidno starčevim očem, se je rahlo zibalo zlato morje pšenice, in prav ob njem je padalo naravnost na zemljo svetlojasno nebo. Na njem so bili videti v daljini obrisi treh vitkih topolov; zdelo se je, da se sedaj manjšajo in potem zopet večajo, a nebo in pšenica, ki ju zakrivajo, se dvigata in zopet padata; ... mahoma pa se je skrilo vse za blestečo srebrno preprogo stepnega zračnega slepila ...

Ta vihrajoča, žareča in varljiva preproga je prifrftala iz dalje včasih prav do brega reke, in takrat je bila slična sama reki, ki se je zlila

nakrat z neba, tako čista in mirna kot nebo, in sicer zato, da oživi od vročine izmučeno step. Toda izginila je zopet.

Kot Velikorus, ki ni bil še nikdar v stepi, a ga je pognala sedaj vanjo lakota, ded Arhip še ni videl take prikazni; mel si je oči ter je razmišljal ves žalosten, da mu vzameta ta vročina in step vid, kakor sta mu že vzeli zadnje ostanke moči v nogah, ki ne morejo prehoditi več, kakor prej v domovini, 30 vrst na dan, nego zmagajo komaj polovico.

Danes mu je bilo hujše in slabše, kakor kdaj prej v poslednjem času. Čutil je, da umrje kmalu, in dasi je bil napram temu popolnoma ravnodušen in ni tega mnogo razmišljal, kakor da gre za neizbežno dolžnost, je vendar želel, umreti daleč od tu, v svoji orlovski guberniji; poleg tega pa ga je silno mučila misel na vnuka ... Kam se naj dene Ljonka? ...

To vprašanje si je stavil po večkrat na dan, in vselej se mu je pri tem skrčilo srce, oblil ga je mraz, in postalo mu je tako slabo, tako trpko, da bi se bil najrajše vrnil takoj domov v Rusijo ...

Toda tedaj se je spomnil Krima, golih step, surovih in grozovitih pastirjev ter njihovih velikanskih, zlobnih psov, lakomnih Tatarjev-pretepačev in nekaterih dogodkov v Tumanu, — dogodki, ki bi bili spravili njega in Ljonko malone v ječo ...

In potem — Rusija je tako daleč... saj bi itak ne prišel do tja, nego bi umrl kje na cesti. Tukaj ob Kubanu pa dajejo radi miloščino; ljudje so premožni, četudi so okorni in porogljivi. Ne ljubijo pač beračev, ker so bogati...

Ko bi si mogel izmisliti kaj družega za Ljonko! Zanj je vseeno, sirota je tukaj in doma v Rusiji...

In ded se je ozrl z mokrim očesom na vnuka ter je previdno pogladil s svojo tresočo roko njegovo glavo.

Ljonka se je zganil in je vprl v deda svoje sinje, velike in globoke oči, ki niso imele na sebi nič otroškega, marveč so zrle resnozamišljeno in so se zdele še večje v njegovem suhem, kozavem obrazu s tankimi brezkrvnimi ustnicami, — razpokanimi od vročine in stepnega vetra —, ter z ostrim nosom.

„Ali že gre?“ je vprašal deček, si zasenčil z roko oči ter pogledal na reko, ki je hladno odbijala solnčne žarke.

„Ne, ne gre še! Stoji. Kaj naj bi tukaj? Nihče ga ne kliče, in zato stoji...“ je odgovoril počasi Arhip ter je gladil še vedno vnukovo glavo. — „Ali si dremal?“

Ljonka je pokimal malomarno z glavo in se je iztegnil po pesku. Molčala sta oba.

„Ko bi znal plavati, bi se kopal tu“, je izpregovoril zopet Ljonka, zroč neprestano na reko. Glas mu je bil čudno votel in neizrazen.

„Kako deroča je ta voda! Pri nas nimamo takih rek. Kaj tako hiti? Beži, kakor da se boji, zamuditi kaj ...“ In Ljonka se je obrnil nezadovoljen od reke.

„Veš kaj“, je dejal ded, ko je pomislil nekoliko, „odveživa pasova, potem ju zvežem, pritrdim ti ju na nogo, pa zlezi v vodo in se kopaj!“

„Nu-u!“ je prerekal zategnjeno Ljonka. „Česa si ne izmisliš?! Ali misliš, da te ne potegnem za seboj in da ne utoneva potem oba?“

„Pri bregu ... Saj je res! Potegne naju v vodo! Glej, kako kipi! Bržčas se še razlije po travnikih. To bo škoda! In daleč na okrog ni družega kot travniki!“

Ljonki se ni ljubilo govoriti, zato ni odgovoril ničesar na dedove besede, vzel je kepo suhe ilovice in jo je drobil v prah z resnim obrazom, ki se je na njem izražala največja pozornost.

Ded je gledal zamišljeno in mežikaje njegovo početje.

„Glej“, je izpregovoril tiho in monotonsko Ljonka, otrepaje prah z rok. „To je zemlja ... vzel sem jo v roke, jo zdrobil, in izpremenila se je v prah ... sami drobni koščki, da jih jedva vidiš ...“

„No, in kaj potem?“ je vprašal Arhip ter zakašljaj, zroč skozi solze, ki so mu zalile oči, v veliko, suho-žareče oko vnuka in v njegov

upali, ostri obraz. „Čemu to?“ je dostavil, ko se je odkašljajal.

„Tako!“... je zmajal z glavo Ljonka ter pokazal z roko reko. „Glej, kakšna je! In kaj je vse sezidano na njej!... Koliko sva prehodila mest! Strašno! In koliko ljudi je povsod!“

In ne znajoč uloviti svoje misli, se je Ljonka iznova molče zamislil, zroč okrog sebe.

Ded je tudi nekoliko pomolčal in dejal potem prijazno, primaknivši se tesno k vnuku.

„Ti moj modrijaček! Prav si povedal — vse je prah... mesta in ljudje, jaz in ti, vsi smo samo prah. Eh, Ljonka, Ljonka, ko bi znal ti pisati in čitati... prišel bi gotovo daleč! Kakor odrasel človek razmišljaš vse... Ti moj ščinkavček, ptička božja!... Kaj neki bo s teboj?...“

Ded je pritisnil vnukovo glavo k sebi in jo poljubil.

„Nekaj že!“ je vzkliknil Ljonka ter osvobodil svoje, kakor predivo rumene lase iz krivih, tresočih se dedovih prstov. Oživil se je nekoliko. „Kaj praviš? Prah? Mesta in vse?“

„Dà, tako je uredil Bog, golobček! Vse je prst — sama prst — prah. In vse umre na njej... Tako je! In zato mora živeti človek v trudu in ponižnosti. Vidiš, tudi jaz umrjem kmalu...“ je krenil ded s pogovorom v drugo stran ter pristavil žalostno: „Kam pojdeš tedaj ti brez mene?“

Ljonka je slišal čestokrat to dedovo vprašanje in se je zato že naveličal razmišljati o tem tému; obrnil se je molče v stran, odtrgal bilko, jo vtaknil v usta in jo je začel počasi žvečiti.

Toda to je bilo dedovo bolno mesto.

„Zakaj molčiš? Kako boš živel brez mene, pravim?“ je vprašal tiho, sklonivši se k vnuku ter začel iznova kašljati.

„Že tolikokrat si govoril o tem!“ je odgovoril raztreseno in nevoljno Ljonka, opazovaje od strani svojega deda.

Ugajali mu niso ti pogovori tudi zato, ker so se končavali navadno s sporom. Ded je govoril na dolgo in široko o svoji bližnji smrti; Ljonka ga je poslušal izpočetka pozorno, strašil se je novega položaja življenja ter je plakal; toda naposled se je utrudil — nastopila je reakcija: poslušal ni več deda, nego se je udal svojim mislim; a ko je ded to zapazil, se je jezil in je očital Ljonki, da je glup, da ne ljubi svojega deda in ne ceni njegove skrbnosti, in končno je šel tako daleč ter je trdil, da si Ljonka naravnost želi njegove smrti.

„Kaj bi govoril! Neumen si še in ne moreš razumeti svojega življenja. Koliko let pa imaš? Enajst šele. In slaboten si, nezmožen za delo. Kam pojdeš pač? Misliš, da ti pomorejo dobri ljudje? Ko bi imel kaj denarja, bi ti že pomagali napraviti ga, — to je res. A miloščino po-

birati, to še meni, starcu, ni prijetno. Vsakomur klanjati se, vsakogar moledovati! In rogajo se ti, včasih te tudi pretepljejo in preganjajo ... Kaj misliš, da jim je berač človek? Nikomur ne! Deset let hodim po svetu in že vem, kako je! Košček kruha cenijo tako kakor tisoč rubljev. Dajo ti ga, dà, potem pa menijo, da se jim odpro zato takoj vrata v raj. In veš, zakaj dajejo miloščino? Da si vzpokoje svojo vest, samo zato, prijatelj, ne pa iz usmiljenja! Vržejo ti kosec, da se jim ni treba sramovati jesti. Sit človek je zver. Nikdar ne pomiluje lačnega, ker ga sploh ne pozna. Siti in lačni sta si vedno sovražnika, in na vekovveke si bosta drug drugemu trn v očesu. Zato tudi ne moreta pomilovati in razumeti drug drugega ... sitemu je berač nesnaga.“

Starca sta razvneli zloba in tuga, da so se mu tresle ustnice; motne oči v rudečih obrobkih vek in vejic so švigale bistro semintja, gube na pergamentastem obrazu pa so se pomnožile in poostrile.

Ljonka ga ni videl rad takega in se ga je skoraj bal.

„In zato te tudi vprašujem, kaj bodeš počel na svetu? Ti — slaboten otroček, — a svet — zver. Pogoltnejo te takoj. Jaz pa nočem tega ... saj te imam tako rad, dečko! ... Samo tebe imam, a ti imaš samo mene ... Kako pač morem umreti? Nemogoče mi je umreti; kako

naj te pustim? Komu? ... O Gospod! ... Zakaj ne ljubiš svojega sužnja? ... Umreti ne morem, živeti pa tudi ne, — zaradi tebe, otrok ... čuvati te moram! Sedem let sem te pestoval ... na svojih starih rokah ... O Gospod, pomagaj mi! ...“

Ded je sedel in je zajokal, nagnivši glavo na svoja tresoča kolena. Rame so mu drgetale od silnega plača, ki se je trgal hropeče in nenakomerno iz njegovih bolnih prsi.

Reka se je valila urno naprej in je pljuskala glasno ob breg, kakor da želi zaglušiti s svojim šumenjem starčev jok. Jasno se je smehljalo brezoblačno nebo, izlivaje iz sebe žgoči znoj, in, smehljaje se, je poslušalo mirno vztrajni šum kalnih valov ...

„Nehaj vendar, ne plakaj, dedek!“ je dejal Ljonka osorno ter obrnjen v stran. Potem je obrnil svoj nagubani, mračni obraz v deda in je dostavil: „Saj sva že govorila o vsem tem. Ne bo me konec, ne! V kako gostilno vstopim ...“

„Ubili te bodo tam ...“ je ječal ded skozi solze.

„Morda me pa ne ubijejo“, se je razvnel Ljonka; „in kaj potem? No, potem pojdem pač svojo pot. Saj nisem tako občutljiv, in ne dam se vsakomur! ...“

Tu je mahoma Ljonka prekinil svoj govor, umolknil je zamišljeno ter dejal potem tiho:

„Ali pa pojdem v samostan...“

„Dà, ko bi šel v samostan!“ je vzdihnil ded živahno in se je začel zopet krčiti v novem napadu zadušljivega kašlja.

Nad njunima glavama se je začul klic in ropot koles.

„Brodnik!... Brodnik! Hej!“ je pretresal zrak mogočen krik.

Čakajoča sta se zdrznila, pobrala sta urno svoji malhi in palici.

Glasno hrešče se je pripeljal po pesku dvo-kolesen voz. Na njem je stal Kazak; sklonil je glavo v kosmati, na uho potisnjeni čepici nazaj in se je pripravljaj, nabiraje zrak v široko odprtih ustih, da zakliče iznova. In pri tem so se mu razširile že itak široke prsi še bolj. Beli zobje so jasno blesteli v okvirju svilene črne brade, ki je segala prav do široko odprtih, od napora kakor s krvjo zalitih oči. Za razpeto srajco je bilo videti porasteno, od solnca zagorelo telo. In iz vse te krepke in velike postave, kakor tudi od mesnatega, pisanega in nenavadno velikega konja, od koles z visokimi, debelimi obodi — je vela sitost, moč, zdravje in zavedanje vsega tega.

„Hej!... Hej!...“

Ded in vnuk sta snela svoji čepici in sta se globoko priklonila.

„Pozdravljena!“ je odzdravil gromko prišlec ter je pogledal na nasprotno obrežje, kjer

je prilezel izza grmov počasi in okorno črni brod. Potem je začel pazno ogledovati berača.

„Iz Rusije?“

„Dà, iz Rusije, milostljivi!“ je odgovoril s poklonom Arhip.

„Tam pri vas je lakota, kaj?“

Skočil je z voza in je začel nekaj popravljati na vpregi.

„Še ščurki mrjo od gladu.“

„Ho, ho! Še ščurki mrjo? To se pravi, niti drobtinic ni ostalo več, vse ste pojedli? Pač prehitro jeste, a menda prepočasi delate. Kajti, kdor dobro dela, mu ni treba stradati.“

„Tu je glavni vzrok — zemlja, dobri gospod! Upira se in ne rodi. Izsesali smo zemljo!“

„Zemlja?“ je zmajal z glavo Kazak. „Zemlja mora vedno roditi, zato pa je dana človeku. Reci: roke, ne pa zemlja. Roke so slabe! Ehe! Dobrim rokam se niti kamen ne ustavlja, temveč rodi. Ali si bil ob Črnem morju? Tam, ded, orjejo tudi kamenje.“

Približal se je brod. Na njem sta stala dva zdrava, rudečelična Kazaka in sta upirala svoje debele noge v brodovo dno. Sunila sta ga s treskom ob breg, da se je zazibal, vrgla iz rok vrv, pogledala sta drug drugega ter začela oddihati se.

„Vroče?“ se je zarežal došlec ter je zapeljal konja na brod, dotaknivši se z roko čepice.

„M-he!“ je odgovoril eden izmed brodnikov ter sunil roke globoko v žepe svojih širokih hlač; stopivši k vozu, ga je ogledoval, dvignil glavo in srkal vase zrak.

Drugi je sedel na tla in si je začel sopihajoč sezuvati čevlje.

Ded in Ljonka sta šla na brod, naslonila sta se ob njegov rob in sta gledala Kazake.

„No pojdimo!“ je ukazal gospodar voza.

„Ali ne pelješ seboj nikake pijače?“ ga je vprašal oni, ki je ogledoval voz.

Drugi, ki se je sezuval, je sezul škorenj in je gledal mežikaje v golenico.

„Nič! A kaj hočeš? Ali je morda v Kubanu premalo vode?“

„Vode? Kaj me briga voda!“

„A žganje te briga, kaj ne? Žganja nimam seboj!“

„Kako je to, da ga nimaš?“ je razmišljal brodnik in je vprl svoj pogled v brod.

„Nu-nu, pojdimo!“

Kazak si je začel obuvati škorenj. Drugi si je pljunil v roke in zgrabil vrv. Došlec mu je pomagal, da bi se brod odmaknil od brega.

„Zakaj ne pomagaš tudi ti, ded?“ se je obrnil k Arhipu brodnik, ki se je obul pravkar.

„Kako morem, ljubi moj?“ je zapel ded s tužnim glasom in zmajaje z glavo.

„Saj tudi ni treba pomagati jima, — oprava že sama.“

In kakor da hoče dokazati dedu resničnost svojih besed, je klonil z vso težo na kolena ter je legel na krov broda.

Njegov tovariš ga je nemarno psoval, in ker ni dobil odgovora, je glasno zacepetal z nogami, upiraje se v krov.

„Vidiš, Ljonka, kakšni ljudje so to! Močni in siti! Ta dežela je raj za kmeta...“ je šepetal Arhip, sklonivši se k vnuku, ki je gledal s krova v vodo.

S pridušenim šumom je pljuskal tok reke ob strani broda ter ga je potiskal nazaj, da se je stresal ter se zibaje pomikal počasi dalje.

„Vidiš ga merjasca! ‚Roke‘... ‚slabo delate‘, pravi, sam pa še v sanjah ni videl takega dela!“ je šepetal ded. „Zakaj daje Bog enim toliko, a drugim tako malo?“... Umolknil je, kakor da čaka odgovora Ljonke, potem pa je odgovoril samemu sebi: „da preizkuša dušo. Ona, ki godrnja, propade v življenju brez radosti in pokoja.“

Zroč v vodo, je čutil Ljonka, da se mu sladko vrti v glavi ter se mu zapirajo oči, utrujene od urnega bega valov. Tihi šepet deda, škripanje vrvi in žuborenje valovja so ga uspavali bolj in bolj; v tej dremotnosti je hotel pravkar sesti na krov, ko ga je mahoma sunilo nekaj, da se je zgrudil na tla.

Odprl je na široko svoje oči ter se ozrl naokrog. Kazaki, ki so pritrjevali brod na ogoreli štor na bregu, so se mu posmehovali.

„Ali si zaspalo, revše? Sedi na voz, popeljem te do postaje. In tebe tudi, ded.“

Zahvaljujoč se Kazaku z monotonskim in hohnjavim glasom, je zlezel ded ječaje na voz; tudi Ljonka je skočil nanj, in odpeljali so se, zaviti v oblake drobnega, črnega prahu, ki je zagnal Arhipa v tak kašelj, da bi se bil skoraj zadušil.

Kazak je začel peti. Bili so to čudni glasovi; prenehal je sredi pesmi in jo končaval z žvižgom, in začenshi stavek v recitativu, ga je prekinil ter je nadaljeval pesem v visokem falsetu. Zdelo se je, da odvijja zvoke s klopčiča kakor nitke, ki jih pretrga, kadar pride do vozla.

Pesem se je prav dobro ujemala z brezkončno stepjo, ki je bila prav tako enolična in so jo le včasih prerezavala zračna mamila.

Kolesa so tužno hreščala, prah se je sukal po zraku, ded je kašljal neprestano, da se mu je tresla glava, a Ljonka je mislil na to, da se pripeljejo takoj do postaje, in treba bo zopet peti z nosljajočim glasom pod okni: „Gospod Jezus Kristus...“ Iznova ga bodo dražili tam dečki ter ga nadlegovale ženske z različnimi vprašanji o Rusiji in o mnogem drugem... Tudi deda je takrat neprijetno gledati, kako

kašlja čimdalje bolj, se priklanja globoko, od česar je tudi njemu samemu neudobno in slabo, kako pripoveduje s turobnim glasom, zdaj pa zdaj tudi ihté, o nečem, kar se ni vršilo nikjer in nikdar... Govoril je na primer, da mrjo ljudje v Rusiji kar na cesti, in jih nima kdo pobirati, ker je vse umrlo od lakote. A vsega tega nista z dedom nikjer videla. Toda potrebno je vse to, da ljudje rajše kaj dajo! Pa kam dejati tukaj miloščino? Doma, tam jo vsaj lahko prodaš po 40 kopejk, ali celo po pol rublja pud, tukaj pa ne mara nihče ničesar kupiti. In tako je treba pometati včasih prav okusne kosce iz malhe v step. In čemu sili vedno ded, da potujeta iz ene vasi v drugo?... Ko bi ostala v vsakem kraju vsaj po en teden, — toda ne, ded pride, obhodi vse, pobere miloščino ter beži kakor tat pred preganjalci... Nekoč je govoril ž njim Ljonka o tem, a odgovoril je srdito in otožno:

„Bedak, molči vendar! Saj ne moreš razumeti mojih skrbi zate, in ne moreš vedeti, kaj hočem! Če možno, ti poiščem srečo, rešim te kmetskega življenja... Tako je to! Sedaj veš, pa molči!“

„Ali pojdeteta beračit?“ se je obrnil k njima Kazak, opazovaje preko rame njiju zgrbljeni postavi.

„Seveda, milostljivi gospod!“ mu je odgovoril z vzdihom ded Arhip.

„Vstani, ded, pokažem ti, kje stanujem, pa pridita prenočit k meni!“

Ded je poizkušal vstati, toda pal je nazaj ter je udaril z bokom ob rob voza, da je zastokal zamolklo.

„Eh, ti starec!“ je vzkliknil Kazak sočutno. „Saj je vseeno, ni ti treba gledati. Vprašaj na večer po Čornem, — po Andreju Čornem — to sem jaz — pa je. A sedaj zlezi doli! Z Bogom!“

Ded in vnuk sta stala pred skupino topolov in vrb; izza njihovih vrhov so se svetlikale strehe in ograje, povsod — na levi in na desni — so se dvigale k nebu take skupine. Njih zeleno listje je bilo pokrito s sivim prahom, a skorja debelih, ravnih debel je bila razpokana od vročine.

Prav pred beračema, med dvema lesenima plotoma, se je vil ozek prehod, v katerem je izginil Kazak, ki ju je bil vzel seboj. In napotila sta se po tej poti, utrujena, s težkimi koraki, kakor stopajo ljudje, ki so že mnogo hodili.

„Nu, kako pojdeva, Ljonka, — skupaj ali vsak zase?“ je vprašal ded, in ne čakaje odgovora, je pristavil: „Skupaj bo boljše — tebi dajo tako malo. Ne znaš pač prositi...“

„Čemu nama je tudi treba toliko? Vsega tako ne moreva snesti...“ je odgovoril mračno Ljonka, oziraje se naokrog.

„Čemu? Ti čudak!... Kaj če bi prišel nakrat kdo in bi hotel kaj kupiti? No, vidiš zato!

Dal bi nama denar. A denar je velika stvar; če ga imaš, te ne bo konec, kadar umrjem jaz.“

In ljubeznivo se nasmehnivši, je pogladil vnuka z roko po glavi.

„Ali veš, koliko denarja sem nabral na potovanju?“

„Koliko?“ je vprašal malomarno Ljonka.

„Enajst in pol!... Vidiš?!“

Toda na Ljonko ni napravila vtiska ta vsota, niti radostni dedov glas.

„Eh, ti, otrok, otrok!“ je vzdihnil ded. — „Toraj greva vsak zase?“

„Vsak zase...“

„Dobro! Dobiš me potem pri cerkvi.“

„Prav!“

Ded se je obrnil v ulico na levo, a Ljonka je šel naprej. Ko je prestopil kakih deset korakov, je že zaslišal grmeči klic: „Dobrotniki in redniki!...“ Ta klic je bil sličen zvokom, ki jih zaslišiš, ako potegneš z dlanjo po najtanjši struni razglašene harfe. Ljonka je vztrepetal in je pospešil svoje korake. Vsakokrat, kadar je slišal to dedovo moledovanje, mu je postalo tako tesno in otožno, a kadar so zabranili dedu miloščino, je bil ves v strahu, pričakovaje, da začuje zdajzdaj silno rjojenje starca.

Še sedaj so dohajali njegov sluh tresoči se, otožni zvoki dedovega glasu, ki je plaval v zaspnem, vročem zraku nad vasjo. Naokrog je bilo vse tiho kakor ponoči. Ljonka se je pribli-

žal plotu in je sedel v senco, ki so jo delale preko plotu na ulico viseče veje črešnje. Tam nekje je votlo brnela čebela ...

Ljonka je vrgel malho z ramen, položil nanjo glavo, in zroč nekoliko časa skozi listje nad njegovim obrazom v nebo, je krepko zaspal. Pred pogledi mimoidočih ga je zakrival gost plevel in mrežasta senca plotu ...

Čudni, po zraku kolebajoči zvoki so zopet zbudili dečka. Bližal se je večer. Nedaleč od njega je plakal nekdo; plač je bil otroški — uporen in nestrpen. Zvoki joka so že zamirali s tankim glasom v molu, toda nakrat so privreli iznova z vso silo na dan ter so se bližali vedno bolj. Ljonka je dvignil glavo in pogledal preko plevela na cesto.

Po njej je šla kakih sedem let stara deklica, lepa in čisto opravljena, z rudečim in od solz zabuhlim obrazom, ki si ga je brisala zdajpa-zdaj z robom belega bombažastega spodnjega krilca. Šla je počasi ter je vlekla bose noge za seboj, da so se dvigali za njo oblaki gostega prahu; in očividno ni vedela, kam gre in zakaj. Imela je velike črne oči, sedaj užaljene, otožne in vlažne, in majhna, tanka in rožnata ušesca so gledala tako poredno izza razpuščenih kostanjevih las, ki so padali po čelu, licih in ramah.

V splošnem se je zdela Ljonki jako smešna — ako ni mislil na njene solze — smešna in vesela; in morda je bila celo predrzna ...

„Čemu pa jokaš?“ jo je vprašal; ko je prišla do njega, je vstal.

Vztrepetala je, se ustavila ter takoj nehala plakati, ihtea samo še potihlo. Ko ga je gledala nekoliko sekund, so se ji iznova stresle ustnice, obraz se je smešno skremžil, zadrgetale so jej prsi in zajokala je zopet na ves glas ter odšla.

Ljonka je začutil, kako mu je stisnilo nekaj srce, in stopil je naglo za njo.

„Nikar ne plakaj! Saj si že velika ... Sram bi te moralo biti! ...“ jo je pogovarjal, še preden je prišel do nje, in ko jo je došel, ji je pogledal v obraz, skomizgnil je z rameni in jo je začel iznova izpraševati: „No, zakaj si pa tako rjula?“

„Da-à! ...“ je odgovorila zategnjeno deklica „ko bi tebi“ ... in nakrat se je spustila na tla v prah, zakrila si je obraz z rokami in je obupno zajokala.

„Nu!“ je mahnil Ljonka zaničljivo z roko. „Baba! ... Prava baba! Fej!“

Toda to ni pomagalo niti njemu, niti njej. Ko je gledal Ljonka, kako polze med tankimi rožnatimi prsti solzice, druga za drugo, se mu je tudi milo storilo in najrajše bi bil še sam jokal. Sklonil se je nad deklico ter je dvignil nalahno njeno roko, jedva se dotikajoč njenih las; toda takoj se je zopet zdrznil nad svojo smelostjo in je odtegnil roko. A deklica je plakala in ni odgovorila ničesar.

„Ali slišiš?“ je začel Ljonka po kratkem molku, čuteč v sebi nevzdržno potrebo pomagati ji. „Čuj, kaj je to? Ali te je tepel kdo? ... Saj to preide zopet! Ali se ti je morda zgodilo kaj drugega? Povej vendar, dekle ... a? Povej mi, kaj ti je, pa ti bo takoj lažje. Morda si kaj izgubila? Iskala bi lahko skupaj ...“

Ne da bi odstranilo roke od obraza, je pokimalo dekle žalostno z glavo in je odgovorilo končno počasi skozi plač:

„Robec ... izgubila! ... Atek mi ga je prinesel z bazarja ... višnjev, s cvetkami, a jaz sem si ga dela na glavo ... in sem ga izgubila.“ In zajokala je iznova silnejše in glasnejše, in ihtea je s čudnim glasom ječala: „O-o-o!“ ...

Ljonka je čutil, da nima moči, pomagati jej, obrnil se je boječe v stran ter je gledal zamišljeno in otožno v mračče se nebo. Bilo mu je težko; dekle se mu je zelo smililo.

„Nikari ne jokaj! ... Morda se pa še najde kje ...“ je zašepetal tiho, toda opazivši, da deklica ne sliši njegovih tolažilnih besed, se je odmaknil še bolj od nje in je pomislil, da jo bode doma oče gotovo kaznoval zaradi izgubljenega robca. In takoj si je predstavil v mislih, kako jo preteplje velik črn Kazak — njen oče, kako se potaplja deklica v solzah in se vsa trepetajoča od strahu in bolesti zvija na tleh pred njim ...

Vstal je in je odšel pobit in razžaloščen v zavesti, da jej ne more pomagati z ničimer; toda oddaljšil se je le za pet korakov ter se hitro zopet vrnil; ustavil se je njej nasproti, in oprijemši se plota, se je trudil spomniti se nečesa zelo ljubeznivega in dobrega... Toda domislil se ni nikakih laskavih besed.

„Pojdi s poti, deklica! In nehaj že; kaj bi jokala! Pojdi domov in povej vse, kako je bilo. Reci, da si ga izgubila... Ali ti je tako hudo zanj?“...

Začel je govoriti s tihim, sočutnim glasom ter je končal z razburjenim vzklikom, vzradoščen, videč, da je deklica vstala.

„Tako je prav!“ je nadaljeval smehljaje in živahno. „Kar pojdi! Ali hočeš, da grem jaz s teboj in povem vse? Zavzamem se zate, ne boj se!“

In Ljonka je ponosno dvignil rame, ozrši se naokrog.

„Ni potreba...“, je zašepetala deklica ter ihtea strepala prah s svoje obleke.

„Če pa grem?“ je dejal samozavestno Ljonka ter si pomaknil čepico na uho.

Stal je sedaj pred njo ter razstavil široko noge, da so se ponosito napele uborne njegove cunje. Udaril je trdo s palico ob tla in je uporno gledal dekle; njegove velike in otožne oči so se svetile pri tem ponosno in smelo.

Deklica ga je pogledala postrani, razmazala si je solze po ličkah in iznova vzdihnivši, je odgovorila:

„Ni potreba ... ne hodi ... mama nima rada beračev!“

In odšla je, ožrša se še parkrat za njim.

Ljonki pa je postalo tako otožno. Neopazno, s počasnimi kretnjami je premenil svojo rešiteljsko izzivajoče vedenje, zgrbil se je zopet in pohulil, vrgel malho, ki jo je imel doslej na roki, preko hrbta ter zaklical za deklico, ko se je že skoraj skrila za voglom ulice:

„Z Bogom!“

Obrnila se je še enkrat k njemu ter izginila.

Vsenaokrog je postajalo turobnejše in mračnejše. Približal se je večer, in v zraku je plula ona posebna, težka soparica, ki oznanja nevihto. Solnce je bilo že nizko in vrhovi topolov so se lahko porudečili. Večerne sence so jih delale gostejše in višje; Ljonki se je zdelo, kakor da razmišljajo nekaj ter pričakujejo nekaj strašnega ... Nebo nad njimi je tudi temnelo, videti je bilo, kakor da je baršunasto ter se spušča nižje k zemlji. Nekje daleč so govorili ljudje, a še bolj oddaljeno, nekje na drugi strani, je bilo slišati petje. Zdelo se je, da so tudi ti tihi in gosti zvoki, plavajoči neprestano v zraku, prepojeni s soparico.

Ljonka je bil čimdalje bolj žalosten, objela ga je celo nekaka bojazen. Rad bi bil že pri

dedu, ozrl se je okrog sebe in je šel hitro naprej po ulici. Prositi miloščine, ga ni sedaj niti najmanj veselilo. Stopal je dalje ter začutil, kako mu naglo utriplje srce, in kako težko mu je hoditi in misliti... Toda spomina na deklico se ni mogel iznebiti in premišljal je, kaj pač počne sedajle. Ali je prišla domov? Ali je bogata?... Če je iz premožne hiše, bo gotovo tepena; vsi bogati ljudje so skopi; a če je ubožna, potem morda uide kazni... V revnih hišah starši bolj ljubijo svoje otroke, ker vedo, da jim bodo otroci pomagali pri delu... Druga za drugo so se podile misli siloma v njegovi glavi, in z vsako minuto bolj trpko in jedko čustvo težke bolesi, ki je spremljalo kakor senca njegove misli, ga je obvladalo bolj i bolj.

Večerne sence pa so postajale tudi gostejše in čim bolj dušeče. Ljonka je srečaval Kazake in Kazakinje, ki so prihajali mimo, ne da bi se menili zanj. Navadili so se že navala stradaljočih iz Rusije! Tudi Ljonka se je oziral malomarno in otožno po teh sitih, krepkih postavah in je stopal hitro k cerkvi, ki se je svetlikal njen križ pred njim tam za zelenjem dreves.

Nasproti mu je donel živahen šum vračajočih se čred. Tu je bila cerkev, nizka in široka, s peterimi kupolami, okrašenimi z višnjevo barvo. Okrog cerkve so se dvigali topoli, katerih vrhovi so preraščli križe, ki so se, obliti z žarki zatona, bliščali skozi perje v rožnatem zlatu.

Tam je stopical k cerkveni veži tudi ded, upognjen pod težo svoje malhe; oziral se je na vse strani ter pritiskal svojo dlan na čelo.

Za dedom pa je stopal težko in okorno vaščan v čepici, potisnjeni globoko v čelo, ter s palico v roki.

„No, kako, ali je prazna tvoja malha?“ je vprašal ded, prišedši do vnuka, ki se je ustavil in ga je pričakoval pri cerkveni ograji.

„A glej, koliko imam jaz!...“ In ječaje je zvalil s pleč na tla svojo platneno, nabitopolno vrečo.

„Uh, tukaj dajo radi! Prav radi!... No, kaj si pa tako malobeseden?“

„Glava me boli...“ je odgovoril tiho Ljonka; sedel je na tla hkratu z dedom, ki se je naslonil s hrbtom ob kup zloženih opek in gladil z izrazom lakomnika zadovoljno z roko nabrano miloščino.

„Truden si, kaj ne?... Izmučen!... Takoj pojdeva iskat prenoščiča. Kako se že imenuje Kazak? a?“

„Andrej Čornij.“

„Že res, Čornij! Poprašati hočeva torej, kje stanuje tukaj Andrej Čornij? Glej, tu prihaja nekdo semkaj... njega vprašava. Dà, dobri ljudje so to, siti! In vsi jedo pšeničen kruh. Pozdravljen, dobri mož!“

Kazak je stopil bližje in je odgovoril počasi v odzdrav:

„Tudi vidva pozdravljena!“

Potem se je razkoračil ter je zrl molče in praskaje se s svojimi velikimi brezizraznimi očmi v berača.

Ljonka ga je radovedno opazoval, ded je mežikal vprašujoče s svojimi starimi očmi, Kazak pa je še vedno molčal; naposled je iztegnil jezik do polovice ter je začel ž njim loviti konec svojih brk. Ko je dovršil srečno to operacijo, je potegnil brke v usta, jih žvečil nekaj časa, nato jih je sunil zopet iz ust in je končno prekinil že mučni molk:

„No, pojdita v zbornico!“

„Čemu?“ je vztrepetal ded.

Tudi Ljonko je pretreslo nekaj.

„Ker mora to biti. Ukaz pravi tako. Nu!“

Obrnil jima je hrbet ter je hotel že oditi; toda ko se je ozrl in je videl, da se berača ne ganeta z mesta, je zaupil iznova ter že srdito:

„Kaj pa čakata še?“

Tedaj sta hitro vstala ded in Ljonka ter sta šla za njim.

Ljonka je gledal nepremično deda in videč, da se tresejo njegove ustnice in njegova glava, da se ozira boječe naokrog in stika pod svojo pazduho, je deček takoj vedel, da ima ded nekaj na vesti, kakor takrat v Tumanu. Postalo mu je neprijetno in težko, ko se je spomnil tumankega dogodka. Tam je bil izmaknil ded

perilo z dvorišča in zasačili so ga. Posmehovali so se mu, ga zasramovali in celo topli ter ga izgnali na noč iz vasi. Noč je bila tako temna... Prenočevala sta z dedom nekje na bregu zaliva v pesku in morje je vso noč grozno bobnelo... Valovje je udarjalo ob breg, da je škripal pesek na njem... A ded je ječal vso noč, molil je šepetaje k Bogu, se imenoval tatu ter prosil oprostjenja.

„Ljonka!“...

Ljonka se je zganil, začutil je sunek v bok; pogledal je deda. Obraz je bil videti daljši, še bolj suh in siv ter je ves drgetal.

Kazak je stopal pet korakov pred njima, kadil je pipo, sekal s palico glavice lopuhom ter se ni brigal zanju.

„Na, tu imaš, vzemi... vrzi v plevel... pa zapomni si, kje... da poiščeva potem zopet...“ je šepetal jedva slišno ded, se pri-maknil prav k vnuku ter mu stisnil v roke krpo, zvezano v culico.

Ljonka je vztrepetal od strahu, takoj ga je polila zona po vsem telesu, odstranil se je in se približal ograji, ki je rasel ob njej gost plevel. Gledal je pozorno na široki hrbet Kazaka — spremljevalca, iztegnil v stran roko ter je zagnal culico v plevel... Zagnal jo je in obstal kakor okamenel.

V padcu se je bila razvila krpa in pred očmi Ljonke je zablestel višnjevi robec s cvetkami;

takoj je zagledal v duhu tudi malo plakajočo deklico. Stala je kakor živa pred njim in je zatemnela s svojo pojavo Kazaka, deda in vse okrog njega... Zvoki njenega plača so zadoneli zopet jasno v Ljonkinih ušesih in zazdelo se mu je, da padajo pred njim na tla svitle kapljice solz, ki zakrivajo ves svet in polnijo njegove prsi z ledeno bolestjo...

Skoraj nezavesten je prišel za dedom na zbirališče, slišal je votlo ječanje, ki ga ni mogel in tudi ni hotel razumeti; videl je, kakor skozi meglo, ko so se vsuli iz dedove malhe kosci na veliko mizo ter je slišal, kako so padali ti kosci mehko in bobneče na mizo... Nato se je sklonilo nad njim mnogo glav v visokih čepicah; glave in čepice so bile kosmate, ovite v mračno meglo, majale so se ter grozile z nečim groznim... Potem je nakrat hropeče zagodrnjal ded ter se zavrtel kakor vrtalka v rokah dveh krepkih mladeničev...

„Zastonj, pravoverni!... Nedolžen sem, Gospod me vidi!...“, je javkal ded. ...

Ljonka se je zgrudil jokaje na tla.

Tedaj so prišli tudi k njemu. Dvignili so ga, posadili ga na klop ter pretaknili vse cunje, ki so pokrivale njegovo malo telesce. In nato je mahoma prenehalo vse.

Ljonko so dušile v grlu solze, kakor da so se zgostile v veliko kroglo, da mu je bilo težko dihati; utihnilo je nerazumljivo dedovo

mrmranje, prenehal je hrup razburjenih glasov, kakor da ga je mahoma pretrgal kdo in ga zagnal ven iz sobe.

„Danilova laže, vražja baba!“ je zagrmel nekdo, in Ljonki je bilo, kakor da ga je udaril po ušesih s svojim ostrim, razdraženim glasom.

„Morda sta ga pa kam skrila“, so kriknili drugi v odgovor še glasneje.

In iznova so zabrnili grmeči, basovski zvoki.

Ljonki se je zdelo, da ga bijejo vsi ti zvoki po glavi in postalo mu je tako hudo, da se je onesvestil; bilo mu je, kakor da se je zgrudil v črno jamo, ki je zazijala pred njim z brezdanjim žrelom...

Ko se je zbudil, je začutil, da leži njegova glava na dedovih kolenih; prav nad njegovim obrazom se je sklanjalo dedovo otožno lice, iz prestrašeno mežikajočih oči so kapale na dečkovo čelo majhne, motne solze, ki so ga šegetale ter so mu polzele po licih in po vratu...

„Ali si se pokrepčal, ljubček?!... Pojdiva odtod, — izpustili so naju ti prokleti ljudje!“

Ljonka se je dvignil z dedovega naročja in je sedel poleg njega na tla; čutil je, kakor da ima nalitega nekaj težkega v svoji glavi, ki mu mora pasti zato zdajzdaj z ramen. Prijel jo je z obema rokama ter jo zamajal tiho ječaje s strani v stran.

„Ali te boli glavica, zlatec?... Izmučili so naju oba... te zveri! Izginilo je bodalo in neka deklica je izgubila robec, pa so zvalili vse na naju. Berači smo in zato seveda tudi tatovi!... Oh, Gospod Bog, zakaj me kaznuješ?!...“

Hreščeči dedov glas je trgal Ljonki srce, in v njem je gorela ostra iskra, ki ga je silila, da se je moral odmakniti od deda.

Mračno je zrl v dedov obraz in zdelo se mu je, da gledajo iz teh gub majhne, gnusne, lažnjive kačice... Vztrepetal je ter pogledal naokrog...

Sedela sta z dedom pri vhodu v vas pod gosto senco skrivljene vrbe. Znočilo se je že, vzšla je luna in njen mlečno-srebrni svit je obličal ravno in široko stepsko planjavo, ki se je zdela sedaj še pustejša in otožnejša kakor podnevi. Tam daleč v stepi, zlitih z nebom, so se dvigali vijoličasti oblaki in so pluli tiho nad njo, zakrivajoči luno in metajoči na zemljo goste sence; te sence so polzele počasi in zamišljeno po tleh in so mahoma izginile, kakor da so se skrile v razpoke, ki so jih bili napravili žgoči solnčni žarki... Iz vasi so prihajali glasovi, tupatam so se pojavljale lučice in zdelo se je, da se spogledujejo z zlatimi zvezdami na nebu.

„Pojdiva, ljubi moj! Treba je odriniti“, je dejal ded.

„Posediva še nekoliko!“, je odgovoril tiho Ljonka.

Ugajala mu je step. Podnevi, ko je hodeval po njej, je gledal rad pred seboj tja v daljo, kjer je bilo videti, kakor da se naslanja nebesni svod na široke prsi stepi... In tam si je predstavljal velika, čudovita mesta in v njih tako dobre ljudi, kakoršnih ni videl še nikdar doslej. Teh ljudi ne bo treba prositi kruha, dajali ga bodo brez moledovanja... In kadar so se razgrnila ta mesta vse širše in širše pred njegovimi očmi, je vzrasla pred njim nakrat znana vas, katere stanovališča in ljudje so bili prav taki, kakoršne jih je videl že mnogokrat prej, in storilo se mu je tako milo, bolela ga je prevara.

Toda drugega dne se je raztezala step zopet široko in svobodno pred njim in iznova ga je zavedla, da si je v duši slikal mesta, ki jih ni videl še nikdar, ki pa morajo biti skrita tam daleč...

In sedaj je zrl zamišljeno v daljavo, odkoder so prihajali počasi oblaki. Zdelo se mu je, da je to dim tisočerih dimnikov onega mesta, ki bi ga bil videl tako rad... Njegova opazovanja je prekinil votli kašelj deda.

Ljonka se je ozrl pazno v solzni obraz deda, ki je lovil hlepeče zrak. Njegovo lice so pokrivale čudne sence, ki so padale nanj od cunj njegove čepice, od obrvi in brade; ta obraz s

krčevito se gibajočimi ustmi, s široko odprtimi očmi, žarečimi v čudnem, tajnem zanosu, — je bil hkratu strašen in sočutja vreden. V Ljonki je vzbujal povsem novo čustvo, ki ga je sililo, da se je pomaknil strani od deda.

„Nu, pa posediva, posediva!“ je mrmral in glupo smeje se je stikal za nečem pod pazduho.

Ljonka se je obrnil v stran in je strmel zopet v daljo.

„Ljonka, Ljonočka!... Poglej no!“ je zahteval mahoma ded radosten in ves tresoč se od dušljivega kašlja; pokazal je vnuku nekaj dolgega, blestečega. „Srebro! Samo srebro! Poldrugsto rubljev je vreden!“ je šepetal.

Roke in ustnice so mu drgetale od lakomnosti in bolesti in trepetal mu je ves obraz.

Ljonka se je stresel ter pahn timerogovo roko od sebe.

„Skrij hitro!... ah, dedek, skrij!“ je zašepetal proseče in se naglo obrnil v stran.

„Nu, kaj pa ti je, norček? Ali se bojiš, ljubček? Pogledal sem skozi okno v sobo in sem ga videl, kako je visel tam... zgrabil sem ga, ga skril najprej pod tla in potem v grmovje. Ko sva šla iz vasi, sem se delal, kakor da mi je padla čepica na tla, in vzel sem ga... Saj so bedaki!... Tudi robec sem vzel... glej ga!“

S tresočimi rokami je potegnil iz svojih cunj robec, ki ga je razgrnil pred Ljonko.

Dečku je bilo, kakor da se je raztrgala hipoma pred njim meglena zavesa ter se mu je pokazala sledeča slika: Z dedom gresta kolikor možno hitro po vaški ulici, umikajoča se pogledom ljudi, ki jih srečavata, hodita sključeno in Ljonki se zdi, da ima vsakdo pravico pretepati ju, pljuvati nanju ter ju zasramovati... Vse okrog njiju — ploti, hiše in drevje je zavito v meglo in se ziblje kakor od vetra... in od nekod se slišijo surovi, srditi glasovi... Ta težka pot je neskončno dolga; izhoda iz vasi v polje ni videti nikjer za gostimi vrstami kolebajočih hiš, ki se zdaj nagibljejo k njima in ju hočejo zmečkati, a se potem zopet odmikajo ter se jima rogajo v obraz s temnimi lisami svojih oken... In hipoma se zasliši iz enega okna krik: „Tatovi, tatovi, velik in majhen tat!“... Ljonka se ozre kradoma v ono stran in zagleda pri oknu ono deklico, ki jo je videl nedavno jokajočo in jo je hotel ščititi... Opazila je njegov pogled ter mu pokazala jezik; njene sinje oči pa so se iskrile srdito in ostro ter so zbadale Ljonko kakor igle...

Taka slika je vzklila v dečkovi domišljiji, a je takoj zopet izginila, puščajoča za seboj le zloben nasmeh, ki se je ž njim ozrl na deda.

Starec je govoril neprestano, kašljal, mahal z rokami, veselo nasmihač se nečemu, majal je svojo glavo semintja ter si otiral pot, ki je stal v velikih kapljah po gubah njegovega obraza.

Težek, razdrapan oblak je zakril luno, in Ljonka skoraj ni mogel videti dedovega obraza. V duhu je postavil primerjajoče poleg njega plakajočo deklico... Telesno propali, samogoltni in razcapani ded se je zdel poleg užaljene in plakajoče, a zdrave in sveže krasotice docela odveč in skoraj prav tako hudoben in grd kakor lakomnik v pripovedki. Kako je to mogoče? Zakaj jo je tako razžalil? Saj mu je vendar popolnoma tuja...

A ded je govoril hreščeče:

„Ko bi mogel sto rubljev spraviči na kup! Potem bi mirno lahko umrl...“

„Nu!“... Hipoma se je vzbudilo nekaj v Ljonki... „Molči že vendar! Le umri, le! Če ne umrješ, pa kradeš!“ je kriknil deček ter skočil naglo pokonci. „Tat ti stari!... U-u!“ in stisnil je svojo majhno suho pest, jo stresel pred nosom brezupno umolklega deda ter se zgrudil iznova na tla, nadaljevaje skozi zobe: „Otroka si okral!... Oh, prav lepo je to! Starec, to ti ne bo odpuščeno na tem svetu!...“

Nakrat se je zazibala vsa step ter se razširila, oblita z oslepilno modro lučjo... Megla, ki jo je ovijala poprej, je vztrepetala in je izginila za trenotek. Zabobnel je udarec groma, hrumel je nad stepjo ter je stresel njo in nebo, po katerem je brzela gosta tolpa črnih oblakov, utopivša v sebi luno.

Stemnilo se je. V dalji je švignil tiho, toda grozeče, blisk in trenotek na to je zagodrnjal grom... Potem je nastopila tišina, in zdelo se je, da je ne bo nikdar konec.

Ljonka se je prekrizal. Ded je sedel nepremično in molče, kakor da se je zrasel z deblom drevesa, ki je naslonil nanj svoj hrbet.

„Dedek!“... je zašepetal deček, pričakovaje v mučnem strahu novega udarca groma. — „Pojdiva v vas!“

Nebo se je streslo iznova, zopet je zaplame-nelo v višnjevem svitu ter vrglo na zemljo mogočen udar, kakor da se je vsulo tisoč železnih ploč po tleh, udarjajočih druga ob drugo.

„Dedek!“ je kriknil Ljonka.

Njegov, od odmevov groma zadušeni vzклик je donel kakor zvok majhnega, razbitega zvončka.

„Kaj je... vnuček moj... ali se bojiš?“ je vprašal hripavo ded, sedeč nepremično.

V njegovih besedah so zveneli trpkost, boleost in zasmeh. Ljonki so se zdele povsem tuje.

Začele so padati debele kaplje dežja, njih vršanje je donelo tako tajinstveno, kakor da oznanjajo nekaj... V dalji se je že razširil v splošen šum, kakor da praska kdo z ogromno ščetko po suhi zemlji, — a tukaj pri dedu in vnuku je zazvenela vsaka kaplja, ki je padla na tla, kratko, pretrgano in je umrla brez

odmeva. Udarci groma so se čim bolj približevali in nebo je zažarelo bolj pogosto.

„Ne grem v vas! Le pusti me, starega psa in tatu... naj me potopi dež... in ubije grom!...“ je izpregovoril ded ves zasopljen. „Ne grem!... Le pojdi sam! Tamle je... vas! Pojdi!... Ne maram, da bi sedel poleg mene... Ali mi greš?... Pojdi!... Pojdi!... Pojdi!...“

Ded je kričal votlo in hropeče.

„Odpusti, dedek!“ je prosil Ljonka ter se mu je zopet približal.

„Ah, ne grem... ne odpustim ti!... Sedem let sem ti bil varuh!... Vse zate... živel sem zate... Koliko je pač treba meni?... Saj jaz umrjem kmalu... umrjem... a ti mi praviš: tat!... Za koga sem postal tat? Zate! Dà, zate, vse zate! Tu, vzemi, vzemi... nabiral sem zate vse tvoje življenje, nabiral sem... no, in tudi kradel... Bog vidi vse... in vé... da sem kradel... on vé... in me bo kaznoval za to. Ne bo prizanesel, ne, staremu psu zaradi tatvine. In kaznoval me je že!... Gospod, kaznoval si me!... a? Kaznoval? Ubil si me z otrokovo roko. Res, Gospod!... Popolnoma prav je tako!... Ti si pravičen, Gospod! Pred tvojo sodbo pridem!... Pošlji po mojo dušo!... Oh! Tako... sedaj je vse pri kraju!“...

Dedov glas je prešel v predirljivo cviljenje, ki je napolnjevalo dečkovno dušo z ledeno grozo.

Udarci groma pa so stresli step in nebo, valili so se tako bobneče in naglo proti zemlji, kakor da jej ima povedati vsakdo izmed njih nekaj zanjo silno važnega; in vsi goneči drug drugega, so rjovelj skoraj brez presledka. Od bliskov raztrgano nebo je trepetalo, trepetala je tudi step, bljuvajoča sedaj višnjeve plamenčke, a pogrezajoča se takoj nato v hladen, težek in mučen mrak. Včasih je blisk razsvetlil daljo. In zdelo se je, da hoče ta dalja z največjo naglico uteči hrupu in šumu...

Ulil se je dež in njegove, v blisku kakor jeklo svetlikajoče se kaplje so zakrivale prijaznomigljajoče vaške lučice.

Ljonka je odrevenel od strahu, mraza in od trpke zavesti, da je res kriv. Zrl je predse s široko odprtimi očmi in se ni upal mežikniti niti tedaj, ko so mu drčale deževne kaplje, ki so mu zmočile že vso glavo, naravnost v oči; poslušal je dedove vzklike, potapljajoče se v morju mogočnih zvokov.

Deček je čutil, da sedi ded nepremično, toda zdelo se mu je, da mora propasti tudi on, da mora uiti kamorkoli ter pustiti deda tu samega. Primaknil se je k dedu, da sam ni vedel kdaj, in ko se ga je dotaknil s komolcem, je vztrepetal, pričakovaje nekaj strašnega...

Blisk je pretrgal nebo in je razsvetlil tudi njiju, ki sta čepela drug ob drugem, skrčena, majhna, oblita s potoki vode, pokrita z vejami.

Ded je mahal z roko po zraku in je hropel še vedno, že ves utrujen in zasopljen.

Ko mu je Ljonka pogledal v obraz, je kriknil od strahu ... V modrem svitu bliska se mu je zdel mrtev, a vanj vprte oči so bile motne ter kakor blazne.

„Dedek!... Pojdiva!“ je vzkliknil, položivši svojo glavo v dedovo naročje.

Ded pa se je sklonil nad njim, ga objel s svojimi tankimi, koščenimi rokami in ga prižel krepko k sebi; hipoma je kriknil predirljivo, kakor volk, ki se je ujel v zanjko.

Preplašen do blaznosti, se mu je iztrgal Ljonka, planil je pokonci ter zbežal kakor strela; hitel je s široko odprtimi, od bliskov zaslepljenimi očmi vedno dalje in dalje, padal je, a zopet vstajal ter prihajal v čim globokejšo temo, ki je izginjala v sinjem žaru bliska in je nato zopet objela od strahu vsega zmedenega dečka.

Grom je rjovel in bliski so švigali vse bolj pogosto in vedno strašnejše. A dež je šumel tako hladno, monotonsko, turobno ... in naposled se je zdelo, da ni bilo v stēpi nikdar ničesar drugega kot šušenje dežja, žarenje bliska in razdraženo krohotanje groma.

Ko so odhiteli naslednjega jutra vaški dečki v okolico, so se vrnili takoj zopet ter so razburili vso vas z vestjo, da so videli pod vrbo

včerašnjega berača, ki je bržčas umorjen, kajti poleg njega leži kindžal.

Toda ko so šli pogledat starejši Kazaki, so videli, da stvar ni taka. Starec je bil še živ. Ko so prišli k njemu, je izkušal vstati, a ni mogel. Tudi jezik mu je odrevenel; upiral je v vsakega posebej vpraševaje svoje solzne oči, iskal je ž njimi nekoga v množici, toda našel ni nikogar in ni dobil odgovora.

Na večer je umrl, in pokopali so ga tam, kjer so ga našli: pod vrbo. Menili so, da ga ne smejo zagrebsti v blagoslovljeno zemljo, kajti: prvič — je bil tujec, drugič — tat in tretjič — umrl je brez kesanja. Poleg njega v blatu so našli kindžal in robec.

Čez dva ali tri dni pa so zasledili tudi Ljonko.

V ozki stepni dolini, nedaleč od vasi, so začele krožiti trope vran, in ko so šli ljudje pogledat tja, so našli dečka, ležečega z razprostrtimi rokami z licem navzdol v mlaki, ki jo je ostavil dež na dnu doline.

Najprej so sklenili, da ga pokopljejo na pokopališču, ker je še otrok; ko pa so stvar boljše premislili, so ga položili k dedu pod vrbo. Nasuli so tja holm prsti in so postavili nanj priprost kamenit križ.

Kan in njegov sin.

..., „Živel je v Krimu kan Mosolajma el Asvab, ki je imel sina Talajka Alhalo“...

Prislonjen s hrbtom ob deblo arbuta, je s temi besedami začel pripovedovati star slep berač, Tatar, eno izmed starih legend polotoka, ki je tako bogat raznih spominov. Okoli pripovedovalca je sedela na razvalinah hanskega gradu, ki ga je razrušil čas, skupina Tatarov v živobarvnih, dolgih suknjah in zlatovezenih čepicah. Bilo je na večer in solnce se je spuščalo tiho v morje; njegovi rudeči žarki so prodirali temno in gosto zelenje okrog razvalin ter so legali v svetlih lisah na kamenje, poraščeno z mahom ter tesno opleteno z zelenim bršljanom. Veter je šumel v množici starih platan, njih listje je šuštel, kakor da se prelivajo v zraku nevidni potoki vodâ.

Glas slepega berača je bil slaboten in se je tresel, njegov kameniti obraz pa ni izražal v svojih gubah ničesar družega kakor mir. Naučene besede so vrele druga za drugo na dan,

in pred poslušalci se je pojavljala slika prošlih, silnega čustva bogatih dni.

„Kan je bil star,“ je govoril slepec, „a imel je mnogo žensk v svojem haremu; in ljubile so starca, ker je bilo v njem še dovolj moči in ognja. V svoji ljubezni je bil nežen in žarek, a ženske bodo ljubile vedno onega, ki zna močno ljubiti, če je dotičnik tudi siv in nagubanega lica. V moči je krasota, a ne v nežni polti in na rudečih licih.

Kana so ljubile vse, on pa je ljubil samo Kazakinjo-sužnjo iz dnjeprovske step; in vsekdar je bil do nje ljubeznivejši kakor do drugih žensk svojega velikega harema, kjer je bilo tristo žen iz raznih dežel. Vse so bile krasne kakor spomladno cvetje in vsem se je dobro godilo. Kan je dajal napravljati zanje mnogo okusnih in sladkih jedil in jim je dovoljeval plesati in igrati, ako jih je to veselilo.

Svojo Kazakinjo pa je povabil čestokrat k sebi v stolp, odkoder je bilo videti morje in kjer je imel pripravljeno vse, kar razveseljuje ženski življenje: slaščice, razne tkanine, zlato, kamne raznih barv, godbo, nenavadne ptice iz daljnjih krajev in ognjevito ljubkanje zaljubljenega kana. V tem stolpu se je zabaval ž njo po cele dneve, oddihaje se od naporov svojega življenja. Vedel je, da mu sin Alhala ne zmanjša slave njegovega imena, saj je dirjal kakor volk po ruskih stepah ter se vračal

vsakokrat z bogatim plenom, z novimi ženskami, z novo slavo, puščajoč za seboj strah, pepel, mrtva trupla in kri.

Nekoč se je vrnil Alhala od nekega napada na Ruse; njemu na čast so priredili mnogo slavnosti, h katerim so povabili tudi vse kneze otoka. Vršile so se igre in pojedine, poizkušali so moč svojih rok s tem, da so streljali z loki v oči jetnikov, pili so vedno iznova, slaveči junaštvo Alhale, ki je groza sovražnikom in opora kanstvu. Stari kan se je silno veselil slave svojega sina. Prijetna je bila starcu zavest, da ima takega junaka za sina, zavest, da preide po njegovi smrti kanstvo v tako krepke roke...

Prijetno mu je bilo, vedeti to, zato je hotel pokazati sinu moč svoje ljubezni ter mu je rekel v prisotnosti vseh knezov in drugih dostojanstvenikov, — tam na slavnosti, s čašo v roki:

„Dober sin si, Alhala! Slava Alahu in češčno bodi ime proroka njegovega!“

In vsi so proslavili v zboru mogočnih glasov ime proroka. Potem je nadaljeval kan:

„Velik je Alah! Dopustil je, da se je še za življenja mojega porodila nanovo moja mladost v hrabrem sinu, in s svojimi starimi očmi vidim, da bom živel v svojem sinu, ko ne bom več gledal solnca in bodo črvi glodali moje srce. Velik je Alah in Mohamed, njegov res-

nični prorok! Dobrega sina imam, trda je njegova roka in smelo njegovo srce in jasen mu je razum... Kaj hočeš vzeti iz rok svojega očeta, Alhala? Povej, dam ti vse, česar si želiš!

In ni še zamrl glas starca kana, ko je že vstal Talajk Alhala in dejal z bliskajočimi, kakor morje noči črnimi očmi, ki so žarele kot oči ponosnega orla:

„Poveljnik-oče, daj mi rusko sužnjo!“

Molčal je kan, molčal toliko časa, kolikor ga je bilo treba, da je udušil drgetanje v svojem srcu, potem je izpregovoril trdo in glasno:

„Vzemi si jo! Ko končamo pirovanje, si jo lahko vzameš!...“

Vzplamtel je smeli Alhala, v veliki radosti so mu zažarele njegove orlovske oči, dvignil se je v vsej svoji velikosti in je dejal očetu kanu:

„Vem, kaj mi daruješ, poveljnik-oče! Dobro vem! Tvoj suženj sem — tvoj sin. Vzemi mojo kri, vsako uro kapljo — dvajsetkrat rad umrjem zate!“

„Ne potrebujem ničesar!“ je govoril kan, in na prsi mu je klonila siva glava, ovenčana s slavo dolgih let ter mnogih junaških činov.

Kmalu so končali pirovanje in oba sta šla molče drug poleg drugega iz gradu v harem.

Noč je bila temna; niti zvezd, niti lune ni bilo videti izza oblakov, ki so pokrili kakor gosta preproga vse nebo.

Dolgo sta šla v temi oče in sin, končno je izpregovoril kan el Asvab:

„Od dne do dne ugaša življenje moje, — slabše in slabše utriplje moje staro srce in čim manj ognja je v mojih prsih. Ljubezena Kazakinje je bila luč in toplota mojega življenja ... Povej mi, Talajk, ali ti je res tako potrebna? Vzemi si jih sto, vzemi vse moje žene za to edino!“

Vzdihnil je Talajk Alhala in je molčal.

„Koliko dni mi je pač še ostalo? Malo časa mi je še živeti ... Poslednja radost mojega življenja je ona, — ta ruska deklica. Pozna me, ljubi me — a kdo me bo ljubil sedaj, ko nje ne bo več — mene, starca? Niti ena izmed vseh, niti ena, Alhala!“ ...

Molčal je Alhala ...

„Kako naj živim, ko bodem vedel, da jo objemaš ti, da te poljublja ona? Pred žensko ni niti očeta, niti sina, Talajk! Pred žensko smo vsi le — moški; sin moj! Težko mi bo preživeti ostale svoje dni ... Naj bi se rajše odprle vse stare rane na mojem telesu in bi točile mojo kri, Talajk, o da bi rajše ne bil doživel te noči, sin moj!“

Molčal je njegov sin ... Ustavila sta se pri vratih harema, povabila glavi na prsi in sta stala tu dolgo in molče. Tema je bila naokoli, po nebu so bežali oblaki, a veter je stresal drevesa, zdelo se je, da jim nekaj prepeva.

„Že dolgo jo ljubim, oče!“ je rekel tiho Alhala.

„Vem ... in vem, da te ona ne ljubi“, je odgovoril kan.

„Srce se mi trga, kadar mislim nanjo.“

„A česa je moje staro srce polno sedaj?“

In iznova sta umolknila. Vzdihnul je Alhala:

„Modrijan Mulla mi je povedal vsekakor resnico: — ženska je vedno škodljiva moškemu; če je lepa, vzbuja v drugih poželenje in prepušča svojega moža mukam ljubosumnosti. Ako je grda, pa zavida mož druge može in trpi vsled zavisti. Če pa ni niti lepa, niti grda, jo napravi soprogo v svoji domišljiji prekrasno in trpi še bolj, ko spozna končno, da se je zmotil ...“

„Modrovanje ni zdravilo proti srčni bolesi“. ... je dejal kan.

„Pomilujva drug drugega, oče!“

Kan je dvignil glavo in je pogledal žalostno sina.

„Ubijva jo“. ... je rekel Talajk.

„Ti ljubiš sebe bolj kot njo in mene!“ je dejal po kratkem razmišljanju tiho kan.

„Ti vendar tudi.“

In zopet sta umolknila.

„Dà! jaz tudi!“ je odgovoril čez nekaj časa tužno kan. Bolest ga je napravila otročjega.

„Kaj, ali jo torej ubijeva?“

„Ne morem ti je dati, ne morem“, je rekel kan.

„A jaz ne morem tega več prestajati — daj mi jo, ali pa mi iztrgaj srce iz prsi...“

Kan je molčal.

„Ali pa jo vrziva z gore v morje!“

„Vrziva jo z gore v morje“, je ponovil kan sinove besede, ki so se glasile kakor odmev Talajkovega glasu.

In potem sta šla v harem, kjer je Kazakinja že spala na tleh na dragoceni preprogi. Ustavila sta se pred njo in sta zrla nanjo; dolgo sta jo gledala. Staremu kanu so tekle solze iz oči, padale so na njegovo srebrno brado in so blestele v njej kakor biseri; sin je stal poleg z žarečimi očmi, škripal je z zobmi, dušech tako svojo strast in je s tem zbudil Kazakinjo. Zbudila se je in na njenem nežnem, kakor zarja rožnatem obrazu so se razcvele njene oči kakor plavice. Zapazila ni Alhale in je ponudila kanu svoje rudeče ustnice.

„Poljubi me, stari orel!“

„Pripravi se — pojdeš z nama...“ je dejal tiho kan.

Sedaj je zagledala Alhalo in solze v očeh svojega orla in — razumela je vse, kajti bila je prebrisana.

„Pojdem!“, je rekla. „Pojdem! — Ne enemu, ne drugemu — tako sta odločila? Tako odločajo vedno hrabra srca. Pojdem!“

In molče so odšli vsi trije k morju. Hodili so po ozkih stezah; veter je šumel, zamolklo je šumel...

Deklica je bila nežna in se je kmalu utrudila; toda bila je tudi ponosna in ni hotela povedati tega.

In ko je zapazil kanov sin, da je zaostala, jo je vprašal:

„Ali se bojiš?“

Ozrla se je vanj s svojimi bliskajočimi očmi ter mu pokazala svojo okrvavljeno nogo...

„Daj, ponesem te!“ je rekel Alhala in je iztegnil proti njej roke. Toda dekle je objelo vrat svojega starega orla. Kan jo je vzdignil na svojih rokah kakor pero in jo je nesel; in slo- neča mu na njegovih rokah, je odmikala veje od njegovega obraza, da bi ga ne zbodle v oči. Dolgo so hodili tako, in glej, že je bilo slišati v daljavi bobnenje morja. Tedaj je rekel Talajk, ki je šel za njima po stezi:

„Daj, da grem pred vama, ker sicer me sili, da ti sunem kindžal za vrat.“

„Pojdi! Alah te bo kaznoval za to željo ali pa ti odpusti — kakor je njegova volja, — jaz, tvoj oče, ti odpuščam, saj vem, kaj je ljubezen.“

In potem se je razprostrlo pred njimi tam spodaj samotno, črno, brezbrežno morje. Votlo so peli njega valovi prav tam v nižini skalovja, temno, hladno in strašno je bilo tam spodaj.

„Pozdravljena!“ je rekel kan in je poljubil deklico.

„Pozdravljena!“ je rekel Alhala ter se jej je naklonil.

Ozrla se je tja, kjer so peli valovi, omahnila je nazaj ter tesno sklenila roke na prsih.

„Vrzita me!“ je rekla potem.

Alhala je iztegnil roke proti njej in je vzdihnil; kan pa jo je prižehl krepko z rokami k svojim prsim, poljubil jo je, dvignil nad svojo glavo ter jo zagnal s skale v globino.

Tam je pljuskalo in pelo valovje tako šumno, da nista slišala, kdaj je priletela do vode. Tudi krika nista čula nikakega. Kan se je zgrudil na kamenje ter je gledal v nižino, v temo in daljo, kjer se je mešalo morje z oblaki, odkoder so šumno pluli zamolklo žuboreči valovi in je vlekel veter, razpihovaje sivo kanovo brado. Talajk je stal nad njim, nepremično in tiho kakor kamen; zakril si je z rokami obraz... Mineval je čas, in po nebu so plavali oblaki, ki jih je gonil veter družega za drugim. Temni so bili in težki, kakor misli starega kana, ležečega na visoki skali nad morjem.

„Pojdiva, oče!“ je rekel Talajk.

„Počakaj“, je šepnil kan, kakor da posluša nekaj. In zopet je prešlo mnogo časa; spodaj so še bolj pljuskali valovi, veter je treskal ob skalo in je šumel v drevju.

„Pojdiva, oče!“

„Počakaj še!“

Še večkrat je rekel Talajk Alhala:

„Pojdiva, oče!“

Kan pa se ni ganil z mesta, kjer je izgubil radost svojih poslednjih dni.

Toda vse ima svoj konec! Vstal je starec mogočno in ponosno, namrščil svoje obrvi in rekel zamolklo:

„Pojdiva!“

Šla sta, a kmalu se je ustavil kan.

„Čemu hodim pravzaprav, in kam, Talajk?“ je vprašal sina. „Čemu naj živim sedaj, ko je bila ona vse moje življenje? Star sem že, in nobena več me ne bo ljubila, a bedasto je živeti, če te nihče več ne ljubi.“

„Slaven si in bogat, oče...“

„Daj mi samo en njen poljub, in vzemi si vse to za plačilo! Vse drugo je mrtvo, samo ljubezen žene je živa. Ako nima človek ljubezni, je mrtev, ubog, in tužni so njegovi dnevi. Zdrav, sin moj, blagoslov Alaha naj počiva nad tvojo glavo vse dni in noči tvojega življenja!“ In oče je obrnil svoj obraz k morju.

„Oče!“ je vzkliknil Talajk, „oče!“... Ničesar družega ni mogel izpregovoriti, ker ni mogoče ničesar reči človeku, ki se mu je nasmehnila smrt, ničesar takega mu ne moreš povedati, kar bi mu vrnilo v dušo ljubezen do življenja.

„Pusti me!“

„Alah ...“

„On ve ...“

Z urnimi koraki je šel kan k bregu in se je strmoglavlil v globino. Sin ga ni mogel zadržati, ker ni bilo več časa ... In zopet ni bilo ničesar slišati od morja, niti krika, niti šuma, kdaj je padel kan v vodo. Samo valovi so še vedno pljuskali tam in veter je godel divje pesmi.

Dolgo je gledal Talajk Alhala v nižino, potem je rekel glasno:

„Daj tudi meni tako neomahljivo srce, Alah!“

Potem je odšel v temno noč.

... Tako je končal kan Mosolajma el Asvab in je postal v Krimu kan Talajk Alhala ...“

Iz dolgega časa.

Izbruhajoč težke oblake sivega dima, je izginil osobni vlak kakor ogromen reptil v stepni daljavi v rumenem morju žitnih polj. Hkratu z dimom vlaka se je razpršil v razpaljenem zraku tudi srditi hrup, ki je bil prekinil za nekoliko minut topi molk široke in puste ravnine, sredi katere je vzbujala mala železniška postaja s svojo samotnostjo otožno čustvo.

Ko se je porazgubil in je zamrl votli, a živahni šum vlaka pod jasnim obokom brezoblačnega neba, je zakraljevala okoli postaje zopet tesnobna tišina in ž njo se je množila dolgočasna enoličnost stepi.

Zlatorumena step in sinjemodro nebo, oba sta bila neizmerno velika; rujava postajna poslopja, ki so stala tu raztresena, so delala vtisk slučajno nastale lise, kvareče sredino te melanholične slike, ki jo je bil napravil marljiv slikar brez domišljije in inspiracije.

Vsak dan ob dvanajstih opoldne in ob štirih popoldne se pripeljejo iz stepi vlaki in stojijo tam po dve minuti. Te štiri minute so glavna in edina zabava na postaji in prinašajo tamošnjim uslužbljencem nekaj novih vtiskov.

V vsakem vlaku je množica raznovrstnih in različno oblečenih ljudi. Pri oknih vagonov se prikažejo za trenotek njih utrujeni, nestrpni ali ravnodušni obrazi — pozvoni, zažvižga — in z bobnenjem, ki pretresa vse živce, se odpeljejo v step, v daljo, v mesta, kjer kipi šumno življenje.

Ti obrazi zanimajo železniške uslužbljence, ki se dolgočasijo v tej samoti; in ko odide vlak, pripovedujejo drug drugemu, kar so opazili v naglici. Okrog njih se razprostira molčeča step in nad njimi vnémarno nebo, v njihovih srcih pa tli nejasna zavist napram tem ljudem, ki hite dan na dan mimo njih, dočim morajo ostati oni sami zaprti v puščavi, živeti tako-rekoč izven življenja ter imajo priliko videti ljudi samo tekom štirih minut.

In ko so spremili vlak, postoje na peronu postaje, sledeč z očmi črnemu traku, ki izginja v zlatem žitnem morju ter molče pod vtiski življenja, ki je brzelo mimo njih...

Zbrani so bili skoraj vsi: načelnik postaje — dobrodušen, okrogel in plavolas mož z velikimi kazaškimi brki; njegov pomočnik — rudečelas mlad človek s šiljasto brado; majhni, urni in zviti stražnik Luka ter eden izmed premenjačev, trščati in širokobradati Gomožov, malobeseden kmet, resnega, tolstega obraza.

Na klopi pri vratih postaje je sedela načelnikova soproga, majhna, zastavna ženska, ki jo

je silno mučila vročina. Njej v naročju je spal otrok, prav tako okrogloličen in rudeč kakor njegova mati.

Vlak se je skril za strmino, in zdelo se je, da se je zaril v zemljo.

Tedaj se je obrnil načelnik k svoji ženi in je vprašal:

„No, Sonja, ali je samovar pripravljen?“

„Seveda!“ je odgovorila tiho in malomarno žena.

„Luka! Pojdi sem ... pometi peron in tir ... glej, koliko in kaj vse so nametali tu sem ...“

„Že vem, Matvjej Jegorovič ...“

„Dobro! ... No kaj, ali pojdemo pit čaj, Nikolaj Petrovič?“

„Kakor navadno“, je odgovoril pomočnik.

Ko pa je odšel opoldanski vlak, je vprašal Matvjej Jegorovič vsakokrat svojo ženo:

„No, Sonja, ali je obed pripravljen?“ Potem je dal Luki še povelje — dan na dan isto — ter poklical pomočnika, ki je bil pri njih na hrani.

„No, kaj, ali pojdemo k obedu?“

In pomočnik mu je odgovoril povsem pravilno:

„Kakor vedno ...“

Odšla sta s perona v sobo, kjer je bilo mnogo cvetic, a malo pohištva, kjer je dišalo po kuhinji in plenica, in za mizo sta se razgovarjala o tem, kar je bilo švignilo mimo njiju.

„Nikolaj Petrovič, ali ste zapazili v drugem razredu brunetko v rumeni obleki? Preklicano zapeljiva je bila!“

„Ni bila napačna, ne, toda njena obleka je neokusna ...“ je odgovoril pomočnik.

Izražal se je vedno kratko in samozavestno, kajti smatral se je za izomikanega človeka, ki pozna življenje. Dovršil je bil gimnazijo. Imel je v črno blago vezan zvezek; vanj si je zapisaval razne znamenite izreke iz feljetonov in iz knjig, ki so mu prišle slučajno v roke. Načelnik je priznaval brez ugovora njegovo avtoriteto v vsem, kar se ni dotikalo njegove službe, ter ga je vedno poslušal z vso pozornostjo. Zlasti pa so mu ugajala modrovanja iz zvezka Nikolaja Petroviča in se je vedno iskreno navduševal zanje. Na pomočnikovo opazko o kostumu brunetke, je vprašal Matvjej Jegorovič:

„Kaj se rumena barva ne podaje dobro obrazu brunetk?“

„Jaz govorim o kroju, ne o barvi ...“ je pojasnjeval Nikolaj Petrovič ter si skrbno polagal vkuhano sadje iz steklene čaše na svoj krožnik.

„Kroj, to je pa seveda druga stvar ...“ je soglašal načelnik.

Sedaj je posegla v pogovor tudi njegova žena, kajti ta predmet jej je bil blizu ter ga je lahko razumela. Toda ker je bil razum teh ljudi

le malo obrušen, se je vlekel razgovor počasi in je razburkal le redkokedaj njih čustva.

V okno stā zrla step, ki jo je očaral molk, in nebo, veličastno v svojem vzositem pokoju.

Skoraj vsako uro so prihajali tovorni vlaki, toda uslužbljenci, ki so jih spremljali, so bili že davno vsem znani. Vsi ti izprevodniki so živeli kakor v polsnu, ubiti od dolgočasne vožnje po stepi. Sicer pa so pripovedovali včasih o dogodkih na oni progi: tam in tam so povozili nekoga; ali pa so govorili o novostih v službi: ta je bil kaznovan, oni premeščen. O teh vesteh se niso pogovarjali mirno, nego so jih požirali, kakor požira lakomnež okusno, nenavadno jed.

Solnce pa je polzelo počasi z neba na kraj stepi, in ko se je tam skoraj dotikalo zemlje, je postalo škrlatasto rudeče. Na step je legla rudečkasta luč, ki je vzbujala otožno čustvo nezadovoljstva; nejasno hrepenenje, pohiteti iz te pustinje ven v daljavo. Potem se je dotaknilo z robom zemlje in je zlezlo leno vanjo ali za njo. Na nebu je še dolgo tiho igrala muzika živobarvne večerne zarje, a bledela je počasi in na zemljo je legal topel, tih mrak. Zamigljale so zvezde in so vztrepetale na nebu, kakor da so se prestrašile dolgega časa na zemlji.

V mraku se je zožila step; na postajo je lezla brezšumno in od vseh strani tema noči. In sedaj je tu: črna, mračna noč.

Na postaji so začeli prižigati luči; najbolj svetlo in najvišje je gorela zelenkasta luč semafora. Okoli nje je bilo vse temno in tiho.

Zdajpazdaj se je začulo zvonjenje — znak, da prihaja vlak. Zvončevi zvoki so brzeli v step in so se naglo potopili v njej.

Kmalu nato je prihitel iz temne daljave rudeč migljajoč žar, in stepna tišina je vztrepetala od zamolklega bobnenja vlaka, ki se je bližal samotni, s temo zakriti postaji.

Nižji sloj maloštevilnega postajnega prebivalstva je živel nekoliko drugače kot aristokracija. Stražnik Luka se je večno boril z željo, zbežati k ženi in bratu v vas, oddaljeno sedem vrst od postaje. Tam je imel svoje gospodarstvo, kakor je pravil Gomozovu, kadar je prosil tega molčečega, resnobnega premenjača, naj nekoliko popazi na štacijo.

Pri besedi „gospodarstvo“ je Gomozov vsakokrat težko vzdihnil in je odgovoril Luki: „Le pojdi, le! Gospodarstvo potrebuje nadzorstva, to je res!“

Drugi premenjač, Afanazij Jagodka, star vojak okroglega rudečega obraza, ki so ga obdajale sive ščetine, pa je bil zloben in zasmehljiv človek ter ni hotel verovati Luki.

„Gospodarstvo!“ je vzkliknil ter se zasmel. „Žena!... Že vem, kaj pomeni to! Tvoja žena je pač kaka vdova, kaj? Ali pa soproga takega vojaka?“

„Oh, ti ptičji gubernator!“ je odgovoril Luka prezirljivo.

Imenoval ga je zato ptičjega gubernatorja, ker je Jagodka strastno ljubil ptice. Vsa njegova kočica je bila znotraj in zunaj polna kletk in gajbic. V njej in okoli nje se je razlegalo ves dan ptičje žvrgolenje. Prepelice, ki jih je ujel vojak, so kričale neprestano svoj enolični „ped-pedi“, škorci so mrmrali dolge besede, raznobarvne majhne ptičke pa so ščebetale, žvižgale in pele neprenehoma ter so oslajale vojaku samotno življenje. Preživel je z njimi ves svoj svobodni čas in je bil napram njim ljubezniv in skrben; za svoje tovariše pa se ni menil prav nič. Luko je nazival belouško, Gomozova pa potepuha ter se ni prav nič obotavljal rekati jima, da sta oba „babjaka“, za kar zaslužujeta, da bi ju človek pretepel.

Luka se je malo menil za te besede, toda če se je vojaku posrečilo, da ga je razdražil, tedaj ga je psoval Luka dolgo in ostro:

„Preklja ti siva! Obgrizek podganji! Kaj pa razumeš ti, odstavljeni kozji bobnar! Vse svoje življenje si preganjal žabe s topovi in si stražil zelje svojega polka! Kaj boš ti razsojal?! Pojdi k svojim prepelicam, pa jim ukažuj, ti ptičji poveljnik!“

Jagodka je poslušal mirno stražnikovo psovanje, potem se je šel pritožiti k načelniku, ki pa je kričal, naj ga ne nadlegujejo s takimi

budalostmi ter je zapodil vojaka. Tedaj se je vrnil Jagodka k Luki in ga je začel zmerjati sam povsem mirno z ostrimi, grdimi psovkami, pred katerimi je stražnik kmalu pljuvaje okoli sebe zbežal.

Gomozov pa je odgovarjal z vzdihi na vojakovo sumničenje in se je zmedeno opravičeval:

„Kaj opraviš s tem? Ničesar ne opraviš!... Seveda... razvada je... toda, končno... ne sodi, da ne boš sojen!“

Nekoč mu je odgovoril smeje vojak:

„Zapela je sraka Jakova, eno ni za vsakoga! Ne sodi, ne sodi... če bi ljudje ne sodili drugih, pa bi ne imeli kaj govoriti!...“

Razun načelnikove žene je bila na postaji še druga ženska — kuharica. Imenovali so jo Arina; štela je že skoraj štirideset let; bila je jako grda: čokata, z visečimi prsmi in vedno umazana ter raztrgana. Hodila je racaje, na njenem kozavem obrazu so se svetile ozke preplašene oči, ki so jih obkrožale neštevilne gube. Nekaj suženjskega in prihuljenega je bilo v njeni neskladni postavi; njene debele ustnice so se zapirale vedno tako, kakor da hoče prositi vsakogar oproščenja, valjati se vsakomur pred nogami ter da se boji plakati. Gomozov je preživel na postaji osem mesecev, ne da bi se kaj dosti menil zanjo; kadar jo je srečal, je dejal

„zdrava!“, ona mu je odzdravila prav tako, potem sta izpregovorila še par besed in sta se razšla vsak na svojo stran. Nekoč pa je prišel Gomošov v načelnikovo kuhinjo in je prosil Arino, naj bi mu napravila nekaj srajc. Kuharica je bila zadovoljna s tem, in ko je izgotovila srajce, jih je prinesla premenjaču sama.

„Hvala ti!“ je dejal Gomošov. „Tri srajce po desetici, to je trideset kopejk, — kaj ne?“

„Dà!“ je odgovorila Arina.

Gomošov se je zamislil in je molčal dolgo.

„Iz katere gubernije pa si?“ je vprašal naposled žensko, ki je gledala ves čas njegovo brado.

„Iz Rjazanske“ ... je odgovorila Arina.

„To je daleč! Kako pa si prišla semkaj?“

„I, tako ... sama sem ... popolnoma zapuščena ...“

„Dà, to bi pognalo lahko človeka še bolj daleč!“ je vzdihnil Gomošov.

In zopet sta dolgo molčala.

„Tudi z menoj je tako. Z Nižegorodskega sem, iz sergačevskega okrožja ...“ je izpregovoril zopet Gomošov. „Tudi jaz sem popolnoma sam tukaj. A imel sem svoje gospodarstvo, in celo ženo in dva otroka. Žena mi je umrla za časa kolere, ... in otroka ... i no, kratko ... prišel je čas njune smrti ... in umrla sta ... A jaz? vsled teh nesreč sem izgubil pravo pot. Da-a! ... Poizkušal sem priti zopet

v pravi tir, toda razdejan stroj ne more delati več. Nu, in ... krenil sem v stran, izgrešil sem svojo cesto ... in tako se prebijam sedaj skozi življenje že tri leta ...“

„Slabo je, ako nima človek svojega gnezda“, je dejala tiho Arina.

„Res je! ... Ali si ti vdova?“

„Deklè ...“

„Kaj pa še? Pojdi no!“ je rekel dvomeče Gomošov.

„Pri Bogu ... deklè! ...“ je zagotavljala Arina.

„Zakaj pa se nisi omožila?“

„Kdo bi me neki vzel? Ničesar nimam ... komu bi kaj koristilo to? ... Pa še grda sem ...“

„Da-a!“ je potrdil zamišljeno Gomošov; pogladil se je po bradi in je začel radovedno opazovati deklo. Potem jo je vprašal, koliko zasluži.

„Dva in pol ...“

„Tako ... trideset kopejk imaš torej dobiti od mene? Veš kaj ... pridi zvečer ponje ... takole ob devetih, a? Dam ti takrat denar ... Piti hočeva čaj in se nekoliko razgovarjati, ker je tako dolgčas ... Oba sva tako sama! ... Pridi!“

„Pridem ...“ je odgovorila priprosto Arina in je odšla.

Prišla je točno ob devetih zvečer in je odšla, ko se je že danilo.

Gomozov je ni več vabil k sebi in tudi onih trideset kopejk jej ni dal. Prišla je vselej sama, topa in pokorna, prišla je in je obstala molče pred njim. Ležal je na postelji, jo pogledal, se obrnil v zid in rekel:

„Sedi!“

In ko je sedla, je dejal:

„Ti, čuj, obdrži to zase! Da mi ne izve nihče! To bi mi ne bilo ravno všeč... nisem več mlad, in ti tudi ne... Ali razumeš?“

Pokimala je potrjujoče z glavo...

Ko jo je spremil iz koče, jej je dal svojo obleko, da mu jo zašije, ter jo je opomnil iznova:

„Da mi ne izve živa duša!“

Tako sta živela, skrivaje pred vsemi svoje razmerje.

Arina se je vselej prikradla ponoči, plazeča se skoraj po vseh štirih k njemu; premenjač pa jo je sprejemal milostno, z vedenjem vladarja, in včasih je vzkliknil odkritosrčno:

„Grda si pa res tako!“

In ona se je nasmehnila molče z bledim, pri-trjujočim nasmehom ter je odnesla seboj skoraj vsakokrat kako delo, ki ga jej je dal Gomo-zov.

Videla sta se redkokdaj. Toda včasih, ko sta se srečala kje, jej je rekel polglasno premenjač:

„Pridi nocoj!...“

In prišla je ponižno s tako resnim izrazom na svojem kozavem licu, kakor da ima izvršiti dolžnost, katere važnosti se zaveda popolnoma.

A ko je odhajala, so prevzele njen obraz zopet običajne mrtve poteze strahu in krivde.

Včasih se je ustavila kje v kakem kotu ali za kakim drevesom ter je zrla dolgo v step. Tam je kraljevala noč, in njeno mračno molčanje jej je polnilo srce z bolestjo.

Nekega večera po odhodu vlaka se je sešla družba postajnega načelnika v vrtu pred okni Matvjeja Jegoroviča, v gosti senci topolov, kjer so pili čaj.

V vročih dneh so storili večkrat tako, — bila je to vsaj majhna izprememba v njihovem monotonskem življenju.

Pili so molče čaj, saj so izčrpali že vse vtiske, ki jih jim je bil vzbudil vlak.

„Danes je še bolj vroče kot včeraj“, je rekel Matvjej Jegorovič ter je pomolil z eno roko prazen kozarec, a z drugo si je otiral pot z obraza.

Žena je vzela kozarec in je odgovorila:

„Človeku se zdi samo iz dolgega časa, da je bolj vroče...“

„Hm... menda res... dolgčas je na svetu! Za tak slučaj so dobre karte... pa smo samo trije...“

Nikolaj Petrovič je skomizgnil z rameni, pogledal je drobno in je odgovoril umerjeno:

„Kartanje je — kakor pravi Schopenhauer — bankerot vsake misli.“

„Imenitno!“ je rekel Matvjej Jegorovič ves ginjen. „Kako je to? ... bankerot misli ... da-a! Kdo je rekel tako?“

„Schopenhauer, nemški filozof ...“

„Filozof? Mm ...“

„Pa kaj delajo taki filozofi, ali služijo na vseučilišču?“ je vprašala radovedno Sofja Ivanovna.

„To je ... kako bi vam povedal? To ni poklic ... to je, kakor pravijo, prirojena sposobnost ... Filozof je lahko vsakdo ... kdor je prišel na svet z navado, da razmišlja in išče v vsaki stvari začetka in konca. Seveda, tudi na univerzah so filozofi ... so pa tudi kar tako, ... še celo pri železnici lahko služijo.“

„Oni, ki so nameščeni na univerzi, zaslužijo pač mnogo?“

„To je odvisno od njihovega razuma.“

„Toda ko bi imeli tu še četrtega, bi tako lepo lahko igrali ‚vint‘“, je vzdihnil Matvjej Jegorovič.

In razgovor se je zopet prekinil.

Pod sinjim nebom so žvrgoleli škrjančki, po topolih so skakale penice z vejice na vejico in so tiho gostolele. V sobi je jokal otrok.

„Ali je Arina tam?“ je vprašal Matvjej Jegorovič.

„Seveda!“ mu je odgovorila kratko žena.

„Originalna ženska, ta Arina; pazite na to, Nikolaj Petrovič!“

„Originalnost je prvi odtisk banalnosti“ je izpregovoril kakor zase Nikolaj Petrovič z obrazom globokega misleca.

„Kako?“ je oživel načelnik.

In Nikolaj Petrovič je samoljubno zamežiknil ter je ponovil še enkrat izrek; Sofja Ivanovna pa je dejala z nežnim glasom:

„Kako si vse dobro zapomnite, kar ste čitali... a jaz vam čitam, — drugi dan pa, če me tudi ubijete — ne vem ničesar več... Glejte, nedavno sem čitala v nekem zvezku ‚Nive‘ nekaj tako zanimivega, tako zabavnega, — a kaj? Niti besedice se ne spomnim!“

„Navada!“ je pojasnil kratko Nikolaj Petrovič.

„Ne, to je pa še boljše kot oni... kako se že imenuje? Schopenhauer, je že res!“ je nadaljeval smehljaje Matvjej Jegorovič. „To se pravi, da vse novo zastari!“

„In narobe, saj je rekel neki poet: Modrost bitja je jako ekonomična — vse novo v njej je sešito iz starega.“

„Za vraga, kako pa delate to? Kakor iz rešeta jih usipljete.“

Matvjej Jegorovič se je smejal zadovoljno, žena se je tudi milo nasmehnila, a Nikolaj Petrovič je izkušal zaman prikriti, kako mu laska to priznanje.

„Kdo je rekel ono o banalnosti?“

„Barjatskij, pesnik.“

„A ono drugo?“

„Tudi pesnik — Fofanov.“

„To so tiči!“ je pohvalil Matvjej Jegorovič pesnike in je pevaje, z zadovoljnim nasmehom na obrazu, ponovil citata.

Zdelo se je, kakor da se dolgčas igra ž njimi, — izpustil jih je za trenotek iz svojega tesnega objema in jih prižet potem iznova k sebi. Zopet so umolknili, sopihajoč od vročine, ki jo je čaj v njih še množil.

Na postaji je vladala tišina. V stepi je žarelo samo solnce.

„Dà, govoril sem torej o Arini...“ se je spomnil Matvjej Jegorovič. „Nenavadna ženska to! Kar čuditi se moram, kadar jo pogledam. Kakor da jo je pobilo nekaj na tla. Nič več se ne smeje, ne poje več ter molči kakor tnalo. A vkljub temu je pridna, se bavi mnogo z Lelijo in je jako ljubezniva do njega...“

Govoril je tiho, ker ni želel, da bi Arina skozi okno slišala njegove besede. Vedel je, da ni dobro, posle preveč hvaliti, ker postanejo sicer domišljavi. Žena je nagubančila čelo in mu segla v njegovo govorico; dejala je pomenljivo:

„Le nehaj ... ti ne veš vsega o njej.“

«Ljubezni sužnja,
sem tak' jaz tužna
v borbi s teboj,
o, demon moj!»

je pel tiho in v recitativu Nikolaj Petrovič ter si udarjal takt z žlico po mizi. Smehljaj se je.

„Kaj, kaj je to? Da bi ... no, no, menda lažeta oba!“

In Matvjej Jegorovič se je glasno zakrohotal, da so se mu tresla lica in da so mu polzele po čelu znojne kapljice.

„To ni prav nič smešno!“ ga je prekinila žena. „Prvič ima paziti na otroka, drugič pa samo poglej, kakšen kruh imamo! Kisel je in pripaljen ... A zakaj to?“

„Da-a, kruh res ni dober! Treba jo bo opozoriti! No, pri Bogu, ... tega bi se pa ne bil nadejal nikdar! Saj je taka kakor testo. Ah, vrag jo vzemi! Toda kateri pa je? Lukaška? — To ga osmešim, tega hudirja starega! Ali je morda Jagodka? A-a, ali je golobradec?“

„Gomozov“ ... je odgovoril kratko Nikolaj Petrovič.

„Kaj? Tak resen kmet? O-o? A če si le nista izmislila tega, a?“

Matvjeja Jegoroviča je jako zanimala ta komična pripoved. Krohotal se je zdaj do solz, potem je zopet govoril resno, da treba dati vse-

kakor zaljubljenca strog ukor, zatem je predstavljal nežne razgovore med njima in se iznova oglušilno krohotal.

Naposled pa se je spozabil preveč; Nikolaj Petrovič je napravil strog obraz, in Sofja Ivanovna je ostro zavrnila svojega moža.

„Ah, ti vragi! No, jaz ju že osmešim! To je res zanimivo!...“ je nadaljeval Matvjej Jegorovič.

Prišel je Luka z vestjo:

„Telegraf tolče.“

„Pridem takoj! Pojdi in daj signal 42!“

Kmalu nato je odšel s pomočnikom na postajo, kjer je udarjal Luka ob zvonec signal. Nikolaj Petrovič je sedel k aparatu in je vprašal sosednjo postajo: „Ali lahko odpravim vlak št. 42?“ Načelnik pa je hodil po pisarni semintja, smehljal se je in govoril:

„To jima zagodemo! Hudirja! Že zaradi dolgega časa, da bo vsaj nekoliko smeha...“

„To bi že šlo“, je soglašal Nikolaj Petrovič, ki je imel s ključem aparata opravka. Vedel je, da se mora filozof izražati lakonično.

Prav kmalu se jima je ponudila prilika, ki je vzbudila mnogo smeha.

Neke noči je prišel Gomošov k Arini v klet, kjer si je bila napravila na njegov ukaz in z dovoljenjem načelnikove soproge postelj sredi

različne stare šare. Tu je bilo vlažno in hladno, a polomljeni stoli, kadi, deske in druga podrtija so zadobivale v temi vedno tako strašne oblike. In kadar je bila Arina sama med njimi, je je bilo tako groza, da ni spala skoraj prav nič, nego je ležala z odprtimi očmi na slamnatih snopih in je šepetala zase vse molitve, kar jih je znala.

Gomozov je prišel, stiskal in objemal je dolgo ter molče Arino, ko pa se je utrudil, je zaspal. Toda kmalu ga je zbudil razburjen šepet:

„Timofej Petrovič! Timofej Petrovič!“

„Nu?“ je vprašal v spanju Gomozov.

„Zaprli so naju.“

„Kako to?“ je vzkliknil nato in planil pokonci.

„Prišli so ... pa so pritrdili ključavnico.“

„Lažeš!“ je šepnil prestrašen in besen ter je sunil Arino od sebe.

„Poglej sam!“ je dejala ponižno.

Vstal je, in zadevaje se ob vsako stvar na poti, je šel k vratom, butnil je vanje ter dejal po kratkem molku mračno:

„To je napravil vojak.“

Za vratmi je zadonel krohot.

„Izpusti me!“ je zaprosil glasno Gomozov.

„Kaj?“ se je oglasil vojak.

„Izpusti me vendar!“

„Zjutraj te izpustim!“ je odgovoril vojak in je odšel.

„Saj imam vendar službo! Za vraga!“ je kriknil Gomošov srdito in proseče.

„Opravim že jaz namesto tebe... le ostani...“

In vojak je odšel.

„Oh, ti pes!“ je šepetal prestrašeno premenjač. „Le čakaj! Zapirati me nimaš pravice! Saj je še načelnik tu... kaj mu porečeš? Vprašal bo: ‚Kje je Gomošov?‘ Pa mu potem odgovori...“

„Pojdi, pojdi, saj mu je pač načelnik sam ukazal“, je rekla tiho in brezupno Arina.

„Načelnik?“ je vprašal ves preplašen Gomošov. „Čemu bi storil to?“ Umolknil je ter kriknil čez nekaj časa: „Lažeš!“

Odgovorila je s težkim vzdihom.

„Kaj bo pa sedaj?“ je vprašal premenjač ter sedel na kad pri vratih. „Kakšna sramota je to zame! A vsega tega si ti kriva, ti vražja pokveka! U-u!“

Stisnil je roko v pest in grozil v ono stran, odkoder je prihajal zvok njenega dihanja; Arina pa je molčala.

Obdajala ju je vlažna tema, prepojena z duhom kislega zelja, plesnobe in še nečesa ostrega, ki je šegetalo človeka v nosu. Skozi špranje so prihajali v klet trakovi luninega

svita. Za vratmi je bobnel tovorni vlak, ki se je odmikal s postaje.

„Kaj molčiš, copernica?“ je izpregovoril Gomošov zlobno in prezirljivo. „Kaj naj storim sedaj? Ti si napravila vse to, pa molčiš? Kam naj se skrijem od sramote? Oh, ti moj Bog! Zakaj sem začel s takole!“

„Prosim jih odpuščanja“, je rekla tiho Arina.

„No, in —?“

„Morda mi odpuste...“

„Pa kaj imam jaz od tega? Če ti tudi oprostite, kaj zato? Sramota ostane vendar na meni! Posmehovali se mi bodo!“

Umolknil je, a kmalu jo je začel zopet zmerjati in psovati... Čas je mineval grozno počasi. Naposled ga je zaprosila Arina s tresočim glasom:

„Odpusti mi, Timofej Petrovič!“

„S kolom po glavi bi te nažgal!“ je zarjovel premenjač.

In zopet je nastal molk, mračen in moreč, poln tope bolesti in gneva za oba, ki sta bila zaprta v tej temi.

„O moj Bog, da bi bil vsaj že dan!“ je vzdihnila tužno Arina.

„Molči! Jaz ti že posvetim!“ jej je zagrozil Gomošov in jo je začel obsipavati iznova s trpkimi očitki. Temu je sledila zopet muka tišine in molčanja. Okrutnost časa je z bližajočim

se svitom naraščala čim bolj, kakor da se vsaka minuta obotavlja izginiti ter se naslaja nad smešnim, sramotnim in težkim položajem teh dveh človekov.

Naposled je Gomozov zadremal; zbudil ga je klic petelina, ki se je oglasil pri kleti.

„He, ti ... copernica! Ali spiš?“ je vprašal zamolklo.

„Ne!“ je odgovorila z bolestnim vzdihom Arina.

„Pa bi vendar spala!“ je dejal ironično premenjač. „Eh — ti!...“

„Timofej Petrovič“, je viknila Arina skoraj cvileče, „ne jezi se name! Imej usmiljenje z menoj! Pri Bogu Kristu te prosim, imej usmiljenje z menoj! Saj sem vendar tako sama, tako zapuščena! A ti ... ljubi moj ... saj si mi ti ...“

„Ne rjovi, saj se že tako dovolj posmehujejo!“ je strogo prekinil Gomozov histerični šepet ženske, ki ga je vendar nekoliko omehčal. „Molči že vendar, če te je udaril Bog ...!“

In zopet sta čakala molče vsake naslednje minute. Toda prešle so minute in njima niso prinesle ničesar novega ... Končno so se vendar zasvetili v durinih špranjah solnčni žarki in so prerezali z blestečimi nitmi temo v kleti. Kmalu so se začuli pred kletjo koraki. Prišel je nekdo k vratom, postal nekoliko in se zopet oddaljil.

„Mučitelji!“ je zagodrnjal Gomozov in je pljunil po tleh. Potem iznova tiho napeto pričakovanje.

„Gospod, usmili se nas!“ je šepetala Arina.

Zaslišalo se je, kakor da prihaja nekdo kradoma h kleti. Zarožljala je ključavnica in zadonel je strogi načelnikov glas:

„Gomozov, primi Arino za roko in pridi na dan!“

„Pojdi!“ je rekel polglasno Gomozov. Arina je pristopila s sklonjeno glavo ter se je ustavila poleg premenjača.

Vrata so se odprla, pred njimi pa je stal načelnik; klanjal se je in govoril:

„Pozdravljen, zakonski par! Izvolita! Godba, zaigraj!“

Gomozov je stopil čez prag in je obstal omamljen od silnega izbruha glupega in zoprnega hrupa. Za durmi so stali Luka, Jagodka in Nikolaj Petrovič.

Luka je udarjal s pestjo po vedru in tulil nekaj v svojem kozjem tenorju; vojak je trobil na svoj rog, a Nikolaj Petrovič je mahal z roko po zraku, si napihnil lica ter delal z ustmi kakor tromba:

„Pum! Pum! Pum-pum-pum!“

Vedro je žvenketalo, rog je tulil in rjovel, Matvjej Jegorovič pa se je krohotal, držeč se za boke. Tudi njegov pomočnik se je hohotal na ves glas ob pogledu na Gomozova, ki je stal

s sivim obrazom ter kakor iz uma pred njim, z zmedenim nasmehom na drgetajočih ustnicah. Za njim pa je stala nepremično, kakor da je iz kamna, Arina, ki je povabila glavo nizko na svoje prsi.

„Timofeju je Arina sladko na dušo govorila...“ je pel Luka nezmislno ter delal Gomozovu strašne obraze. Vojak pa se je primaknil k premenjaču, nagnil je rog prav na njegovo uho in je trobil, trobil.

„Nu, pojdiva... nu, primi jo za roko!“ je upil načelnik ter se zvičal od smeha. Na stopnicah je sedela njegova žena, gugala se je semtertja in je cvilila:

„Motja... nehajte... oh... jaz umrjem!“

„Vse pretrpim, da te le vidim!“ je pel Nikolaj Petrovič Gomozovu prav pred nosom.

„Hura, novoporočenca!“ je komandiral Matvjej Jegorovič, ko je stopil Gomozov naprej. In vsi štirje so zagrmeli enoglasno „hura“, pri čemer je kričal vojak z rjovečim basom.

Arina je šla za Gomozovom; glavo je držala pokonci, usta so ji bila odprta, roke pa so jej visele ob životu. Oči so gledale topo predse, a bržčas niso videle ničesar.

„Motja, ukaži jima, naj se poljubita!... Ha-ha-ha!“

„Novoporočenca, poljubita se!“ je zakričal Nikolaj Petrovič; Matvjej Jegorovič se je moral nasloniti s hrbtom na drevo, ker se od

smeha ni več mogel držati pokonci. Vedro pa je še vedno žvenketalo, rog je tulil, bobnel in dražil, Luka pa je pel plesaje:

„Kako gosto, ti Arina, si nam kašo skuhalala!“

In Nikolaj Petrovič je delal zopet z ustnicami:

„Pum-pum-pum! Tra-ta-ta! Pum! pum! Tra-ta!“

Gomozov je šel v delavnico in se je skril tamkaj. Arina je ostala na dvorišču, obkoljena od besnečih ljudi. Rjuli so, se krohotali ter jej žvižgali na ušesa, skakali so okoli nje, vsi prevzeti od brezumnega veselja. Stala je z okorelim obrazom pred njimi, raztrgana, umazana, pomilovanja vredna in smešna.

„Novoporočenec je ušel ... a ona je ostala“, je kričal Matvjej Jegorovič svoji ženi, kazal Arino ter se zopet zvijal od smeha.

Arina je obrnila k njemu svojo glavo, potem je šla mimo delavnice v — step. Spremljal jo je krič, vik in krohot.

„Nehajte! Dovolj je sedaj!“ je upila Sofja Ivanovna. „Pustite jo, da se opomore! Treba bo kmalu kuhati obed!“

Arina je odšla v step, tja, kjer je stala ščetinasta proga žita. Stopala je počasi kakor kdo, ki je globoko zamišljen.

„Kako? Kaj?“ je izpraševal Matvjej Jegorovič udeležence te šale, ki so pripovedovali

drug družemu najmanjše podrobnosti o vedenju „novoporočencev“. In vsi so se smejali na ves glas. Nikolaj Petrovič pa je našel celo čas in priliko, da je uvrstil med te pogovore majhno modrost:

„Smejati se ni grešno nad tem, kar se nam zdi res smešno“, je dejal Sofji Ivanovni ter pristavil s poudarkom:

„Toda mnogo smejati se — škoduje.“

Tega dne so se na postaji mnogo smejali; toda obedovali so slabo, kajti Arine ni bilo nič blizu, in načelnikova žena je morala kuhati sama. A tudi slabi obed ni pokvaril dobre volje. Gomošov ni prišel iz delavnice, dokler se ni približal čas njegove službe. Ko pa se je prikazal, so ga poklicali v pisarno, in tam ga je začel izpraševati Nikolaj Petrovič ob krohotu Matvejeja Jegoroviča in Luke, kako je „zapeljal“ svojo krasotico.

„Po svoji originalnosti je to pregrešek prve vrste“, je dejal Nikolaj Petrovič načelniku.

„Dà, to je bil res pregrešek“ je odgovoril mračno smehljaje se resni premenjač. Sumil je, da se mu bodo manj posmehovali, ako se mu posreči osmešiti Arino. In pripovedoval je:

„V začetku mi je namigavala...“

„Namigavala? Ha-ha-ha! Nikolaj Petrovič, sedaj si pa le predstavite, kako mu je namigavala ta spaka? To je bilo prelestno!“

„Namigavala mi je torej, jaz vidim to in si mislim: ali noriš, kali? Potem je dejala, ali hočeš, je dejala, da ti napravim srajce?“

„Toda, tu ni bilo šivanje glavna stvar‘...“ je pripomnil Nikolaj Petrovič in je pojasnil načelniku: „Veste, to je iz Nekrasova — iz pesmi ‚gizdalinka in ubožica‘... Nadaljuj, Timofej!“

In Timofej je pripovedoval dalje; spočetka se je silil lagati, potem pa se je razvnel čim bolj, videč, da mu je laž v korist...

Ona, ki je govoril o njej, pa je ležala ta čas v stepi. Šla je globoko v žitno morje, se spustila težko na tla, kjer je ležala nepremično. Ko jej je solnce že tako opalilo hrbet, da ni mogla več prenašati žgočih žarkov, se je obrnila s prsmi navzgor ter si pokrila z rokami obraz, da bi ne videla preveč jasnega neba in čezmerno svetlega solnca v njegovi globini.

Suho je šuštelо žitno klasje okrog te ženske, ki jo je ugonobila sramota, in marno ter neutrudno so cvrčali neštēvilni cvrčki. Bilo je vroče. Arina je izkušala spomniti se svojih molitev, toda ni mogla — pred očmi so se jej sukale v divjem plesu smejoče se spake, a v ušesih jej je donel tenor Luke, vršelo je zasmehljivo tožeče tuljenje roga in krohot. Vse to ali pa vročina jej je stiskala prsi, in razpela si je jopo ter izpostavila svoje telo solnčnim žarkom; morda je mislila, da bo potem lažje dihala. In istočasno, ko jej je solnce palilo kožo,

jo je težilo v prsih bolešno, žgoče čustvo. Vzdihovala je težko ter šepetala zdajpazdaj:

„O Gospod... usmili se!...“

Toda odgovarjalo jej je le suho šumenje žitnega klasja in neutrudno cvrčanje cvrčkov. Kadar je dvignila svojo glavo nad valove polja, je videla, kako se ziblje zlato žito, videla je črni dimnik vodne pumpe, ki je molela daleč od postaje iz grape navzgor, ter strehe postajnih poslopij. Druzega ni bilo ničesar videti na nepregledni rumeni ravnini pod modro kupolo neba, in Arini se je zdelo, da je sama na svetu, da leži sama v sredini zemlje in da ne pride nikdar nihče, ki bi delil z njo težo samote, — nikdar, nihče!...

Na večer je zaslišala klice:

„Arina-a! Ariška! Vrag!...“

Klicala sta jo Luka in vojak. Želela je slišati še tretji glas, toda ni ga bilo slišati; in tedaj je zajokala z obilnimi solzami, ki so kapale s kozavih lic urno na prsi. Plakala je in drgnila svoje gole prsi ob suho, toplo zemljo, da bi zamorila žgočo bol, ki jo je mučila čim dalje bolj. Plakala je in molčala, pridrževaje vzdihe, kakor bi se bala, da bi jo zaslišal kdo ter bi jej zabranil jokati.

Ko je legla na zemljo noč, je vstala ter šla počasi k postaji.

Prišedša do poslopja, se je naslonila s hrbtom ob zid kleti in je dolgo stala tam ter zrla

v step. Prihajali in odhajali so tovorni vlaki; — slišala je, kako je pripovedoval vojak sprevodnikom o njeni sramoti in kako so se vsi smejali. Noč je bila tiha, svetla ... krohot se je razlegal daleč po samotni stepi, kjer so se oglašali jedva slišni vlakovi piski.

„Gospod, usmili se me!“ je vzdihovala ženska ter se stiskala tesno k zidu. Toda ti vzdih niso olajšali bolesti, ki jej je stiskala srce.

Proti jutru se je splazila previdno na podstrešje postaje, naredila je zanjko iz vrvi, ki je nanjo obešala oprano perilo, ter se obesila ...

Čez dva dni so našli Arino, — njeno truplo je začelo dišati. Spočetka so se vsi prestrašili ter so obravnavali, kdo je kriv tega. Nikolaj Petrovič pa je dokazal neovrgljivo, da je kriv — Gomošov. Tedaj je dal načelnik premenjaču eno po zobeh ter mu je zaukazal strogo molčati.

Prišla je oblast ter je vvedla preiskavo. Pokazalo se je, da je Arina trpela na melanholiji ... Delavci iz železniške delavnice so jo morali peljati v step, kjer so jo pokopali. Ko se je to izvršilo, je zakraljeval na postaji zopet red in mir.

In iznova so začeli živeti tamošnji prebivalci po štiri minute na dan, medleli so od dol-

gega časa, brezdelja, samotnosti in vročine ter gledali z zavistjo za vlaki, ki so begali mimo njih.

... A pozimi, ko tuli po stepi rjoveča burja ter zameta malo postajico s snegom in divjimi zvoki, — se dolgočasijo prebivalci postaje še bolj.

Na plavih.

I.

Nad zaspano reko so polzeli počasi težki oblaki; zdelo se je, da se spuščajo vse nižje in nižje ter se v dalji dotikajo njih sive krpe površja urnih in motnih spomladanskih valov; in tam, kjer so se strnili z vodo, je bilo videti, kakor da je vstala do nebes nepredirna oblačna stena, ki je zajezila tek reke in pot plavov.

In valovi so brezuspešno izpodkopavali to steno, zaganjali so se vanjo s tihim, otožnim šumom, zaganjali so se, toda stena jih je odbijala, da so se razprševali na desno in levo, kjer je ležala siva tema sveže pomladne noči.

Toda plavi so pluli naprej in pred njimi se je razgrnila dalja v prostranstvo, polno težkih gruč oblakov.

Bregovja ni bilo videti — zakrila ga je noč in odneslo ga je tja nekam široko razlivajoče se valovje.

Reka je bila kakor morje. In nebo nad njo, vse zavito v oblake, je bilo težko, vlažno, dolgočasno.

Niti zraka, niti svetlih barv ni bilo v tej sivi, mračni sliki.

Plavi so drčali hitro in brezšumno po vodi, a pred njimi je v temi vzrasel mahoma parnik, ki je sipal iz svojega dimnika vesele grmade isker in je zamolklo udarjal po vodi z lopatkami svojih koles ...

Dve rudeči svetilki na krovu sta se večali bolj in bolj in sta postajali svetlejši, svetilka na jamboru pa se je gugala s strani v stran ter je tajinstveno namigavala temi.

Vsemirje je bilo napolnjeno s šumom razbijajoče se vode ter s težkimi vzdihmi stroja.

„Pa-azi!“ se je začul na plavih silen prsni glas.

Na zadnjem koncu plava, ob krmilu vesel, sta stala Mitja, sin plavičarja, plavolas, slaboten in zamišljen mladenič dvaindvajsetih let ter hlapec Sergjej, mračen, zdrav dečko z rudečo brado, ki so se svetlikali iz nje krepki, veliki zobje pod zasmehljivo dvignjeno zgornjo ustnico.

„Pritisni na levo!“ je zagrmel iznova glasen krik v temi na sprednjem plavu.

„Saj vemo sami! Kaj pa rjoveš?“ je mrmral nezadovoljno Sergjej in se je vprl z vzdihom s prsmi ob veslo.

„O — uh! Obrni krepkejšo, Mitjuk!“

Mitrij se je uprl z nogami v vlažna bruna, vlekel k sebi s svojimi tankimi rokami težko držalo vesla ter hripavo kašljal.

„Pritisni!... Na levo!... Vragi, hudiči!“ je klical spredaj razburjen, ozlovoljen glas.

„Le tuli! Tvoj slabotni sin niti slame ne more prelomiti čez koleno, ti ga pa postavljaš h krmilu, potem pa rjoveš na vso reko! — Še enega delavca najeti, mu je seveda žal, temu skopuškemu babjaku! — Nu, le deri se sedaj, le!...“

Sergjej je godrnjal že glasnejše; ni se mu pač bilo treba bati, da bi ga starec slišal, in zdelo se je, da celo želi to...

Parnik je brzel hrupno mimo plavov ter je izmetaval izpod svojih koles penaste valove. Na vodi so se zibala bruna, in zvite veje, ki so jih vezale, so škripale s tužnim, vlažnim zvokom.

Razsvetljena okna parnika so gledala kakor vrsta žarečih oči na reko in na plave, odražala so se na razburkani reki v obliki svetlih, migljajočih lis ter so izginila.

Valovje se je silno zaganjalo v plave, bruna so skakala, Mitrij se je gugal na svojih nogah in se oprijemal krepko krmila, boječ se, da bi padel.

„No, no!“ je godrnjal zasmehljivo Sergjej, „sedaj bo pa celo plesal. Oče bo pa zopet rjul... Ali pa pride morda sem in ti jo zasoli, tedaj pa zaplešeš drugače! Obrni na desno! Oj — nu! O, o!...“

In Sergjej je obračal s svojimi, kakor je-
klena prožina elastičnimi rokami krepko svoje
veslo ter je ž njim globoko razrival vodo...

Energičen, visok, nekoliko zloben in za-
smehljiv je stal bos in zelo pozoren ter kakor
prirasel k brunom; pripravljen je bil vsako se-
kundo, obrniti plave in je gledal zato pazljivo
navzpred.

„Ali vidiš, kako objema tvoj oče Marjko?
Prava vraga sta! Ne srama, ne vesti nimata!
A zakaj ne zbežiš od njiju, Mitrij, od teh vraž-
jih poganov... a? Ali ne slišiš?“

„Slišim“, je odgovoril polglasno Mitrij, ne
da bi pogledal tja, kjer je videl Sergjej skozi
temo njegovega očeta.

„Slišim! Ti bedak!“ ga je dražil Sergjej in
se je smejal ironično.

„To so stvari!“ je nadaljeval Sergjej, ki ga
je Mitrijeva apatija še bolj vzpodbodla. „Nu,
starec je pravi hudič! Oženil je sina in ukral
sinaho; pa ima celo prav! Ta stari babjak!“

Mitrij je molčal in je gledal nazaj po reki,
kjer se je tudi že dvigala stena gostih oblakov.

Sedaj je bilo povsod oblačno, in zdelo se je,
da plavi ne plovejo, nego da stoje nepremično
v tej gosti črni vodi, ki jo davijo težke, temno-
sive gruče oblakov, ki so padle z neba ter ji
zavirajo pot.

Reka je bila videti kakor brezdanji prepad, ki je obdan od vseh strani z gorami, visokimi do neba in odetimi z gostimi tančicami megle.

Vsepovsod je bilo tesnobno tiho, in voda, kakor da pričakuje nečesa, je že lahnejše plju-skala ob plave. Mnogo tuge ter neko plaho vprašanje je zvenelo iz tega bednega zvoka, edinega sredi noči, ki pa je zato le večal njeno tišino ...

„Ko bi vsaj veter pihal...“ je dejal Ser-gjej. — „Ne, vetra ni treba, ker bi prinesel dež“, — je odgovarjal samemu sebi in je začel stokaje basati svojo pipo.

Vzplamenela je vžigalica, zaslišalo se je prasketanje v pipini cevi in rudeč plamenček je sedaj vzplapolajoč, sedaj zopet pojemajoč raz-svetljeval široki Sergjejev obraz, ki se je pri-kazoval in zopet izginjal v temi.

„Mitrij!“ se je zaslišal njegov glas. Sedaj je bil manje mračen, in v njem je že jasnejše zvenel zasmeh.

„A?“ je odgovoril polglasno Mitrij, ne od-maknivši svojih velikih otožnih oči od dalje, kjer je neprestano nekaj opazoval.

„Kako je že bilo to, ljubi moj, a?“

„Kaj?“ je vprašal Mitrij nezadovoljno.

„Ko si se ženil. Res, smešno je to! Kako je že bilo? Nu, šla sta, namreč z ženo, spat? No, kako že?! Ha, ha, ha!“

„Ej, kaj pa rezgetata! Pazita!“ je donelo grozeče nad reko.

„Glej ga, kako rjove vražji mož svoje sinahe“, je dejal razvneto Sergjej in se je vrnil zopet k stvari, ki ga je zelo zanimala.

„Nu, povej, Mitja, kako je bilo! Povej vendar! No, daj!“

„Pusti me Sergjej! Saj sem ti že povedal!“ je šepetal proseče Mitrij; toda menda je že vedel, da Sergjeja ni možno osvoboditi se, zato je začel urno:

„No, šla sva torej spat. In jaz sem jej rekel: Tvoj mož ne morem biti, Marja! Ti si zdrava, dekle, a jaz sem slaboten in bolehen. Saj se sploh nisem hotel ženiti, pa me je oče prisilil. Oženi se! — je dejal, — ,pa je!‘ Jaz sploh ne ljubim vas žensk, najmanj pa tebe! Tako predrzna si!... Dà... in tudi ne maram ničesar takega!... Ali razumeš?... To je sama grdobija in greh... Otroci tudi... Pri Bogu je treba odgovarjati zanje...“

„Grdobija!“ je zacvilil Sergjej in se je zasmel na ves glas. „No, kaj pa je rekla Marjka, a?“

„Nu, kaj pa naj storim sedaj?“ je dejala, sedela in jokala. „Zakaj pa ti nisem po volji?“ je dejala. „Ali sem morda kaka pokveka, kali?“ Veš, Sergjej, tako nesramna in zlobna je! „Kaj naj naredim s svojim zdravjem? Ali naj grem k svojemu tastu?“ — In jaz sem jej odgovoril:

kakor hočeš... pojdi, kamor hočeš! Meni je nemogoče, ravnati proti svoji duši... Ko bi te vsaj ljubil... a tako... kako bi mogel?! Ded Ivan je dejal, da je kaj takega smrten greh. Kaj smo živina, kali? In jokala je vedno bolj. „Vso mojo deviško krasoto so mi pogubili“, je dejala. Smilila se mi je. Nič ne jokaj! sem jej dejal, boš že kako živela. Ali pa pojdi v samostan! In tedaj me je opsovala: „Tepec“ je dejala. „Ti si podlež, Mitjka!“...

„O Bože moj“, je sikal ves razvnet šepetaje Sergjej. „Kar takole si jo odpravil, — v samostan?“

„Tako sem jej dejal, dà!“ je odgovoril priprosto Mitja.

„A ona te je psovala, tepec ti je rekla?“ je vprašal Sergjej glasnejše.

„Dà, ozmerjala me je.“

„Prav je storila, brate! Oh, prav je storila! Še pretepsti bi te bilo treba.“ Sergjej je mahoma premenil svoj glas. Sedaj je govoril strogo in prepričevalno.

„Ali mari moreš ravnati proti zakonom? A ti si jim nasprotoval! Tako je določeno, pa je! Tu ni prav ničesar ugovarjati... Ti se pa jeziš! Pa česa si vsega ne izmisliš!... V samostan! Ti butica neumna! Kaj pa je dekletu tega treba? Samostan? Kakšni so ljudje dandanes! Le pomisli, kaj se je naredilo iz tega. Sam skoraj ne znaš šteti do tri, pa si uničil de-

kleta... postala je starčeva ljubica — starca si zavel v krvosramstvo. Vidiš, kaj vse si storil proti zakonu? Ti butica!“

„Zakon je v duši, Sergjej! En zakon za vse: ne delaj ničesar, kar je proti tvoji duši, tako ne storiš nikdar nikakega zla na svetu“, je govoril tiho in pomirljivo Mitrij ter je stresel glavo.

„A ti si storil zlo“, je odgovoril energično Sergjej. — „V duši! Kajpada! Kaj je vse v duši! Vsega ne moreš zabraniti. Duša, duša!... Razumeti jo je treba, brate, potem pa že gre...“

„Ne, to ni tako, Sergjej!“ je izpregovoril goreče Mitrij, kakor da je vzplamtel hipoma. — „Duša, ljubi moj, je vedno čista kakor rosica; v lupinici je, dà, tako je! Globoko notri! In ako jo poslušáš, se ne pregrešiš nikdar. Kar storiš po svoji duši, je vse Bogu všeč. Saj v duši je vendar Bog, in zato je tudi zakon v njej! Bog jo je ustvaril, Bog jo je človeku vdihnil. Človek mora le razumeti, da gleda vanjo in se ne sme smiliti samemu sebi...“

„Hej! Hudiča zaspana! Pazita!“ je zagrmelo bobneče in je preplulo reko.

Po moči glasu je bilo spoznati, da kriči zdrav, energičen človek, ki je zadovoljen sam s seboj, človek, ki se povsem jasno zaveda svoje življenske sposobnosti. Kričal ni zato, ker sta morda izzivala ta ukor plavičarja, kričal je zato,

ker mu je bila duša polna nečesa radostnega, silnega; in tej radosti in sili se je zahotelo svobode, in glej, izražala se je v tem grmečem, energičnem zvoku.

„Vidiš, kako bevška stari vrag!“ je opomnil zadovoljno Sergjej in je pogledal ostro ter smehlja se v daljo pred seboj. „Golobčka se ljubkata! Ali ju nič ne zavidaš, Mitjka?“

Mitrij se je ozrl ravnodušno tja k sprednjim veslom, kjer sta delali dve človeški postavi, pohitevali po plavih z desne na levo, se ustavljali blizu druga poleg druge in se zlili včasih v eno samo krepko, temno maso.

„Ali ju ne zavidaš, povej?“ je ponovil Sergjej.

„Kaj me brigata! Sama delata greh, sama bosta odgovarjala!“ je odgovoril tiho Mitja.

„Tako je!“ je menil ironično Sergjej in tlačil tobaka v pipo. V temi je zablestel iznova rudeč plamenček.

Noč pa je postajala vsa gostejša, sivi in črni oblaki so se spuščali čim dalje nižje nad tiho, široko reko.

„Odkod pa imaš vso to veliko modrost, Mitrij, a? Ali ti je že prirojena? Prav nič očetovega nimaš, brate! Tvoj oče je junak. Le poglej, 52 let je star, pa ti ima takole krasotico, ki je je samo življenje! In ljubi ga tudi ona, tako je! Ljubi ga, bratec! Saj ni mogoče, da bi ne ljubila takega hrusta. Kralj vseh hru-

stov je tvoj oče. Lepo ga je gledati, kadar dela; premožen je in češčen in glavo ima na pravem mestu. Dà! A ti nisi niti materin, niti očetov. Mitrij, kaj bi storil oče, ko bi pokojna Anfisa še živela? Čudno! Rad bi videl, kako bi ga ona ... Bila je tudi baba, tvoja mati, da je bilo kaj! Pravi par Silanu!"

Mitrij je molčal; naslonjen na veslo, je gledal v vodo.

Sergjej je tudi umolknil. Od sprednjih plavov je prihajal zvonek ženski smeh, ki mu je odgovarjal basovski smeh moškega. Njuni, v meglo zaviti postavi sta bili jedva vidni Sergjeju, ki je gledal radovedno in pozorno nanju skozi temo. Videti je bilo možno, da je moški, ki stoji s široko razpostavljenimi nogami ob veslu, jako velik ter je napol obrnjen k okrogli, majhni ženski, naslonjeni s prsmi ob drugo veslo, ki je za poldrug korak oddaljeno od prvega. Ženska je žugala moškemu s prstom ter se smejala razposajeno in izzivajoče. Sergjej se je obrnil s tužnim vzdihom od njiju, molčal je ves zamišljen in je potem zopet izpregovoril.

„Eh, dobro jima je tam! Prijetno! Če bi se meni revežu tako godilo! Nikdar v življenju bi ne ostavil take ženske! Eh, ti! Na rokah bi jo nosil, nikdar bi je ne bil pustil od sebe. Na, glej, kako te imam rad ... za vraga! Nič sreče nimam pri ženskah. Kakor je videti, ženske ne

marajo rudečelasih. Dà! Muhasta je ta ženska... navihana! Pohotna je življenja. Mitja! Hej, ali spiš?“

„Ne!“ je odgovoril tiho Mitja.

„To ti rečem, kako boš pa živel v življenju? Saj — če hočemo govoriti resnico, — si vendar sam samcat na svetu. Težko je to! Kam se hočeš sedaj deti? Med ljudmi ne najdeš pravega življenja. Preveč smešen si! Ali je to človek, ki ne zna braniti svojih pravic? Treba je zob in krempljev, ljubi moj! Sicer te bo vsakdo žalil. Kaj se moreš braniti? S čim se boš neki branil? He-he! Čuden človek si! Kam bi pač mogel?“

„Jaz?“ — Mitrij je postal zopet živahen. „Uiti hočem. Letos v jeseni pojdem na Kavkaz, brate, pa konec! O moj Bog! Da bi bil že kmalu daleč proč od vas! Brezsrčni ste. Vsi ljudje tukaj ste brezbožni; bežati od vas, to je edina rešitev. Kje imate Boga? Samo na jeziku!... Ali živite morda v Kristu? Oh, vi volki!... A tam so drugačni ljudje! Njih duše živijo v Kristu, in njih srca so polna ljubezni in bolesti za spas sveta. A vi? Eh, vi! Zveri ste, zveri, ki bljujejo blato. A so še drugačni ljudje na svetu! Videl sem jih. Klicali so me. K njim pojdem. Prinesli so mi knjigo svetega pisma. ‚Čitaj, človek božji, ljubi brat naš‘, so mi dejali, ‚čitaj besedo resnice!‘... In čital sem, in duša moja se je prenovila od besede božje.

Pojdem! Zapustim vas, volki brezumni, ki se pitate z mesom svojih bližnjikov. Vrag vas vzemi!“

Mitrij je govoril s strastnim šepetom; prevladalo ga je čustvo prezirljive zlobe do teh brezumnih volkov, da je bil ves zasopel; prevladalo ga je hrepenenje po onih ljudeh, katerih duše mislijo na reševanje sveta.

Sergjej je bil ves iznenaden. Pomolčal je, odprl široko usta in držeč v roki svojo pipo, se je zamislil; nato se je ozrl naokrog in je dejal s trdim, osornim glasom:

„Glej ga, kako se je razkačil!... Pa zloben je tudi! Zaman si čital to knjigo. Kdo jo pa sicer pozna, kakšna je? Nu... le pojdi, pojdi, teci, tu bi se mogel popolnoma pokvariti. Alo! Beži, dokler še nisi docela poživil!... A kakšni ljudje so to tam na Kavkazu? Menihi? Ali morda staroverni? Menda so Molokani,* kali?

Toda Mitrij je potihnil prav tako hitro, kakor je vzplamenel. Obračal je veslo, da je l'ropel od napora ter šepetal pri tem hitro in nervozno.

Sergjej je dolgo čakal njegovega odgovora, a ga ni dočakal. Njegovo zdravo, priprosto naravo je davila ta mračna, mrtvaškotiha noč, hotel je samega sebe spomniti življenja, vzbuditi z zvoki to tišino ter na vsak način razbur-

* Neka verska sekta.

kati in oplašiti to potuhnjeno molčanje težkih vodnih mas, ki so se počasi valile proti morju in so otožno ostavljale v zraku nepremične gruče oblakov. Na drugem koncu plava pa so živeli in so vzbujali tudi njega k življenju.

Od tam je prihajal sedaj tih, zadovoljen smeh, potem zopet pretrgani vzkliki, ki so se izgubljali v tišini in temi noči, polni spomladanskega vonja, vzbujajočega goreče hrepenenje po življenju.

„Nehaj vendar, Mitrij, kam pa obračaš? Pazi, stari bo godrnjal“, je dejal Sergjej končno, ko ni mogel več prenašati molka in videč, da vrta Mitrij brezsmotreno vodo s svojim veslom.

Mitrij je prenehal, obrisal si je potno čelo ter se je naslonil s prsmi ob veslo ves otrpel in težko diha je.

„Malo parnikov je danes videti. Koliko časa že plovemo, pa smo srečali šele enega.“

Ko je Sergjej videl, da mu Mitrij ne name-rava odgovoriti na to opazko, je pojasnil važno samemu sebi:

„To je zato, ker se brodarstvo še ni začelo; začne se šele sedaj. A nakrat bomo v Kazani, — Volga nas dobro vleče. Korenjaški hrbet ima in vse nosi dobro. Kaj pa stojiš tako tukaj? Ali si jezen, a, Mitja? He!“

„No, kaj?“ je vprašal nezadovoljno Mitrij.

„Nič, ti čudak . . . Zakaj pa vendar tako molčiš in samo razmišljaš? Pusti to, ker ni koristno človeku! Eh, ti, modrijan, modruješ in modruješ; da nimaš pameti, to ti pa noče v glavo! Ha, ha!“

In Sergjej se je zasmeljal, v zavesti svoje duševne premoči se je krepko odkašljaj, pomolčal nekoliko ter zažvižgal; toda prekinil je svoje žvižganje ter je začel nadalje razvijati svojo misel.

„Razmišljati? Ha! Ali je to posel za priprostega človeka? Tja poglej; oče tvoj ne modruje, temveč — ž i v i. Tvojo ženo ljubi, pa se ž njo posmehuje tebi, bedaku-modrijanu. Tako je! Ali ju slišiš? Vrag ju vzemi! Marjka je bržčas že nosna! Ne boj se, tebi ne bo sličen otrok. Nemara, da bo tak korenjak, kakoršen je sam Silan Petrov. Pa bo vendar kot tvoj vpisan. To so stvari! Ha, ha! „Atek“ ti poreče. A ti mu pravzaprav ne boš atek, nego brat. A njegov atek mu bo tudi ded. Kaj, ti, to je dobro? Taka grdobija! To sta pretkanca, a? Kaj praviš, Mitja?“

„Sergjej!“ je zadonel strasten, vznemirjen, skoraj ihteč šepet. „Zaradi Krista te prosim, ne trgaj mi moje duše, ne muči me, nehaj vendar! Molči! Za Boga in Krista te prosim, ne govori z menoj, ne draži me, ne sesaj moje krvi! V reko se vržem, a veliki greh pade nate!“

Svojo dušo pogubim, pusti me! Pri Bogu te zaklinjam, prosim!...

Tišino noči je pretrgalo bolešno-cvileče ihtenje; Mitrij, ki je stal doslej, se je zgrudil na bruna, kakor da ga je pobilo nekaj težkega, ki je padlo z viška temnih oblakov, visečih nad črno reko.

„Nu, nu, nu!“ je zamrmral bojazljivo Sergjej, ko je videl, kako se meče njegov tovariš po hlodih, kakor da se je opeknel. „Čuden človek! Tak čudak! Saj bi mi bil lahko rekel... če ti to ni... če ti ni...“

„Vso pot me mučiš... a zakaj? Kaj sem morda tvoj sovražnik? A? Sovražnik?“ je šepetal Mitrij ognjevito...

„Ti si čudak, brate! Oh, kakšen čudak!“ je godrnjal Sergjej užaljen in v zadregi. „Kaj pa sem vedel jaz? Saj ne poznam tvoje duše!“

„Pozabiti hočem na to, razumi vendar! Pozabiti na svoje življenje, na svojo sramoto... ta strašna muka! Tako grozoviti ljudje ste! Saj pojdem, — na veke pojdem od vas!... Za nič ne ostanem tu!“

„Dà, le pojdi!“ je kriknil Sergjej na vso reko in je podkrepil svoj vzklik z gromovito, cinično psovko, a je mahoma utihnil ter se nekako skrknil in sesedel; očitvidno ga je tudi dušila duševna drama, ki se je razkrila pred njim in ki jo je končno moral razumeti.

„Hej!... Vaju kličem... ali sta oglušila?“ je zaoril preko reke glas Silana Petrova. „Kaj pa je tam? Kaj tulita? A — he?“

Silanu Petrovu je vsekakor ugajalo vpiti na reki, sredi težkega molčanja s svojim gostim, krepkim basom, polnim moči in zdravja. Klici so se zlivali drug v drug, stresali so topli in vlažni zrak ter so davili s svojo življensko močjo slabotno postavo Mitrija, ki je stal že zopet ob veslu. Sergjej je odgovarjal na ves glas svojemu gospodarju, a ga je hkratu tudi polglasno psoval s krepkimi, zbadljivimi ruskimi psovskami. Ta dva glasa sta trgala nočno tišino, budila sta jo in stresala ter se spajala v eno samo noto, sočno kakor zvok velike bakrene trombe; potem sta se zvišala do falzeta, plavala v zraku, ugašala ter se izgubila. In — iznova je postalo vse tiho.

Skozi razpoke v oblakih so padle na temno vodo rumene lise luninih žarkov; migljale so nekaj časa in so izginile; pogasila jih je vlažna tema.

Plavi so pluli dalje sredi teme in molčanja.

II.

Ob enem izmed prednjih vesel je stal Silan Petrov v široki rudeči srajci z odpetim ovratnikom, ki je razkrival mogočen vrat in porasle, kakor nakovalo krepke prsi. V čelo mu je silil

šop sivih las, a pod njimi so se našmihale velike, žareče, rujave oči. Do laktov zavihani rokavi so kazali žilaste roke, ki so krepko držale veslo; nekoliko nagnjen navzpred, je Silan bistro opazoval nekaj v temni dalji.

Marjka je stala tri korake od njega, obrnjena v tok in je zrla z zadovoljnim nasmehom na širokopršno postavo svojega ljubimca. Molčala sta oba ter neprestano opazovala: on — daljo, ona — njegov živahni, bradati obraz.

„Menda so ribiči zažgali grmado“, se je obrnil Silan k njej. „Nič ne de! Kar naravnost naprej! — O-oh!“ je puhnil iz sebe cel steber vročega zraka, udaril z veslom na levo ter ga vodil krepko po vodi.

„Nikar se ne trudi, to je težko, Mašurka“, je dejal, ko je videl, da dviga ročno tudi Marjka svoje veslo.

Okrogla, polna, s črnimi, drznimi očmi ter rudečimi lici, bosa, samo v mokrem sarafanu, ki se je oprijemal njenega telesa ter ga je jasno očrtaval, se je obrnila z obrazom k Silanu ter dejala z ljubeznivim nasmehom:

„Preveč me čuvaš! Mislim, da mi tega, hvala Bogu, ni treba.“

„Kadar te poljubljam, te pa ne čuvam!“ je odgovoril Silan in je skomizgnil z ramami.

„Saj tudi ni treba“, je šepetala izzivajoče Marjka.

In umolknila sta ter zrla drug na drugega s koprnečimi pogledi.

Pod plavi je melodično žuborela voda. Na desni, daleč nekje, so peli petelini.

Jedva opazno zibaje se pod nogami, so pluli plavi dalje, tja, kjer se je tema že rudečila in tajala ter so dobivali oblaki ostrejšje obrise in svetlejše prehode.

„Silan Petrovič! ali veš, čemu sta onadva tam tulila? Jaz vem, prav gotovo, da vem! Mitrij naju je tožil Sergjeju, in od bolesti je tako zajavkal; Sergjej naju je pa potem psoval.“

Marja je vprašujoče pogledala v Silanov obraz, ki je postal po teh besedah surov in ključbovalnohladen.

„No, in kaj potem?“ je vprašal kratko.

„Kar tako pravim. Nič!“

„A če ni nič, pa tudi ni bilo treba ničesar govoriti.“

„Nikari se ne jezi!“

„Nate? Včasih bi že rad, pa se ne morem.“

„Ali ljubiš Maško?“ je zašepetala razposajeno in se je nagnila k njemu.

„E-eh!“ je zahrkal izrazito Silan, iztegnil k njej svoje krepke roke in dejal skozi zobe: „Ali mi greš sem... nikari me ne draži!“

Zganila se je kakor mačka ter se privila mehko k svojemu ljubimcu.

„Suniva plave zopet skupaj!“ je šepetal Silan ter jo je poljubljal na lice, ki je žarelo pod njegovimi ustnicami.

„Nehaj že! Dani se ... Vidiyo naju z onega konca.“

In obrnila je glavo navzad ter je izkušala osvoboditi se ga. Toda Silan jo je prižet z eno roko še krepkejšo k sebi, a z drugo je zgrabil veslo.

„Vidiyo naju? Naj vidiyo! Naj naju vidiyo vsi! Pljujem na vse! Greh delam, to je res! Vem! No, pa kaj zato? Odgovarjal bom Bogu zanj. Sicer pa nisi bila njegova žena. Svobodna si in torej sama svoja. Težko mu je? Vem. A meni? — Ali je morda častno, biti mož svoje sinahe? Četudi je res, da mu nisi bila žena ... A vendar! Pri mojem ugledu — kako mi je pač sedaj?! In, ali ni tudi pred Bogom greh? Greh! Vse vem. Vse sem poteptal. Zato, ker se — izplača. Samo enkrat na svetu živimo, in vsaki dan lahko umrjemo. Eh, Marja! Ko bi bil vendar samo za en mesec odložil ženitev Mitjke! Nič vsega tega bi se ne bilo zgodilo. Takoj po Anfisini smrti bi bil poslal k tebi snubce, pa bi bilo! Vse bi se bilo vršilo po zakonu, brez greha, brez sramote. To je bil moj pogrešek. Pet ali tudi deset let me bo grizel ta pogrešek. Kaj takega lahko človeka umori pred določeno smrtjo ...“

Silan Petrov je govoril mirno, odločno; na njegovem energičnem obrazu se je izražala železna upornost, kakor da hoče prav sedaj braniti pred kom svojo pravico do ljubezni.

„Nu, dobro, pusti to, nikari se ne vznemirjaj! Saj ne govoriva prvikrat o tem“, je dejala Marja, se osvobodila lahno njegovega objema in šla k svojemu veslu. Silan je začel sunkoma in naporno veslati, kakor da hoče tako dati izhoda oni teži, ki mu je legla na prsi in mu omračila lepi obraz.

Svitalo se je.

Oblaki, ki so se počasi rudečili, so polzeli leno vsaksebi, kakor da nočejo dati prostora vzhajajočemu solncu. Voda reke se je začela svetlikati in je dobila hladni blesk temnega jekla.

„Oni dan me je zopet nagovarjal. ‚Oče,‘ je dejal, ‚ali ni to sramota in gnus zate in zame? Pusti jo‘ — tebe namreč —“ se je zasmel Silan Petrov — „pusti jo“, je dejal, „pa imej vendar kako mero“. — „Ljubi moj sin,“ sem mu rekel, „pojdi proč, če hočeš ostati živ. Raztrgam te na kosce kakor gnilo cunjo, da ne bo ničesar ostalo od tvoje dobrotljivosti. Sebi na muko sem ti dal življenje, — ti izrodek!“ Stresel se je. „Oče,“ je dejal, „ali sem jaz kriv?“ — „Kriv si,“ sem mu rekel, „ti komar jokavi, zato, ker si kamen na moji poti. Kriv si, ker se ne znaš postaviti, kakor gre možu. Mrhovina, gnilád

ti smrdljiva! Ko bi bil vsaj zdrav, sem dejal, bi te človek lahko pobil, tako pa še to ni mogoče, ker se mi smiliš, ti škrat nesrečni! — Kako tuli! Eh, Marja, kako slabi so postali ljudje! Ko bi bil kdo drugi! Eh, kmalu bi bil iz zanjke. Sedaj pa sva midva v njej. Dà, morda zadaviva drug drugzega.“

„Kaj pa govoriš?“ je vprašala boječe Marja ter se ozrla prestrašena v Silana, sedaj surovega, močnega, hladnega.

„Tako ... umrl naj bi ... Tako je! Ko bi umrl! To bi bilo kaj! Vse bi prišlo zopet v stari tir. Zemljo bi oddal tvojim, zamašil bi jim usta, a s teboj bi šel v Sibirijo ... ali pa na Kuban. Kdo bi bila potem? Moja žena! Ali razumeš? Preskrbel bi si tak dokument ... pisanje. Tam v kaki vasi bi odprl prodajalno, in dobro bi živela. Greh bi si odmolila pri Bogu. Kaj nama je mnogo treba? Pomagala bi ljudem živeti, ljudje pa bi nama pomagali umiriti vest. Ali ni prav tako? he? Maša? ...“

„Da-a!“ je globoko vzdihnila Marja; zaprla je oči ter razmišljala.

Molčala sta oba ... Voda je žuborela ...

„Slaboten je ... morda umrje kmalu“, je dejal zamolklo Silan Petrov.

„Daj Bog, da bi!“ je pripomnila Marja, kakor v molitvi ter se je prekrizala.

— — — — —

Skozi oblake so brizgnili žarki spomladanskega solnca in so zaigrali na vodi v zlatih in mavričnih barvah. Zapihal je veter, vse je zatrepetalo, oživelo in se zasmejala. Sinje nebo se je tudi smehljalo skozi oblake vodi, ki jo je krasilo solnce. A oblaki so ostajali že za plavi. Zbrali so se tam v težko, temno maso in so stali zamišljeno in nepremično nad široko reko, kakor da iščejo poti, po kateri bi, roditelji zimskih neviht, ki so se začeli prepozno umikati spomladi, čim najhitrejši ušli svojemu sovražniku, živemu pomladnemu, bleska in radosti bogatemu solncu.

Pred plavi se je blestelo čisto, jasno nebo, a solnce, še jutranje hladno, toda neznosno, spomladansko svetlo, je vzhajalo iz škrlatastozlatih valov reke mogočno in krasno vedno višje v modro nebesno puščavo.

Na desni od plavov je bil viden rujav gornji breg, ki ga je obrobljalo gozdovje; na levi so se svetlikale bledosmaragdaste preproge trat v brilantih rose.

V zraku sta zavela sočen duh zemlje, ki je jedva porodila travo, in smolnati smrekov vonj.

Silan Petrov se je ozrl na zadnja vesla. Zdelo se je, kakor da sta Sergjej in Mitrij prirasla k njim. Toda izraze njunih obrazov je bilo iz dalje še težko razločiti.

Vprl je svoje oči v Marjo.

Bilo jej je hladno. Stoječa ob veslu, se je zgrbila v kepo in je bila videti čisto okrogla. Vsa oblita s solncem, je gledala zamišljeno v daljo; na njenih ustnih pa je igral oni tajinstveni, očarljivi nasmeh, ki dela tudi nelepو žensko zapeljivo in poželjenja vredno.

„Pazita, otroka! O, o!“ ... je zagrmel na vso moč Silan Petrov, čuteč v svojih širokih prsih krepek naval energije in moči.

In zdelo se je, da se od njegovega krika ziblje vse naokrog. Dolgo je zvenel odmev po bregovju.

LEONID ANDREJEV.

L a ž.

I.

„Ti lažeš, vem, da lažeš!“

„Kaj tako kričiš? Ali je treba, da naju slišijo?“

Tudi sedaj je lagala, kajti nisem kričal, nego sem govoril prav tiho, tiho; držal sem jo za roko in govoril tiho, tiho, in ona strupena beseda „laž“ je sikala kakor majhna kačica.

„Ljubim te!“ je nadaljevala ona, — „in ti mi moraš verovati! Ali te to ne more preveriti?“

In poljubila me je. A ko sem jo hotel prijeti in objeti z rokami, je že ni bilo več. Ušla je iz poltemnega koridorja, in iznova sem hitel za njo tja, kjer se je pravkar zaključevala veselica. Kaj jaz vem, kje je bilo to? Dejala mi je, naj pridem tja in prišel sem ter videl, kako so se sukali pari vso noč. Nihče ni stopil k meni in ni izpregovoril z menoj; vsem tuj, sem sedel v kotu za godci. Prav name je bilo obrnjeno žrelo velike medene trombe, in iz njega

je tulil nekdo, kakor da je tam zaprt, in vsaki dve minuti se je smejal pretrgano in surovo: ho-ho-ho!

Včasih se mi je približal bel, dehteč oblak: To je bila ona. Sam ne vem, kako se mi je znala laskati, ne da bi bili opazili to drugi. Za kratko sekundo se je dotaknila njena rama moje, za kratko sekundo sem videl, ko sem povetil oči, njen beli vrat v izrezku bele obleke. A ko sem pogledal zopet kvišku, sem videl profil, tako bel, strog in odkrit, kakor obraz angela, zatopljenega v misli na gomili pozabljenega človeka. In videl sem njene oči. Bile so velike, željne svetlobe, lepe in pokojne. Črno zenico je obkrožal višnjev kolobarček, in kolikor sem tudi zrl vanjo, bila je črna, globoka in neprodirna. Morda sem gledal vanjo le tako malo časa, da ni moglo utripniti srce niti enkrat, toda nikdar nisem razumeval tako globoko in strašno, kaj je večnost, nikdar je nisem občutil s tako silo. S strahom in bolestjo sem spoznal, da je prešlo vse moje življenje kakor tanek žarek v njene oči, dokler se nisem zdel sam sebi tuj, prazen in brez moči — skoraj mrtev. Potem je šla zopet od mene in nesla je seboj moje življenje; in zopet je plesala z onim visokim, nadutim in lepim človekom. Vsako podrobnost sem premotril na njem: obliko njegovega obuvala, širokost visoko dvignjenih ramen, enakomerno kodravost razdeljenih las.

In kakor da me je vtisnil v steno s svojim neizrazitim pogledom, ki ni videl ničesar, zdel sem se sam sebi ploščnat in neviden očem, kakor stena.

Ko so začele ugašati sveče, sem šel k njej in sem rekel:

„Čas je oditi. Spremim vas.“

Ona pa se je začudila.

„Saj pojdem ž njim“, in pokazala je na onega visokega in lepega človeka, ki pa ni gledal na naju. Odvedla me je nato v prazno sobo in me poljubila.

„Lažeš!“ sem rekel tiho, tiho.

„Vidiva se še danes! Priti moraš!“ mi je odgovorila.

Ko sem odhajal domu, je gledalo izza visokih streh zeleno, mrzlo jutro. Na vsej ulici sva bila samo izvošček in jaz. Sedel je s sklonjeno glavo in zakritim obrazom, a za njim sem sedel jaz s sklonjeno glavo in si zavil obraz prav do oči. Izvošček je mislil svoje in jaz svoje, in tam za debelimi zidovi je spalo na tisoče ljudi, in vsakdo je imel svoje sanje, svoje misli. Jaz sem mislil nanjo in na to, da laže; mislil sem na smrt in zdelo se mi je, da so te mračno osvetljene stene že videle mojo smrt ter da so zato tako hladne in ravne. Ne vem, kaj je razmišljal izvošček. Ne vem, o čem so sanjali oni ljudje, skriti za zidovi. Pa tudi oni niso vedeli, kaj razmišljam in kaj sanjam jaz.

Tako sva se vozila po dolgih in ravnih ulicah, izza streh pa se je vzdigalo jutro, a sicer je bilo vse naokoli nepremično in belo. Dehteč in hladen oblak se mi je bližal in prav v moje uho se je režal nekdo, ki je bil zaprt: ho-ho-ho!

II.

Lagala je. Prišla ni. Zaman sem jo čakal. Sivi, enakomerno gosti polmrak se je spuščal s temnega neba in vedel nisem, kdaj je prešel mrak v večer in večer v noč; zdelo se mi je, da je bilo vse to ena sama dolga noč. Vedno z istimi koraki, enoličnimi in enakomernimi koraki dolgega pričakovanja sem korakal semintja. Nisem se približal visoki hiši, ki je stanovala v njej moja ljubica, niti steklenim dverim, ki so rumenela pod železnim nadstreškom; z istimi enakomernimi koraki sem hodil na nasprotni strani semintja, semintja. Ko sem stopal naprej, nisem odvrnil oči od steklenih vrat, a vračaje se, sem postajal čestokrat ter se obračal. In tedaj je zbadal sneg z ostrimi iglami moj obraz. Dolge so bile te igle in tako ostre ter mrzle, da so prodirale prav do mojega srca in ga ranjale z žalostjo in gnevom brezupnega pričakovanja. Od svetlega severja do temnega juga je begal mrzel zrak, žvižgal preko oledenelih streh, švigal odtod, bičal moj obraz z ostrimi in majhnimi snežinkami ter

butal nalahno ob šipe svetilk, ki je v njih od mraza trepetal osamljen rumen plamen. In bilo mi je žal tega osamljenega plamena, živečega le ponoči, in zdelo se mi je, da je na tej ulici konec vsega življenja. Tudi jaz odidem, in begale bodo samo snežinke po tem praznem prostoru in rumeni plameni bodo trepetali in pojemali tudi nadalje v samoti in mrazu.

Čakal sem jo, a ni prišla. In zdelo se mi je, da sva slična drug drugemu: samotna luč in jaz; samo da moja svetilka ni bila tako prazna. V tem prostoru, ki sem ga meril jaz, so se pojavljali zdaj pa zdaj ljudje. Neslišno so vzraščali za mojim hrbtom, veliki in temni so se premikali mimo mene in izginjali nenadno kakor sivi strahovi za ostrim oglom belega poslopja. In iznova so stopali izza ogla, dohitevali me in izginjali počasi v sivem prostoru, polnem brezšumno plesočega snega. Zaviti, brezlični in molčeči so bili, slični drug drugemu in meni; zdelo se mi je, da hodi kakih deset ljudi gori in doli kakor jaz, da čakajo, drhté in molčé kakor jaz ter premišljajo o nečem svojem, zagonetnem in žalostnem.

Čakal sem jo, a ni prišla. Ne vem, zakaj nisem kričal in plakal od bolesti; ne vem, zakaj sem se smejal in se veselil ter stiskal prste, kakor da so kremplji, in kakor da držim v njih nekaj majhnega in strupenega, ki sika kakor kača: laž! Zvijala se je v mojih rokah in raz-

jedala mi je srce; od njenega strupa se mi je vrtelo v glavi. Vse je bilo laž. Izginila je meja med bodočnostjo in sedanostjo, med sedanostjo in preteklostjo. Izginila je meja med onim časom, ko še nisem živel in med tem, ko sem začel živeti; in zdelo se mi je, da sem živel vedno ali pa nisem živel nikdar. A vsekdar, ko še nisem živel in ko sem začel živeti, je kraljevala le ona nad menoj in čudna se mi je zdela misel, da ima ime in telo in da je v njeni bitnosti začetek in konec. Ne, imena ni imela, bila je vedno ona, ki laže, ona, ki pušča večno čakati in ne prihaja nikdar. In ne vem, zakaj, toda smejal sem se, ostre igle so se zadirale v moje srce, in prav v uho se mi je smejal nekdo, ki je bil zaprt: ho-ho-ho!

Ko sem odprl oči, sem videl razsvetljena okna visoke hiše in tiho so mi govorila s svojimi sinjimi in rudečimi jeziki:

„Vara te! V tem hipu, ko blodiš osamljen okrog, ko čakaš in trpiš, je ona tu, vsa krasna, vsa svetla in lažnjiva ter posluša šepetanje onega visokega in lepega moža, ki prezira tebe! Če bi udrl ti sem notri in jo ubil, bi storil prav, ker bi ubil laž.“

Krepkeje sem stisnil svojo pest, ki sem v njej držal nož, in smeje se sem govoril:

„Dà, ubijem jo!“

Toda tožno so zrla name okna in tožno so pristavila:

„Nikdar je ne ubiješ, nikdar! Kajti orožje v tvoji roki je prav taka laž, kakor so laž njeni poljubi.“

Davno so že izginile molčeče sence čakajočih, in ostal sem sam v mrzlem prostoru, sam z jeziki plamenov, ki so utripali od mraza in obupa. Nedaleč v stolpu je začela biti ura, in njen otožni kovinski glas je trepetal in plakal, bežeč v vsemirje in izgubljač se v gneči brezumno se vrtečih snežink. Začel sem šteti udarce in zasmel sem se: ura je bila petnajst! Stolp je bil star in tudi ura je bila stara; čeravno je kazala prav, je vendar bila neštetokrat, včasih tako dolgo, da je zlezal stari in sivi cerkovnik v zvonik in je zadržal z rokami krčevito udarjajoče kladevce. Komu so lagali ti tresoči se, starikavo otožni glasovi, ki jih je objela in zadušila ledena tema? Tako pomilovanja vredna in grda je bila ta nepotrebna laž!

S poslednjim lažnjivim udarcem pa so se stresla steklena vrata in na stopnicah se je pojavila njegova visoka postava. Videl sem samo njegov hrbet, a vendar sem ga spoznal — saj sem ga videl šele včeraj — ponosnega in prezirajočega. Tudi njegovo hojo sem spoznal; bila je lažja in samozavestnejša kakor sinoči; tako sem stopal čestokrat tudi jaz skozi ta vrata: tako hodijo ljudje, ki so jih poljubljala pravkar lažnjiva ženska usta.

III.

Pretil sem in zahteval škripaje z zobmi:
„Povej mi resnico!“

In z obrazom, hladnim kakor sneg, z začudeno dvignjenimi obrvmi, ki je pod njimi tako mirno in tajinstveno temnela zenica, me je vprašala:

„Kaj se ti lažem?“

Vedela je, da jej ne morem dokazati laži, vedela je, da more razrušiti vso težko in ogromno stavbo mojih neprestano delujočih misli z eno samo besedo, še z eno lažjo. Čakal sem jo in prišla je, in prišla je iz njenih ust, zavita v blesteče barve resnice, a temna v svoji globini:

„Ljubim te! Ali nisem vsa tvoja?“

Bila sva daleč zunaj mesta in v temna okna je gledalo sneženo polje. Nad njim je bila tema in okoli njega je bila tema, gosta, neprodorna in molčeča; toda polje je blestelo v svojem tajnem svitu, kakor obraz mrtveca v mraku. Samo ena sveča je gorela v veliki, toplo zakurjeni sobi, in v žarečem plamenu se je odražal blede odsev mrtvega polja.

„Najsibo resnica še tako tužna, poznati jo hočem! Morda umrjem, če jo izvem, a boljše umreti, kakor ne poznati je! V tvojih poljubih in objemih čutim laž. V tvojih očeh jo vidim.

Povej mi resnico, in na veke te ostavim“, sem jej dejal.

Toda molčala je in njen hladno vprašujoči pogled je prodiral globoko vame, grebel mi je po duši in jo motril z neko čudno radovednostjo. In zakričal sem:

„Odgovori, ali pa te ubijem!“

„Ubij me!“ je odgovorila mirno, „včasih je tako dolgočasno živeti. Toda ali meniš, da najdeš z grožnjami resnico?“

In tedaj sem se zgrudil pred njo na kolena. Stiskal sem njene roke, plakal sem ter jo prosil usmiljenja ter — resnice.

„Ubožček!“ je rekla in položila roke na moje lase. — „Ubožček!“

„Usmili se me!“ sem prosil. „Saj hočem vedeti samo resnico!“

Gledal sem njeno belo čelo, in zdelo se mi je, da je tam resnica, tam za tanko pregrado. In v blaznosti se mi je hotelo, razbiti to črepinjo, da bi zagledal resnico. A tam za belimi nedriji utriplje srce — in v blaznosti se mi je zahotelo, raztrgati s kremplji te prsi, da bi videl enkrat golo človeško srce. In nepremično je žarel ostri plamen dogorevajoče sveče, temnilo se je, stene so se širile in bilo je tako tužno, samotno in grozno.

„Ubožček!“ je govorila. „Ubožček!“

Krčevito je zaplapolal rumeni plamen, postal je višnjev, a potem je ugasnil, — tema naju

je objela. Videl nisem njenega obraza, niti njenih oči, nje roke so objemale mojo glavo, in tudi laži nisem čutil več. Zaprl sem oči, ničesar nisem mislil, nisem živel, samo dotikljaj njenih rok sem srkal vase, in zdel se mi je resničen. V temi se je glasil tiho njen šepet, plah in tako čuden:

„Objemi me! Strah me je!“

In zopet tišina in zopet tihi šepet, poln groze:

„Ti hočeš resnico, — toda kaj jo morda poznam jaz sama? Ali mari ne želim tudi jaz spoznati jo? Ščiti me! Oh, kako se bojim!“

Odprl sem oči. Pobledeli sobni mrak je bežal v strahu od visokih oken, nabiral se je ob stenah in se skrival po kotih. Skozi okna pa je gledalo molče nekaj velikega, mrtvaško bledega. Zdelo se je, da naju išče dvojje mrtvaških oči in da naju objema s svojim ledenim pogledom. Trepetaje sva se stiskala drug k drugemu in ona je šepetala:

„Oh, kako grozno!“

IV.

Ubil sem jo. Ubil sem jo, in ko je ležala kakor vela in ploska masa pri onem oknu, ki se je za njim svetlikalo mrtvo polje, sem stopil z nogo na njeno telo in se zasmel. To ni bil smeh blaznega! O ne! Smejal sem se zato, ker

so dihale moje prsi prosto in lahko, ker je bilo v njih veselo, mirno in prazno, in je padel od srca črv, ki ga je glodal. Sklonivši se, sem pogledal v njene mrtve oči. Ostale so velike, željne svetlobe in odprte, slične očem voščene punčike — prav tako okrogle in motne, kakor da so pokrite s steklom. Dotikal sem se jih nalahno s prsti, jih zapiral in odpiral, in ni me bilo nič strah, ker v oni črni neprodinri zenici ni več živel demon laži in dvoma, ki je pil tako dolgo, tako poželjivo mojo kri...

Ko so me zgrabili, sem se smejal, in ljudem, ki so me prijeli, se je zdelo to strašno in divje. Nekateri so se obračali z gnusom od mene in odšli so v stran; drugi pa so šli z grožnjami in očitaji na ustnih naravnost proti meni, a ko so videli moj jasni in veseli pogled, so pobledeli njih obrazi in ostali so kakor prikovani v zemljo.

„Blaznik!“ — so govorili, in zdelo se mi je, da jim je ta beseda v tolažbo, ker jim pomaga umeti zagonetko: kako sem mogel u b i t i ljubico, ki sem jo ljubil in — smejati se. Samo eden — debel, rudečeličen in vesel mož me je imenoval drugače, in to ime me je udarilo, da se mi je zatemnilo pred očmi.

„Ubogi človek!“ je rekel sočutno in brez vsake zlobe, ker je bil pač debel in vesel.

„Ubogi človek!“

„Ni treba“, sem kriknil, „ni treba nazivati me tako!“

Ne vem, čemu sem planil nanj. Končno — nisem ga hotel ubiti, niti dotakniti se ga, a vsi oni prestrašeni ljudje, ki so videli v meni blaznika in zločinca, so se ustrašili še bolj in so tako zakričali, da sem se moral smejati.

Ko so me odvedli iz sobe, kjer je ležalo truplo, sem ponavljal glasno in trdovratno, zroč na onega veselega in debelega moža:

„Srečen sem! Srečen sem!“

In to je bila resnica!

V.

Nekoč v svoji mladosti sem videl v zverinjaku panterja, ki je netil mojo domišljivost ter polnil dolgo časa moje misli. Sličen ni bil drugim zverem, ki so dremale brezmiselno, ali gledale zlobno na posetnike. Hodil je z uprav matematično natančnostjo vedno po isti črti iz kota v kot. Obračal se je vsakokrat in zadeval s svojim rumenkastim bokom vedno ob isti drog železnega omrežja. Roparsko ostro glavo je imel sklonjeno ter je zrl predse; niti enkrat se ni obrnil kam v stran. Pred njegovo kletko se je gnetlo po cele dneve ljudstvo, govorilo je in šumelo, a panter je hodeval vedno in niti za hip se ni ozrl na gledalce. In le neka-

teri izmed njih se je zasmeljal, večina pa je zrla resno, dà, celo mračno na to živo sliko težkega, brezizhodnega razmišljanja in odhajala z vzdihom. Odhajaje se je ozrl vsakdo še enkrat vprašujoče vanj in vzdihnil, kakor da je nekaj skupnega v usodi svobodnih ljudi in v usodi te nesrečne uplenjene zveri. In ko so mi pozneje, že doraslemu, pravili ljudje in knjige o večnosti, sem se spomnil onega panterja, in zdelo se mi je, da že poznam večnost in njene muke.

V takega panterja sem se izpremenil v svoji kameniti kletki. Hodil sem in mislil. Hodeval sem vedno po isti črti, poprečno iz kota v kot; po isti kratki črti so hodile tudi moje misli, tako težke, da se mi je zdelo, da ne nosim glave, nego ves svet na svojih ramenih. Samo iz ene besede so obstajale te misli, a kako je bila ta beseda velika, kako mučna in grozopolna!

„Laž“ se je imenovala ta beseda.

Zopet se je priplazila sikajoča iz vseh oglov in se ovijala okoli moje duše; toda prenehala je biti mala kačica, razvila se je v veliko, blestečo in grozno kačo. Klala in dušila me je s svojimi železnimi obroči, in ko sem začel kričati od bolečin, je prihajal iz mojih ust isti zoprni, sikajoči kačji zvok, kakor da mrgoli v mojih prsih polno samih pošasti:

„Laž!“

In hodil sem ter mislil; pred mojimi očmi so se izpreminjala siva in ravna asfaltna tla v sivo, prozorno brezdno. Moje noge niso več čutile kamna, in zdelo se mi je, kakor da plavam v brezkončni višini nad mrakom in meglo. In ko se je iztrgal iz mojih prsi oni žvižgajoči stok, je prihajal tam od spodaj iz onih odmikajočih se, a vendar neprodernih tal počasi strašen odmev. Tako počasi in pridušeno, kakor da prehaja skozi tisočletja in kakor da izgublja vsako minuto v svojem atomu one megle nekaj svoje moči. Čutil sem, da tuli tam spodaj kakor veter, ki lomi drevje, toda v moje uho je prihajal samo kakor grozen, kratek šepet:

„Laž!“

Ta podli šepet me je razkačil. Bil sem z nogo ob kamen in kričal:

„Laži ni! Laž sem ubil!“

In nalašč sem se obrnil v stran, ker sem vedel, da bo odgovorila. In odgovorila je počasi iz globin brezdanjega prepada:

„Laž!“

Stvar je — kakor vidite — ta, da sem se neusmiljeno zmotil. Ubil sem žensko, a storil laž nesmrtno. Ne ubijajte ženske, dokler niste iztrgali s prošnjami, trpinčenjem in ognjem resnice iz njene duše!

Tako sem razmišljal in hodeval v kletki poprečno iz kota v kot.

VI.

Temno in strašno je tam, kamor je odnesla resnico in laž — in tudi jaz pojdem tja. Dohitim jo prav pred prestolom satana, tam padem pred njo na kolena in porečem plakaje:
„Povej mi resnico!“

Oh, moj Bog! Saj je vendar laž! Tam je tema, tam je puščoba vekov in brezkončnosti in tudi nje ni tam in ni je nikjer. Toda laž je ostala; ona je nesmrtna. Čutim jo v vsakem atomu zraka in ko diham, prihaja sikaje v moje prsi in ruje in ruje.

Oh, kaka blaznost, biti človek in iskati resnico! Kolika bolest!

„Rešite me! Rešite!“

Stena.

I.

Jaz in neki drug gobavec sva prilezla prav do stene ter sva pogledala navzgor. Vrh stene odtod ni bil viden; dvigala se je, ravna in gladka ter rezala nebo natančno v dve polovici. In naša polovica neba je bila rujavočrna, a proti obzorju temnosiva, tako da je bilo nemogoče vedeti, kje se nehuje črna zemlja in kje se začenja nebo. Zemlja in nebo sta dušila črno noč, ki je vzdihala ter ječala zamolklo in težko; z vsakim vzdihom je bljuvala iz svojih prsi oster in žgoč pesek, ki so od njega bolešno goreli naši jeziki.

„Poizkusiva preplezati“, mi je dejal gobavec; glas njegov je bil gnusen in smrdljiv, kakor tudi moj. In podstavil mi je hrbet, jaz pa sem stopil nanj, toda stena je bila previsoka. Kakor nebo, razsekala je stena tudi zemljo, ležala je na njej kakor tolsta, sita kača, ki je

padla v brezdno, se dvignila preko gora ter skrivala svojo glavo in svoj rep tam za obzorjem.

„No, pa jo zrušiva!“ je predlagal gobavec.

„Zrušiva jo!“ sem pritrjeval jaz.

Udarila sva s prsmi ob steno, in porudečila se je s krvjo najinih ran, a ostala je nema in nepremična. Naju pa se je lotil obup.

„Ubijte naju! Ubijte naju!“ sva ječala in lezla naprej. Toda vsi obrazi so se odvrčali s studom od naju, in videla sva samo hrbte, ki so drgetali od silne mržnje. Tako sva se priplazila do lačnega. Sedel je prislonjen na kamen, in zdelo se je, da trpi celo granit bolečine od njegovih ostrih, bodečih kosti. Mesa ni bilo prav nič na njem, kosti so mu rožljale ob vsaki kretnji in suha koža je šumela. Spodnja čeljust mu je visela navzdol, iz temnih odprtih ust pa je prihajal hripav glas:

„Gladen sem!“

Zasmejala sva se in lezla hitrejša, dokler nisva naletela na štiri plesalce. Približali so se in zopet oddaljili, objemali so drug drugega ter se sukali; lice pa jim je bilo blede, izmučeno, brez nasmeha. Eden izmed njih je zaplakal, ker se je utrudil od brezkončnega plesa in je prosil, naj prenehajo; toda tovariš ga je prijel molče in se zavrtel ž njim; in iznova je začel prihajati in odhajati, a pri vsakem njegovem koraku je kanila velika, motna solza.

„Jaz hočem tudi plesati!“ je zahohnjal moj tovariš, a jaz sem ga vlekel naprej. Zopet je bila pred nama stena, poleg nje je čepela dvojica; eden je bil zdajpazdaj s čelom ob zid ter se vsakokrat onesvestil; tovariš ga je resno opazoval, tipal z roko njegovo glavo, a potem steno, in ko se je tovariš zopet zdramil, mu je dejal:

„Treba še; sedaj ni več dosti ostalo.“

Gobavec se je zasmeljal.

„To sta bedaka“, je rekel in napihnil veselo svoja lica. „To sta bedaka! Mislita, da je tam svetlo. Ali tudi tam je temno, tudi tam se plazijo gobavci in prosijo: ubijte nas!“

„A starec?“ sem ga vprašal jaz.

„Kaj starec?“ je odgovoril gobavec. „Starec je glup, slep in gluhi. Kdo pa je videl luknjico, ki jo je napravil v steno? Ali si jo videl ti? Ali sem jo videl jaz?“

Razsrdil sem se ter udaril z vso močjo tovariša po mehurjih, ki so se mu bili izpustili po črepinji, in zakričal:

„Čemu pa lažeš potem tudi ti?“

Zaplakal je, oba sva zaplakala in lezla dalje, proseč:

„Ubijte naju! Ubijte naju!“

Toda s studom so se obračali od naju vsi obrazi, in nihče naju ni hotel ubiti. Ubijali so pač lepe in močne, naju pa so se bali dotakniti... Podleži!

II.

Poznali nismo pojma časa; za nas ni bilo nikakega včeraj, danes, jutri. Noč se ni nikdar umaknila, ni se oddahnila za gorami, da bi prišla od tamkaj krepka, jasnočrna in spokojna. Zato je bila tudi vedno tako utrujena, onemogla in mračna. Bila je huda. Zgodilo se je, da ji je bilo neznosno poslušati naše klice in vzdihе, gledati naše rane, naše gorje in našo zlobo, in takrat so vzkipele z burno silo njene črne, zamolklo sopeče prsi. Rjovela je na nas kakor ujeta zver, katere razum se je omračil, besno je migala s svojimi strašnimi ognjenimi očmi, ki so razsvetljevale črne prepade, temno, ponosno, mirno steno in žalostno kopičico trepetajočih ljudi. Kakor h prijatelju, smo se prižemali k steni in jo prosili zaščite, a ona je bila vedno naš sovražnik, vedno! In noč se je razdražila vsled naše malodušnosti in plašljivosti, začela se je grozno režati, da se jej je tresel sivi, lisasti život, in stare, plešaste gore so sprejemale ta peklenski hohot. Mračno razveseleča se stena mu je bobneče odgovarjala, metala je v šali na nas kamenje, ki nam je drobilo glave in razdevalo naša telesa. Tako so se razveseljevali ti velikani in klicali drug drugega; veter jim je žvižgal divjo melodijo, mi pa smo ležali obrnjeni z obrazom v tla, in z grozo smo vlekli na uho, kako rohni v nedrih zemlje nekaj

orjaškega in renči pridušeno, trka in prosi osvobojenja. In tedaj smo prosili:

„Ubijte nas!“

No, umirajoči vsako sekundo, smo bili vendar nesmrtni kakor bogovi...

Prešel je naval brezumnega gneva in veselja, noč je jokala solze kesanja, težko je vzdihala in kakor bi bila bolna je kašljala ter sipala na nas moker pesek. Z radostjo smo jej odpuščali, se smejali njej, ki je bila onemogla in slaba, in bili smo veseli kakor deca. Tarnanje gladnega se nam je zdelo sladko petje, in z veselo zavistjo smo gledali na one štiri, ki so se shajali in zopet razhajali ter se lahko sukali v brezkončnem plesu.

In par za parom smo se začeli vrteti še mi, tudi jaz, gobavec, sem si našel začasno tovarišico. In to je bilo tako veselo, tako prijetno! Objemal sem jo, a ona se je smejala, njeni zobje so bili beli, tako beli in lica rožnata, rožnata! To je bilo tako prijetno!

Ne vem, kako se je to dogodilo, toda zobje, ki jih je kazala s tako radostjo, so začeli šklopotati, poljubi so se izpremenili v ugrize, in z vriskom, ki iz njega še ni izginila radost, sva začela grizti drug drugega in se pobijati. Tudi ona z belimi zobki me je udrihala po moji bolni, slabi glavi, zasadila je svoje ostre nohtove v moje prsi, da so segali prav do srca, — tepla

me je, mene, gobavega, bednega, tako bednega. In to je strašnejše kakor jeza vse noči in pridušeni hohot stene. In jaz, gobavec, sem plakal in trepetal od groze, tiho in skrivaj sem poljubljal gnusne noge stene, naj pusti vsaj mene, samo mene samega v oni svet, kjer ni brezumnikov, ni ubijalcev. No, ta podla stena se mi ni umaknila, in zato sem začel pljuvati vanjo, bil sem jo s pestmi in kričal:

„Glejte jo — ubijalko! Posmehuje se vam!“

Toda glas moj je bil ostuden in dih smrdljiv, nihče ni hotel poslušati mene, gobavca.

III.

In zopet sva lezla, jaz in neki drug gobavec, zopet je postalo živahno okoli naju, zopet se je sukala nemo ona četvorica, iztrepaje prah iz svojih oblek in lizoča si krvave rane. Midva pa sva se utrudila, boleстно nama je bilo, življenje naju je togotilo. Moj sopotnik je sedel, udarjal enakomerno z oteklo roko po zemlji ter nosljal z največjo naglico:

„Ubijte naju! Ubijte naju!“

Z ostro kretnjo sva skočila na noge in se vrgla v tolpo; toda takoj se je razšla, zagledala sva same hrbte. In klanjala sva se hrbtom ter prosila:

„Ubijte naju!“

Toda nepremični in gluhi so bili ti hrbti, kakor nova stena. To je bilo tako strašno, ko nisi videl obrazov ljudi, nego samo njih hrbte, nepremične in gluhe.

Naenkrat pa me je ustavil moj sopotnik. Zagledal je obraz, prvi obraz; bil je tak, kakor njegov, ves ranjen in grozen. A to je bil obraz ženske. In začel se jej je smehljati ter hoditi okoli nje, sklanjaje svoj tilnik in šireč smrad; tudi ona se mu je nasmihala z razjedenimi svojimi ustmi in je povešala oči, na katerih ni bilo vejic.

In poročila sta se. Na mah so se obrnili vsi obrazi k njima, in širok, gromovit smeh je pretresel zdrava telesa: tako sta bila smešna v svoji ljubeznivosti drug napram drugemu. Smejal sem se jima tudi jaz, gobavec: saj je res glupo, ženiti se, če si tako grd in bolan!

„Tepec!“ sem rekel zasmehljivo. „Kaj boš počel ž njo?“

Gobavec pa se je zasmejal napihnjeno in je odgovoril:

„Trgovati hočeva s kamenjem, ki pada s stene.“

„A otroci?“

„Otroke pa pobijeva.“

Kako bedasto: roditi otroke, da bi jih pobijala! No, saj se mu ona menda kmalu izneveri; — tako lokave oči ima!

IV.

Izvršila sta svoj posel, — oni, ki je bil s čelom ob zid, in tisti, ki mu je pomagal. Ko sem se priplazil do njiju, je visel eden na kavljju, zabitem v steno; bil je še gorak, a drugi je popeval tiho veselo pesmico.

„Pojdi, povej lačnemu . . .“ sem mu dejal, in poslušno je odšel, dalje peva. Videl sem, kako je poskočil lačni s kamna. Opotekajoč se, pada, zadeva se ob vse s svojimi ostrimi komolci, se je bližal, nekaj časa po vseh štirih, nekaj časa plazeč se po trebuhu, steni, kjer je visel obešenec; šklopotal je z zobmi in se smejal veselo kakor otrok. Samo košček noge! Toda zapoznil se je in drugi, močnejši so ga že prehiteli. Suvali so drug drugega, se praskali in grizli ter planili na truplo obešenca, grizli njegove noge, cmakali zadovoljno in lomili oglodane kosti. Njega pa niso pustili medse. Počeni je, gledal, kako jedo drugi, oblizoval se je s hrapavim jezikom, iz njegovih velikih praznih ust pa se je vil neprestani krik:

„Gladien sem!“

Kako je bilo to smešno: oni je umrl za lačnega, toda lačnemu ni ostal niti košček. In smejal sem se, smejal se je z menoj še drugi gobavec, in tudi njegova žena je odkrivala in zakrivala smehljaje svoje lokave oči, zamižati popolnoma pa ni mogla, ker ni imela vejic.

A lačni je rjul vse besnejše in glasnejše :

„Gladen sem!“

In hripavost je izginila iz njegovega glasu, v čistem, metalnem zvoku, zvenečem in jasnem, se je dvigal navzgor, udarjal je ob steno, se odbijal od nje ter se razširjal preko temnih prepadov in sivih vrhov gora.

In hitro so zarjuli vsi, ki so bili poleg stene, a bilo jih je toliko kakor kobilic, tudi lakomni in lačni so bili kakor kobilice, in zdelo se je, da je zatulila v neznosnih mukah cela izpaljena zemlja, široko odpirajoča svoje kamenito žrelo. Kakor gozd suhih dreves, ki jih je obrnil bučeči veter vse na eno stran, so dvigali in molili k steni svoje krčevito iztegnjene roke, suhe, jadne in proseče; toliko bolesti je bilo v njih, da so zadrhteli celo kamni ter so strahoma bežali sivi in sinji oblaki. Stena pa je ostala nepremična in visoka, ravnodušno je vračala rjojenje, ki je ž njim prodirala in rezala v plasti gosti, smrdljivi zrak.

In vse oči so se obrnile k steni in iz njih so sršeli ognjeni žarki. Čakale so in upale te oči, da pade zdajzdaj in jim odkrije nov svet; v tej zaslepljeni veri so že videle njih oči, kako se giblje kamenje, kako se trese od vrha do tal kamenita kača, prenasičena s krvjo in s človeškimi možgani. Morda so bile to le solze, ki so utripale v naših očeh, a mi smo

mislili, da se giblje stena sama, in čim bolj predirljiv je postajal naš krik.

Srd in radost skorajšnje zmage sta zazvenela v njem.

V.

In glejte, kaj se je zgodilo potem! Na visok kamen je stopila suha, stara ženska posušenih, upalih lic in dolgih, nepočesanih las, sličnih sivi grivi starega lačnega volka. Njena obleka je bila raztrgana, in razgaljena so bila rumena koščena ramena ter uvele, povešene prsi, ki so bile dale življenja mnogim in ki jih je izpraznilo materinstvo. Dvignila je roke k steni — in vsi pogledi so jim sledili; izpregovorila je, v njenem glasu je bilo toliko bolesi, da je celo vik lačnega sramežljivo zamrl.

„Daj mi moje dete!“ je dejala ženska.

In vsi smo molčali in se ljuto nasmejali ter čakali, kaj odgovori stena. Možgani onega, ki ga je imenovala „moje dete“, so se pokazali na zidu v obliki krvavo-sivega madeža, in mi smo čakali nestrpno ter v grozi, kaj odgovori podla ubijalka. Bilo je tako tiho, da smo slišali šuštenje oblakov, ki so se širili nad našimi glavami, in celo črna noč je zadušila vzdih v svojih prsih ter je samo z lahnim piskom bljuvala mehek, droben pesek, ki nam je razjedal naše rane. Iznova je zaoril ostri, trpki poziv:

„Trdosrčnica, vrni mi mojega otroka!“ —

Vse groznejši in besnejši je postajal naš nasme h, toda podla stena je molčala. In tedaj je stopil iz neme tolpe lep, osoren stavec ter je začel hkratu z žensko:

„Daj mi mojega sina!“ je klical. Tako strašno je bilo to, in tako veselo! Hrbet moj se je ježil od mraza, mišice je krčila neznana grozna sila; moj sopotnik pa me je butal v bok in šklopotal z zobmi; iz njegovih gnjijočih ust je prihajal širok tok smrdljivega, sikajočega diha.

Iz tolpe pa je prišel še en človek in je rekel:

„Daj mi mojega brata!“

Pridružil se mu je še drugi in dejal:

„Daj mi mojo hčer!“

In začeli so prihajati moški in ženske, stari in mladi, iztezali so roke, in neizprosno je zvenel njih grenki poziv:

„Daj mi moje dete!“

In tedaj sem začutil tudi jaz, gobavec, v sebi moč in smelost, stopil sem naprej in kriknil glasno in grozno:

„Ubijalka! Daj mi mene samega!“

A ona, — ona je molčala. Ta podla lažnjivka se je delala, kakor da ne sliši; zloben smeh je stresel moja ranjena lica in brezumna besnost je napolnila naša bolna srca. Stena pa je molčala, ravnodušno in topo tudi tedaj, ko

je mahnila ženska razjarjeno s suhimi, rumenimi rokami ter zavpila neizprosno:

„Pa bodi prokleta, ti, ki si mi ubila mojega otroka!“

Lepi, osorni starec je ponovil:

„Prokleta bodi!“

In z zvenečim, tisočglasnim krikom je ponovila vsa zemlja: „Prokleta bodi! Prokleta! Prokleta!“

VI.

Globoko je vzdihnila črna noč, in kakor morje, ki ga je zgrabil vihar in ga zagnal v vsej svoji težki, rjoveči sili na skale, se je stresel ves vidni svet, in tisoče napetih, razdraženih prsi je udarilo ob steno. Visoko, prav do težko valečih se oblakov je brizgnila krvava pena in jih je porudečila, da so postali ognjeni in strašni ter so metali rudeč odsev doli, tja, kjer je grmelo, ropotalo in tulilo nekaj drobnega, a čudovito mnogoštevilnega, črnega in groznega. Z zamirajočim vzdihom, polnim neizrečene boli, se je odbijalo to, — stena pa je stala nepremično in je molčala. Toda molčala ni suženjsko, sramežljivo; mračen in strašen je bil pogled na njene oči, ki so bile brez vsake oblike; kakor carica je spuščala s svojih ramen škrlatasti plašč tekoče krvi, njegovi konci so se izgubljali sredi razmesarjenih trupel.

Toda umiraje vsako sekundo, smo bili nesmrtni kakor bogovi. In iznova je zarjul močan potok človeških teles in je udaril z vso svojo silo ob steno. A zopet je odletel, in tako še mnogo, mnogokrat, dokler se ni pojavila utrujenost, mrtvo spanje in tišina. Jaz, gobavec, pa sem bil prav pri steni in videl sem, da se začnenja majati ošabna carica, in groza božjastne padavice je pretresla njeno kamenje.

„Pada!“ sem zakričal. „Bratje, pada!“

„Motiš se, gobavec“, so mi odgovorili bratje.

In tedaj sem jih začel prositi:

„Naj stoji, toda kaj ni vsako truplo stopnica navzgor? Nas je mnogo, a naše življenje je mukotrpno. Nasteljimo s trupli zemljo; na ta trupla namečemo nova, in tako pridemo do vrha. In če ostane tudi samo eden, — videl bo vsaj on novi svet!“

In poln vesele nade sem se okrenil, a zagledal sem same hrbte, ravnodušne, debele, utrujene. V brezkončnem plesu so se sukali oni štirje, bližali so se in odhajali, in črna noč je bljuvala moker pesek, kakor bolnica, stena pa je stala kakor nerazrušljiva gromada.

„Bratje!“ sem prosil jaz. „Bratje!“

Toda moj glas je bil gnusen in dih smrdljiv, nihče ni hotel poslušati mene, gobavca.

Gorje!... Gorje!... Gorje!...

Molčanje.

I.

V neki mesečni majski noči, ko so peli slavci, je stopila v kabinet o. Ignacija njegova žena. Njen obraz je izražal boleost, mala svetilka v njenih rokah se je tresla. Stopivši k možu, se je dotaknila njegove rame, zaihtela je ter dejala:

„Oče, pojdiva k Vjeročkî!“

Ne da bi obrnil glavo, se je ozrl o. Ignacij preko svojih naočnikov izpod čela na soprogo; gledal jo je dolgo in ostro, dokler ni zamahnila s svobodno roko ter sedla na nizek divan.

„Kako sta vendar oba... brezsrčna!“ je rekla počasi s silnim povdarkom zadnjih zlogov; in njen dobri, zabuhli obraz je skazila grimasa boli in razjarjenosti, kakor da hoče pokazati na licu, kako grozna človeka sta mož in hči.

O. Ignacij se je nasmehnil in vstal. Zaprl je knjigo, snel naočnike, položil jih v obodek

in se zamislil. Velika, črna brada, prepletена s srebrnimi nitkami, mu je ležala z lepim zavinkom na prsih in se vsled globokega dihanja počasi zibala.

„No, pojdiva!“ — je dejal.

Olga Stepanovna je hitro vstala in zaprosila z laskajočim se in suženjskim glasom:

„Samo ne zmerjaj je, oče! Saj veš, kakšna je“...

Vjerina soba je bila v visokem pritličju, in ozke lesene stopnice so se krivile in ječale pod težkimi koraki o. Ignacija. Bil je visok in težak in sklonil je glavo, da bi se ne udaril ob strop; nevoljno se je skremžil, kadar se je bela ženina jopica nalahko zadela njegovega obraza. Vedel je, da ne opravita ničesar pri Vjeri.

„Čemu sta prišla?“ je vprašala Vjera ter dvignila svojo golo roko k očem. Druga roka je ležala vrhu bele letne odeje in se skoraj ni razločevala od nje, tako bela, prozorna in hladna je bila.

„Vjeročka“... je začela mati, toda zaihtela je in umolknila.

„Vjera!“ je dejal oče, trudeč se, da bi omehčal svoj suhi in trdi glas. „Vjera, povej nama, kaj je s teboj?“

Vjera je molčala.

„Vjera, kaj mari midva, tvoja mati in jaz, nisva vredna tvojega zaupanja? Ali te ne lju-

biva? Kaj ti je morda kdorkoli bližje od naju? Razodeni nama svoje gorjé, in veruj meni, staremu, izkušenemu človeku, da ti bo potem lažje! In tudi nama. Poglej svojo staro mater, kako trpi...“

— „Vjeročka!“...

„In meni“... suhi glas se je tresel, kakor da se je nekaj zlomilo v njem — „in meni, misliš, da je lahko? Kakor da ne vidim, kako te grize neka boleost... a kakšna? Jaz, tvoj oče, je ne poznam. Ali m o r a biti tako?“

Vjera je molčala. O. Ignacij se je pogladil s posebno pozornostjo po bradi, kakor bi se bal, da se mu zapleto prsti proti volji vanjo, ter je nadaljeval:

„Nasprotovala si moji želji in si šla v Peterburg; ali sem te morda proklel zato, neposlušnica? Ali ti mari nisem dajal denarja? — Morda pa porečeš, da nisem bil prijazen s teboj? Nu, kaj molčiš? Vidiš, tu imaš svoj Peterburg!“

O. Ignacij je umolknil; zagledal je pred seboj nekaj velikega, granitnega, strašnega, polno neznanih opasnosti in tujih, ravnodušnih ljudi. In tam je bila sama njegova slaba Vjera, in tam so jo pogubili... V njegovi duši se je vzbudilo srdito sovraštvo do groznega in nerazumljivega mesta in gnev napram hčeri, ki molči, uporno molči.

„Peterburg nima tu ničesar opraviti“, je rekla neprijazno Vjera in je zaprla svoje oči. „Tudi mi ni nič. Pojdita rajši spat, pozno je že!“

„Vjeročka!“ je zaječala mati. „Hčerkica, zaupaj se mi!“

„Ah, mama!“ jo je prekinila nestrpno Vjera.

O. Ignacij je sedel na stol ter se zasmeljal.

„Nu, torej ni nič?“ je vprašal ironično.

„Oče,“ je odgovorila rezko Vjera ter se dvignila na postelji, „ti veš, da ljubim tebe in mamico. No ... Nu, tako, nekoliko dolgčas mi je. Že preide vse to. Zares, pojdita rajši spat, in tudi jaz hočem spavati ... Jutri ali kdaj pozneje se pa pogovorimo.“

O. Ignacij je vstal sunkoma, tako da je udaril stol ob steno, in prijel je ženo za roko.

„Pojdiva!“

„Vjeročka“...

„Pojdiva, pravim!“ je kriknil o. Ignacij. „Če je že Boga pozabila, kaj sva ji torej midva?! Kaj moreva midva?!“

Skoraj nasilno je odpeljal Olgo Stepanovno, in ko sta šla po stopnicah, je zadrževala Olga Stepanovna korake ter govorila jezno in šepetaje:

„U-u! Tu jo imaš, pop, ti si jo napravil tako. Pri tebi se je naučila te manire. Ti boš odgovarjal za to. Oh, jaz, nesrečnica!“

In zaplakala je ter često mežikaje z očmi, ker ni videla stopnic, postavljala noge, kakor da je spodaj prepad, ki bi se lahko zgrudila vanj...

Od tega dne je nehal o. Ignacij govoriti s svojo hčerjo, a ona, kakor da ni opazila tega. Kakor prej je ležala v svoji sobi, ali hodila okoli; pogostokrat si je otrla z dlanmi oči, kakor da so ji zaprašene.

In strta od teh dveh molčavih ljudi, ljubeča sama le šalo in smeh, je bila popadja zastrašena in izgubljena ter ni vedela, kaj naj bi govorila in kaj storila.

Včasih je hodevala Vjera na izprehod. Tudi teden dni po onem razgovoru je odšla zvečer, kakor po navadi. Videli je niso več žive; vrgla se je ta večer pod vlak, ki jo je pretrgal čez pol.

Pokopaval jo je sam o. Ignacij. Žene ni bilo v cerkvi, ker jo je zadela kap, ko je izvedela za Vjerino smrt. Odrekle so jej noge, roke in jezik, in ležala je nepremično v poltemni sobi, medtem ko so zvonili v stolpu prav blizu nje zvonovi. Slišala je, kako so stopili vsi iz cerkve, kako so peli pevci nasproti hiše, in trudila se je, da bi dvignila roko in se prekrižala; toda roka je ni ubogala; hotela je reči: „Z Bogom, Vjera!“, a jezik jej je ležal v ustih, ogromen in težak. In ležala je spokojno, tako, da bi

vsakdo, ki bi jo videl, mislil: ta človek počiva ali spi. Samo oči so jej bile odprte.

V cerkvi pri pogrebu je bilo mnogo ljudi, znancev o. Ignacija in neznancev; vsi zbrani so obžalovali Vjero, ki je umrla tako strašne smrti; izkušali so najti v kretnjah in v glasu o. Ignacija znake težkega gorjá. Ljubili niso o. Ignacija, ker je bil v občevanju osoren in ošaben; sovražil je grešnike in jim ni hotel odpustiti njih grehov, hkratu pa je sam, zaviden in lakomen, izkoriščal vsako priliko, da bi vzel svojim faranom čim največ. In vse ga je hotelo videti trpečega, zlomljenega, skesanega, v svesti si, da je kriv dvakrat smrti svoje hčere: krut oče in slab svečenik, ki ni znal odvrniti od greha svoje lastne krvi. In vsi so gledali radovedno nanj; on pa, ki je čutil vse te poglede na svojem hrbtu, se je trudil, da vzdrži pokonci svoje široko, krepko telo, in mislil ni na svojo umrlo hčer, nego da si ohrani svoj ugled.

„Kakor iz železa vlit je ta pop“, je dejal ter pokimal z glavo proti njemu mizar Karzenov, ki mu je bil dolžan o. Ignacij pet rubljev za okvir.

In tako trd in raven je prišel o. Ignacij do pokopališča, in tak se je zopet vrnil. Samo pri vratih, ki so vodila v sobo njegove žene, se je nekoliko upognil njegov hrbet; toda to se je zgodilo morda le zato, ker so bile skoraj vsake

duri prenizke za njegovo postavo. Prišedši s svetlega, je mogel le težko razločevati obraz soproge, a ko ga je videl, se je čudil, da je povsem miren in da v njenih očeh ni solz. In v teh očeh ni bilo niti gnjeva, niti gorjá, — bile so neme, težko, uporno so molčale, kakor tudi vse tolsto onemoglo telo, ki se je vdiralo v pernice.

„No, kako ti je?“ je vprašal o. Ignacij.

Toda njena usta so bila nema; molčale so tudi oči. O. Ignacij je položil roko na njeno čelo; bilo je hladno in vlažno, in Olga Stepanovna ni z ničimer izrazila, da je občutila njegov dotikljaj. In ko je o. Ignacij umaknil svojo roko, sta gledali vanj nepremično dve sivi globoki očesi, ki sta se zdeli skoraj črni vsled razširjenih zenic, in v njih ni bilo niti bolesti, niti jeze.

„Nu, jaz pojdem v svojo sobo“, je rekel o. Ignacij, ki mu je postalo hladno in strašno.

Šel je v sprejemnico, kjer je bilo vse čisto in v redu, kakor vedno, in visoki naslanjači, pokriti z belimi prevlekami, so stali prav kakor mrtveci v mrtvaških srajcah. Na enem oknu je visela žična kletka, toda bila je prazna in vratca so bila odprta.

„Nastasja!“ je zavpil o. Ignacij, in glas njegov se mu je zdel surov; bilo mu je neprijetno, da kriči tako glasno v teh tihih sobah takoj po

hčerinem pogrebu. „Nastasja!“ je zaklical tišje, — „kje je kanarček?“

Kuharica, ki je toliko jokala, da jej je nos ves otekel in je bil rudeč kakor pesa, je odgovorila osorno:

„Saj veste, kje! Ušel je.“

„Zakaj si ga izpustila?“ — O. Ignacij je srdito namrščil obrvi.

Nastasja se je razplakala, brisaje se s konci robca, ki ga je imela na glavi, je odgovorila med solzami:

„Dušico ... gospodične ... ali jo je bilo možno zadrževati?“

In o. Ignaciju se je zazdelo, da je bil rumeni, veseli kanarček, ki je pel vsekdar s sklonjeno glavico, v resnici Vjerina duša; in če bi ne bil odletel, bi tudi ne bilo mogoče reči, da je umrla Vjera. In razsrdil se je še bolj na kuharico ter je kriknil:

„Ven!“ in ker Nastasja ni takoj našla vrat, je pristavil:

„Neumnica!“

II.

Odkar se je vršil pogreb, je nastopilo v mali hišici molčanje. To ni bila tišina, kajti tišina je le odsotnost zvokov, a to je bilo molčanje, ker zdelo se je, da bi oni, ki so molčali, lahko govorili, a niso hoteli. Tako je mislil o. Ignacij,

kadar je stopil v sobo svoje žene in je srečal njen uporni pogled, ki je bil tako težak, kakor da je izpremenil ves zrak v svinec in mu tlačil glavo in hrbet. Tako je mislil, ko je pregledoval hčerkinе note, ki je bil v njih vtisnjen njen glas, — njene knjige in njen portret, velik, v barvah slikan portret, ki ga je bila prinesla seboj iz Peterburga. V opazovanju slike je šel o. Ignacij vedno po neki določeni vrsti: najprej je pogledal lice, ki je bilo na portretu razsvetljeno, in predstavljal si je na njem prasko, ki je bila na licu mrtve Vjere, in o kateri si ni mogel razjasniti, kako je nastala. Vsakokrat je razmišljal vzroke te praske: Če bi jo bil zadel vlak, bi bil zdrobil vso njeno glavo, a glava mrtve Vjere je bila povsem nepoškodovana.

Morda jo je sunil kdo z nogo, ko so pobirali truplo, ali jo je v svoji neprevidnosti odrgnil z nohtom.

Toda dolgo prevdarjati podrobnosti Vjerine smrti mu je bilo strašno, in o. Ignacij je prešel k očem na portretu. Bile so to črne, krasne oči z dolgimi trepalnicami, od katerih je padala navzdol gosta senca, in vsled česar je bila videti roženica izredno svetla; zdelo se je, kakor da oklepa oči črn žalen okvir. Čuden izraz jim je dal neznani, toda nadarjeni umetnik: kakor da leži med očmi in med tem, kar so gledale, tanka, prozorna kožica, slična črni

plošči klavirja, na katero je legla tanka, neopazna plast poletnega prahu in je zmehčala blesk poliranega lesa. In kakorkoli je postavil o. Ignacij sliko, oči so mu neprestano sledile, toda govorile niso, nego so molčale; in to molčanje je bilo tako jasno, zdelo se je, da ga je možno slišati. In sčasoma je začel o. Ignacij misliti, da sliši molčanje.

Vsako jutro po maši je prihajal o. Ignacij v sprejemnico, ozrl se je na prazno kletko in na vso znano sobno opravo, sedel je v naslanjač, zaprl oči in poslušal je, kako molči hiša. To je bilo nekaj nenavadnega. Kletka je molčala tiho in nežno; v tem molčanju je bilo čutiti žalost in solze ter oddaljen, umirajoč smeh. Molčanje žene, ki so ga ublažile stene, je bilo uporno, težko kakor svinec in grozno, tako grozno, da je postalo tudi najbolj vročega dne o. Ignaciju hladno. Dolgo, ledeno, kakor grob in tajinstveno kakor smrt je bilo hčerino molčanje. Kakor da je samo sebi mučno to molčanje in kakor da hlepi strastno, preiti v besede; toda nekaj silnega in topega ga je zadrževalo kakor stroj, da je ostalo nepremično in se je raztezalo kakor žica. In tam nekje na daljnjem koncu se je začela gibati žica in zveneti tiho, boječe in otožno. O. Ignacij je radostno in s strahom lovil ta porajajoči se zvok, oprl se je z rokami ob ročke naslanjača,

sklonil glavo in čakal, kdaj dojde glas do njega. Toda pretrgal se je in umolknil.

„Neumnosti!“ je dejal srdito o. Ignacij in se dvignil iz naslanjača, še vedno visoko in naravnost pokonci. Skozi okno je videl z okroglimi, gladkimi kamni tlakovan prostor, oblit ves s solnčnimi žarki, nasproti pa dolgo kamenito steno skednja, brez oken. Na oglu je stal izvošček, sličen glinastemu kipu. Bilo je nerazumljivo, čemu stoji tukaj, ko se po cele ure ni prikazal nihče.

III.

Izven doma je govoril o. Ignacij mnogo: s svojim duhovništvom in s farani, pri izpolnjevanju svojih duhovskih dolžnosti in včasih z znanci, s katerimi je igral „preference“. Toda kadar se je vračal domov, je mislil, da je molčal ves dan. To pa zato, ker ni mogel govoriti o. Ignacij z nikomur izmed ljudi o tem glavnem, zanj najbolj važnem, o čemer je razmišljal vsako noč: z a k a j je umrla Vjera?

O. Ignacij ni hotel razumeti, da sedaj tega ni mogoče poizvedeti; mislil je, da že še izve. Vsako noč, — prebil jih je vse brez spanja, — si je predočil ono minuto, ko sta stala s popadjo pozno o polnoči poleg Vjerine postelje in jo je prosil: „Povej!“ In kadar je prišel v svojih spominih do te besede, si ni predstavljal na-

daljnega tako, kakor se je dogodilo. Njegove zaprte oči so si ohranile v svojem mraku živo, neskajeno sliko te noči, videle so, kako se je dvignila Vjera na svoji postelji, se nasmehljala in govorila ... Toda kaj je govorila? In ta neizgovorjena beseda Vjere, ki bi lahko razrešila vse, se je zdela tako blizu, da bi jo zaslišal zdajzdaj, če bi le nastavil uho in zadrževal utripanje srca, — a hkratu je bila tudi tako neskončno, tako brezupno daleč. O. Ignacij je vstajal s postelje, iztezal sklenjene roke, jih stresal in prosil:

„Vjera!...“

In odgovor mu je bil molčanje.

Nekoč zvečer je prišel o. Ignacij v sobo Olge Stepanovne, kjer ni bil že približno teden dni, sedel je ob vzglavju in umaknivši se njenemu upornemu težkemu pogledu, je rekel:

„Mati! Govoriti hočem s teboj o Vjeri. Ali slišiš?“

Oči so molčale, in o. Ignacij je poostril svoj glas, rekel je strogo in oblastno, kakor je govoril s svojimi izpovedovanci:

„Vem, ti misliš, da sem jaz kriv Vjerine smrti. A pomisli, kaj sem jo ljubil manj nego ti? Čudno razsojaš ti ... Bil sem strog; toda ali jo je to motilo, da bi ne delala, kar je hotela sama? Malo sem cenil dostojanstvo očeta, pohlevno sem sklonil svoj vrat, ko je odšla ... tjakaj, ne strašča se mojega prokletstva. In ti

— ali je nisi prosila, naj ostane, ali nisi jokala, starka, dokler ti nisem ukazal jaz, da molči? Kaj sem jo jaz rodil tako kruto? Ali jej nisem govoril vedno o Bogu, o ponižnosti, o ljubezni?“

O. Ignacij se je ozrl hitro v oči svoje žene — in se je obrnil v stran.

„Kaj sem mogel narediti ž njo, če nam pa ni hotela razkriti svojega gorja? Ukazovati? Ukazoval sem; prositi? Prosil sem. Kaj ne, po tvojem bi se bil moral zgruditi pred dekletom na kolena ter plakati kakor stara baba? V glavi... kako naj jaz vem, kaj je imela v glavi? Grozovita, brezsrdna hči!“

O. Ignacij je udaril s pestjo po kolenu.

„Ljubezni ni bilo v njej, — to je! Kaj bi govoril o sebi, jaz sem bil seveda vedno... tiran... Toda ali je ljubila tebe? Tebe, ki si jokala... se poniževala?“

O. Ignacij se je zasmel brezvočno.

„Lju-ubila! To pa že! Tebi na ljučo si je menda izbrala tako smrt! Tako strašno, sramotno smrt! Umrta je na pesku, v blatu... kakor pes, ki ga sujejo z nogami v gobec!“

Glas o. Ignacija je zadonel tiho in hripavo.

„Sram me je! Sram me je iti na cesto! Sram iti od altarja! Pred Bogom se sramujem. Grozovita, nevredna hči! V grobu bi te moral proklinjati...“

Ko se je ozrl o. Ignacij na svojo ženo, je bila nezavestna, in zdramila se je šele čez nekaj ur. A ko se je opomogla, so molčale njene oči, in nemogoče je bilo doumeti, ali se spominja, kaj jej je govoril o. Ignacij, ali ne.

Isto noč — bila je mesečna noč v juliju, tiha, topla in brezglasna — je šel o. Ignacij po prstih, da bi ga ne čuli žena in strežnica, po stopnicah v Vjerino sobo. Okno v visokem pritličju ni bilo odprto, odkar je umrla Vjera; zrak je bil suh in vroč, namešan z lahnim zasmodom železne strehe, ki je bila čez dan razbeljena od solnca. Nekaj neobljudenega, zane-marjenega je velo iz prostora, kjer tako dolgo ni bilo nobenega človeka, in kjer je razširjal les sten, oprava in vsi drugi predmeti tanek duh neprestanega trohnenja. Lunin svit je padal v svetlem pramu na okno in na tla, odseval je od belih, skrbno pomitih desk ter razsvetljeval s temotnim somrakom ogle, in bela, čista postelj z dvema blazinama, z veliko in majhno, je bila videti fantastična in zračna. O. Ignacij je odprl okno — in v sobo se je vлил širok tok svežega zraka, dišečega po prahu, po bližnji reki in cvetoči lipi; donesel je tudi jedva slišno petje zbora: bržčas so se vozili ljudje v čolnu in so peli. Tiho stopaje z bosimi nogami, sličen beli prikazni, je stopil o. Ignacij k prazni postelji, pripognil kolena in se zgrudil z obrazom navzdol na blazini, objemši ju tam,

kjer je ležala nemara Vjerina glava. Dolgo je ležal tako; pesem je postala glasnejša in je potem utihnila, a on je ležal še vedno, in dolgi, črni lasje so se razsipali po ramah in po postelji.

Luna se je premaknila in v sobi se je stemnilo, ko je dvignil o. Ignacij glavo in zašepetal, vlivaje v svoj glas vso silo dolgo zadrževane in dolgo mu neznane ljubezni; poslušal je svoje besede, kakor da jih ne sliši on, nego Vjera.

„Hči moja! Vjera! Ti razumeš, kaj pomeni to: hči? Hčerka! Srce moje in kri moja in življenje moje! Tvoj stari... stari očka, že siv, že slaboten...”

Pleča o. Ignacija so zadrgetala in streslo se mu je vse težko telo. Udušil pa je svoj trepet in šepetal nežno kakor bi govoril majhnemu detetu:

„Stari očka... te prosi. Ne, Vjeročka, on moli, joka! On ne joka sicer nikdar! Tvoje gorje, detece, tvoja boleost — je tudi moja! Bolj jo občutim, kot vse drugo svoje trpljenje.

O. Ignacij je zmajal z glavo.

„Bolj, Vjeročka. Kaj je pač meni, starcu, smrt? A ti... Ko bi le vedela, kako si nežna slabotna in plaha. Ali pomniš, kako si se vbodla nekoč v prstek, kri je kapnila iz njega in ti si zaplakala? Dete moje! Saj me ljubiš, zelo me ljubiš, vem. Vsako jutro poljubljaš mojo roko.

Povej, povej, čemu žaluje tvoja glavica — in glej, s temile rokami udušim tvoje gorje! Še so močne, Vjera, te roke.“

Lasje o. Ignacija so se stresli.

„Povej!“

O. Ignacij se je vsesal z očmi v steno in je iztegnil roke.

„Povej!“

V sobi je bilo tiho, in iz globoke dalje se je začul zategnjeni, pretrgani žvižg vlaka.

Daleko odprte oči o. Ignacija so begale naokrog, kakor da je vstala pred njim strašna prikazen razmesarjenega trupla; počasi je vstal, dvignil z negotovo kretnjo roko z razprtimi in napeto iztegnjenimi prsti. Stopivši k vratom, je šepnil o. Ignacij pretrgano:

„Povej!“

In odgovor mu je bilo molčanje.

IV.

Druzega dne, ko je o. Ignacij zgodaj in sam doobedoval, je šel na pokopališče — prvikrat po hčerini smrti. Bilo je vroče, povsod zapuščeno in tiho, kakor da je ta žarki dan samo razsvetljena noč. Kakor ponavadi, se je trudil o. Ignacij, da vzdrži pokonci hrbet, osorno je gledal naokoli in mislil, da je še ves tak kakor je bil prej; zapazil ni nove in strašne slabosti

v nogah, niti, da se mu je dolga brada povsem pobelila, kakor da je legla nanjo neusmiljena slana.

Cesta h pokopališču je vodila po dolgi ravni ulici, ki se je dvigala nalahko, in na konci ceste je bil videti beli obok pokopališčnih vrat, sličen črnim ustom, ki jih obroblija bel zobje.

Vjerin grob je bil koncem pokopališča, kjer so izginile s peskom posute poti, in o. Ignacij je moral dolgo tavati po ozkih stezah, vodečih križem med gomilami od vseh pozabljenimi in zapuščenimi. Mestoma je bilo videti vegaste, od starosti pozelenele spomenike, raztrgane ograje in velike, težke kamne, ki so se zarasli v zemljo in jo dušili z nekako kruto zlobo starca. Na enega izmed teh kamnov se je naslanjala Vjerina gomila. Bila je pokrita z novimi, porumenelimi rušami, toda okoli njih je vse zelenelo. Jesen se je objemal z javorjem, a široko razprostirajoč se leskov grm je raztezal nad gomilo svoje gibčne veje s puhastimi, resastimi listi. O. Ignacij je sedel na sosednjo gomilo in se oddahnil; potem se je ozrl naokrog, obrnil svoj pogled proti brezoblačnemu, pustemu nebu, kjer je viselo popolnoma nepremično razpaljeno solnce. In tukaj šele je začutil prav posebno razločno ono globoko, neprimerljivo tišino, kakoršna caruje na pokopališčih, kadar ni vetra in šumi omrtvelo listje. In iznova je prišla o. Ignaciju misel, da to ni tihota, nego

molčanje. Razlivalo se je prav do pokopališčnih vrat, zidanih iz opeke, lezlo težko preko njih in objemalo vse mesto; šele tam v sivih trdovratno in uporno molčečih očeh ga je bilo konec.

O. Ignacija je pretreslo hladno po plečih, povetil je svoje oči na Vjerin grob. Gledal je dolgo na porumenele, kratke travne bilke, izruvane s prstjo vred tam nekje iz široke, od vetrov obdane poljane, in ki se še niso mogle sprijazniti s tujo zemljo, — in ni si mogel predstavljati, da leži tam pod to travo, dva vatla od njega Vjera. In ta bližina se mu je zdela nerazumljiva, prenesla je v dušo osupnjenost in čuden nemir. Ta, o kateri je vedno mislil o. Ignacij, kakor da je na veke izginila v temnih globinah brezkončnega, je bila tukaj, poleg ... in težko mu je bilo pojmiti, da je vendar ni in je ne bo nikdar. In o. Ignacij je menil, če izgovori neko besedo, ki jo je skoraj občutil na svojih ustnih, ali če napravi gotovo kretnjo, tedaj pride Vjera iz groba, vstane, tako visoka in lepa, kakoršna je bila. A ne samo ona, nego tudi vsi drugi mrtveci vstanejo ž njo, vsi, ki so tako strašno zapuščeni v svojem slovesno hladnem molčanju.

O. Ignacij je snel svoj široki, črni klobuk, pogladil si je valovite lase in pošepetal:

„Vjera!“

Bilo mu je neprijetno, ker bi mogel slišati kak tujec njegov glas; stopil je na neki grob ter se je ozrl preko križev naokrog. Nikogar ni bilo, in ponovil je glasno:

„Vjera!“

To je bil že stari glas o. Ignacija, suh in ukazujoč, in čudno je bilo, da je ostal s tako silo dani ukaz brez odgovora.

„Vjera!“

Glasno in zapovedajoče je klical glas, in ko je umolknil, se je zdelo za trenotek, da zveni tam spodaj nejasen odgovor. In o. Ignacij se je ozrl iznova naokrog, odstranil je lase od ušesa in ga primaknil k trdi, bodeči ruši.

„Vjera, povej!“

In z grozo je začutil o. Ignacij, da se vliva v njegovo uho nekaj grobno hladnega, in mu ledeni možgane, da govori Vjera, — toda vedno z istim dolgim molčanjem. Čim dalje bolj plašno in strašno mu je postajalo, in ko je odtrgal o. Ignacij siloma od zemlje glavo, blede, kakor da je mrtvečeva, se mu je zdelo, da se trese in trepeče ves zrak od besnečega molčanja, kakor da se je dvignila na tem strahovitem morju divja burja. Molčanje ga je dušilo; valilo se je z mrzlimi valovi preko njegove glave in mu je ježilo lase; razbijalo mu je prsi, ki so ječale pod udarci. Trepetaje po vsem telesu, se je ozrl o. Ignacij ostro in hipoma naokrog, vstal je počasi, se trudil dolgo in na-

porno, da bi vzravnal svoj hrbet ter dal tresočemu životu ponosno držanje. To se mu je posrečilo. Preudarjeno počasi si je otresel prah s kolen, si del na glavo klobuk, prekrižal trikrat grob in odšel naravnost, s trdimi koraki. Toda spoznal ni znanega pokopališča in je iskal poti.

„Zašel sem!“ se je zasmejal o. Ignacij in se ustavil na križišču.

Toda stal je le trenotek in se obrnil brez misli na levo, kajti stati in čakati ni mogoče. Goni ga molčanje. Dviga se od zelenih gomil, izdihavajo ga neprijazni sivi križi, v tankih, dušičih tokih prihaja iz vsake luknjice zemlje, prenasičene s trupli. O. Ignacij je pospešil še bolj korake. Omamljen je blodil po enih in istih stezah, skakal čez grobe, izpotikal se ob ograjah, oprijemal se z rokami za bodeče, kositarne vence, mehka njegova obleka pa se je trgala v kose. Samo misel na izhod je ostala v njegovi glavi. Hitel je z ene strani na drugo ter zbežal končno brezšumno, visok in nenavaden v svoji vihrajoči duhovski opravi in po zraku plapolajočih las. Vsakdo bi se ga bil bolj prestrašil, kakor iz groba vstalega mrtveca, ko bi bil srečal divjo postavo tega bežečega, skakajočega in z rokami mahajočega človeka, ko bi videl njegov zveženi, glupi obraz ter slišal iz odprtih ust prihajajoče zamolklo hropenje.

V največjem diru je prihitel o. Ignacij do prostora, na čegar koncu je bila bela nizka pokopališčna cerkev. Poleg veže je dremal na majhni klopi starec, kakor je bilo videti, tuj romar; zraven njega sta se prepirali in se branili dve stari beračici, skakaje druga v drugo.

Ko je prišel o. Ignacij domov, se je že temnilo in v sobi Olge Stepanovne je gorela luč. Ne da bi se slekel in odložil klobuk, prašen in raztrgan je šel o. Ignacij urno k svoji ženi ter se zgrudil pred njo na kolena.

„Mati ... Olga ... usmili se me!“ je ihtel. „Zblazneti moram!“

In udaril je z glavo ob rob mize ter jokal burno, bolešno, kakor človek, ki ne plaka nikdar. Dvignil je glavo, uverjen, da se zgodi takoj čudež, da izpregovori njegova žena, ki ga potolaži.

„Ljuba moja!“ Vse njegovo veliko telo se je zleknilo k ženi — in srečal je pogled njenih sivih oči. V njih ni bilo niti sožalja, niti gneva. Morda mu je žena odpuščala in ga obžalovala, toda v očeh ni bilo ni žalosti ni oproščenja. Bile so neme in so molčale.

In molčala je vsa temna, osamljena hiša.

SKITALEC.

Skozi šibe.

I.

Spominjam se notranjosti vaše gostilnice: majhna okenca, stene iz brun, umazane mize in klopi iz smrekovega lesa. Za mizami sede kmetje in pijo vodko iz velikih frakljev, ki so iz debelega zelenega stekla. Visoka točilna miza loči od točarnice police z buteljkami in z ogromnim tridesetvedernim sodcem, napolnjenim z vodko. Poleg njega na steni vise raznovrstne mere — bakreni korci, in krčmar toči vanje iz velike sodove pipe dehtečo, višnjev-kasto vodko.

V krčmi je vse jako glasno in živahno; z ličjem obita vrata, ki visi ob njih na vrvici škripca opeka, se neprestano odpirajo in zapirajo; v sobo prihaja v bele oblake nakopičeni zrak, ki postaja redkejši, in tedaj so v njem vidne ogromne postave, zavite v dolge kožuhe in v široke suknje z ovčjimi čepicami na glavah in z velikimi, poledenelimi brkami.

Postave ploskajo z velikanskimi rokavicami, snemajo jih, jemljejo z žuljavimi rokami čepice z glave, brišejo si potne pleše, in od pleš se dviga para v strop...

Ledene svečice, ki jih trgajo kmetje s svojimi krivimi prsti z dolgih brk in brad, se tajajo, sliši se hrkanje in pozdravljanje.

„Zdravo, Gavril Petrovič! Ti, krevlja! Bog te živi še sto let!“

„Tudi vas naj živi še sto let! In potem naj bi lezli še dvesto let po vseh štirih po zemlji!“ je odgovoril glasno gostilničar.

„Ho-ho-ho!“ se je zakrohotala vsa gostilnica. „Vsaka mu pride prav! Ni mu treba seči šele v žep po odgovor, ti bergla!“

Gostilničar, ki je točil na račun bogatina-gospodarja, lastnika skoraj vseh gostilnic v okolici, je moj — oče.

Stoječ za točilno mizo, se naslanja nanjo s svojimi velikimi, težkimi rokami in meče na vse strani kmetom imenitne dovtipe, izreke in prigodne opazke.

Njegova zunanost je izredno simpatična. Suh je ter srednjevelike, lepe postave; vse njegovo bitje kaže, da je vrl mož. Obraz energičen in karakterističen z ostrimi, suhimi potezami — spominja na kardinala Richelieua, nos mu je kriv, lica so gola, samo podbradek je porasten s pravilno šilasto brado, ki ima obliko lopatke. Ves obraz je temne polti, vesel in smel, zelo

živahen in izrazit. Dolgi lasje kostanjeve barve padajo navzad in se krivenčijo v velike kodre.

Leva noga mu je odrezana nekoliko pod kolenom in zato hodi na leseni nogi. Oblečen je v široke hlače, ki jih nosi vrh čevljev, in v dolgo suknjo staromodnega kroja; urno se obrača za točilno mizo in se poslužuje jako spretno svoje lesene štule.

Svoje male, črne pipe ne dene skoraj nikdar iz ust, in nad njegovimi gostimi kodri plovejo neprestano sinji obročki tobakovega dima.

„Gavrila Petrovič! Gavrila Petrovič!“ kliče vse vprek prijateljski vsa gostilna.

In tedaj vzame moj oče izpod mize harfo in jo položi predse na mizo. Delana je na tri ogle —, in sicer jo je izdelala mizarška roka — ter ima mnogo strun. Na širokem koncu harfe so nategnjene dolge jeklene strune za bas, ovite s tanko, srebrasto žico. Bleste se in se zde srebrne; za njimi pa so bakrene, zlatorumene strune, vsaka naslednja krajša in tanjša od prejšnje...

Oče zasučé svoja rokava in razkrije tako mišičaste roke z močnimi prsti, ki jih položi na strune: z desnico ubira akorde z vsemi prsti na basovskih in dolgih strunah, s kazalcem leveice pa drka po vseh strunah: kakor srebrn potok teko zveneči, brezskrbni in naivni trilčki, a blesteči basi bobne mehko z dolgozategnjenim zvokom.

Gostilna umolkne, in točilni mizi se približujejo bradati obrazi polpijanih poslušalcev.

Tajinstveni, niti veseli, niti žalostni motiv se je začel počasi, basi so zašli celo v negotovo mračno-pogrebno melodijo, toda iz nje se vsujejo mahoma majhni, lokavi, mični trilčki.

In tedaj je dvignil igralec svojo glavo, zmajal ponosno svoje kodre in je zapel z zamaknjениm pogledom:

«Tam na ulici Varbarinski! . . .»

Imel je lep glas, polnodoneč in topel bas, ki sicer ni bil zelo močan, toda čist in mehak . . .

«Spi-i, leži kmet kamarinski! . . .»

Njegov izraziti obraz je dihal takrat poseben humor, nozdrvi krivega nosu so se širile, oči so se iskrile od navdušenja . . .

Žive strune pa so izgovarjale za njim prostodušno in pokorno vsako besedo. Kar čutil si, kako krepko in globoko spi opevani kmet.

Motiv se ponavlja vedno hitrejše, zvoki se goste in krepe, lesketajoči basi grme, zlivajoči se samo v en glas, skrivljeni, veliki prsti prebirajo ročno strune, a kazalec šviga z neverjetno naglico po vseh strunah.

Brada mu je vsa razmršena
in s cenenim oljem vsa namazana.

Čudodelni prst razveseljuje s svojo gibčnostjo vso gostilno: z nepopisno komičnostjo opisuje na strunah polkroge, kakor da maže koga zasmehujoče po ustnicah; včasih pa zgrabi vsa levica, ki predstavlja pedal, za strune, kakor da grabi za plešo kamarinskega kmeta, ki ga hoče zbuditi iz spanja. In glej, zbuja se, toda kazalec je že zbežal na vrhnje strune, ki udarijo zato v tanek, srebrnočist smeh:

Ženi sanja se, da mož ves dan
pleše v krčmi tam vesel, pijan;
zdaj poskoči, zdaj se zopet zvije,
dokler škornjev svojih ne razbije,

prepeva urno oče. Na harfi vstaja divji vrtinac veselih akordov: tanke strune požvižgavajo smelo, njih predrzni glasovi se dvigajo in zibljejo v jatah, sredi njih pa se vije in doni ena sama nota debele najnižje strune, a basi brenče, brenče, brenče, kakor da se spuščajo vse nižje in nižje.

Za-tu-li-lo bla-go-r-ro-dje:
Ah, ta sodrga, go-spo-dje!

Izrazito poje oče. Njegov obraz se izpreminja vsako minuto ter izraža kmetovo spanje, njegovo ženo, njeno neumnost, „blagorodje“ in njegovo jezo... Očetov obraz je poln življenja,

energije, veselja, nozdrvi se mu gibljejo, in kodri mu poskakujejo, kakor da plešejo po glavi.

Pa iz žepa mu polrublja dva
brž po tleh se potočila sta
ter skozi zemljo se pre-bila sta...

Sedaj grmi očetov glas že kakor zloben smeh, harfine strune pa razsipljejo srebrno zvočenje.

V tej meri, kakor se razvija neodoljivi motiv „Kamarinskega“ v vsej svoji moči in izvablja harfenist glasbilo najdivnejše trilerčke, — se polasča vse gostilne nepremagljiva in mogočna radost: široka pleča skomizgajo in drgečejo, velike noge butajo ob tla, nekdo udarja s pestjo po mizi, slišijo se vzkliki:

„Le skupaj, prijateljski! Le veselo naokoli!
Juh! Vse se mora vrteti z nami, vsa izba in peč! Juh!“

Bil sem takrat majhen šestleten deček in sem tudi že stal za mizo ter sem kar strmел v očeta.

Povest o „kamarinskem kmetu“ me je jako zanimala: njegovi doživljaji so bili tako mamljivi, pa tudi sam kamarinski kmet si je pridobil vse moje simpatije. Njegovo divje razveseljevanje se mi je zdelo kakor čarovit sen, poln tajinstvenosti: tam „renči“ „blagorodje“ —

kakor zver, ki je nisem videl še nikdar — tam se vdirajo na čudežen način polrublji v zemljo, a kamarinskega kmeta samega zgrabi čudovit vihar in ga suče v „trepaku“. Skrivnostna moč ga vodi in drvi in ga vrže končno z obrazom v blato ...

In motiv postaja zopet počasnejši, mirnejši, objame ga iznova nekaj zagonetnega: iz vesele popevke je slišati tužne akorde basov, in zdi se, da se je kamarinski kmet utrudil plesati, da se je zavalil na ulici, in da spi zopet, spi globoko in simpatično, a njegova skuštrana kodrasta brada, dobro oprana v žganju, se je obrnila v stran.

In mahoma zadone divji zvoki „trepaka“, ki zahtevajo plesa in te prav silijo vanj, tako, da ni mogoče vzdržavati mirno noge, ako jih slišiš.

Tu se je izvršil glavni, čudoviti prizor: vsa gostilna je zaplesala, plesali so mladi in stari, pijani in trezni, plesal sem tudi jaz ... Oče pa je sukal svoj prst, udarjal po strunah in je pel, potresaje s svojimi kodri:

Kmetom po nogah,
a ženskam po petah! ...
Piščeta moja,
purmani moji!
Vržem prosá — ne kljujejo ga,
prosim pijače — ne dajo mi je! ...

„Ho-ho-ho! Aj-aj! Oj!“ stoka gostilna, že vsa upehana, harfenist pa še ne preneha:

Le pijmo, zapojmo . . .
vse gorje pozabimo
Pa pride smrt,
pa umrjemo !

Gostilna se polni z novimi gosti, vse brni kakor v uljnjaku, kupčija uspeva imenitno.

Pozno zvečer, preden se zapro vrata, in je gostilna že prazna ter harfa že davno spravljena, pleše še vedno „Dletec“, gostilniški vsakdanji gost, siv in večno pijan starček z dolgim nosom, sličnim dletu. Vedno skače na enem mestu in škriplje z usnjatimi črevlji ter poje smešno s svojim izpitim, starčevskim glasom:

Le pijmo, zapojmo,
vse gorje po-za-bi-mo !

„G-gavrila . . . Petrovič! D-daj — na upanje — še enega . . .!“

„Ne dam! Pojdi domov!“

„G-ganja! Natoči mi enega! Plesati hočem!“ . . .

Le pijmo, zapoj-mo !

„Nu, potem pa ne bo nikdar konca!“ je odgovoril oče in spravljal „Dletca“ k vratom.

In ko je starček poslušno odšel ter je zapiral oče vrata gostilnice, sem stopil jaz izza

mize na sredo sobe in predstavlja „Dletca“, začel tudi plesati, se kriviti, kakor on in prepevati:

Le pijmo, zapojmo —
vse gorje pozabimo!

V vasi je bila še druga gostilna drugega gospodarja. Med tema dvema gostilnama se je vnela bitka, ki je bil v nji zmagalec moj oče. Sploh so ga pa večkrat pošiljali iz vasi v vas in spomin na to dobo mojih otroških let je zvezan z neprestanimi selitvami. Očeta so poslali vedno v tako gostilno, kjer je bila dotlej „kupčija“ slaba in jo je bilo treba dvigniti.

Kakor hitro pa je prišel oče s svojo harfo, je začela vas pijančevati in kupčija je uspevala izvrstno. Harfa in petje in simpatična oseba gostilničarja so podajali gostilni avreolo poezije in so imeli privlačno silo tudi za take, ki sicer niso pili ter so jih zapeljali v pijančevanje.

Očetov uspeh je razkačil njegovega nasprotnika - gostilničarja. Zasnoval je torej proti sovraženi harfi zaroto. Nekega praznika, ko je bila gostilna polna in je moj oče zopet udarjal za svojo mizo na svojo harfo ter prepeval pikantne kuplete, je pridrla v sobo cela tolpa natrkanih mladeničev. Prihrumeli so k točilni mizi, in eden izmed njih, rudečeglavec, je iztegnil proti muzikantu svojo roko; toda na-

mesto da bi mu segel v pozdrav v roke, je zamahnil in udaril z vso silo s pestjo po harfi. Udarec pa je zadel le leseni del harfe, ki je bil izdelan iz jako močnega lesa, in harfa je ostala cela: oče jo je še mogel potegniti pravočasno pod mizo. Pijana druhal je rjovela in lezla sovaje na mizo, da bi razbila harfo. Ostro mi je še v spominu ta prizor: z rudečimi, pijanimi obrazi in dvignjenimi pestmi so naskočili očeta, on pa je stal za točilno mizo, kakor za barikado, in držeč harfo za hrbtom, se je branil pred svojimi sovražniki s težkim bakrenim korcem. Vsa gostilna je besnela, tulila in se pretepala. Toda oče je odbil napad hudobnežev ter je rešil svojo harfo.

D drugega jutra pa so prišli mladeniči trezni k očetu in so ga prosili oproščenja. Bil je, kakor navadno, za mizo, mladeniči pa so stali v zadregi pred njim in se praskali za tilnikom.

„Odpusti!“ so prosili.

„Bedaki — Boga ste žalili!“ je odgovoril mirno oče. „Kaj vam je do tega, razbijati mi mojo harfo? Tepci carja nebeškega!“

„Kaj misliš, da smo ravnali iz lastnega nagiba? Posestnik one druge gostilne nas je podpihoval. ‚Pojdite, fantje‘ — je dejal, in razbijte mu tisto!“ Dal je vsakemu rubelj in postavil pred nas na mizo še dva bokala žganja. No, in zato... pijani smo bili... samo pijanost je storila to!“

„Ne pijanost, temveč neumnost... Kdo drugi se tudi napije, pa ostane vendar pameten, in je takrat še bolj prebrisan! A vi? Bog in vrag bi se vas branil!“...

„Odpusti vendar! Prosimo te!“

„Kaj bi zvonili sedaj po toči! Za en rubelj, vragi, vas človek lahko kupi ali proda! Ničesar ne razumete! Sam trebih vas je!“

„Gavrila Petrovič!“ je stopil naprej rudečelasladi mladenič, prav oni, ki je udaril po harfi: „Krstil si me sinoči z mero, zato ti naj rečem boter! — Boter, kar usekaj me, samo hud ne bodi nikar!“

Fantje so se zviiali v zadregi pred mizo, oče pa jih je gledal ves zamišljen. Potem je vzdihnil, potresnil s kodri in rekel dobrodušno-prezirljivo:

„Hudiči!“

Nato se je začel baviti z menoj, ki sem se učil čitati. Ležal sem na mizi in oče mi je risal na list papirja s svinčnikom debele tiskane črke abecede. Pri vsaki novi črki sem vprašal:

„Katera črka je to?“

„To je ,a‘!“

In ponovil sem „a“.

A gostilna se je polnila počasi z ljudstvom, in začela se je zopet „kupčija“, hrup in brenkanje na harfi.

Včasih mi je ukazal oče, naj pozvonkujem z železno palčico na triogelniku, narejenem iz

jeklenih šibic, in sedel sem na mizi in spremljal v taktu očetovo igro, okoli naju pa so razgrajali, pili in se krohotali.

Ljubil sem zelo svojega očeta, bolj kakor mater. Mati je bila dobra, tiha ženica, ki je gledala na vse z očmi svojega moža in je v vsem soglašala ž njim. Ona in jaz in kmetje, vsi smo imeli očeta za jako učenega, dà, za vsevednega. Z menoj se je mnogo razgovarjal in mi je rad pravil zanimive povesti. Stanovali smo v mali sobici poleg gostilne. Vedno sem bil jako srečen, kadar mi je dovolil oče, da smem spati pri njem v njegovi postelji. Ko se je začel slačiti, je odložil svojo leseno nogo in jo postavil poleg vzglavja; šalil se je z menoj in me strašil s svojo štulo. Smeha in veselja ni bilo konec. Smejal sem se do solz njegovim dovtipom, in končno sem se utrudil od samega smeha. Tedaj sva zlezla pod odejo, pritisnil sem se radosten k njegovim širokim prsom ter ga prosil, naj mi pove kaj. In pripovedoval mi je o morju in o solncu, o vročih deželah, o kitu, o slonu in opicah, o levih in tigrih; in vse je predstavljal kakor žive, posluževal se je njih kretenj, legal na tla, jih oponašal, lezel semintja ter posnemal njih glasove. Razvneli so njega samega ti opisi in razvneli so tudi mene. Včasih mi je pripovedoval o svojem življenju, polnem živahnih dogodkov in o svoji odrezani nogi...

„Veš, ljubi moj Kopka“, je govoril s svojim nizkim in toplim basom, in v njegovem glasu so donele pristrčne, mehke note, — „bil sem suženj, last gospode... Sedaj je narod svoboden, takrat pa ni bilo nikake svobode, vsi ljudje so bili sužnji: Gadje so storili ž njimi, kar so le hoteli. Mojega očeta, tvojega deda, so ubili s knuto zaradi nične malenkosti: ukradel je oklestek grajskega lesa in ga skril v svojo klet, — bil je namreč mizar. Mati je seveda tudi služila gospodi, mene pa so poslali, ko sem bil v tvoji starosti — šest let — gosi past. In tako sem posedal dan na dan na solncu, da sem se skoraj posušil od vročine, in pazil sem, da bi mi ne izmaknil kak jastreb goske: to so mi ustrojili kožo, ako je izginila katera! Z mojega hrbta niso takrat nikdar izginile brazgotine, ljubi moj Kopka, prav dobro je bila ustrojena moja koža. Toda gosi so večkrat izginile, ker sem tako rad piskal na trsteno piščal; naučil sem se tega od nekega pastirja. Zapiskaš, pa pozabiš na gosi: zvečer je pa pela palica! Tudi sicer sem bil predrzen dečko in sem rad komu katero zagodel. Ko sem nekoliko vzrasel, sem začel igrati na harfo. In kadar se je lotila gospe migrena — to je taka gospoška bolezen, — tedaj so poklicali k njej mene s harfo. Gospa je bila stara devica in zlobna, strašno zlobna. Rada je poslušala mojo harfo, mene pa je sovražila. Kadar sem jej zaigral in

zapel ‚Ziblje se lastovica‘, so jo takoj polile solze in migrena jej je prešla; toda kakor hitro jo je minila migrena, nas je dala gospa zopet pretepati. Izročila me je mizarju, da se naučim mizarstva. Tam so me tudi pošteno mlatili, ljubi moj! Šest let je trajalo to učenje in mučenje, no, zato sem pa postal tudi dober mizar, in iz lastne volje sem se naučil strugarstva, rezbarstva in risanja. Z enaindvajsetimi leti sem bil izučen — in takrat se mi je zdelo, da sem mlad orel ter da me niso nikdar preteпали. O praznikih sem delal zase, in tako sem si prihranil nekaj denarja; oblekel sem se gizdalinsko, si kupil klobuk iz bobrovine in se pripeljal na trojki s kraguljčki v svoje rojstno selo ...“

Medtem ko je pripovedoval oče, je preživel iznova davno minoli čas in v njegovem glasu je zvenela pridušena boleost; zdaj pa zdaj je zažigal svojo pipico, vzplamtela je ter razsvetila z rudečim žarkom njegov kardinalski obraz. In v tišini temne sobice je brnel mehko njegov topli glas:

„To sem jo skupil s temi kraguljčki: ko je zaslišala gospa trojko, je dobila takoj migreno. Mislila je, da se pelje ‚svoboda‘, to se je godilo namreč takrat, ko smo bili še vsi sužnji. Ljudstvo pa mi je prihitelo nasproti in je vpilo: ‚Svoboda! Svoboda!‘ ter je jokalo.“

In ko so izvedeli, da ni svoboda, nego jaz — so se mi posmehovali, gospa pa me je pozvala k sebi. Ko me je zagledala gizdalina, je siknila: „Jaz ti pokažem svobodo!“, je dejala. „Tvoj oče je poginil pod knuto in tebi se bo godilo prav tako!“

Napisala je listek, poklicala kmeta Onufrija, ki je bil hišnik, ter mu je oddala pismo. „Odvedi tega tepca v pisarnico in oddaj pismo. Potem pa pripelji Gavrjuška zopet nazaj!“

In hišnik me je odpeljal. Vedel sem, da me čakajo šibe. Šla sva mimo gostilne. In rekel sem Onufriju: „Saj ti ne uidem, pojdiva v gostilno in pijva nekoliko!“ Ta kmet je bil glup bahač, ki je jako rad pil vino, kadar ga je dobil zastonj, za svoj denar pa ni pil nikdar. Naročil sem četrtinko. In pila sva. „No, daj“, sem dejal, „naj pogledam, kaj je zapisano na listu!“ Dal mi ga je, in ena, dve — sem ga raztrgal na majhne kosce. Tedaj pa je planil kmet pokonci. „Kaj si napravil z menoj? Sedaj pretepo še mene!“ — „Prav gotovo te pretepo, ako me pripelješ v pisarnico“, sem mu odgovoril. — „Kaj naj storim sedaj?“ — „I pojdiva“, sem dejal, „kar tiho nazaj: jaz se delam, kakor da so me pretepli, ti pa javiš gospej, da je vse v redu! In tako ostaneta najina hrbta cela...“

Kar vikal sem od nestrpnosti. Očetova pri-pove-st me je pretresala, razburjala in privlače-vala, trepetal sem za očeta in se stiskal k nje-

govim gorkim prsim; v duši sem se divil njegovemu razumu in njegovi smelosti; on pa se je ustavljal prav ob najbolj zanimivih mestih povesti in je kadil iz svoje pipe.

„Drugega nama ne preostaja“, je pritrdil kmet. Posedela sva še v gostilni — potem sva se vrnila nazaj h grajščini. Zgrbil sem se, vlekel noge za seboj in ječal: ooh! Jedva sem se pomikal naprej; peljal me je kmet. Služinčad se mi je posmehovala, mi čestitala k dobremu „prihodu“; ta ali oni je potipal s svojim prstom moj hrbet, jaz sem pa zavpil na vso moč: o-oj! Težko sem se privlekel do ležišča...

Prišla je gospa. „No, Onufrij“, je vprašala, „ali si ga peljal tja?“ — „Peljal, matka-gospa!“ — „In so ga pretepli?“ — „Dà, pretepli, matka-gospa!“ — „Ali so ga pa tudi pošteno pretepli?“ — „Prav pošteno, matka-gospa!“ — „Jaz sem pa ležal in stokal: o-oh! o-o-ho-ho!“

Oče je pripovedoval vse to jako nazorno; izpreminjal je svoj glas ter posnemal ljudi še boljše kakor živali. Jaz sem se veselil njegove zmage ter sem se kar valjal od smeha. Pipa se je zasvetila v rudeči luči in zopet ugašala, oče pa je pripovedoval... V tihi polnočni temi so se vrstile pred nama druga za drugo mračne sence in slike iz minolih dni...

„In potem, ljubi moj Kopka, so me oddali kmalu v ‚kabalo‘, v tovarno... Danes že nihče ne razume več, kaj je to ‚kabala‘, takrat pa je

streslo človeka, če je le zaslišal to besedo. Gospodarji so prodali one svoje ljudi, ki so znali kako rokodelstvo, za več let tovarnam ali drugim podjetjem: delal si, tvoj zaslužek je pa že davno vzel gospod. In s takimi sužnji so postopali hujše kakor s kaznjenci; pretepali so jih, da so kar cunje letele od njih. In tudi mene so spravili v tako sužnjost... zopet za šest let... Pri gospej sem bil samo eno poletje. Imela je namreč rejenko, gospodično, klicali so jo Nataša... Prava krasotica je bila! Lasje so ji segali prav do pet, oči je imela velike in otožne... Kadar je imela gospa migreno — so poklicali mene, da sem jo umiril s svojo harfo. In bil sem vsakokrat vesel: Nataša se je zaljubila vame in jaz vanjo. Toda gospa ni mogla trpeti, da bi kdo ljubil koga!

Dala je Natašo nekemu pastirju za ženo, mene pa so prodali v tovarno ob Volgi...

Tako je! Ti lezeš na goro, vrag pa te vleče za nogo navzdol: Jedva sem se izučil, sem zapal v novo sužnjost, tam pa so mučili ljudi kakor v peklu. Bičali so jih s knutami, grozovito so jih pretepali. Prebil sem tam šest let, in to ni kar tako, kakor oblizniti motič: tu treba nekaj prestati! Življenje ni urejeno nam na dobro, ljubi moj! To je kakor kopica: oni, ki so na vrhu, sujejo in butajo spodnje z nogami! Toda kako moreš zlezti izpod nižine, ko so na nas, spodnje, položene deske? Na njih pa

sede in se goste gornji, da se nam lomijo kosti. Čaj pijo in kavo, a mi požiramo sline.“

Razumel nisem pravega smisla očetovih besed, toda govoril je vedno v slikah in prispodobah in njegove pripovedi so se mi vtisnile globoko v dušo.

„Tako sem torej živel v tovarni v suženjstvu“, se je oglasil oče, „in mislil sem si: Da bi le minil moj čas, potem pa pojde vse, kakor po maslu, odkupim se, da bom prost! In začel sem delati ponoči svoje delo, da bi si prihranil denarja in bi se mogel odkupiti od gospe. Tako sem delal šest let; tega denarja mi niso dali na roko, marveč so mi ga zapisavali na dobro. Končno pa je prešel moj rok; vrniti sem se moral h gospej. Šel sem v pisarnico, da napravimo obračun, in toliko da nisem zapel kakor petelin od samega veselja: svoboda, sem si mislil, no sedaj je tukaj! Prislužil sem si jo!“

Oče se je bridko zasmel.

„Prosil bi za obračun!“ Spogledali so se, potem pa je dejal mirno prvi poslovodja: „Odvedite ga in dajte mu obračun!“ Odvedla sta me dva moža. Gledam, — peljala sta me k vratom. Tovarna je bila kakor trdnjava obdana z visoko steno, vrata so bila železna, a poleg vrat je stal velikanski Tatar z gorjačo v roki, ki je bila gotovo težka tri pude. Šel sem, pod pazduho harfo, v roki pa culico — tako sem šel.

Privedla sta me do vrat, jih odprla, Tatar pa je prijel z obema rokama gorjačo in mi je zasolil eno med pleča, da sem kar odletel za vrata in sem padel na tla, kakor sem dolg in širok. Harfa je odletela na eno, cula na drugo stran, vrata pa so se za menoj zopet zaprla in zaklenila. Vidiš, tak je bil moj ,obračun'! Lepo sem jo skupil! Hranil sem in hranil, pa sem vruga prihranil!..."

In zopet trpek nasmeh in plameneče dihanje pipe!

„Bil je že večer, burja je brila in dež je lil; Volga je bila vsa črna, a po njej so plesali peneči se vali..."

Vedel nisem, kam naj se obrnem, ničesar nisem imel razun svoje strte harfe. In zgrabil sem jo ter jo treščil ob kamen, da se je razbila in so zaječale strune!...

In bežal sem brez klobuka v dežju in blatu, a sam nisem vedel, kam. V mojem srcu je divjala taka besnost, da bi bil najrajše razdrobil vso tovarno s smodnikom. Pribežal sem do obrežja Volge; tam sem se zgrudil na tla in sem plakaje in psovaje tožil Bogu svoje gorje...

A Volga je šumela svojo pot dalje, črni valovi so se pomikali naprej, dež je pljuskal, veter je gonil temne oblake, na nebu pa je bobnel grom, kakor da se mi hoče rogati: trah-tah-ho-ho-ho!..."

Mračna, veličastna slika viharne noči, grom in strela, oblaki in valovje — vse to je vstajalo grozeče pred menoj, in v strahu sem se pritisknil k pripovedovalcu, ki se menda sam ni zavedal mogočnega vpliva svojih besed.

Puhal je iz svoje kratke pipice in medtem, ko je preživel iznova svoje doživljaje, je pripovedoval s svojim prisrčnim glasom:

„In začel sem klicati hudiča: pripravljen sem bil prodati mu svojo dušo, samo da bi mi pomogel maščevati se za vse žalitve...“

„No, in kako je bilo?“ sem spraševal šepetaje, jedva dihač od razburjenja in nehote trepetajoč.

„Ni se prikazal!“ je odgovoril z glasom obžalovanja in je umolknil za trenotek. „Menda mi takrat niti sam hudič ni mogel pomagati!“

Prebil sem se končno do svoje rojstne vasi, do gospe; toda zbolela mi je noga. Prehladil sem se, hodeč cel teden bos v jesenskem blatu. Noga mi je otekla kakor klada, postajala mi je hroma. Ko je videla gospa, da sem ob nogo, in jej bom zato pač malo koristil, me je vtaknila — edinega sina matere in vrhutega še bolnega — v vojake. Nič ne dé! Pri nas je vse mogoče, in tudi kaj takega se je moglo zgoditi takrat. Kakor da je bilo danes, vidim, kako je odhajalo krdelo domobrancev po cesti in jaz ž njimi z malho preko ramen, za menoj bega plakajoča mati; sivi lasje so se jej razkuštrali, njene oči

so bile kakor oči blaznice. Ovila se mi je okrog vratu in nisem se jej mogel iztrgati!... Ihtela je in jaz sem ihtel... Naposled sem se siloma osvobodil, bežal sem od nje, ne da bi se ozrl, ter sem hitel s svojo hromo nogo za drugimi... Eh, Kopka, še danes mi sili solza v oko, ko se spomnim tega! Od tistega časa je nisem videl nikdar več: umrla je“...

Oče je vsakokrat plakal, kadar je pravil, kako se je poslavljaj takrat od matere.

Dolgo je vlekel iz svoje pipe ter si otiral solze; ko pa se je pomiril, je nadaljeval:

„Kogar so takrat spremljali k vojakom, mu je bilo prav tako, kakor da ga spremljajo v grob; toda jaz se nisem bal. Mislil nisem, da mi je nemogoče povzpeti se do častnika. Nasprotno, bil sem prepričan, da postanem kdaj častnik. In vendar je prišlo drugače. Moja noga se je še bolj poslabšala, moral sem v bolnišnico. Tam sem ležal — nič več, nič manj kot dve celi leti; odrezali so mi nogo. In bil sem mahoma prost. Ostrigli so mi peroti in potem so me izpustili. Brez hrane, brez gnezda, pa pojdi, kamor veš in znaš — proletarca imenujejo takega človeka v knjigi. Devetindvajset let sem bil takrat star, toda nihče bi ne bil verjel tega, vsi so me imeli za starca, tako so mi izpremenili to mojo spako. V teh dveh letih svoje bolezni sem prečital mnogo knjig, ljubi Kopka! Ako bi zbral vse te knjige skupaj, nabil

bi lahko ž njimi vso našo sobo prav do stropa. Tudi aritmetike sem se naučil v bolnišnici od nekega gospoda; o aritmetiki nisem vedel do tedaj ničesar in mi je bilo pravzaprav le v korist, da sem prišel v bolnišnico: vojaška služba je bila takrat taka, da se ti še sedaj ježijo lasje, če se spomniš na to. Ubegel bi bil prav gotovo, toda begune so gonili takrat, skozi šibe: postavili so četo vojakov v dve vrsti in vsakemu so dali v roke palico; begunu so pa privezali na puško roke in so ga vlekli za puško med obema vrstama. Vojaki so ga bili z vso močjo s palicami po golem hrbtu, tako da včasih, ko je prišla nate vrsta, že nisi udaril več po hrbtu, nego po krvavem mesu, ki so viseli od njega kosci in so tičale v njem trske, katere so se odločile od palic. Ako je begun padel, so ga polili z vodo, ga dvignili in ga vedli dalje skozi šibe. Zgodilo se je pa, da ga tudi tako niso privedli do konca: umrl jim je pod palicami. Nihče pa ni smel udariti samo nalahko; za vrstama so stopali namreč podčastniki in so naredili vsakemu, ki ni udaril na vso moč, s kredo križ na hrbet. Ko je prišel begun preko vseh šib, so prišli na vrsto, zaznamovanci, ki so jih topli, da je bilo slišati daleč naokrog samo „ua! ua!“, kakor kriče majhni otroci, kadar so kaznovani!...“

Poslušal sem te pripovedi in srce se mi je krčilo od žalosti in strahu. In zazdelo se mi je,

da je vse življenje mojega očeta dolga, dolga pot „skozi šibe“, palice, knute, biče, krepelca, skozi bridke žalitve, neskončne nesreče, krivična poniževanja in skozi teptanja vsega človeškega v njem!... In kakšen človek je bil to! Nadarjen, bistroumen, pameten... Še do danes ne morem razumeti, kako si je mogel ohraniti toliko radosti do življenja, toliko samozavesti in dobrotljivosti, kako je mogel biti veseljak, igrati s tolikim navdušenjem na harfi pomirjujoče: „Le pijmo, zapojmo, vse gorje pozabimo!“

Nekoč, ko me je oče dolgo preko polnoči uspaval s svojimi pripovedmi in sva ležala skupaj v čumnati brez luči, se je začulo v gostilni nakrat žvenketanje razbitega stekla, a potem je zazvenel denar v šatuli, kamor je spravljal oče, kar je izkupil. Oče je skočil pokonci, si privezal urno nogo, zažgal v naglici svečo in pogledala sva previdno skozi polodprta vrata v gostilnico: toda tam je bilo že vse tiho. Šla sva za mizo; oče je pogledal v miznico: velika, z bakrom okovana skrinjica z denarjem je izginila, okno nasproti mize pa je bilo razbito. Tat je ušel s skrinjico skozi okno, zvenel pa je bil bakreni in srebrni drobiž v šatuli, ki jo je tat bržčas obrnil. Vsa vas je vedela, da ni znašal očetov izkupiček na mesec nič manj kot petsto rubljev, a bilo je že blizu prvega,

in oče je pričakoval gospodarja, da mu izroči zasluženi denar. Da se je vlom res izvršil, je potrdila vsa vaška policija, ki je bila takoj pokonci; a drugega dne je pritekel takoj gospodar, bogat trgovec. Bil je debel ter je imel široko, v obliki pahljače ostriženo brado, le eno oko in na telovniku dve debeli verižici. Navadno se je vedno šalil z očetom, kakor je bilo videti, ga je cenil visoko, rad je poslušal njegovo brenkanje na harfi in je imenoval očeta vedno „orel“; morda zato, ker je bilo v obrazu in sploh v vsej naravi nenavadnega gostilničarja nekaj orlovskega: orel z odrezano nogo in z ostriženimi perotmi. Toda sedaj je gospodar pribežal v gostilno, zasopljen, ves v skrbah in nezadovoljen. Edino oko je sukal srdito semintja, kozavi obraz je bil ves rudeč...

„Orel!“ je zakričal, „ali je mnogo ukra-denega?“

„Petsto rubljev!“ je odgovoril oče: „ves izkupiček!...“

Gospodar se je zgrudil na stol, potegnil je svoj rudeči robec iz žepa in si je začel brisati potno plešo...

„Petsto rubljev!“ je ječal s hripavim glasom, „ves izkupiček! Zakaj sem te vzel brez kavcije? Kaj naj ti vzamem, ti lakota?“

„Lev Osipovič!“ je vzkliknil očitajoče oče. „Kaj sem morda jaz kriv? Ali bi ne bili lahko

tudi mene ubili zaradi vašega denarja? In končno, kaj je vam petsto rubljev?“

„Kaj?“ je viknil gospodar, „orel! Vrana si, ne pa orel! Dopustil si, da so ukradli moj denar, sedaj se mi pa še posmehuješ? Petsto rubljev — to je nekaj denarja! Ne pobereš jih kar tako na tleh!...“

„Včasih se pa vendarle zgodi, da jih pobere človek na tleh!“ je odgovoril oče in je vrgel v trgovca debelo usnjato, gosto napolnjeno denarnico. „Jaz sem orel“, je nadaljeval prezirljivo, „sem in ostanem orel, a glejte, kdo ste vi!“

Lev Osipovič je odprl listnico: v njej so bili sami bankovci.

„Kaj je to?“ je vprašal nezaupno.

„Petsto rubljev!“ je odgovoril oče. „Pomirite se, vse je tu. Vedno sem imel ves denar v skrinjici, a to noč se mi je zdelo, kakor bi mi nekdo šepetal: vzemi ga, vzemi seboj v žep! In vstal sem ponoči iz postelje, vzel bankovce iz skrinjice in jih spravil v žep! In kar nakrat so bili tu tatovi. No, ostalo jim je le osem rubljev, malenkost...“

„O ti moj orel!“ je kriknil trgovec kakor pijan veselja. „Ti si dečko! Rad te imam! Z eno besedo: orel, to je pa res!“

In začel je stresati s svojo mastno šapo veliko mišičasto roko mojega očeta.

V svoji radosti je dal trgovec odmašiti buteljo nekake kimljevke in pila sta jo prav pri-

jateljski. Oče je igral na svojo harfo, jaz sem pa zvonkljal k njegovi igri. Lev Osipovič je bil silno dobre volje in je kričal vedno zopet: „Res, orel!“

Oče pa je samo stresal svoje kodre.

„Ti, orlič, — na!“ Že natrkani gospodar me je ušcipnil ter mi podaril nov papirnat rubelj. Listek je šumel, kakor da je oškrobljen in lepo je dišal. Bil sem jako vesel.

Oče in Lev Osipovič pa sta izpila še enega.

„Nu,“ je dejal končno trgovec, „sedaj pa treba obračunati. Razveseljevanje in delo, vsako ob svojem času! Gorje ti, če te zalotim pri kakem sleparstvu! Ha-ha-ha-ha! To ti zagodem! ... Or-rel!“ ...

In začela sta računati.

Ko sem pribežal čez nekoliko časa k njima v gostilno, sta se prepirala.

„Kakšen zaostanek?“ se je razvnmal oče. „Ta zaostanek morate črtati: dal sem kmetom na dolg, ker so porabili tisto malo žita za svoje kljuse; in zato so tudi začeli krasti.“

Gospodar se je baval mirno z računalom in je odgovoril hladno:

„Črtati ne bo mogoče! Odračunim ti od tvoje plače! ...“

Oče je pobledel. Njegove orlovske oči so se zabliskale.

„Kaj?“ je izpregovoril tiho in s tresočim glasom, v prsih mu je pa kar vrelo silnega

gneva. „Tega ne moreš črtati, ko sem ti rešil petsto rubljev? Saj bi jih bil lahko utajil!“

„Lahko bi jih bil utajil, a jih nisi! To se pravi, da si — bedak. Bil sem v tvojih rokah, toda nisi me znal držati, čemu bi ti sedaj prizanašal? Rzsodi sam, orel!“

„Tako torej?“

„I, kako pa!“ je odgovoril mirno gospodar ter se uglozil v račune. Nozdrvi šilastega nosu so mu postale popolnoma ploščnate, oko je zrlo hladno in nepremično v blagajnično knjigo, ves njegov kozavi obraz pa je dobil neprijeten, zverski izraz.

Nastal je mučen molk.

„Ven!“ je kriknil nakrat oče, bled in ves trepetajoč same besnosti.

Gospodar ni mogel od začudenja ničesar odgovoriti, ves bled je strmél v očeta.

„Ven, capin!... Nisem tvoj hlapec!“ je ponovil oče. Njegov bas je zagrmel, da so se plašno stresle na policah steklenice in kupice.

Zgrabil je s svojo krepko, z debelimi žilami opleteno roko gospodarja zadaj za vrat in ga je stresel.

Med orlom in Levom Osipovičem se je vnela borba. Nekoliko minut sta se borila molče, slišno je bilo le njuno silno dihanje. Trgovec je bil na videz mnogo krepkejši od očeta, toda v resnici je bil oče močnejši. Posluževal se je samo ene roke, z drugo se je držal za mizo, da

bi mu nasprotnik, katerega je butal besno z ene strani v drugo, ne izpodbil noge.

Oprijemajoč se z levico mize, je gnal oče trgovca proti vratom izhoda in ga je sunil ven, toda nasprotnik se je uprl v podboj, strašno je buljil z očmi in hropeč je izkušal izpodmakniti očetu leseno nogo. Tedaj pa se je zgodilo naglo nekaj nepričakovanega: oče je izpustil vrat sovražnika, dvignil je visoko svojo leseno štulo in sunil ž njo trgovca v debeli, mehki trebuh.

Lev Osipovič je zletel po stopnicah.

II.

Z očetom sva se izselila ter ostavila vas za vselej. Na očetovem hrbtu sta viseli harfa in cula. Z levo roko se je opiral ob debelo, železno okovano palico, za desnico sem se ga držal jaz in sem stopical za njim po prašni cesti. Izpod sive čepice so vihrali po vetru njegovi dolgi kodri, iz kratke črne pipice, ki jo je tiščal med zobmi pa so se dvigali dehteči oblaki dima v sveži zrak. Solnce je sijalo svetlo nad zeleno stepjo, vas se je potapljala za holmom, a spredaj je blestela v solncu, kakor srebrn trak, široka Volga. Mater sva spravila v rojstno selo k dedu, sama pa sva se izpremenila v potujoča muzikanta.

„Najprej pojdeva v Nižnij na semenj, Kopka!“ mi je dejal oče. „Pravijo, da zaslužijo

tam muzikanti mnogo denarja! Tam pojde naša stvar kakor po maslu, vsak dan dobiš od mene petico za knjige!“

Takrat sem čital strastno rad povesti. Živel sem v nekem čudežnem svetu junaških činov Jeruslana Lazareviča, kraljeviča Bove in Francila Venziana; in čital bi bil rad vsak dan novo pravljico.

„Pojdiva!“ sem odgovoril, čuteč v sebi herojski duh Jeruslana in Bove.

Pred nama se je razkrivalo fantastično življenje potujočih muzikantov, polno dogodkov, bogato novih vtiskov, blestečih slik...

Tri dni in tri noči smo pluli na parniku v tretjem razredu. Vroč poletni dan je sijal svečano nad pokojno gladino reke, a nasproti se nam je zibala panorama zeleno-grmičastih gor. Resno in zamišljeno so molčala ta krasna hribovita obrežja, peščeni polotočki so blesteli kakor zlato in zdaj pa zdaj je pogledala radovedno izza gor kaka vasica. Včasih je plul naš parnik prav pri bregu ob podnožju ogromnih skal, in takrat je bilo treba dvigniti visoko glavo, da si videl vrhove gor. Gozdnato in grmičasto hribovje se je menjavalo z golimi holmi, popisanimi s pravilnimi vzorci obdelane zemlje: s kvadrati zlatega žitnega polja, s črnimi progami razoranih njiv in z zelenimi pašniki. Visoko, vrhu gor so lezle jedva vidne črede črnih in belih ovac, kravic in konjičkov... Vse

so se zdele majhne, kakor otroške igrače. Tudi vaše hišice z belimi cerkvicami in z majhnim zvončkom selskega zvonika so bile videti kakor igračice... Tupatam je prihajalo po zviti stezi proti reki pestro opravljeno dekle po vodo, a ob bregu so se gugali čolnički, nagi otroci so se podili semintja, se kopali in škropili z vodo, in njeni pršeči se brizgi so v solncu blesteli kakor demanti.

Vse to življenje je plulo počasi mimo nas in se iznova menjavalo z veličastnimi gorami in divjimi skalovji.

„Glej, Kopka,“ mi je rekel nekoč oče, „to je pečina Stenke Razina! Pravo orlovsko gnezdo!...“

In začel mi je pripovedovati o Stenki Razinu. Mračna veličanstvenost pečine me je presenetila... Bila je navpična in se je dvigala naravnost iz vode; zdelo se je, da je trdnjava, ki jo je sezidal gigant iz ogromnih skalin. Vsa kamenita, v podnožju obdana od vitkih borov, je zrla grozno in mračno na nas, kakor da je zatopljena v tužne spomine na Stepana Timofejeviča. Iz razpoklin med divjim pečevjem so rastle ravne mlade breze, v dolbinah pa so gnezdili stepni orli. Nekak heroičen dih je vel od onega mesta k nam, a oče mi je pripovedoval privlačno o junaških činih Razina, o mogočnih historičnih prizorih, in oseba Volginega heroja je vzrastla v moji domišljiji

do gigantske veličine... Upori, razbojništva in drugi grozni poboji so popolnoma odgovarjali temu romantičnemu kraju; zdelo se je, kakor da so veličastna reka, plešaste gore in mračne čeri ustvarjene prav zato, da se odigravajo tu tragični zgodovinski dogodljaji, in že samo pogled na vse to je vzbujal fantastične, visokoleteče misli.

„In tako, Kopka“, je pripovedoval oče, „so ga ujeli, mu vkovali roke in noge ter ga vtaknili v železno kletko. In kakor zver, so ga peljali v tej kletki v Moskvo. Tam pa so ga na Rdečem trgu raztrgali na štiri kose...“

In naslikal mi je prav kakor umetnik v pestrih barvah in živih prizorih z velikimi potezami sliko kazni: „Velikanski trg, osvetljen s krvavim svitom vzhajajočega solnca ter poln ljudstva... Šafot... Rabelj v rudeči srajci z veliko brado in s sekiro v roki... Razin leži na šafotu... En mah, in odletela je desna roka... Mah, — mah! leva noga... Razin molči... ječati noče. Ponosen je. Istotako so mu odsekali desno nogo in potem glavo... Tudi ostalo njegovo truplo so razkosali in ga vrgli psom. Tako se je zgodilo!“

Meni je zastala kri v žilah. Začuden sem gledal sedaj na očeta in potem zopet na pečino, ki se je nagibala kakor grozna prikazen navzdol; in zdelo se mi je sedaj, da je tam biva-

lišče mogočnih senc, a oče je kazal nanjo s palico in je nadaljeval svojo pripoved.

„Na tej skali je bil v kamen vsekan stol, na stolu je sedel Razin, kadar je sodil nepokornike, ki so jih vrgli potem z gore v Volgo ... Jako priprosto.

Nekoč je plul Razin po Volgi s svojo vojsko na čolnih, — parnikov takrat še ni bilo. Vsi čolni so bili okrašeni s preprogami in natovorjeni z ugrabljenim blagom: vdrl je namreč v perzijsko carstvo in je odvel seboj perzijsko kneginjo. Pluli so in peli pesmi o svobodi, vse naokrog pa so bile divje globeli, pečine in gore ter Volga, svetlikajoča se v solncu. In Razin je izpregovoril: „Ah, ti —“ je dejal — „Volga-mamica! ...“

In hlepeče sem poslušal živobarvno nazorno pripoved, oživljeno s podrobnostmi, kako je kneginja kriknila, kako so se zabliskali v zraku njeni „zlati čeveljčki z rudečimi peticami“ i. dr. Zrl sem na Volgo in na pečevje ter sem pričakoval nehote, da se prikažejo zdajzdaj izza ovinka okrašeni čolniči z razbojniki in že se mi je zdelo, da pojo pesmi o svobodi in govori Razin: „Ah, ti Volga-mamica!“ Toda ničesar sličnega se ni pokazalo. Samo včasih so smukale mimo nas jadrnice in plavi s svojimi malimi hišicami. A oče je pripovedoval:

„Oče tvoje matere“ — je nadaljeval — „tvoj dedek ne veruje, da je Razin umrl in se glede

tega vedno prepira z menoj . . . Veš, med narodom so nastale namreč o njem različne pripovedke — fantazije, bi rekel. Pravijo, da živi prav pod to goro junak Razin. Umreti ne more, določeno je, da mora večno trpeti. V temni duplini leži, slični kleti, vkovan je v verige, muči se in ječi, saj je brez zraka in brez luči. Dedek pravi, kadar se dvigne na Volgi nevihta, je to znak, da Razin stresa in trga svoje verige. Zdi se, da samo Volga šumi, da buta valovje ob pečine; če pa poslušáš natančnejše, slišiš, da stoka on pod goro. Na prvi hip čuješ le šuštenje borov v vetru, a če nastaviš uho in poslušáš dobro — zazvene železne verige!

Tam v špilji leži ta orjaški velikan, siv in nag . . . Brada mu pokriva vse telo, na rokah in nogah so mu zrastle tekom trehsto let levji kremplji, veriga se ga ovija kakor kača in se je zrastla z njegovim telesom . . . Tako leži Razin, na svojih prsih pa nosi vso goro. Vsako noč prihajata lev in medved in ga trgata v kosce. In tedaj ječi in od njegovih stokov se trese vsa gora, a na Volgi se vzdigne nevihta. Najbolj čudno je pa to, da se proti jutru raztrgano telo zopet združi v celoto, kakor da se ni zgodilo nič, in zopet leži junak v verigah in zopet ga davi gora . . . Tako trpi Razin, in konca njegovega trpljenja ne bo nikdar!“

Oče se je nekoliko zamislil, umolknil je in ponovil potem otožno:

„Nikdar!“

Meni se je priljubil Razin zaradi svoje vztrajnosti in zaradi muk, ki jih je moral pre-stajati. In prevzelo me je popolnoma občutje teh pravljic; v mojih očeh je bil Razin pooseb-ljeni ponosni in uporni duh vseh prebivalcev ob Volgi sploh. Prikovan k pečini, je živel v teh gorah. Nekoliko ga je bilo tudi v mojem očetu in v meni.

Večni duh nepokoja, čegar mukam ne bo nikdar konca, — ta je bival tudi v nama, od-trganima od vsakega rednega življenja, ki sva se mu izneverila in ki sva bila osamljena ter tujca vsem; zato nama je ugajala Razinova drznost. Oba sva ljubila junake, neupogljive in osamljene, hrabre in bojevite. In oče mi je pripovedoval neprestano o njih. Volga pa je oslepilno trepetala v solncu, in v dalji se je pri-kazal mahoma, kakor da se je dvignil iz dna reke, bel parnik, sličen labodu, in harmonično bobneč se je pomikal proti nam. Njegovo grmenje se je razlegalo po reki ter se izgubljalo za gorami. A v odgovor se mu je krepko odzval oglušilno in divje, hripavo žvižgaje naš parnik; ropotaje s kolesi, se je ves stresel in je drgetal kakor da ga je zgrabila neukrotljiva besnost in se hoče zakaditi v boj. Mogočni in strašni glas parnika me je pretresel, da sem si zatisnil ušesa, in v strahu sem stekel k očetu: zdelo se mi je, da najdem edino pri njem pravega

zavetja v tem ogromnem življenju, kjer sem izginjal kakor majhen, jedva viden prašek.

„Čemu pa se bojiš, norček?“ me je miril oče, — „to je pisk, para! Poglej vendar, kako je to narejeno! Ako obrneš držaj, udarja para ob strani bakrene cevi ...“

In ko je parnik zopet nekoliko utihnil, me je peljal oče k cevi, kjer je stopal semintja osoren mož z brki ter z uniformsko čepico, ter mi je razložil, kako je sestavljena: strastno je ljubil mehaniko in mi je pripovedoval vse s svojo običajno navdušenostjo ... Potem me je povedel k stroju in mi je tudi tu govoreč uprav krasno — vse pojasnil. Gledal sem radoveden in v strahu v velikanski trebuh parnika, po cele ure sem zrl, kako deluje mogočni in strašni mehanizem, kako se dvigajo ogromni, blesteči valji, obliti z umazanim oljem, in kako se sukajo in brné neštivilna kolesca.

„Vse to se giblje s pomočjo pare!“ mi je pojasnjeval oče, — „toda nekoč izumi veda še ‚glavni motor‘, ki se bo dvigal brez pare, sam in večno!“ — je nadaljeval z globokim prepričanjem. „Ta stroj bo sličen vsemirju in vsem neštevilnim svetovom, ki se sučejo okoli solnca in okoli zvezd. Vsaka zvezda je namreč tudi solnce!“

O „znanstvu“ je govoril oče vedno z največjim spoštovanjem in z ljubeznijo, in začel

se je mamljivi razgovor o zvezdah, o planetih, o morju in solncu, o vročih krajih, polnih pravljčnih čudežev, o prebivalcih lune, o človeški duši; in oče je dal svobodo svoji živahni domišljiji. Znal je pripovedovati z najmanjšimi podrobnostmi o tem, česar sam ni še videl nikdar. Z lune in zvezd sva se vrnila zopet nazaj na zemljo, toda ne k našemu turobnemu življenju, ne v tesne kamrice in bedne kočice, ki so nama bile tako dobro znane, stopila sva v razkošne palače, v prekrasne dvorane, v življenje bogatinov in srečnih ljudi. Oče je vodil moj lačni duh skozi neštevilne bajne sobane, odpiral mi je brez konca vedno nova vrata s kljukami od jaspisa, z zrcalnimi šipami in s čudnimi zvermi poleg mramornih stopnic . . . Naposled mi je opisaval carjevo življenje, in to s toliko obilico podrobnosti in tako nazorno, kakor da je sam car, ki so ga pahnili s prestola. Popisoval mi je carjevo perilo, carjevo hrano; pripovedoval mi je, kaj dela car ves dan ter se je spomnil celo spalnice z visoko zlato posteljo pod krasnim baršunastim baldahinom in z ostrim mečem, ki visi na tanki nitki nad carjevo glavo.

Žalostno najino življenje pa je bilo prene-prijazno, da bi se bila mogla baviti ž njim; kot rojena sanjarja so naju zanimale predvsem fantazije. Očetove pripovedi so v moji duši popolnoma odgovarjale činom Bove in Jeruslana in

moj duh je splaval v aristokratski svet junaštva in viteštva.

Potem sva začela igrati pred občinstvom, ki je bilo na parniku. V velikem krogu naju je obdajala raznovrstna, radovedna množica, gledala je naju in najino harfo kakor nekaj povsem nenavadnega, ki ne spada v njeno prozaično življenje.

In oče je zapel „Pesem o Stenki Razinu“.

Izza ostrova pa črez slap
po širokih rečnih valovih
poleteli so pisani
ostroprsnati čolni . . .

Motiv te pesmi je bil vznešen ter je vel v njem pravi duh razbojništva, in oče ga je pel s silnim glasom, svobodno in široko . . .

A strune so brnele, kakor da pluskajo vesla, v umerjenih sunkih je donela pesem, in zdelo se je, da v resnici režejo „ostroprsní čolni“ šumeče valovje ter bleste dolga vesla v solncu . . .

Na sprednjem Stenka Razin
objema svojo knežjo nevesto;
svatbo novo slavi
vesel in pijan.

Mene so spravile že očetove pripovedi v pravo ubranost, in videl sem v duhu celo vrsto čolnov, „okrašenih s preprogami“, videl sem

smele obraze razbojnikov in Razina, govorečega z Volgo. O vsem tem je govorila pesem nad vse čudovito.

Ej, ti Volga, naša mati,
Volga, reka ti svobodna! . . .

Grmel je silni glas očetov, a meni se je zdelo, da je to glas Razina.

Tolpa okrog naju se je večala, vsi so čakali, kako pač konča pesem, a oče je umolknil za vsako kitico nekoliko, brnele so samo strune, in zvoki so begali kakor plovejo lahki čolni po vodi.

Krepko prime jo in dvigne
perško kneginjo od tal
ter iz čolna ven jo vrže . . .

Tu se prekine pesem rezko: zdi se, da vzdihajo vsi globoko „ah“ ter iztegajo svoja vesla . . . In zopet se ponavljajo poslednje besede, toda sedaj že nežno, tužno in počasi, kakor da se loči duša od telesa, in da tiho plākajo valovi, sprejemajoči dragoceni dar:

ter iz čolna ven jo vrže
na peneči šumni val . . .

Tudi v Razinovi duši — v njeni globini plaka nekaj . . . o ljubezni, iztrgani s krvjo iz srca. Toda takoj prehaja pesem zopet v prejšnji

polet, in oče stresa svoje kodre ter poje kakor pravi razbojnik:

Hej, ti Frolka, pleši, bes!
Pesmico zapojmo smelo
njeni duši na spomin!
Izza ostrova pa črez slap,
prek valov . . .

In pesem konča, kakor se je začela: čolni beže, valovi šume, vesla pljuskajo, in tam, kjer so potopili kneginjo, ni videti nikakih sledov več. Vse je izginilo.

Oče je vrgel iznova svoje kodre navzad in zapel drugo pesem.

Odvzemi mojo mi bolest! . .

Brezskrbni, živi trilčki ruskih pesmi, očetovo navdušenje in humoristično skakljanje njegovih prstov po strunah, vse to je malo pomalem elektriziralo poslušalce, in v okroglo harfino jamico je padal kar tako drobiž.

Ponoči pa se je odelo nebo in Volga in bregovje v gorko meglo, na nebu so migljale svetle zvezdice in so se mešale v črni megli obzorja z raznobarvnimi lučicami svetilnikov ter ladij, ki smo jih srečavali. Parnik je brzel v tajinstveno, brezmejno meglo, iz ogromnega črnega dimnika so se dvigali namesto dima celi stebri žarečih isker, ki so ugašale v baršunastem ozadju črne noči.

In zdelo se mi je, da bljuje kaka pravljíčna pošast z ognjenorudečimi očmi iskre, kakor zmaj Gorinič, ter nas vede v neznan, čudežen kraj...

In glej, nekega jutra se je ta čudežni kraj mahoma pojavil pred mojimi očmi. Zbudilo me je čudno petje. Parnik je vozil počasi. V ospredju ob krovu je stal širokoplečat mornar s črno brado in je vtaknil pisano pobarvan dolg drog v vodo ter iskal tal...

„Še-est!“ je zapel z osornim in mračnim glasom.

In takoj se mu je odzval kakor odmev tam nekje neviden tresoč tenor in je ponovil za njim zategnjeno in turobno:

„Šest!“...

In medtem, ko je pel tenor, je pogreznil korenjaški mornar iznova preko krova v vodo svoj drog in je zaklical brezupno:

„Pe-et!“...

„Pe-et!“ je vpal tužno nevidni.

„Šest in pol!“ je kliknil bodreče in urno bas.

„Šest in pol!“ je ponovil radostno ter naglo tenor.

Toda mračni mornar je zataknil iznova svoj drog v globino in je zapel zategnjeno in srdito:

„Šest!“...

„Šest!“... je donel razočarano in žalostno nevidni tenor...

Na obzorju, že povsem blizu, je zelenela visoka gora, a na gori je blestelo pod žarki jutranjega solnca bajnokrasno mesto. Obdajal ga je zobčat, kamenit zid s stolpiči, glave starinskih cerkev so se lesketale v zlatem sijaju, reka nasproti mesta pa je bila od obrežja do obrežja vsa pokrita z ladjami, in zdelo se je, da tvorijo jadreniki teh ladij, okrašeni z neštetilnimi rudečimi in belimi zastavami, velik gozd, katerega konca ni bilo videti. In naš parnik je prihajal vse bližje in bližje ...

Hodila sva z očetom po obljudenih šumnih ulicah velikanskega mesta, igrala in pela sva pod okni mnogonadstropnih hiš ter se gnetla skozi veselo, raznobarvno, potečo se množico.

S sejma se je dvigal pravi pekel zvokov: iz gostiln je bilo slišati grmenje „glasbenih strojev“ s pavkami, kraguljčki in turškimi bobni ter surovo zborovo petje, vriskanje in hrup plesa.

Po ulicah so ropotali tovorni vozovi in kočije, hrumela je živahna množica; poulični pevci, muzikanti in plesalci so peli, igrali in plesali, dvigaje glave in poglede v vrhnja nadstropja. To so bili sami tujci, in ne ruski narod: židi in židinke s harfami in gosli, poulični orkestri Ogrov z medenimi trobentami in hripavimi kontrabasi, muzikanti — akrobati, ki so

igrali vsi po več instrumentov, in sicer z rokami, z nogami in z glavo ter končno italijanski goslači z gudki * pod pazduho v razcefranih in zamazanih narodnih nošah s krasnimi zagorelimi obrazi, z živimi, mehкими kretnjami, polnimi prirojene gracije. Vse to je hkratu poigravalo, zvenelo, bobnelo, pelo in plesalo ter je delalo nepopisen hrup: duda je donela v tujih, neruskih motivih, gosli pouličnih goslarjev so škripale, razglašene strune harf so ječale brezpomočno, trombe so bučno tulile in brnele, zveneale so pavke in bobni so bobneli, pevci in pevke so upile na vso moč, želeč, da bi jih poslušal kdo.

Gosta množica ljudi se je vila povsod; na vseh straneh nerazločen hrup in šumenje. Tupatam so se svetlikali pisani orijentalški kostumi: Tataři v zlatih in srebrnih čepicah ter v rumenih ali višnjevih suknjah; Kitajci v opravaх, v kakoršnih jih navadno slikajo; v širokih, pestrih hlačah, s čudnimi klobuki in čudnimi obuvali, poševnogledi, temnopolti, z dolgimi, tankimi brkami in črnimi skuštranimi kitami. Poulični akrobati v svetlem triko so se zviјali v obroč, skakali so in se prevračali v zraku; nekateri — gibčni kakor opice — so lezli po žlebovih velikanskih hiš navzgor, pogledavali so skozi okna gornjih nadstropij v

* Gudok = vrsta primitivnih gosli.

sobe in so tako zabavali občinstvo. Skozi okna gostiln, odkoder je prihajalo bučanje in hrup glasov, bobnenje lajn in vrišč ženskega zbora, so gledale mirno napoloblečene ženske. Nad vso to pisano, veselo in pojočo množico pa je plaval gost prah, ki so ga zlatili vroči žarki poletnega solnca ...

Midva z očetom sva se v tej gneči popolnoma izgubila s svojo tiho, preprosto harfo ...

Na ogromnem trgu, polnem ljudstva, je stala cela vrsta „komedij“. Na vzvišenem prostoru vsakega šotora je praskal orkester ušesa pretresajoče melodije in so se pačili „bajaci“ v smešni, harlekinski opravi. Potresaje z visokimi klobuki, pošitimi s kraguljčki, so se strupeno šalili, a tolpa slušalcev jim je odgovarjala s še bolj smešnimi dovtipi. Belopoštupani obrazi „bajacov“ so bili zoprni, s ščetinastimi brkami, z ostrimi potezami in gubami, ki so pričale o nerednem, težkem življenju ...

Tu so se vrtili tudi karuslji, vsak s svojo godbo. Pri enem teh karusljev sva stala dolgo z očetom ter sva gledala muzikante. Bili so trije, in vsi so bili pijani, v raztrganih oblekah; dva sta igrala na harmoniko, a tretji je udarjal na boben. Svoj posel so izvajali z nenavadno energijo. Eden izmed harmonistov je bil samo v srajci. Njegov nervozni, blede obraz, ki je bil porašen z rudečimi ščetinami, je kazal vse znake večdnevnega pijančevanja in silnega raz-

burjenja; vnete oči so žarele, in zdelo se je, da so napete vse sile njegove duše do skrajnosti, kakor močno nategnjene strune. In igral je mojstrsko, divje, z uprav blazno energijo, kakor da je začaran ... Igraje je mahal s harmoniko po zraku, dvigal jo je nad glavo, raztezal na široko njene mehove, in zadivljen od lastne svoje igre, je kimal s kuštravo, nepočesano glavo; harmonika pa je pela, govorila, plakala ter se smejala, in iz njenih glasov je donela bolest napetih nervov telesa, ki je poglalo po grlu vse do srajce, donel je široki vzlet ruske duše, ki se je osvobodila vseh vezi in je ne more zadržati prav nič več.

„Glejte ga krojača!“ so govorili ljudje, ki so stali okoli njega: „zabil je vse, pa je šel k muzikantom. In kako igra! Vse je šlo, do srajce, pa je še dobre volje!...“

Drugi godec je spremljal svojega tovariša z isto energijo; sodeč po njegovih črnih rokah, je bil črevljar. Najbolj energičen pa je bil bobnar, deček s kmetov ... Ves rudeč ter poten od svojega dela, je bil zlobno in besno s tolkačem na velik turški boben, kakor da je to njegov najhujši sovražnik.

„Imenitno!“ se je slišalo iz množice, „le dajte, fantje!“

Iz godbe teh treh muzikantov je velo z visokim vzletom občutje in silna energija daleč naokrog ...

Ob „siloméru“ naju je najbolj zanimal junak-kolačar: Bil je skoraj za glavo višji od drugih ter ves bel od moke; imel je rudeče, zvite brke, čepico na uho in nezaslišano raztrgan suknjič preko ramen... Pa kakšna vznesena postava je bila to! Kako ponosno je zrl doli na množico, kako lahko jo je razmaknil s svojimi junaškimi pleči! Iz njegovih ust je lila reka rimanih zabavljic; psoval je prav genialno, slovesno, zmagonosno, izražaje s svojim zvonkim zasmehom vso obilnost svojih moči ter blagodušno bojevitost.

In zgrabil je z eno roko težko leseno kladivo in bil navdušeno ž njim, da je letal kosec železa kvišku po deski ter je efektno udarjal ob piston...

„Proč od tod! Jaz vam že pokažem! Kaj, vraga, — življenje ali smrt?“ je psoval izzivajoče kolačar.

Premagal je vse, razmaknil prezirljivo gledalce ter izginil ponosen v rjoveče žrelo bližnje gostilne.

Na semnju pa je vladal hrup in vrišč... Iz teška sva se gnetla skozi gosto tolpo, ustavlja se tu in tam, da pogledava, kaj se vrši. Naju oba je dušila obilica vtiskov, obrazov, barv in zvokov... Kakor brezkončen potok se je valila mimo naju hrupna, govoreča, pevajoča in psujoča množica: zmes vseh ruskih tipov, fizionomij in noš vseh dežel ter vseh narodov:

Kitajci, Buhari, zamorci in Italijani so se menjavali z ruskimi trgovci, kmeti, z gospemi, črevljarji in kolačarji.

Na sredi trga je postavil nekaj krošnjar zrcalno kroglo v velikosti vodne dinje, in na njeni površini se je zrcalil ves semenj s poslopji, z vsem vrvenjem raznobarvno opravljene množice; in zagledali smo tudi same sebe, majhne, kakor na fotografski sličici. Dolgo sem zasledoval v neprestanem izmenjavanju obrazov majčkeno sličico kodravega harfenista z značilnim, smelim licem ter s harfo preko ramen in malega kmetskega dečka poleg njega.

Oče se je spomnil, da mora biti v Nižnem Novgorodu spomenik Minina in Požarskega. Pripovedoval mi je o teh junakih in mi je hotel pokazati spomenik, toda vedel ni, kje naj bi ga iskal; in kolikor je tudi izpraševal, o spomeniku ni nihče vedel ničesar povedati. Vsakdo je mislil na svoje osebne opravke, povsod je vladalo vsakdanje semnjarsko življenje, samo naju z očetom so zanimali heroji, iskala sva na semnju nečesa, kar je bilo tuje vsem, a blizu nama. Končno je odločil oče, da Minina in Požarskega sploh ni v tem mestu.

„Saj je še drug Novgorod,“ mi je dejal „sta pač tam v drugem Novgorodu!“

Naposled sva zašla v umazano in nizko gostilno; tam je bilo mnogo sob, toda v vseh

prostorih so se gnetli ljudje, sedeli so za mizami in so pili. Povsod se je razlegal hrup in šum glasov, dalje petje in rožljanje posode. V največji sobi so pele ženske na vzvišenem prostoru v kratkih krilcih ter golih ramen. Poskakovale so nalahno, dvigale svoje muslinaste oblekice ter jih stresale v taktu s svojim petjem. Ena izmed njih, ki je stala spredaj, je zapela z močnim prsnim glasom:

V krempljih bede sem zlodejke.
Revež prosi me darú,
Saj sem sama brez kopejke;
stradam, pojem od gladu!
Tru-la-la! Tru-la-la!

Ostale so pele za njo, dvigale krila, poskakovale so in se neestetično nasmihale.

Ne nehá berač prositi
s prazno malho, ne nehá . .
Hočeš revež morebiti
mesto kruha? . . . Sva sama . . .
Tru-la-la! Tru-la-la!

Veselo je vpadal zbor pevk. Vse so bile jako lepe in mlade — glasovi so zveneli kakor strune.

Lastnik gostilne naju je zapazil ter je nama dovolil, da smeva pokazati v medaktu svojo umetnost. Očetu so dali mizo, ki je položil nanjo harfo, zasukal si je rokava, uglasil strune, stresel kodre in potem zaigral.

Zasviral je otožno, milo pesem... Donela je kakor rezka disonanca v tej umazani mestni gostilni, sredi lahkomišljenega razveseljevanja in nečistih pesem. Zdelo se je, kakor da so se zaleteli nedolžni harfini trilčki slučajno tu sem, kakor ujete poljske ptičice. Čist poljski zrak je vel od njih, ko so frfotali žalostni in osamljeni v nezdravem zraku ogromnega, nemirnega mesta. Naju z očetom pa se je polotilo domotožje po ostavljeni vasi ter strah pred mestom.

Gostje so poslušali. Šum je nekoliko pojenjal v gostilni.

Tedaj je zapel oče:

Veja, veja revica,
kam ti plavaš, kam?
Čuvaj se na morju, ah,
ti utoneš tam!

Žalobni trilčki in turobni akordi harfe so izpregovorili iznova, kakor da ponavljajo njegove besede, in po kratkem premoru je nadaljeval oče svojo pesem:

Čuvala zakaj bi se?
veja govori;
suha sem in v meni že
več življenja ni!

Kako milo, kako otožno je pel s svojim toplim glasom!... Ne prav glasno, toda jasno in čisto je donel njegov glas, preplul je kakor

val ves hrup v gostilni in je potem umolknil; a trilčki so ponavljali njegove besede in so jih izročili nato basom. Vpadli so basi; iz njih je brnelo tiho vprašanje:

Veter me odtrgal je
od drevesa, žal!

Tako je nadaljeval oče, in nozdrvi so se mu širile, oči so se mu mahoma zabliskale ...

Kamor hoče, nese naj
me peneči val! ...

In zopet so izpregovorile otožne strune ... Tedaj je stopila k nama izredno lepa deklica. Njena lepota in fantastična živobarvna oprava sta me očarala v dno duše. Na gostih črnih laseh je počivala krasna svilnata čepica, okrašena z drobnimi srebrnimi novčiči; tudi vse prsi so bile pokrite z nakitjem iz novčičev. Kratki, široki rokavi so bili obšiti z zlatimi franžami, krilce pa je bilo iz rudečega atlasa. Veselo je gledalo dekle s svojimi velikimi črnimi očmi izpod gostih in dolgih vejic, videti je bilo zelo živahno in dobre volje ... Temnopolti, rumenkasti obraz je imel poteze južnega tipa, bila je zares divnokrasna! Njen glas je bil melodičen, sličen zvoku piščali, a govorila je, kakor da poje, v tujem, ne v našem jeziku, maloruski, kakor mi je povedal pozneje oče.

„Muzikant, ljubček, zaigraj kaj, a jaz zapojem! Zaigraj, kodravec!“

In zapela je s svojim piskajočim glasom:

Diha veter, močen veter,
vije k tlom drevesa . . .

Oče je takoj ujel motiv pesmi na harfi, in po vsi gostilni je zadonel globoki, močni sopran . . . Njen glas je bil krepek in topel, kakor žarki njenega rodnega južnega solnca ter je brizgal kakor ognjen dež na zbrano množico . . . Sedaj smo pa že obrnili splošno pozornost nase; iz vse gostilne so prihrumeli ljudje in so obkrožili pevko in muzikanta, a deklica je pela, ne da bi pogledala koga, in njen obraz je bil sedaj tako ponosen, mračen in lep! . . .

Oj, kako boli me srce,
solz ni iz očesa! . . .

Po gostilni se je razlila turobna pesem. Toda iz njenih prekrasnih oči je lil potok solz. Pela je milo in otožno, in ko je tako pela in plakala, je bila tako lepa, da te je zbolelo, če si jo pogledal.

Nakrat pa je položila urno svojo lepo ročico na strune in je prekinila pesem.

„Veselo!“ je kriknila.

Oče je zaigral nekaj veselega.

Deklica je pokimala z glavico, zmajala z rameni, zazvenela z vsemi svojimi novčiči, nasmehnila se je ter zapela, lahno sukajoča se na petah ter gracijozno se zibaje v bokih:

Le pijmo, zapojmo!
Vse gorje pozabimo!
Ko pride smrt,
pa umrjemo!...

Poslušalci so se smejali. „Imenitno poje!“ se dejali nekateri. „Pijana je!“ so govorili drugi.

Pela je in ploskala z dlanmi, udarjala ob tla s peticami, se sukala okrog sebe, a po licih so ji tekle še vedno solze.

V tem trenutku se je pojavil stražnik v spremstvu debelega, lepo oblečenega gospoda. Stražnik je zgrabil osorno pevko za roko in je prekinil njeno veselje; gospod pa je govoril nekaj in je bil videti užaljen. Dekle je šlo pokorno z njima iz gostilne, samo psovalo je glasno z besedami, ki jih ni možno ponoviti. V množici so se čule besede: „Ušla je“, „tepena je bila“, „dolžnosti ima“ in še nekaj družega, česar pa nisem razumel.

Igrala sva nekaj dni v tej gostilni. Potem so naju sprejeli drugod. Tam je bilo prav tako kakor v prvi gostilni. Naposled so naju pozvali v veliki gostilni, naj ostaneva tam do konca

semnja za petindvajset rubljev na mesec s prosto hrano in stanovanjem.

Ta gostilna je bila v drugem nadstropju velikanske hiše; dolge, široke stopnice so vodile vanjo. Nama so dali na razpolago prav majhno, poltemno kamrico, dajali so nama dvakrat na dan čaja, opoldan obed in pozno na večer večerjo.

Podnevi ni bilo skoraj nič opravka: gostilna je bila prazna, samo včasih je prišla večja družba trgovcev pit čaj. Vsi so bili oblečeni v drage narodne noše žive barve, hodili so v galošah in cipelah iz zelenega safijanskega usnja, a z obritih glav niso snemali dragocenih, gosto z zlatom in srebrom pošitih čepic. Vse na njih je bliščalo in šumelo. Bili so tako prazniški, molčeči, mogočni in so govorili v tujem jeziku, polnem goltnikov. V gostilni so jim prinašali na velikem podstavku široke in nizke porcelanaste čaše, slične tatarskim čepicam; in trgovci so pili iz njih počasi in dolgo krepek čaj. Za najino glasbo se niso menili.

Podnevi je oče navadno proučaval nove motive, ki jih je bil slišal v mestu. Imel je dober posluš in izvrsten spomin in je igral zato na svoji harfi vse „koračnice“, „polke“ in razne odlomke iz oper in operet, ki so jih proizvajali tamošnji potujoči muzikanti. Igral je tudi vse nežnootožne nižninovgorodske narodne pesmi,

ki so imele svoj poseben značaj ter so zvenele vsepovsod.

Ves semenj je odmeval od teh pesmi: plule so v zraku, lezle so takorekoč v uho in so se vtiskale neizbrisno v spomin. Te melodične nižninovgorodske pesmi, ki govore neprestano o ljubezni in ločitvi, mi done še danes v ušesih; na nežnih harfinih strunah so dobile te pesmi posebno lep izraz.

Oče se je torej vadal svirati te pesmi, in zdi se mi, da je zlagal nekatere tudi sam. Medtem pa sem čital jaz ceneno berilo, ki sem si ga kupoval za petico: to petico sem terjal vsak dan od očeta, spominjajoč ga njegove obljube. Spočetka mi je dajal rad te novce, pozneje pa mi jih je odrekel in se je jezil, če sem ga opomnil.

Toda vse moje bitje je živelo v svetu junakov, vitezov, čarovnikov in zmajev. Po vsaki prečitani povesti se dolgo nisem mogel pomiriti in izkušal sem izročiti svoje vtiske papirju: risal sem. Ker sem pa risal neprenehoma, večno, tudi za papir ni bilo denarja; in pobiral sem po tleh zavojni papir, ki sem ga pokril vsega z junaki, oboroženimi od nog do glave; pod vsako tako postavo pa sem zapisal dvovrstične stihe.

Ta svoj posel sem nadaljeval tudi zvečer, ko so zažgali pod gostilniškim stropom svetilke; za svoje delo sem uporabljal rumeni

papir, ki so bile zavite vanj cevke in ki je bil videti pri luči bel, tako da sem lahko risal nanj. V risanju me je prekinjal le oče, ki je ubiral strune ter šel na „delo“: gostilna se je začela polniti z gosti.

Bilo mi je, kakor da sem se zbudil pravkar in razkošnih, sladkih sanj, in žalosten sem začel udarjati na zvončke, a oče je razlival po gostilni svoje zvonke trilčke.

Včasih sva pela dvoglasno „Ječi golobček sinji“, ali „Glej na poti vas veliko“, ali „Vejico“. Imel sem lepodoneč diskant in pel sem rad, toda siliti se nisem dal; dostikrat sem se ustavljal. Tedaj sva se sprla z očetom.

„Poj!“ je dejal oče.

Postal sem mahoma slabe volje, „pasel“ sem trmo ter molčal.

„Poj, ti rečem!“ se je razvnmal oče in je začel igrati.

Zadonela je harfa, jaz pa sem molčal.

„Poj, — vrag te vzemi!“ je že rjovel oče ves divji.

Začel sem peti, toda pokazalo se je, da je vsled osornega ravnanja izgubil moj glas vso zvonkost: tresel se je, bil je slaboten in je donel pretrgano; oči pa so se napolnile s solzami užaljenega samoljubja.

„Glasneje!“ je zagrmel oče.

Jaz sem umolknil popolnoma; v grlu me je davil krč in po licih so lile solze.

„Fej! niti ene knjige ti ne kupim več.
Zvoni!“

In zapel je „komičen“ kuplet:

Oj, ti smola smolasta!
Tam gre kramar Tit.
Moja žena bedasta
jemlje na kredit!
Deco mojo trese mraz,
vse nas muči glad..
Oh, kak tepec bil sem jaz,
da sem se ženil mlad!

Pel je in stresal kakor navadno energično svoje kodre; toda iz veselega brenkanja strun je donela tajna tuga...

Če po končani igri ni nihče izmed poslušalcev stopil k muzikantu ter mu vrgel na strune kak drobiž, tedaj je poslal oče mene, da sem obšel goste z odprtim klobukom v roki. Tudi zaradi tega je nastal med nama večkrat prepir, a grožnja, da ne dobim nobene knjige več, je vedno pomagala in šel sem pobirat denar.

Ta pot po gostilni s klobukom v roki se mi je zdela poniževalna: moj ponos je bil užaljen. Nekateri so mi dali denar z besedami: „To je zate!“ A jaz sem oddal vse očetu.

Gostov je bilo čimdalje več, njih glasovi so se začeli zlivati v splošen hrušč, midva pa sva muzicirala vso noč, skoraj brez prestanka. Malo pomalem so se razblinile postave gostov,

napihnile so se in zrastle do stropa ter so izgibile mahoma, hrup je nekoliko ponehal, in v ušesih so mi doneli samo znani zvoki strun, a jaz sem zvonil že v spanju z zaprtimi očmi. Zbudil me je sunek očetove roke, dvignil sem glavo, jo zopet opetovano sklonil ter zvonil, zvonil, zvonil...

Oče je imel na vseh prstih usnjate „naprstnike“, ker sicer bi si bil — kakor je dejal — odrgnil prste do kosti.

Tak je bil najin „posel“...

Nekega jutra, ko je bila gostilna prazna in sva bila svobodna, sva šla z očetom po dolgih stopnicah, ki so vodile iz gostilne na cesto; nameravala sva se iti kopat v Oko.

Stopnice in tudi vsa gostilna so bile prazne, vse je bilo tiho. Nakrat pa se je pojavilo na stopnicah par oseb, ki so skočile k očetu. Ena izmed njih je zastavila očetu pot. Bil je rudečelas moški zverskega obraza ter je spominjal na onega mladeniča, ki je hotel nekoč očetu razbiti harfo.

„Ti, hudič hromi, zakaj si nam pokvaril včeraj posel?“ je zarjovel s hripavim glasom.

„Ker ne maram, da bi ropali ljudi“, je odgovoril oče. „Ali mi greš!“

„Ti-ti-š-škripač!“ je siknil zlobno rudečelasec ter zgrabil očeta za grlo. Zakadili so se še trije drugi vanj, in začela se je borba. Oče se je držal z eno roko za ograjo, a z drugo, ki

se je nanjo obesil eden izmed napadalcev, se je izkušal ubraniti sovražnikov. Rudečelasec ga je davil in hropel je, kri mu je šinila v obraz, oči so strašno buljile. Kričal sem presunljivo in bil s svojimi ročicami rudečelasca. Moj krik je rešil očeta. Od zgoraj so prihiteli pometači, skrivnostni ljudje pa so skočili na ulico in so zbežali.

Oče je jedva lovil sapo.

„Ti razbojniki“ — je dejal vsem, ki so se zbrali okoli njega. „Sinoči so hoteli oropati pijanega trgovca, jaz pa nisem bil zadovoljen s tem in brez mene niso mogli ničesar storiti. Vidite, to je bilo! Tu žive ljudje od tega, kar ugrabijo drugim. No, s takimi se ne bomo bratili!“

Stresel je svoje kodre, se obrnil k meni ter dejal šaljivo:

„Kakor je videti, Kopka, ne pojde tu najino delo ,kakor po maslu‘!“

S svojim zaslužkom res nisva imela dosti sreče. Dohodki, ki je nanje računal oče, so bili majhni, a v „temne“ posle se ni hotel spuščati; soliden zaslužek je bil pa tako slab.

Toda jaz nisem hotel ničesar vedeti o tem, vsaki dan sem terjal petico za knjižico. Kadar je prišel v gostilno raznašalec s košem groznih pesmi in slik, sem udaril v jok.

„Kupi mi knjigo!“ sem prosil očeta, ves v solzah.

„Nimam denarja, ne kupim!“ je odgovoril osorno.

„Kupi-i!“ sem ponovil ihteč. „Saj imaš denar, videl sem ga v kovčgu.“

„Nehaj vendar že! Kakšen denar? Treba ga bo za tvoje čevlje in za srajce!“

„Saj mi ni treba čevljev in tudi srajc ne! Knjigo hočem! Saj velja samo eno petico“, sem pestil očeta.

„Danes petico, jutri petico, tega ne bo nikdar konec!“

„Kupi vendar!“...

Rjul sem. Ves obraz je bil moker od solz.

„Vse pesmi ti bom pel! Vse te hočem ubogati!“ sem poizkušal z dobrimi obeti.

„Ne kupim!“ je odgovoril oče neuklonjen.

„Zakaj si me prevaril?“ sem vzkliknil v joku, čuteč, da sem doživel svoje prvo razočaranje.

„S čim sem te prevaril?“

„Ko prideva v Nižnij“ — si dejal — „dobiš vsaki dan novo knjižico.“

Povzročitelj mojih solz se je pokazal nepristopnega. Ravnal sem uprav grozovito z njim: bržčas je bilo očetu težko gledati moje gorje. Toda ostati je pač moral neizprosno: pred nama je stala grozna pošast bede, ki tlači brezdomovnega potnika brez vinarja v žepu.

Prenagljena očetova obljuba, da mi kupi vsak dan knjižico, je bila zame velikanskega

pomena. Misel, da bom čital dan na dan nove knjige, je stvarjala zame ves interes življenja, in tej misli na ljubo sem prenašal potrpežljivo vse, kar je bilo zame zoprnega v najinem poslu. Ko smo se vozili še po Volgi, sem že negoval to misel. Nikdar bi ne bil pričakoval, da me bo oče opeharil; na najin gospodarski položaj se nisem namreč oziral prav nič, knjiga se mi je zdela potrebnejša nego čevlji.

Mahoma mi je zablisknila v možganih neka misel. Dasi sem plakal povsem iskreno, sem vendar hkratu računal na to, da omečim s svojimi solzami očeta. Ko se je torej ustavljal solzam in se je začel vaditi na harfi, sem takoj nehal jokati, zaril sem se v kot najine kamrice in sem sedel tam dolgo ter mračno. Tu sem odločil nepreklicno, da ostanem pri svoji zahtevi.

Zahotelo se mi je izmakniti očetu petico. Toda spomnil sem se obračuna, ki ga je imel z lastnikom gostilne na vasi ter z onimi štirimi „razbojniki“ na stopnicah; niso mu mogli izpodbiti edine noge, — bilo mi je jasno, da je oče močan, a jaz — majhen in slaboten. Treba torej ukrasti petico. V kovčgu leži celo prgišče petic: ako vzamem eno, oče tega niti zapazil ne bo. A če tudi zapazi, kaj potem? Ne bojim se! Porečem mu: „Dà, vzel sem jo, zato ker je to ‚moja‘ petica, zaslužil sem jo sam, ena izmed teh je, ki so jo dali meni“... Pa naj mi

ne kupi čevljev, pljunem na to! Zdelo se mi je, da ravnam popolnoma pravilno; pa ne samo to, čutil sem se naravnost oropanega, prepričan sem bil, da me je oče prevaril ter si je prisvojil mojo petico.

Odprl sem smelo kovčeg, vzel petico, ki je ležala vrhu drugih petic v majhni skrinjici, in krepko stiskajoč novec v pesti, sem zbežal kupit knjižico.

Naletel sem na raznašalca, ki je imel samo še dve knjigi, druge je vse razprodal. Ena izmed teh je bila „Jeruslan“, meni že davno znana, na rožnatem ovitku druge knjige pa je bil naslikan vitez v polni bojni opravi, naslov knjižici se je glasil „Don Quijote“. Ljubil sem viteze in sem zato kupil to knjigo.

Sedel sem na obcestni kamen med drevesa in sem začel takoj čitati. Ta knjiga me je takoj mikala. Od vsega srca sem bil naklonjen plemenitemu in hrabremu vitezu, ki je bila njegova pot dolga vrsta nesreč in borb; toda Don Quijote se ni obotavljal, nego je šel „skozi šibe“. In našel sem sorodstvo v njegovi usodi ter v svoji in mojega očeta usodi, in plakal sem, čitaje o trpljenju viteza.

Obrisal sem si malomarno z rokavom solze in sem požiral iznova stran za stranjo, dokler nisem prečital vsega. Take knjige nisem čital še nikdar, in bil sem uverjen, da ga ni boljšega berila na svetu. Ko sem dočital, sem začutil,

kakor da sem v parni kopeli: glava mi je žarela, lica so mi bila vroča, zdelo se mi je, da se je zamislilo vse okrog mene v to žalostno povest: Velikanske, petnadstropne hiše so gledale začudeno s svojimi mnogoštevilnimi okni, kakor da hočejo reči: „To ti je delo!“ A drevesa nad mojo glavo so šepetala prav tako razločno: „Tudi ti boš Don Quijote... Don Quijote!“

Naposled sem se zopet zdramil. Kaj naj storim s tako prekrasno knjigo? Ali naj jo uničim? Ali je možno ločiti se od takega prijatelja, kot je Don Quijote? Nisem se mogel odločiti, kaj bi storil, toda z rožnatega ovitka je gledal neprestano name hrabri vitez v popolni vojni opravi, sedeč na svoji Rozinanti; in zdelo se mi je, da mi kima z glavo ter govori: „Ne boj se!“

Zvil sem torej knjižico, jo vtaknil v hlačni žep, in vrnil sem se v gostilno, kakor da se ni zgodilo nič. Prav do večera sem risal Don Quijota na rumene ovitke cevki, zlagal sem vitezu na čast prav prijateljske dvovrstnice, potem sem igral vso noč ter sem celo zapel: „Glej na poti vas veliko.“

Zaspal sem krepko in mirno, kakor človek, ki se mu je posrečilo veliko podjetje. V spanju pa je prišel k mojemu vzglavju Don Quijote in se razgovarjal prijateljski z menoj.

Ko sem se zbudil — je jutranje solnce sijalo radostno v najino okno in razsvetljevalo kamrico z rožnatim svitom... Prva moja misel je

bil — Don Quijote, in posegel sem v žep. Toda gorje, knjige ni bilo. Dvignil sem glavo: za mizo je sedel oče ves v rožnatem blesku in je čital pozorno zmečkano knjižico v rožnatem ovitku — mojega Don Quijota. Na njegovem obrazu sem opazil zadovoljnost; kadil je svojo pipico in se nalahno smehljajal. Nozdrvi so se mu širile in videti je bilo, da je odobraval Don Quijotove čine: hrabri vitez mu je ugajal. Toda jedva je zapazil, da sem se zbudil in se gibljem, je dobilo njegovo lice strog, nič dobrega obetajoč izraz.

„Pojdi sem!“ je dejal nekam preveč mirno; „kje si dobil to knjigo?“

„Kupil sem jo.“

„A kje si vzel denar?“

„V kovčgu.“

„To se pravi, ukral si ga!“ je kriknil oče s povzdignjenim glasom, in kakor bi trgal s svojega obraza masko miru, mu je zagorelo lice od gneva in je bilo videti povsem rožnato od vzhajajočega solnca.

Stal sem pred njim s sklonjeno glavo kakor obtoženec. Žalilo me je, da je govoril z menoj oče v glasu sodnika in ne tovariša, kakoršen mi je bil doslej. Čutil sem, da je v njegovem vedenju nekaj neiskrenega, kakor da igra ulogo. In molčal sem. Nekaj v meni me je zadrževalo, da nisem odgovoril. Tudi oče je umolknil, puhnil je v zrak oblak dima, ki se je razpršil po

sobici, osvetlen od zlatih žarkov. Oče je pogledal s svojimi groznimi očmi srdito v solnce, potem je začel govoriti o Don Quijotu.

„Don Quijote je bil častivreden vitez“ — je dejal — „hodeval je vedno po pravi poti in ni nikdar kradel, niti stikal skrivaj po kovčgih... A ti si tat, strahopetec, — neposlušen sin! Ti nisi vitez, temveč — zločinec!“

In slikal mi je na dolgo in široko v lepih besedah ter živih barvah mojo bodnočnost. Spočetka sem ukral petico; če me ne kaznuje, ukradem drugo, potem izmaknem cel rubelj in nato še več in več. In pozneje: „Vrč hodi tako dolgo po vodo, dokler se ne ubije“, to se pravi — mi je pojasnjeval — „naj še tako krade tat, slednjič dobi le vrv za vrat!“ Končno pridem v roke orožnikom v modrih oblekah. Ti me ukle-nejo ter spravijo v zapor; oblečejo me v kaz-njensko opravo, a noge mi vkujejo v železne verige. Mati me vidi v verigah in umrje od žalosti, a ves narod kriči: „Poglejte, pogledajte, kaznjenca peljejo!“ Na prsih mi je obešena črna deska, a na njej je zapisano s kredo: „Tat!“

To besedo je oče tako kriknil, da sem se ves stresel: ta beseda me je udarila v lice. Hotel sem mu odgovoriti, opravičiti se, razjasniti mu; toda moj jezik ni hotel govoriti, bil sem užaljen in molčal sem ponosno. Oče pa ni razumel mojega molka in me je pestil še nadalje.

„Prepozno je gasiti požar!“ je grmel. „Pogasiti treba iskro! Zlo treba izruvat prav v začetku s korenino, pretepati je treba sina, dokler ga še lahko položiš počez na klop, in ne potem, ko nima na klopi že podolzem več prostora!“

„Ti misliš“, se je razvnel, „da mi je žal petice, — kaj mi hoče petica? Ne, žal mi je tebe, ker stojiš ob robu propada in se hočeš vreči vanj. Danes si posegel po očetovi petici, jutri sežeš po petici tujega človeka, ker imamo malo petic in jih boš imel vedno malo, zapomni si to! Mi reveži se ne moremo meriti z bogatini: koza se je nekoč merila z volkom, pa ni ostalo družega od nje kot koža. A tujec te užene v kozji rog, ker je silnejši. Z močnejšim se pa nikar ne bori in z bogatinom se ne pravdaj! Na svetu je že tako urejeno, da so eni ubogi, a drugi bogati! In če se vzbudi v kakem revežu tak duh, da zavida bogatina, in se ne pokori svoji nizki usodi, tedaj pogine gotovo tak revež, kakor mušica na dežju. A jaz nočem, da bi propadel ti, in zato sem kot oče primoran, da te kaznujem tako, da si zapomniš to in ne boš kradel nikdar več!“

In začel je slovesno pripravljati šibe, da bi iztrebil iz mene nemirni, tatinski duh, ki je lasten prebivalcem ob Volgi.

Nisem mogel verjeti, da me hoče res pretepati. Nekaj se je zganilo in je zakipelo v

mojih prsih, toda užaljeni ponos mi ni dal govoriti... Hotel sem krikniti, da že nisem več majhen, da sem star že celih sedem let, da sem prav tako svoboden pevec, kakor on, in me torej nima pretepati...

Prijel me je za roko in me je vedel na dvorišče pod skedenj...

Bilo mi je, kakor da mi kar kipi v glavi od groze, ponižanja in strahu. Storil bi bil vse, samo, da bi me ne topli. In zgrudil sem se ponižno pred očeta na kolena, plakal sem ter celo licemerno prosil, naj mi odpusti. Ponosen v duši — sem zatrepetal, videč šibe, strašil sem se udarcev, ki so me čakali...

Postal sem bojazljiv.

Toda očetov obraz je bil trd in osoren. Izvršiti je hotel svojo namero.

„Ne prosi in moledovaj!“ je dejal neomahljivo.

Jokajočega in pol brezumnega me je položil na klop in me je začel natepati. Šibe so žvižgale v zraku in so zažigale po mojem hrbtu žareče prame. Izkušal sem se odtrgati, praskal sem in grizel, bil z nogami in kričal presunljivo.

Toda oče me je držal krepko ter me strašno pretepal. Potem se mi je stemnilo pred očmi...

Zbudil sem se šele v kamrici na postelji. Hrbta se nisem smel dotakniti, bil je ves krvav in me je pekel nečuveno... Še mnogo bolj pa me je peklo v duši: telo in duša sta bila v krvi.

Dušo je žgalo neko novo čustvo, ki ga doslej nisem poznal: bila je to zloba.

Mislil sem na očeta; sedaj mi je bil zoprni. Zdelo se mi je, da mu nikdar ne pozabim in oprostim te žalitve. Kako prijetno bi ga bilo videti sedaj mrtvega!... Očeta, ki sem ga tako ljubil, brez katerega si nisem mogel predstavljati svojega življenja in ki bi bil šel zanj prej brez pomisleka v ogenj, — tega tako dragega mi človeka, edinega izmed vseh na svetu, ki sem ga ljubil doslej z vsemi silami svoje duše, — tega očeta se sedaj nisem mogel domisliti brez sovraštva in jeze.

Sedel sem na postelji nepremično in sem se čutil popolnoma samega na vsem svetu.

Hotel sem plakati, toda nisem mogel, solz ni bilo. V mojem srcu je vzknila uporna zloba, žgala mi je dušo in mi sušila solze. Sedaj nisem ljubil nikogar več, črtil sem vse. Sovražil sem očeta in vse natakarije, kuharja in ženščino z otroci ter vso tolpo, ki je gledala, ko sem bil tepen. Naposled sem sovražil še samega sebe, in to je bilo najhujše.

„Čemu sem le pokleknil pred njim ter sem ga celo imenoval ‚mili moj‘?, sem razmišljal ves osramočen. „Licemeril in lagal sem, pripoznal sem, da sem res kriv, kričal in plakal sem, ko je bilo treba molčati kakor je molčal Stenka Razin, a mene se je lotila bojazljivost, strahopetnost. Kaka sramota! Toda strahopetec

nečem biti! Hraber hočem biti kakor Don Quijote in moški kakor Razin!“

In moje samoljubje je trpelo v spoznanju, da nisem tak, kakoršna sta bila ta dva junaka. Na tleh se je valjal zmečkani Don Quijote, rožnati ovitek se je izgubil, in zazdelo se mi je, da gleda vitez name s kislim, prezirljivim obrazom. Ves svet mi je bil zoprni, kar videti ga nisem mogel. Bilo mi je, kakor da je razdeljeno moje življenje na dve polovici: na svetlo, ko še nisem bil tepen, in na temno, ki se je začela po oni kazni.

Svetlo življenje je izginilo za vedno, a sedanje, temno življenje se mi je zdelo povsem nezanimivo, dolgočasno, hladno...

In hotelo se mi je umreti. Hotel sem zamoriti v prsih neznosno žgočo bol, ki sem jo občutil. Bolelo me je srce...

In predstavil sem si, kako bom ležal mrtev in kako bode plakal oče po meni ter se kesal, da me je pretepal. O, povrnem mu! Povrnem s svojo smrtjo!

Zazdelo se mi je, da sem nedolžen mučenik, in smilil sem se samemu sebi, in to čustvo me je polnilo z neko bolestno naslado. Mojo žarečo dušo je objela škodoželjna maščevalnost.

Vstal sem s postelje in sem potegnil izpod nje vrvico; vedel sem, da je tam vrvica. A kam naj jo privežem? Tam, h gornjim vraticam peči, jo lahko pritrdim... Pristavil sem stol k peči,

postavil sem se na prste in sem privezal vrv k vlti železni ploči pečnih vratic; na drugem koncu je bila pentlja. „Sedaj je treba vrata zapreti!“ sem si dejal v mislih; skočil sem s stola in sem zaklenil vrata. Vse to sem storil z nekako posebno mirnostjo, in zdel sem se samemu sebi zvit in zelo previden.

Toda moral sem hiteti. Na dvorišču je nastal hrup. „Jaška, pojdi sem, ti zamorski gobec!“ je rjovel srdit glas. Kuhar zmerja svojega učenca. Kočije ropočejo. Vrabci cvrče. „Kaj pa še čakam? Le hitro!“ sem šepetal samemu sebi. Vtaknil sem glavo v zanjko in odmaknil stol. Z ropotom je padel po tleh, a mene je nakrat zgrabilo nekaj. Stene sobe so se zamajale okrog mene in postalo mi je strašno; zopet me je obšla strahopetnost. Osobodil bi se rad, snel zanjko z vratu ter se rešil: cepetal sem z nogami po zraku, da bi stopil zopet na stol. Hotel sem zakričati, a nisem mogel... Zdelo se mi je, da se mi je napihnil obraz in mi hoče na njem popokati koža... Cela povodenj misli je zavihrala v moji glavi. S čudovito jasnostjo sem se spomnil svojega kratkega življenja, vasi in sel, polja, matere, gostilne, Volge in semnja. Vse to je bilo kakor na sliki pred menoj in je imelo nekako posebno, tajinstveno smisel, kakor v sanjah; in razjasnilo se je v meni nekaj, česar nisem poznal do sedaj.

Pred mojimi očmi so se sukali zeleni, oranžasti in rudeči krogi, ki so se razpuščali v večjo in večjo širjavo, in naposled se je zasvetilo moje življenje v žarki solnčni luči: zdelo se mi je divno, prekrasno. Občutil sem neznano radost. Tam nekje je igrala mehko in tiho harmonična glasba in poleg mene so zvonkljali srebrni zvončki... Sladka utrujenost, kakor da sem užival veliko sreče, se je razlila po vsem mojem telesu. Tedaj se je začelo pomalem oddaljevati moje življenje, solnčni soj je pobledel, pojavila se je črna, nočna megla, na njenem brezbrežnem in baršunastem ozadju so zamigljale neštevilne lučice in so begale v daljo... Zvončki so zveneli vse tišje in tišje, glasba se je oddaljevala, iskrice so bile čimdalje bolj redke in so končno ugasnile popolnoma...

Nekdo mi je slučajno potegnil glavo iz pentlje.

III.

Dve leti sva bila potujoča muzikanta. Po-setila sva počasi vsa mesta ob Volgi, pohajala sva iz mesta v mesto, iz gostilne v gostilno; toda povsod se nama je godilo enako slabo.

Zdelo se je, kakor da oče vedno nečesa išče v življenju. Skoraj ne da bi se zavedal tega, nekako tipaje je stremil za tem, da se izkoplje „iz nižine“. Bil je to človek, ki je nezadovoljen s svojo usodo. Njegova umetniška narava in

bistri razum sta hlepela po drugačnem, širšem in svetlejšem življenju, kot je bilo to, ki ga je naklonila usoda nama, rojenima globoko spodaj.

Iskal je ceste, ki bi vodila navzgor, toda ni je bilo. Namesto v boljše življenje, sva se pogrezala v vedno slabše, namesto na povišanje, sva naletela povsod na ponižanje. Lezla sva „na goro“, toda „hudič“ naju je vsakokrat potegnil zopet za nogo navzdol. Najini posli še vedno niso šli „kakor po maslu“, dasi ni očeta nikdar ostavila globoka vera, da pojdejo ti posli zdajzdaj, takoj, jutri ... prav gotovo „kakor po maslu“.

Naposled pa sva obesila muzikantovstvo na kol. V nekem mestu ob Volgi je vstopil oče v tvornico za mehanična dela; iz vasi je prišla mati in začeli smo zopet družinsko življenje.

Toda v tvornici so izžemali iz ljudi ves sok, znali so postopati ž njimi kakor s sužnji, četudi po novem vzorcu. Oče je bil ves dan v tvornici, kjer je izdeloval kolesa, in se je vračal truden in mračen. Ko sva legla — kakor prej — skupaj spat, sem videl, da je pokrito vse koleno pokvarjene noge s krvavimi lasmi.

„To so žulji“, mi je dejal, „žgo me, kakor ogenj!“

V svojih pogovorih je sedaj čestokrat ostro kritikoval vse naprave v tvornici, potem je zašel v vseobče poetske refleksije in prestopil

k filozofskim opazovanjem „o življenju sploh“. Ta razmišljanja je oblačil v obleko basni o pravici in krivici in jo je predaval v podobah... „Pravica, kje si?“ je vzkliknil glasno ter je odgovoril takoj sam s ponižno-humorističnim izrazom v obrazu: „Tukaj sem, tukaj, prenapitali so me!“ Te besede je govoril s tankim, kakor pridušenim glasom. A nakrat je začel strašno zmerjati pravico. Jezilo ga je, da se je preobjedla in se je dala tlačiti.

Hodil sem v šolo. Tam niso vedeli, kaj naj store z menoj: V čitanju sem bil zrel za gornji razred, pisati pa nisem znal ničesar — in bi bil moral zato v najnižji razred — saj sem „pisal“ le tiskane črke. In tako so me poslali v nižji razred, kjer znajo učenci jedva zlagati besede, a jaz, ki sem čital boljše od „višjih“, sem se moral baviti samo z lepomisjem. In bilo mi je dolgčas v šoli. Moji tovariši so se mi zdeli zelo glupi. Zanimale so jih le igre in golobje, knjig niso marali, a o vitezi niso imeli niti pojma; nihče izmed njih ni še potoval in zato tudi ni vedel ničesar. Preziral sem jih in sem ostajal rajši v družbi svojega očeta in svojih vitezov.

Stanovali smo blizu tvornice, pod goro nedaleč od Volge in pristana. Tvorica z visokim dimnikom je stala prav ob bregu; ob rebri do polovice gore so se dvigale tesne kočice, vse ubožne, siromašne; tam na dvorišču smo si najeli od nekoga sobo za tri rublje. Nad nami

pa so stale večje kamenite hiše ter je hrumelo mesto. Naše dvorišče je bilo naokrog obdano od revnih bajtic, ki so bile prenapolnjene s prebivalci. Naša soba je bila tako neprijazna in umazana, vsa polepljena s starimi tapetami, a strop — s popisanim papirjem; prodrli ga je dež ter napravil na papirju čudne vzorce. Gledal sem rad te vzorce ter sem razločeval v njih oblake, gradove, viteze in zmaje.

Za tankim opažem je stanoval gospodar bajte... Bil je vedno pijan ter je pel neprestano isto pesem: „Zapoj, zapoj, škrjanček!“ Pesem je bila jako otožna in je zvenela noč in dan za opažem...

Nekega dne, na praznik, je nastal v mestu požar... Gorelo je skoraj vsak dan kje, zato je bil požar prebivalcem naše hiše navaden prizor, ki so ga smeli gledati brezplačno... Navadno ti prizori niso dolgo trajali: požar so hitro pogasili. Toda tega dne se je stvar nekoliko zavlekla. Iz mesta so pluli k nam oblaki črnega dima, povsod se je razlegal ropot požarne brambe, ki je gasila ogenj, hrup množice in vznemirjajoče udarjanje plati zvona je donelo naokrog. Dan je bil vetern, po Volgi so se prekucovali spenjeni valovi, a v črnem dimu so vzletavali zdaj pa zdaj žareči ogorki...

Z našega dvorišča je pohitelo mnogo ljudi k požaru... Črni oblaki so se čimdalje bolj večali. Sedaj smo mogli videti tudi že od spo-

daj, kako jih ližejo rudeči jeziki plamenov. Veter je vlekel vse silnejše in silnejše k Volgi ter je prinašal k nam smod in duh po dimu. Ljudje, ki so pribežali od požara, so pripovedovali, da ga nikakor ne morejo prevladati: goreče treske lete na vse strani in ogenj se širi in širi; vsa glavna ulica je že v plamenu, požar se bliža Volgi...

Te razburljive pripovedi so spremljali čim glasnejši udarci zvona, hrup požara in bučanje viharja. Dim in prah sta se mešala in sukala v zraku, zastirala sta solnce, ki je svetilo z zlokobnim, tajinstvenim svitom. Nekateri so začeli — „za vsak slučaj“ — zbirati svoj imetek ter so bežali iz koč, toda oče ni dovolil materi, da bi povezala naše stvari v cule.

„Tega ne morem videti!“ je dejal ozlovoljen ter je potegnil energično iz svoje pipice.

„Saj drugi vendar tudi pospravljajo svoje imetje!“ je odgovorila mati.

„Drugi! Kaj nas brigajo drugi! Drugi so bogati, vsega imajo dosti, zato se tudi boje ognja, zato pospravljajo svoje stvari! Mi pa nimamo ničesar, in nam tudi ni treba ničesar spravljati. Kar miruj! Požar niti ne pride do sem!“

Zapalil je pipo, pihnil dim skozi nosnice in nadaljeval.

„A škoda je, če ne pride: ta podrtija čaka že davno požara in tudi tvornica naj bi kar

zgorela! To bi zaplesal naš nemčur! „Kaznujem vas, kaznujem, bedaki!... Kaznujem vas!“

In oče je izborno posnemal Nemca, lastnika tvornice. Nemec se mu je zdel nepopisno komičen.

Oče je šel mirno k požaru, ki ga je vedno jako rad gledal. Midva z materjo pa sva porabila to priliko ter sva začela pospravljati naše stvari.

Znesla sva naše uborno imetje — postelj, nekaj cul in harfo — k vratom, kjer so se že utaborili, kakor cigani, vsi prebivalci našega dvora.

Sledil sem vzgledu očeta ter sem tudi pohitel k požaru.

Tam, na gori je hrumelo vse mesto. Ljudstvo je prihajalo v tolpah in je zopet odhajalo... Par silnih upreženih konj je vozil k Volgi prazne sode in se je vračal s polnimi... Bežal sem v goro po grudastem, gramoznem tlaku; objela me je, kakor vse druge, razburjenost, in toliko, da nisem padel zdaj temu, zdaj onemu pod noge.

V glavni ulici, na hribu je divjal nenavaden požar. Vse naokrog je gorelo, se kadilo in rušilo, prasketalo in pokalo... Ulica, ki je vodila na lice mesta, je bila povsem zastavljena od množice ljudi, med njimi je bilo videti konje, sode, gasilne brizglje, kupe cul in različne druge stvari... Vso to sliko je zakrival črn,

jedek dim, mogočen plamen, ki ga je razpihala burja, je švigal na vse strani, vsa tolpa je kričala, in v tem splošnem hrupu ni bilo ničesar možno razločiti: vse zvoke je pregluševala pretresujoča plat zvona. Bila je z groznimi, hitro se ponavljajočimi udarci, in ti udarci so se zlili v oglušilen stok in krik. Zvon je klical, prosil, grozil...

Prestrašil sem se, ko me je tako stiskala gosta množica... Nakrat so se pojavili vojaki. Pred njimi je jezdil debel, sivolas vojščak z našitki; jaz sem si mislil, da mora biti to general. Mahal je z roko in je klical nekaj množici, ki je zastavila ulico... Toda tolpa ga ni poslušala. Tedaj so potegnili vojaki svoje sablje in so planili proti občinstvu, ki je kriknilo in se umaknilo navzad. In nastala je strašna gneča: ženske so vriščale in plakale, moški so psovali in teptali padle z nogami... Jaz sem stal pri steni, ki so me pritiskali k njej. Gost naval ljudstva je butnil proti steni, in zmečkali bi me bili, da me ni zgrabila močna roka za ovratnik ter me dvignila v zrak. Bila je to roka mojega očeta. Zagledal me je bil slučajno, zakril je moje telo s svojim, se uprl z rokami v steno in je zadržaval s svojimi ramami pritisk množice. Ljudstvo se je kmalu umaknilo, in tedaj me je zgrabil oče z isto roko, ki mi je ž njo pravkar rešil življenje, za lase in me je

stresel naglo, toda prav krepko... Razkačilo ga je, da sem šel v bližino požara.

„Pokažem ti, spaka!“ je zavpil besno. „Poberi se domov, pa da se mi ne prikažeš več!“

Zajokal sem od bolečin in zbežal domov. Ko je prešla bol, sem nehal plakati, zdelo se mi je namreč, da sem popolnoma zaslužil kazen.

Takoj za menoj je prišel tudi oče. Videč, da je mati vendar znesla naše imetje k vratom in sedi sedaj na culah, se je nasmehnil dobrodušno.

„Vendar pride še sem!“ je dejal, „vse to steničje gnezdo bo zgorelo! Hej, škrjanček“ — je zaklical gospodarja — „ali že goriš?“

„Gorim, gorim!“ je odgovoril veselo zoprni malomeščan s predivasto brado, oblečen v čeden, kratek suknjič ter je izkušal odtrgati s hrbtom sekire podboje vrat in oken v svoji koči. Bil je — kakor navadno — pijan ter je pel:

«Za-poj, za-poj, škrjan-ček moj!»

„Eh!“, je vzkliknil oče, hodeč po dvorišču semintja; „to mi je pa vendar žal: v kleti je ostala cela latvica kislega mleka! Kopka!“ — se je obrnil k meni prijateljski — „kaj bi se jezil! Pojdiva v klet mleko jest!“...

„Pojdiva!“ sem dejal važno. Laskalo mi je, da mi je takoj odpustil.

In šla sva v klet. Naš dvor pa se je že vnel.

Dolgo sva čepela ob latvici, jedla vesela kislo mleko, da sva bila ž njim vsa namazana po obrazu. In šalila sva se.

„Nu, sedaj bo pa že čas!“ je dejal oče, „sicer še zgoriva!“

Zlezla sva ravno še pravi čas na dan. Streha prizidka je že gorela, in pet minut pozneje se je zrušila v klet.

Požar se je že razširil po vsej gori ter se spuščal tudi pod goro na obrežje, kjer so bili ogromni skladi lesa in drv. Bilo je vroče od ognja, in prepeljali smo svoje stvari z vozom prav k Volgi.

Približala se je noč. Solnce je zašlo za oddaljene Žigulevske gore. Volga se je svetlikala v rožnati luči; oblaki, ki jih je rudečila večerna zarja, pa so bili tudi kakor v plamenu. Tedaj so se vneli na obrežju skladi lesa, in naposled je zgorela tudi tvornica. Vse mesto, ki se je razprostiralo po velikanski gori ter vse obrežje je bilo sedaj videti kakor razburkano ognjeno morje. Ladjice, ki so bile v njih pisarnice, so odplule od brega; potniški parniki, ki so prihajali mimo mesta, so bili tako prenapolnjeni z gledalci, da so se nagibali v stran in so se zdeli črni od ljudi. Pogled na plameneče mesto je moral biti vsekakor veličasten.

Mi pa smo bili med ognjem in vodo. Vsi reveži so se utaborili z vsem svojim imetkom na bregu, prav ob vodi. Treba je bilo prenočevati pod milim nebom.

Skrčil sem se na veliki culi poleg matere v klobčič in sem zadremal...

Zbudil me je nočni hlad. Tihe sence čolnov in pisarniških ladji so bile razsvetljene z rudečim odsevom požara, a za njimi, v črnem ozadju noči, se je dvignil iz vode ognjen velikan: gugal se je semintja, rjovel in prasketal, se povzpел prav do neba ter sipal odtod strašne iskre. Žareča pošast je plula počasi po reki, vse bližje in bližje k nam.

„Kdo je to?“ sem kriknil ves preplašen.

„Spi, spi!“ mi je odgovorila mati; sklonila se je k meni in me pokrila s starim šalom. „Nikar se ne boj, ladja gori!“...

Toda zaspati nisem mogel več; sedel sem vrhu naših ovojev. Goreča ladja je plula po reki, zrcalila se je v njej, kakor da gori tudi voda... Dvignil sem glavo k nebu: tudi nebo je gorelo. Ves breg in vsa gora sta bila v plamenu. To žareče in smrdljivo mesto, ki je davilo nas prebivalce pod goro doslej vedno le s svojimi dušecimi odtoki, je bilo sedaj, v obljemu plamenov, divno krasno. Goreči vali so se dvigali k razpaljenemu nebu, in njih plameni so bili videti tako čisti na baršunastem ozadju noči.

Temnorudeči jeziki so lizali črno noč, žareli so kakor umetalni ogenj samih briljantov, sedaj so bledeli v zlatem sijaju, a prehajali iznova v živorudeč veletok... Prav sedaj je bil ves iz briljantov, zlata in krvi.

Oče je sedel na ovoju, kadil iz pipe ter zrl zamišljeno na pojemajoče mesto.

„Le gori, le gori, vrag te vzemi!“ je dejal ter pljunil. Potem je vzel harfo, pomislil nekoliko in zaigral je nekaj ganljivega, milobnega.

„Slava gospodu v Zionu!“ je pel s svojim čistim glasom.

In mesto je gorelo.

Preselili smo se v neko vas ob Volgi, kjer je bil oče некоč krčmar.

Bila je to velika, bogata vas, ki se je bavila z zemljedelstvom. Ležala je ob podnožju gore, nekoliko vrst od Volge.

Spominjam se še naše male kočice, ki si jo je pridobil oče za stodvajset rubljev; plačati smo jo imeli na obroke v nekoliko letih. Koča je stala koncem vasi, nedaleč od Krivenskega jezera, ležečega v senci velikanskih vrb, na njegovem bregu pa je bila okajena kovačnica.

In spominjam se tihih poletnih dni, davnih dobrih letin, škripanja težkih vozov z vonjivimi snopi, ki so se premikali večno mimo naše hiše s polja; spominjam se zadovoljnih obrazov

kmetov v črnih visokih koničastih klobukih ter zvenečih udarcev kovaškega kladiva, ki so doletavali v mehkih zvokih iz kovačnice sem k nam.

Oče je otvoril tukaj mizarsko delavnico in je delal samostojno. V hiši je bila ruska in lončena peč. Mizo, stole in okvire oken je naredil oče sam, stene so bile polepljene s tapetami, tla pa namazana z okro. Na oknih so se svetlikali beli zastori, mizo je krasil pleten prt, na stenah so visele cenene slike, nekoliko fotografij, zrcalo, polica s knjigami ... Sploh se je razločevalo naše pohištvo od pohištva drugih kmetov.

Iz hiše so vodila vrata v delavnico, ki je bila zvezana neposredno s kočo ter jo je ogrevala lončena peč. V delavnici sta stala skobeljnik in stružnica, pod stropom so se sušile deske in bruna, a po stenah je viselo mizarsko in stružarsko orodje.

Poleg skobeljnika je ležal vedno kup rahlih, belih stružkov, ki so prijetno dišali po svežem lesu ter so, zviti v kodre, veselo in poredno poskakovali po vsej delavnici.

Dela je imel oče zmeraj dovolj. Bil je daleč naokrog edini mizarski mojster, poznal ga je vsakdo ter je bil vsem simpatičen.

Stal je za skobeljnikom v platnenem predpasniku z naprsnikom, trdim od kleja in laka; veliki šop njegovih kodrov je oklepajl jermen-

ček. Nerazmerno velike, težke in žuljave roke z močnimi prsti so bile gole do komolcev, da je bilo videti njih krepke obrise, napete, debele žile in lepo vzbočeno ter razvito mišičevje.

Ležal sem rad na skobljancih ter gledal, kako dela oče. Smrekovo in lipovo stružje je sladko dišalo po smoli, in oče je zasadil desko ali bruno v svojo skobeljnico in je začel skobljati.

Spočetka je delal s kosmačem, ki je zlobno grizel in skobljal les, da so kar leteli naokrog raskavi, debeli skobljanci in so se se naredile v deski ravne struge. Potem je vzel gladilnik; ta je pel mehko in je poravnal žlebasto kosmačeve prame; iz njega je veselo vzletavalo široko, mehko stružje, se svedralo in padalo k mizarjevim nogam. Nato se je pojavil v njegovih rokah trebušasti ličnik, ki je grgutal rahlo, ženskonežno in krotko ter je dajal tanko, svilnatim trakom slično stružje.

Najrajše pa sem gledal, kadar je oče spehoval. Počasi je drsal po deski spehalnik, s pevajočim, veselim brlizgom, puščajoč za seboj dolge, tanke in široke trakove.

Ti beli in mehki traki so legali očetu laskaje na ramena, ovijali so se okoli očetovih golih rok in so se zapletali v njegove goste kodre. Oče pa je strugal počasi in z navdušenjem ter je prepeval neutrudno dolge zanimive pesmi. Spremljal ga je umerjeni žvižg spehalnika,

stružje je radostno in ponižno plesalo, a očetov dobrovoljni, mili glas je pel že rano zjutraj:

Za morjem sinička
ponižno živela,
ponižno živela —
je pi-vova-rila!

Tudi mizarska dela je opravljal oče z veseljem in navdušenjem. V stoli, skrinjah, okvirih, policah in omarah, ki jih je izdelala njegova roka, se je izražala njegova osebnost, njegova ustvarjajoča sila, kazal se je njegov okus, ljubezen do vsega lepega, harmoničnega in umetniško dovršenega. Omare in stole je okrasil z rezbami, ki jih je zrisal sam; takisto si je tudi sam izumil figure za strugarska dela. Iz samozavestno komponiranih, nepričakovano neprisiljenih prepletk, iz harmonično zavitih linij strugarskih okraskov je vela vesela, svobodna in ostroumna duša umetnika.

Živelimo tako, tako, ne ravno v izobilju: imel sem že sestro in brata, in pozneje so prirasli še ena sestra in trije bratje; naša mala kočica je bila polna življenja.

Mene so dali tudi tukaj v šolo. Že prvi dan sem se vrnil iz šole z velikansko višnjevo liso pod očesom: vaški učenci so me sprejeli zasmehovaje, pa sem se stepel z njimi.

„Nekristjan“, sin tujega človeka se jim je zdel bitje nižje vrste kot so bili oni sami.

Vsakdo izmed njih se je čutil „gospodarja“, „posestnika“, naslednika očetovega imetka, jaz pa sem bil tujec brez nade na kmetijo ali na premoženje.

Kakor v mestu, tako sem občutil tudi na vasi svoje izjemno stališče in neizbežnost samotarstva; zdelo se je, da so si ljudje tako ustrojili življenje, kakor da mene sploh ni; prišel sem, a nihče me ni hotel poznati, povsod sem bil nepotreben.

Videti je bilo, kakor da slutijo vaški dečki v meni sovražnika. Iz takih „tujcev“ brez domovja, kakoršen sem bil jaz, izhajajo po njih mnenju navadno konjski tatovi ali požigalci in v vsakem slučaju sovražniki vsakega, malo-malce premožnega kmeta.

In tako sem se začel izogibati otroške družbe, njenih iger in njenega rajanja: stopajoč mimo njih, sem hodil skozi šibe zabavljic in kamenja. Okoli očeta pa je kipelo pisano življenje, ki ga je potegnilo v nepričakovano družabno delovanje. Kmetje so verovali vanj.

Najprej se je pokazalo, da je že davno znan kot „čarodejec“, ki zdravi razne bolezni z molitvami.

Bolniki se niso menili za ranocelnike in zdravnike, marveč so prihajali vsi k njemu.

Poleg tega je bil vešč odvetnik. Ljudje so prihajali k njemu po svete v sodnijskih zade-

vah, poverjali so mu razdelitve premoženja ter ga tudi posečali kartako, da mu zaupajo kako gorje in ga poprosijo sveta in tolažbe. Polovico dne so zavzemali ti posetniki. Vsakemu je bil na uslugo; vrgel je delo v stran, sedel na skobeljnik, prižgal svojo pipo, ki se ni mogel nikdar ločiti od nje, poslušal je razne pritožbe ter bil takoj ves v ognju.

To se je začelo takoj zjutraj. Odprla so se vrata in v delavnico je vstopil izmozgan kmet, od bolezní bled kakor mrtvec. Stiskal je čepico v rokah, molil dolgo in počasi, težko diha je pred ikono, se naklonil potem konvencionalno, kakor se spodobi, na obe strani in izpregovoril:

„Pozdravljeni!“

Oče je ustavil spehalnik in je odvrnil:

„Le bližje! Dobrodošel! Veseli me, da si me počastil s svojim posetom! Kaj mi poveš novega?“

„Dà, tvoje pomoči mi je treba, Gavrila Petrovič! Mrzlica se me je lotila, kar ne morem iznebiti se te spake! To bo moja smrt! Nič moči nimam več!“

Oče je sedel na skobeljnik in je zažgal pipo. Posetnika je posadil na stol. Pipica je žarela in očetovo glavo so obdajali zelenkasti oblaki dima.

„Ali te zelo daje?“ je zadonel izza oblakov njegov bas.

„I-i!“ je odgovoril kmet, kimaje z glavo.
„Bog nas varuj! Vse moči mi je vzelo; ves drob . . .“

„Že dolgo?“

„Dà, že dve leti traja to!“

„Dà, zanemaril si se! — Ali si bil pri zdravniku?“

„Bil, bil — toda kaj —“ je menil kmetič zaničljivo — „saj ne pomaga nič, prav nič ne pomaga, pa konec!“

„A kako naj ti pomorem jaz? Saj, kar vem, vem vendar od zdravnikov: občeval sem z njimi!“

Kmet je umolknil ter je odgovoril čez nekaj časa z glasom neomajnega zaupanja:

„Ti znaš boljše!“

Oče pa se je resno razjezil.

„Vragi!“ je grmel iz oblakov dima.

„Človek bi res lahko cepil drva na vaših glavah! Koliko let vam že pridigujem: Ne zane-marjajte bolezni, pojdite k zdravniku, ki se je učil zdravilstva in ima različne leke ter razume svoj posel!“

„Ti znaš boljše!“ je ponovil trmasto kmet.
„Zdravnik ne pomaga nič, ti pa pomagaš. Dobra zdravila daje samo gospodi, na nas pa kriči . . .“

„Kako bi tudi človek ne kričal na vas, hudiči! Še angelu bi prešlo potrpljenje pri vas!“

Hodite se zdraviti, ko je že prepozno ... Sedaj ti ne pomore nikak kinin več! Mišnice bi ti dal, za vraga ...“

Kmetič se je dobrodušno smehljajal ter je poslušal ves zadovoljen jedrnato psovanje. Očeta je rad poslušal; če ga je zmerjal zdravnik, se je pa čutil užaljenega.

„Sovražim vas, vražji kmetavzi, butci prokleti!“ je zabavljajal oče prav od srca.

„Oh, daj, nehaj vendar psovati!“ ga je miril kmet. „Rajše mi že daj kakšno molitev! Tvoja molitev ni to, kar je naša. Tvoja prodere do Boga! O, vemo to! ... Od Njega ti je dano ... Pretrpel si mnogo ...“

Oče se je ovil popolnoma v oblake sinjega dima. Pipa je hropela in žarela.

„Moja molitev“ — je odgovoril po kratkem premoru — „pomaga samo onemu, ki veruje. Ali veruješ ti?“

Kmet je pogledal pobožno očeta in je odgovoril povsem otroško:

„Verujem!“

„No, pojdiva!“

Vstal je s skobeljnika. Dim se je začel razblinjati. Šla sta v stanovanje.

„Pojdite ven!“ nam je dejal oče.

Šli smo vsi v delavnico.

Jaz sem se skrili včasih v shrambo ali za peč in sem videl, kako je molil oče.

„Nikak čarovnik nisem! se je obrnil oče h kmetu. — „Samo molitev proti mrzlici znam. Kadar bom čital pred podobo, moli tudi ti: na vas moške ne deluje tako, ker ste bolj okorni kot ženske...“

„Seveda!“ je soglašal kmet.

Oče je sedel za mizo in je začel nekaj pisati na majhen kos papirja s svojo zvito, karakteristično pisavo.

Kmetič je zdihoval.

Obraz mojega očeta pa se je izpremenil: izraz nepremagljive energije se je zrcalil še jasnejše v njegovih strogih kardinalskih potezah. Postavil se je pred svete podobe, a kmet je pokleknil poleg njega na tla.

„O Gospod!“ je šepetal bolnik. „Milostni sveti Miklavž, pomagaj mi!“...

Oče je čital polglasno, toda živo in s čustvom z listka:

„Janez bogoslovec!... Služabnik božji! Sin gromov!...“

Obvladalo ga je mogočno čustvo: pobledel je kakor platno, in od razburjenosti se je tresel po vsem životu, kakor da prihaja iz njega neka tajna moč; glas se je izpreminjal vsled silnega navala čustev in solz, vsaka beseda je segala kakor ogenj v dušo...

Kmet je začel jokati... Tudi jaz sem plakal. Ne vem, kje je dobil oče to molitev, in ne spominjam se je več; vem le, da je bila

sestavljena iz visokodonečih besed, polnih čudotvorne moči in mogočnega čustva ...

Ko se je oče zopet pomiril, je zvil papirček v cevko, ki jo je dal bolniku, rekoč:

„Priveži jo na križ in nosi jo na prsih, dokler sama ne odpade. Ne odveži je in ne vrzi je proč, da se ti bolezen zopet ne povrne!“

Kmetič je vzel pobožno listek in ga je privezal takoj pri očetu na vrvico.

Plačila oče ni zahteval. Da bi bila ostala molitev brez uspeha, to se ni zgodilo nikdar.

Jedva je odšel bolnik, ko je vstopila cela truma glasno govorečih kmetov.

„Gavrila Petrovič!“ so vzkliknili, ko so v hitrici pomolili pred ikono: „Kaj bo iz tega? Uničeni smo! Bodi tako dober, pomagaj nam!“

„Njive je treba zorati, košnja se bliža ...“

„A mi naj gremo v ječo!“

„To se na noben način ne more zgoditi!“

„Ni mogoče!“

„Kako bi mogli zapreti kmeta poleti? A? Poleti?“

Oče je sedel na skobeljniku in je položil svojo zdravo nogo preko lesene, ki je bila obrnjena v kmete, kakor sovražna cev puške. Oblaki dima so se dvigali v strop in obdajali očeta s tajinstveno aureolo. Molče je kadil in gledal kmete. Njegov obraz je dobil humorističen izraz.

„Kaj pa še!“ je izpregovoril oče ter prekinil njih govorice. Kmetje so takoj umolknili. „Le nikar se ne zvičajte, bedaki! Govorite naravnost po vesti, kakor duhovniku pri izpovedi: kradli ste seveda?“

Kmetje so bili v zadregi, praskali so se za ušesi, in potem so se stresle njih dolge razbojniške brade od širokega smeha.

„I no, seveda ... tebi, Gavrila Petrovič, že priznavamo vse, kakor popu, res je ...“

Potem so pripovedovali na drobno, kako se je zgodilo vse: navadno so ukradli kako malenkost kakemu oderuhu, posekali par dreves, ali pa so vdrli v kaščo ...

Ko je izvedel oče, da so že priznali svoj čin preiskovalnemu sodniku, je bil ves razkačen ter je skočil besen s skobeljnika.

„Hudiči!“ je grmel z žarečimi očmi, potresaje srdito z brado. „Tepci! Butci! Saj vendar ni nikakih dokazov, hudirji! Kako so vendar zabiti ti kmetje! Kar videti vas ne morem! Čemu ste neki priznali? Eh! Zapro vas za vse poletje, potem pa greste lahko beračit po svetu! Fej!“

„Tatje“ so bili vsi preplašeni.

Oče je kadil mračno svojo pipo, ki je hropela in žarela. Oblaki so se zgoščali. Mahoma mu je šinila v glavo nepričakovana misel.

„E“, je vzkliknil, „veste, kaj naredite; tajite pred sodiščem, pa je! Glede preiskovalnega

sodnika pe recite: tako je kričal na nas in nas začel tako strašiti, da smo bili vsi preplašeni; tako smo potrdili, kar je ukazal... Saj je gotovo hudoben pes?"

„Dà, pes!“ so odgovorili kmetje vzradošeni. „Tako vpije, da je ves hripav.“

„No, torej!... Delajte se neumne!... Predstavlajte kazanske sirote!...

In začel jih je natančnejše poučevati. Pri-dobil si je deloma iz knjig, večinoma pa iz življenja mnogo znanja različnih strok: zdravil ni samo z molitvami, ampak je zapisaval tudi recepte, poznal je sodnijske zakone, in je sestavljal kmetom prošnje, ki sem jih moral pisati jaz „na čisto“. Tudi za to ni zahteval plačila, toda „ozdravljeni“ bolniki in „oprani“ tatovi niso pozabili svojega rešitelja, in po dolgem času, povsem nepričakovano so se pojavili pri očetu z vrečo moke, z vozom drv, ali pa so poslali mleka in jajec.

Okrajni mirovni sodnik, star gospod in zagrižen pristaš tlačanstva, je sovražil mojega očeta iz vsega srca. Maščeval se je nad kmeti, ki so dosegli, da se je odpravila tlaka, na ta način, da jih je spravil v zapor, kadar je le mogel. Kaznoval jih je vedno z najvišjo dopustno kaznijo; toda po zaslugi mojega očeta je bilo polovica teh rešitev pri „sodnijskih sestankih“ zopet razveljavljenih, in sodnik je ob-sedel.

Kmetje so se mu posmehovali, hrome ga mizarja pa so povelečevali. Zlagali so pesmi na oba in so jih prepevali. Neopazno je postal oče popularen, ljubljeneec svojega naroda.

Slavila ga je pesem, a sodnika je zasmehovala. Smešila je tudi bogatine onega kraja, duhovno in posvetno gosposko, a dvigala osebo mojega očeta višje in višje, idealizirala ga je ter ga ovila s sijajem slave. Javljal se je v pesmi kakor naroden junak in priprošnjik svojega naroda. Izvira teh pesmi je bilo iskati pri kovaču Nazarju; udarci njegovega kladiva so prihajali do naše koče. Ko se je zmračilo in so umolknili zvoki delavnika, so prenehali tudi kovačevi udarci. V takih polotožnih, polveselih večerih je sédel oče s svojo harfo na prag in je igral tiho, zase kaj nežnega, mračnega. Tužno in tiho so zveneli tanki zvoki v turobnem večernem zraku, in v tem času je prihajal včasih Nazar. Mladi petindvajsetletni kovač je bil jako simpatične zunanosti. Bil je velik, širokoplečat, postaven ter je gledal smelo kakor sokol s svojimi modrimi očmi. Lase in brke je imel goste, kodraste ter svetle kakor lan. Bil je izredno živahnega temperamenta, govoril je hitro ter je mahal pri tem z rokami, kar se pravzaprav ni ujemalo z njegovo atletsko osebo.

Njegova govorica je bila povsem nenavadna: govoril je v rimah, puščicah, prislovciah

in pogovorih. Ko je prišel, je podal očetu svojo veliko očrnelo roko ter je sprejel stisk prav tako velike, žilaste roke, ki je kazala sledove laka in smole. In začel se je živahen in bistro-umen razgovor, prepleten z rimami.

„Pozdravljen, vrli naš Gavrilu, da služil denarca bi obilo! Veselega naj sto let nosi te še svet, po štirih plazi se potem še dvesto let!“

„In ti z menoj, kovaček moj preljubi, vsak po svoje, kot se komu ljubi. Plug se ti skovati je hotelo, pa od rok ni šlo ti delo! Stopil železo si iznova, in glej, kmalu sekira je bila gotova!...“

„A tudi sekira ni prava bila, naredil iz nje sem črevljarska šila, ki so se tako obnesla, da se je vsa vas čudila...“

„In prav je tako!“

„Resnica, modra je tvoja govorica! Kar sam poskusiš in storiš, tega se najbolje naučiš.“

„Pamet nas sicer ne tišči, tem več pa imamo zato vesti!“

„To je res! Na vasi živimo, a ne v mestu, in mnogo storimo, kar ni na mestu! Eh!“, je klepetal dalje v rimah kovač, „tam dedek ima čuden skedenj! Že sedem let ni žita sejal, pa svinje v skedenj je poslal. Že davno je kapital naš v peči, bogatini pa le k nam hodijo, starešino, pisarje sabo vodijo, pijo in se zabavajo, potem pa se nam posmehavajo!...“

„Dà, kjer zbirajo se gosti, tam je vedno blata dosti!“ je pripomnil oče. „S čajem in kavo se nalivajo, kmetje pa sline požirajo!...“

Tako igraje se z rimami, sta nadaljevala svoj pogovor. Kovač je sedel k očetovim nogam. Vedeli smo že, da ga razvname godba, in da bo potem začel peti na katerikoli napev, zato smo ostali pri njem.

Uprl je komolce v kolena, držal pred seboj od udarcev kladiva stlačeni sredinec leve roke, zrl nepremično nanj ter se ni zmenil za nikogar. Trdil je, da je ves njegov pesniški dar prav v tem prstu, in kadar je pel, je gledal vedno nanj, kakor da zajema iz njega neizčrpne rime.

Oče je vedel, kako je najlažje vzbuditi v Nazarju pravo ubranost, in igral je spočetka turobne melodije. Nazar je poslušal, gledal svoj zmečkani prst, in zibaje svojo plavolaso glavo, je začel tiho karkoli:

Mah pokriva srce moje . . .

Vsi izmučeni ljudje! . . .

Kovač je prepeval s falsetskim glasom. In kar same od sebe so se zlagale v njem besede v pesem o njegovih bolestitih: kako in zakaj ga boli srce; kako ječe kovaški mehovi in kako kuje s kladivom železo; srce njegovo pa je prav tako, kakor to železo: mehko je, ker je razbeljeno . . . In bijejo ga prav po mehkem žarečem srcu, a iz srca prše iskre . . .

Pel je, harfa pa je ječala otožno in nežno.

Okoli praga se je zbrala malo pomalem množica ljudi; vsakdo, ki je prišel mimo, se je ustavil in je poslušal.

Sedaj je igrala harfa že veselejše, a improvizator se je razvnemal čimdalje bolj, menjaval je motivu primerno tudi svoje občutje: pel je že, da ni treba večno zdihovati in plakati, da delaven človek ne more propasti v nikaki bedi, nego prestane vse ter mu je to deveta briga!

Če me sreča mož bogat,
jaz mu kar zavijem vrat

je pel kovač ter kimal drzno z glavo.

„Ho-ho-ho!“ se je smejala pohvalno množica, ki se je večala z vsako minuto.

„Nazar poje! Nazar poje!“ je šla govorica naokrog. Toda pevca že ni bilo več možno videti. Zakrit od poslušalcev, je sedel sključen ter ni odvrnil svojega pogleda od čudodelnega prsta. Oče je potresal svoje kodre, širil nozdrvi in izpod prstov so mu vreli hudomušni, brezskrbni trilčki. Potem je prešel v smel motiv, drsaje s celo dlanjo po strunah: to je bil znak, da pride sedaj na vrsto opevanje „dnevni dogodkov“. Preko usten poslušalcev je šinil nasmeš in stisnili so se še bližje k pevcu, da bi slišali boljše. In zadonel je zasmehljiv kuplet o popu, o sodniku in pisarju, o starešini ter o „pijavkah-oderuhih“.

Vsa vas se je rogala skopuhu Kuzjki, ki je prišel „na kmete“ vasovat k dekletom, pa so mu „okrasili“ konja, ko je spal njegov gospodar pijan na vozu. Odrezali so mu rep in grivo ter mu navezali namesto tega lipovega ličja in cunj na život. S takim konjem se je peljal speči Kuzjka skozi vso vas.

In Nazar je sestavil pesem o Kuzjki:

Čujte, vi ljudje veseli!
Kuzjka jaha na kameli!...

„Ho-ho-ho!“ se je krohotala vsa množica, ki se je zvijala od smeha pri vsakem novem kupletu.

Pesem o dnevnih dogodkih je bila skoraj brezkončna, in od Kuzjke je prestopil poet k drugim osebam.

Al', sodnik, bi se ti htelo
razsoditi naše delo?
Nisem tat in ne skopuh,
moke meh sem vzel lenuh!

„Ho-ho-ho!“ je zagrmelo med poslušalci. Završavali so sami pesem, ali jo popravljali ter dostavljali ostre puščice:

Pa pokaj bi sodil to!
Funt ukral sem je samo!

„Res je!“ je opomnila tolpa. „Saj res ni vredno! Za ‚pud‘ — obsojati koga! Bedak! Pa takle je sodnik!“

Harfa je razlivala in razsipala kar tako dobrodušno-poredne trilčke, množica se je smejala, a improvizator je sedel mirno, ni se menil za nikogar, nego je gledal globoko-zamišljeno svoj prst, ki ga je razvnel, ter je pel in iztresal svoje leteče stihe...

Mizar in kovač sta si bila velika prijatelja: razun poezije ju je združevala tudi ideja o iznajdbi „Perpetuum mobila“. Ta dva nadarjena človeka sta potegnili tudi mene za seboj. Vsi trije smo imeli skupna posvetovanja ter smo se razgovarjali o različnih „vijakih“, „okovih“, „vzvodih“ in drugih podrobnostih namišljenega mehanizma, ki se je zdel vsem drugim dolgočasen.

Nekoč ponoči, ko je že vse trdno spalo, me je nakrat poklical oče:

„Kopka!“

Ko sem se zbudil, sem videl, da si je bil v naglici privezal svojo leseno nogo in je sedel s svečo v roki v sami srajci ob moji postelji.

„Novo misel imam!“ mi je dejal. „Glej, napravil sem načrt!“

In pomolil mi je košček papirja z novim načrtom „Večnega dvigatelja“.

„Vidiš, tu sem pride sklep“, je dejal zategnjeno ter je znižal svoj glas za oktavo, da bi ne

zbudil spečih, — „a tukaj vzvod na velikem vijaku, in vzvodova rama pa tamkajle!... Kaj praviš?“

In ves radosten mi je pomežiknil z očmi:

„Sedaj pa pojde naše delo kakor po maslu!...“

Toda „kakor po maslu“ ni šlo delo. Naši poizkusi se niso posrečili; razrušili so očetove načrte, kajti pokazalo se je, da eksistirajo gotovi, še nepoznani zakoni, ki so nam delali nepričakovane ovire. A vse to je le množilo očetovo podjetnost. Vsak praznik smo se zbrali v kovačnici ali v mizarnici in smo „konstruirali“. Očeta je obvladala v tem času uprav besna, plameneča energija. Delal je ves dan, pozabil je na jed, na svojo obitelj, sploh na vse ter se je udal popolnoma svoji ideji. Klepal je sam železo, ga pilil in koval strašno razburjen z žarečimi očmi, nepremagljiv, kot pravi poveljnik. Nazar je bil izvajajoča sila, jaz pa sem opravljal vsa pota; in oče nama je ukazoval ter je postajal ves divji, če sva izrekla le najmanjši dvom. Njegovo kladivo in njegov glas sta donela do noči; midva sva se končno utrudila, on pa je bil neugnan.

Vračaje se v mraku iz kovačnice, smo se razgovarjali živahno o svojem podjetju.

„Eh, ko bi znal jaz fiziko in algebro!“ je vzkliknil oče in je pristavil skrivnostno: „Tam, v onih knjigah tiči vsa stvar!“...

Za misel o „Večnem dvigatelju“ se je zavzel tudi vaški učitelj, ki je bil moj oče prijatelj z njim. Bil je to hladnokrven, miren človek osemindvajsetih let, lep in postaven, z majhno svetlo brado. Prihajal je v delavnico s celo kompanijo: z dvema seminaristoma, popovima sinovoma ter s tajnikom mirovnega sodnika. Poslednji je obožaval mojega očeta; zahajal je vsak dan k njemu in se je učil strugarske umetnosti in igre na harfi.

Vsa ta mladina je dokazovala kakor za stavo očetu, da je sestava „Večnega dvigatelja“ nemogoča. Toda ni ga bilo lahko preveriti. Priznaval ni nikakih avtoritet in je nastopal proti njim z blestečimi besedami, ki bi bile vredne, da se uporabijo za boljši predmet. Govoril je o Galileju in Koperniku ter se je primerjal z njima, razlagal je, da se je zdela ljudem izvršitev vsake nove ideje spočetka nemogoča, a se je potem pokazala docela izvršljiva. Zahteval je vedno tehtnih dokazov ter se je prepiral s svojimi nasprotniki po cel teden. Dokazovali so mu z obrisi in teorijami ter mu prinašali v potrditev celo vrsto knjig; in oče se je lotil čitanja. Od tega časa so začeli zahajati ti mladi ljudje k njemu in so izpolnili svoj čas z vročimi razpravami „o življenju“, „o znanosti“, „o religiji“ in „o človeštvu“.

Oče in Nazar sta odložila za nekaj časa sestavo „Večnega dvigatelja“ in sta se vrnila

k izvrševanju „samovoza“, to je velocipeda, ki ga je nekoč že sestavil oče, a ga je bilo treba samo še izpopolniti. In začela sta iznova risati razne črteže in modele zapletenega mehanizma, dokler nista izumila nekaj bolj enostavnega. Lotili smo se z istim ognjem sestave „samovoza“. Zopet smo vsako nedeljo kovali, topili, klepali, zopet je bil oče ves zavzet za delo.

Tudi kmetje so se zelo zanimali za naše posle in so prihajali v kovačnico gledat. Globokozamišljeno so obkrožali očeta, ki je sedel na tleh ves sajast in je klepal železno pločo; kovaško kladivo je donelo daleč naokrog.

„Nič ne bo!“ so pripominjali nezaupno.

„Težavna stvar to!“

„To ne pojde, hromec! Kaj takega pa že ne spraviš skupaj!“

„Pojde, pojde!“ je rjovel srditi iznajditelj, da je preupil udarce kladiva. „Če ne pojde, pa namažemo!“

„Ho-ho-ho! Ti čudak! Takole se mučiš!“

Proti pričakovanju pa se je izvršila stvar dobro. Naredili smo iz železa nizek voziček na treh kolesih: dve kolesi večji, a tretje, majhno, je bilo spredaj in se je gibalo na vse strani kakor krmilo. Mehanizem je bil izredno preprost in ostroumen; treba je bilo samo premikati roke, pa se je človek lahko vozil na „samovozu“.

Poizkušnja „samovoza“ se je vršila precej slavnostno. V kovačnici se je zbrala tolpa kmetov in kmetic, cel kup otrok in učitelj s svojo kompanijo.

Oče je sedel — pač ne brez razburjenja — na „samovoz“, in dvigaje s svojimi rokami vzvoda na vijakih, se je odpeljal hitro od kovačnice proti vasi. Samo njegovi lasje so vihrali in katunasta srajca se je napihovala v vetru . . .

„Br-ravo-o!“ so klicali za njim seminaristi in tajnik. „Hura!“

A hladnokrvni učitelj se je razgovarjal solidno s kmeti:

„Glejte, ko bi se bil mogel ta človek izobraziti! Bog vé, kaj bi bil postal!? Gotovo kak velik učenjak!“

„Bistra glava to, res!“ so pritrjevali kmetje. „Zvita butica!“

„Nekoč je bil neki Kulibin, mehanik, tudi samouk! . . .“ je nadaljeval učitelj in je začel pripovedovati o Kulibinu.

A oče, spremljan od tropa otrok, je bil že daleč in nam je izginil naposled popolnoma iz vidika. Kmetje so gledali za njim, zmajevali so z glavami ter menili:

„To je čudodelec!“

Tako življenje, polno kipečega valovanja, je ugajalo očetu. Bil je uverjen, da pojdejo dela „kakor po maslu“, ako postavi v delavnico še drug skobeljnik zame; in nestrpno je pričako-

val, da dovršim šolo. Za moje nagnenje h knjigam se ni menil mnogo, in ko sem dopolnil štirinajsto leto in sem dostal šolo, me je postavil v delavnico.

Sešili so mi platnen predpasnik z naprsnikom, in v delavnici sta šumotala odslej dva skobeljnika.

Vstajala sva z očetom zarana in sva hodila skupaj na delo. V družini in v naši družbi sem imel sedaj vse drugo veljavo; bil sem delavec, polnopraven človek... Oče je ravnal z menoj resnejše, kakor z odraslim mladeničem. Pri zajtrku in obedu, ko sva odložila svoja predpasnika in sva si umila žuljave roke ter sedla za mizo, je bil celo prav pozoren do mene.

„Jej, jej, Kapiton!“ je dejal oče. „Po dobri hrani skobeljnik tako lepo žvižga!“

In videč, kako so mi postajale roke od dne do dne trše in kako so se razvijala moja pleča, me je pohvalil:

„Delo ti dé prav dobro! Še prav imeniten mizarček postaneš enkrat!“

Jaz pa sem razmišljal druge stvari. Kakor poprej se mi je hotelo čitati vedno nove in nove knjige.

Z menoj sta sočustvovala seminarista, in začel sem zahajati k njima na dom. Tam se je vse posmehovalo mojim rokam in moji nerodnosti: ob vsako stvar sem se zadeval, vse mi je letelo iz rok, vse sem razbil. Rimani moji go-

vorici, stkani iz narodnih prislovic, ki je bila pri nas doma običajna, so se vsi čudili ... Težko mi je bilo v teh prostorih, ki jih nisem bil vajen, vedno sem bil v zadregi, toda seminarista sta mi pripovedovala o neznanem, mamljivem življenju, odkrivala sta mi tuj svet in imela sta toliko zanimivih knjig.

Jemal sem te knjige domov, čital jih s pravo pohlepnostjo ter sem jih dajal čitati tudi očetu, ki jih je požiral z isto vnemo, kot jaz.

In razgovarjala sva se potem o teh knjigah.

Poseben vtisk so napravila na naju dela Nikitina in Nekrasova. Po cele noči sva presedela pri teh knjigah, ter sva si razodevala svoja čustva in „nove“ misli. Jaz sem čital, a oče je poslušal, kadil in plakal.

„Kakšni ljudje so bili to!?“ je vzkliknil glasno s solzami v očeh. „Kakšno dušo so morali imeti, da so mogli pisati o priprostem narodu tako istinito?“

Nikitinove pesmi so se mu najbolj priljubile. Odpiral je to knjigo tudi podnevi, ustavlja je za nekoliko minut skobeljnik. Toda jedva jo je odprl, ko je že tudi jokal.

„Vražja knjiga!“ je zakričal ihtoč in je zagnal berilo v kot. „Še čitati te človek ne more!“

Tajnik mirovnega sodišča nam je prinesel iz knjižnice svojega gospodarja „Domovinske zapiske“ in „Delo“.

In pogreznila sva se z očetom v svet novih idej!

Sedaj so že postali člani vse družbe: seminarista, učitelj in tajnik, naši stalni gosti. Zbirali so se v naši kočici in so spočetka poučevali očeta; pozneje pa so se pretvorili neopazno v njegove učence. Pokazalo se je, da so njih „nove ideje“ prav iste ideje, ki jih je oče že davno zastopal v svojih razpravah „o življenju“. Njega nepopolnost in krivičnost je proučil na lastnih trpkih izkušnjah, in ko je nanesel pogovor na suha, abstraktna razmotrivanja, jih je podprl oče s tako umetniško-živahnimi pripovedmi, da so se izpremenili učitelji v auditorij. Pod vplivom prečitanih knjig in inteligentne mladine se je razplel njegov govorniški dar v vsej širini... Zdelo se je, kakor da se je oče mahoma prebudil in razvil; doslej neznane misli in nazori, ki pa so spavali vse življenje v njem, so se zlili sedaj v jasno umetniško obliko. Začelo se je v njem kipeče notranje življenje, „precena vseh cen“; poznal ni nikakih mej, govoril je navdušene, goreče besede, proniknjene z znanjem in razumevanjem življenja.

Očrtaval je živo in nazorno, z vsemi podrobnostmi ogromne in svetle slike bodoče sreče človečanstva, — polagal je vanje vso svojo vero, vso silo svoje zanosnosti in je razvnel s tem tudi nas.

Postal nam je vsem „učitelj življenja“.

Življenje pa je šlo svojo pot. Od leta do leta je bila slabša letina, vas je propadala čimdalje bolj in k očetu so prihajali kar v tolpah „bolniki“ in „tatovi“. Ker je bil jako iznajdljiv in mu je narod docela zaupal, se mu je vedno posrečilo zdravljenje in je z uspehom „pral tatove“. Mirovni sodnik se je vsled tega strašno razjezil in se je zaklel, da uniči očeta. Tudi vaškim oblastim je bil trn v peti. Združili so se vsi proti hromemu sovražniku, ki so ga zapleli v spletkarsko pravdo, opiraje se pri tem na lažipriče. Ta pravda je imela namen spraviti očeta v zapor.

Toda oče se ni strašil te borbe. Nasprotno, smelo je sprejel poziv in se je veselil bitke. Nikdar do tega časa ga še nisem videl tako energičnega, še nikdar ga nisem slišal tako krasno govoriti. Rasel je vidno v mojih očeh.

Videti je bilo, kakor da je naposled našel svoj pravi element ta človek, ki je hrepenel z nemirnim srcem vse svoje življenje po taki donquijotski borbi za zatirance.

V njem je živel pristni duh ruskega naroda — teženje po junaških činih, duh ruskih pravičnih vitezov, ki niso mogli, kakor znano, dolgo sedeti na enem mestu, in so pohajali v „daljne kraje“ merit svoje moči, „pogledat ljudi in se jim pokazat“...

Ves čas, odkar se je vlekla pravda v treh instancah, je bil oče sličen bljuvajočemu vulkanu; v njegovih ognjenih izbruhih je žarela krepka energija, a iz njegovih ust so lile vznášajoče, navdušene besede. V sanjah je imel poetsko-proroško prikazen: boril se je z velikansko kačo, dušil jo je dvakrat, toda obakrat se mu je izmuznila iz rok, a končno, tretjič, jo je vendar zadavil.

In v resnici, v tretji instanci, ko je vodil vso stvar drug sodnik, je dobil oče pravdo. Zagoval se je sam pred sodiščem ob ogromni udeležbi „čistega občinstva“ v sodni dvorani in „nečistega“ po stopnicah sodišča.

Kakšen govor je bil to! Uničujoč, krepek, poln navdušenja. Z nekakim viteškim poletom, kakor Jeruslan Lazarevič, ki je posekal glave sedmeroglavi kači, je razbil oče vse spletke svojih sovražnikov, kakor Bova jih je razgnal z metlo!

Kmetje pa so se pogrezali čim bolj in bolj v bedo. Naposled je prišlo leto gladovanja. Že spomladi je donelo po vasi ječanje: pomlad je prezgodnja in brez vode, zemlja je suha, lakota se bliža.

In v jeseni je prišla, ta lakota. Oče je obesil svojo harfo na podstrešje; tam je visela vso zimo s strganimi strunami, zametena od snega: godba sedaj ni bila na mestu.

Ljudje, ki so prihajali „iz stepi“, so kazali vzorce kruha iz neke divje rastline,* kakor šnega so že jedli v stepskih vaseh. Ta kruh je bil sličen suhemu kravjemu blatu, in tudi nas ob Volgi je čakala taka hrana.

Toda za naše selo se je zavzel nepričakovano naš dobrotnik, sv. Miklavž. Kar nakrat se je potopila v obližju naše vasi Obiralovke na Volgi ladja s pšenom. Potegnili so s kavlji vreče s pšenom z dna reke in so jih prodajali za slepo ceno.

Narod je sestavil iz tega dogodka celo legendo: našli so se ljudje, ki so sami „videli“ dobrotnika Miklavža: hodil je po valovih, kakor po suhem, ves žareč je bil in tako velik, da se je dotikal z glavo neba. In zgrabil je z roko jambor trgovske ladje ter jo je pogreznil prav na dno reke: „Za narod!“

A oderuhi so planili kakor jastrebi na to pšeno; pokupili so ga in ga prodajali potem za dvojno ceno. Pa še tega je bilo ljudstvo veselo. Nakupili smo velike, dolge vreče z mokrim, snetivim pšenom, ki smo ga sušili na peči, ga oddajali potem v mlin in pekli iz te moke blince.

Blinci so imeli grenkast, opresen okus, in ko so se shladili, so bili prav slični porcelanastemu

* Atriplex.

krožniku: če si ga spustil iz rok na tla, se je razbil na drobne kosce.

Vso zimo smo se hranili s temi blinci in nismo videli niti kruha, niti mesa. Ako se je našla kje kaka skorjica črnega kruha, nam je bila prava slaščica. Blinci so se nam priskutili in smo jih jedli prav z nevoljo; propadli, blede smo gledali drug družega z velikimi lačnimi očmi. Nekoč spomladi je prišel k nam vaški učitelj in je dejal očetu:

„Prišli so težki časi, vso vas tare beda bolj in bolj... To je ekonomski proces... pozneje bo še hujše... Gotov del prebivalcev se preseli v mesto... Kaj, ko bi spravili starejšega sina na učiteljišče?... Pripravimo ga za sprejemni izpit... ako ga napravi, dobi gotovo državno štipendijo!...“

In učitelj je začel prigovarjati očetu, naj me pusti, da se posvetim „znanosti“. Oče je bil zadovoljen s tem. Spočetka avgusta so me spravili v mesto. In še sedaj se spominjam zadnjih ur svojega življenja na kmetih.

Bilo je tri ura zjutraj. Vse je bilo že pripravljeno za moj odhod na postajo: Pred svetimi podobami sveti lučica in na mizi gori svetilka. Mlajši moji bratje in sestre spe na tleh, a mi, oče, mati in jaz, pijemo čaj „za odhodbico“. Toda nikomur ne gre v slast; mati si otira molče solze, njen dobri, blagodušni obraz je

poln tihe, toda neskončne ljubezni do mene. Oče govori o „življenju“, njegova beseda je moška in iz nje veje večno zaupanje v delo, ki še pojde „kakor po maslu“. Jaz pa sem ves razburjen: žalost, veselje in strah me pretresajo... Sliši se, ko je prišel kmet z vozom, da me odpelje na postajo.

„No, mati, treba blagosloviti sina!“ je izpregovoril oče. „Iz gnežda izpustiva sina.“

Mati je vzela majhno ikono Rešitelja v svetlem plašču iz pločevine in me je molče blagoslovila: stala je pred svetimi podobami, obrnjena proti pragu, jaz pa sem klečal pred njo; govorila ni ničesar, samo debele solze so ji polzele po licu in so padale na mojo glavo.

Potem me je blagoslovil oče. Pokleknil sem tudi pred njim in sem sklonil glavo, a oče se je dotaknil z ikono mojih las in je izpregovoril:

„Blagoslavljam te, sin moj, za življenje“ — je dejal zamolklo. — „Hodi po ravni poti, zanašaj se samo na samega sebe, a ne na druge, ne bodi nikdar bojazljiv... Vedi, da je pot reveža težka in bodi pripravljen na različne izkušnje. Ne daj se zapeljati od bogastva in sladkega življenja, misli na nas, na svoje brate in sestre in na prosti narod, ki trpi! Morda se vrneš kot učen človek — pridobi si v prvi vrsti take učenosti, ki more koristiti ljudstvu, — a če se ne vrneš, tedaj pripoveduj tam v mestu,

srečnim in bogatim ljudem, dobro jim pripoveduj o trpljenju naroda! Spominjaj se vedno tega naroda, ne udajaj se mamljivostim mestnega življenja in glej, pazi, da ne izgubiš...“ tu se je stresel njegov glas... „vere v Boga!“

In zaplakal je, blagoslavlja me z ikono... Videti je bilo, da je nameraval povedati prav mnogo, a mu solze niso dale govoriti.

Jaz pa sem jedva zadržaval smeh tam pod ikono: moja pot „v življenje“ se mi je zdela tako lahka in toliko obetajoča. Da dosežem v življenju nekaj velikega, da vžidem iz življenjskih borb kot zmagalec, o tem nisem dvomil niti najmanj; star sem bil takrat šestnajst let.

In sedla sva z očetom na voz, položila k nogam majhen kovčič in blazino, in voz je odrdral po vaški cesti. Danilo se je. Zvezde so ugašale druga za drugo. Prekrasna zarja nam je razsvetljevala pot... V njenih rožnatih žarkih je migljala čista briljantasta zvezdica. Rožnat svit je oblival koče, slamnate strehe, selsko cerkev, okolico, gladino zvijajoče se reke, ki se je gubila v zelenih logih, ter rosnato grmičevje... Vse naokrog je bilo v rožnati luči. Jutranji sveži zrak mi je polnil prsi; z radostjo sem ga dihal vase, in oziraje se na vse strani, sem se smehljaj brezskrbno... A jutrnjica je plula tako veselo po nebesu, blestela je tako lepo in čisto...

IV.

Ah, kako žal mi je, da nisem postal učenjak, da se nisem vrnil nikdar od tega časa v vas, a v mestu tudi nisem povedal ničesar „o trpljenju naroda“! Usoda me je vrgla na pot neuspehov, razočaranj in prevar. Zapodili so me z zavoda, in potikal sem se povsod, stopil sem v vrste mestnih proletarcev in sem šel tako „skozi šibe“ življenja. Ponižavali in žalili so me. Kmetje na vasi so me imeli nekdam za „pagana“, mestni ljudje pa so jasno videli v meni vse znake „kmeta“ in „plebejca“. Mnogo mi je bilo tujega, kar plove v krvi pravega inteligentnika, poznal nisem nikakih „dolžnosti do naroda“, vsa moja psihologija je bila neinteligentna; poznanje ljudstva sem črpal iz življenja, a ne iz knjig, in čutil sem razliko med seboj in med vsemi drugimi... Kakor sem moral slišati na vasi vražjo psovko „pagan“, tako so mi rekali tukaj zasmehljivo „neinteligentnik“.

Moji doživljaji so bili samo nadaljevanje očetovih doživljajev z novim odstavkom. Lezel sem „na goro“, toda navadno me je zgrabil vrag „za nogo“ in dal mi ni ničesar kot boren zaslužek zoprnega pisarskega posla ter življenje, polno pomanjkanja. Živel sem samo od nade, da pojdejo v bodočnosti dela „kakor po maslu“. Sanjaril sem o Moskvi, kjer bi bil vsto-

pil kot izreden slušatelj na vseučilišče, sanjaril o gledališču in literaturi ... Stremljenja in nad je bilo mnogo, samo denarja ni bilo, in ni bilo ceste, ki bi bil mogel hoditi po nji. Napravil sem se na pot brez denarja, brez načrtane ceste, sam s svojimi nadami.

In glej, prav v tem času, ko sem se hotel odpraviti v Moskvo, vrag ni nehal grabiti me „za nogo“. Iz vasi od očeta je prišlo pismo:

„Pri nas je zopet glad!“ mi je pisal s svojo zvito pisavo. — „Kmet je popolnoma ubožal, in jaz nimam nikakega dela. Prej so mi vsaj dobri ljudje pomagali, a sedaj bi ti sami radi pomoči, ker nimajo ničesar jesti. In mislil sem, sinko, ko bi prišli k tebi v mesto. Tam že najdem kakoršnokoli delo in naši posli že še pojdejo kakor po maslu; tukaj pa bi morali z otroci vred umreti od lakote. Kočo smo prodali za sto petindvajset rubljev. Upam, da ne ostaviš svojega očeta i. t. d.“

Po preteku enega tedna so prišli. Oče je osivel nekoliko, kodri so se razvili, in tudi glas ni bil več tako zvočen in trd, kakor prej, toda vobče si je ohranil isto energijo in je sveto veroval, da pojde še vse „kakor po maslu“.

„Drobiž“, ki je štel šest glav, se je igral konje, in je bil do skrajnosti vesel življenja, brezskrben in sebičen.

Nastanili smo se na kraju mesta v majhnem, podzemeljskem stanovanju, ki smo plačevali

zanj šest rubljev na mesec. Bilo nas je toliko ter je kipelo v nas tako mnogo življenja, da je bila videti celo neprijazna in mračna izba, ki smo se nastanili v njej, nekam bolj priljudna in vesela.

Oče se je bavil s strugarstvom, otroci so hodili v šolo, skakali po eni nogi, prekucovali kozolce, se podili semintja ter se pretepali; napolnjevali so tihi konec mesta z zvonkimi trilčki nalezljivo-veselega smeha. Jaz sem imel hkratu dve borni službici ter sem jemal še seboj domov delo, tako da nisem imel niti ene svobodne minute.

Kljub vsemu temu pa je bilo naše stanovanje polno kipečega življenja, povsod je vel mladostnosvež dih, se je razlegal otroški krik, neumestno-vesel smeh ter so zvene le brezskrbno harfine strune.

A oče je bil res že videti pravi modrijan in filozof; čital je Buckle-a in Stuart Milla. Napređoval je v svojem mišljenju, in tudi tu je zahajala k njemu mladina: njegova duša je ostala večno mlada...

Tako je prešlo eno in še eno leto... ter še nekaj časa... Nekoč pozimi, ko sem se vrnil pozno na noč od svojih večernih poslov domov, sta me sprejeli mati in šestnajstletna sestra s skrbipolnim in tužnim šepetom:

„Oče je zbolel.“

Ležal je na postelji in je ječal.

Naokrog je bila razprostrta naša turobna, ponosna revščina: stari stoli z rezbarskimi okraski, ki jih je izvršila očetova roka, slepo zrcalo in tri cenene slike na steni v okvirjih, ki jih je tudi naredil oče. Slike so predstavljale lov na slona, na leva in na belega medveda... V kotu je pa visela harfa... Očetov obraz je bil temnorudečkaste barve ter razpaljen, njegov izraz pa kakor navadno — moško — spokojen. Odprl je oči.

„Prehladil sem se“... je dejal med stokanjem. „Ves dan sem bil na poti... a veš, zame — hoja... ni več... žejalo me je... pil sem kvas... pa mi je leglo... na prsi...“

Njegov organizem je bil še poln moči: na prsih so mu ležale njegove nenavadno herkulske roke, a vsled trpkega ječanja se je treslo posteljišče in so hreščala tla pod njim...

Treba je bilo zdravnikove pomoči, toda — kakor navadno — ni bilo denarja v hiši.

Zjutraj sem si preskrbel rubelj ter starega, slabega zdravnika.

Bolezen je napredovala jako hitro. Čez teden dni je že nastopila kriza; oče je že stal smrti oko v oko.

Ležal je na svoji postelji, dihal težko, bolešno je kašljal ter glasno ječal...

Mi smo mogli le gledati na borbo življenja s smrtjo in se zanašati na očetov krepki organizem.

Mati in sestra sta stali pri postelji, obračaje se v stran, da bi ne opazil oče njiju solz; toda videl jih je.

Ječal je še vedno pogostokrat in globoko, vmes pa se je šalil, da bi razvedril ženski.

„Ti na goro... a vrag tebe z gore nazaj!“ je govoril svojo priljubljeno prislovico, da sta se morali smehljati med solzami.

Ponoči mu je postalo posebno težko.

„Treba bo popa!“... mi je dejal med stoki. „Lahko bi umrl tudi brez njega, toda imeli bi sitnosti zaradi pogreba... Ko umrjem, se združi duh moj z ozračjem... to je vse! Jako enostavno!“

Proti koncu svojega življenja je bil skoraj docela ateist. Priznaval je pač bitnost Boga, v posmrtnost življenja pa ni veroval.

Hitel sem po popa. Bilo je ob štirih zjutraj. Noč je bila mrzla, zvezdnata... Vse mesto je spalo, kakor da je mrtvo. Votlo cerkveno zvonjenje je vpadalo počasi v brezno tišine; spominjalo me je očetovega ječanja in mi stiskalo srce s svojim pogrebnoturobnim glasom... Zdelo se mi je, da se nanašajo ti brezupni vzdih zvonov na vse dolgo, mukepolno očetovo življenje, na dosedanje in na moje bodoče življenje ter na bodočnost vse naše obitelji... Iz teh vzdihov je donela nekaka obsodba, zlokožno prerokovanje nečesa bridkega, ki nam je vzelo vsako nado na kakoršenkoli problesk

sreče v našem nadaljnem življenju ... „Nikdar! nikdar!...“ so klicali, trgali mi dušo ter se potapljali in umirali v mrtvi, brezčutni tišini ... A daleč naokrog ni bilo nikjer niti iskrice luči.

Pribežal sem do stanovanja bogatega sobornega duhovnika: ta je bil najbližji. Dolgo časa sem moral zvoniti. Odprli so mi z nevoljo. „Odkod?“ so me vprašali. Povedal sem, da mi umira oče. Rekli so, naj počakam, in stal sem dolgo v predsobi. Naposled je prišel svečenik atletske postave, okrogle brade in nenavadno visokih prs: takega sem si predstavljal vedno Peresvjeta, ki se je dvobojeval s Telebem v bitki pri Kulikovu. Na njegovem obrazu se je jasno izražala nevolja. „Kje stanuje umirajoči?“ me je vprašal. Povedal sem. „To ni moja župnija!“ mi je odgovoril in ni hotel iti. Začel sem ga prositi in nisem hotel ostaviti njegovega stanovanja ... Končno sem omečil atletu-svečeniku srce, pripravljen je bil iti z menoj, oblekel se je v medvedji kožuh in pokril z bobrovo čepico.

Ko sva prišla, je oče že umiral: vzdihni so siabeli čim bolj, v prsih pa mu je hropelo. Peresvjeta je stopil k vzglavju in je urno izpovedoval očeta; stavil mu je vprašanja, ne da bi čakal odgovorov, — sicer pa oče tudi ni mogel več govoriti.

V nekoliko minutah je bila končana izpoved. Duhovniku se je pač mudilo domov. Spremil

sem ga do praga in sem mu stisnil v roke tri-deset kopejk — ves denar, kar ga je bilo pri hiši. Vzel ga je, ne da bi ga pogledal, pokrila bobrovo čepico in odšel.

„Otroke ... blagosloviti ...“ se je iztrgalo iz očetovih prs med hropenjem in ječanjem.

Stopili smo vsi k njegovemu vzglavju, in položil je vsakemu svojo tresočo roko na glavo; vedel se je, kakor da se mu zelo mudi nekam.

„Moje hčere ... moje hčere ...“ je jecljal s težkim jezikom.

Oči so bile zaprte, prsi so se mu dvigale težko in visoko, mesto vzdihov je prihajalo iz njih težko hropenje, kakor da se polnijo in polnijo z nečem, kar je zaviralo dihanje.

O svojih sinovih ni rekel ničesar; v minutah smrti je trepetala njegova duša samo za hčere: vedel je, da smo podedovali po njem zdravje in energijo ter da pojdemo tako neustrašeni skozi šibe življenja; vedel je, da se bomo borili vsak zase v boju za obstanek, da ne propademo, nego pojdemo ponosno do konca, izmučeni sicer, z okrvavljeno dušo, a da prestanemo vendarle vse!

Toda kako grenka in brezupna je vaša osoda, ve, hčere bede, uboge sestre moje! Hotel bi biti vaš pevec, da bi opeval vaše solze in vaše bolesti ter bi vam položil k nogam svoje grenke pesmi! ... Kako temno in tužno je vaše življenje!

Očetovo hropenje je naraščalo čimdalje bolj in je napolnilo končno vse prsi. Njegov razpaljeni obraz pa je izražal še vedno moško energijo in jasno zavest. Zbral je poslednje svoje moči in je zašepetal razločno:

„Z Bogom!“...

Nakrat je odprl široko, začudeno oči. Zdelo se je, da je zagledal gori nenavadno vizijo, in njegove oči so strmele na nekaj, nam nevidnega ter so se zapirale počasi, kakor da se ne morejo odtrgati od neke divotne prikazni. Potem ga je streslo po obrazu in po vsem telesu, a vzdihni so postajali čim globokejši in redkejši. Potem je bilo videti, kakor da so zamrli popolnoma... Dolgo ni bilo čuti nobenega več. Naposled se je iztrgal iz prsi globok vzdih in je zopet zamrl... To poslednje ječanje je bilo slično pojemajočemu plamenu svetilke, ki sedaj ugaša, a potem zopet vzplapola. Dolgo sem čakal še enega, poslednjega vzdihja, a nisem ga dočakal.

Stal sem poleg očetove postelje nekako čudno miren in otrpel. Gledal sem njegov mrtvaški obraz: njegov izraz je bil nenavadno slovesen, kakor da vé mrtvec za tajnost, ki ni sicer nikomur znana. Sedaj je spominjal ta obraz bolj kot kdajkoli prej na kardinala Richelieua... Krivi nos, pravilna, špansko ostrižena, skoraj siva brada, orlovsko ponosno in plemenito lice, ki je sijala z njega še sedaj neuklonljiva volja in energija, so podajali vsemu

obrazu nekaj izrednega, skoraj kraljevsko veličastnega. Nekaj viteškega je bilo v njegovih potezah, in človek skoraj ni mogel verjeti, da ta dostojanstveni starček ni heroj, nego samo proletarec, bivši suženjski tlačan, ki ga je zadušilo življenje.

Zahotelo se mi je plakati, toda ko sem pogledal na šestorico malih, svetlokodrastih glav z bledimi lici in neumevajočimi očesci, sem se premagoval: sledili bi vsi mojemu vzgledu, tega pa nisem hotel. Kakor hitro je umrl oče, sem se začutil takoj starejšega, resnejšega: na moja ramena je leglo kakor železo težko breme...

Ženske so stopile k mrtvecu, da mu zatisnejo oči; razgovarjale so se polglasno, kakor bi se bale, da bi jih umrli mogel slišati...

Čakalo me je mnogo skrbi: Vzeti si posojila za pogreb, preskrbeti si listine od duhovnika in od policije, naročiti grob, kupiti „mesto“ za gomilo... in mnogo družega...

Toda bilo je še temno in torej prezgodaj za vsa ta pota. Stopil sem k oknu. Medel mrak je zrl čmerikavo in zasmehljivo v okno in vame, in v moji duši je zvenela trepetajoča, tužna melodija slovesa od mladostnih sanj. Zvezde so bledele in ugašale. Ena izmed njih, majhna, meglovita zvezdica se je utrnila in je izginila brez sledu.

IVAN BUNIN.

Velga.

Ali slišiš, kako žalobno kriči čajka * nad šumečim, razburkanim morjem?

V megleni dalji, tam na zapadu se izgubljaajo njegove temne vode; v megleno daljo, proti severju izginja kameniti breg. Hladno je in vetro. Zamolkel šum valovanja, — sedaj slabejši, potem zopet vzkipevajoč, — kakor šušenje borovega gozdovja, kadar vrši preko njegovih vrhov naraščajoča burja — doni v globokih in mogočnih vzdihih skupno s kriki čajke... Ali jo vidiš, kako kroži osamljena v mračni jesenski megli ter se ziblje v mrzlem vetru na svojih prožnih krilih?

To kaže, da se bliža huda ura. Ponoči se razvije nevihta.

Dan se temni že prav od jutra. Tu, na tem neprijaznem severnem morju, na njegovih samotnih otokih in pribrežjih, pa je skoraj vse leto slabo vreme. Sedaj pa je jesen, in v jeseni je sever še otožnejši. Morje se je čmerno dvig-

* čajka ali galeb (larus), Möve.

nilo in je videti temnoželeznate barve. Oddaleč se zdi njegova gladina višja nego breg in izginja kakor nepregledna, mračna slika v megleno vsemirje na zapadu, a veter goni vse urnejše od zahoda sèm valove in raznaša daleč naokrog krike čajke.

„Kri-e!“ zveni tužno in ostro po vetru.

Zjutraj je krožila nemirno prav nad razburkanimi valovi. Morje je objemalo z nepretrgoma pluskajočimi vali ves breg. Tu je izpodkopavalo gramoz pod seboj, zaletavajoč se v polnem begu s celimi vodopadi sukajočih se pen, z bobnenjem in šumom v obrežje, tam zopet se je razsipalo sikaje na kamenje kakor vrel sneg ter je obliznilo pečine, a zdrknilo takoj nazaj kakor steklo in podpiralo že nov, plesoč naval; v dalji pa se je razpršilo ob kamne ter skakalo visoko v zrak. In daleč naokrog je grmel ves breg od kipečega vodovja... Čajka se je metala s krikom med valovi, se spuščala ploveč po vodi, v njih razore, potem se je vzpela na novem valu do visokega grebena in se dvignila, vsa oškropljena in v penah. Veter jo je nosil svojevoljno nizko nad morjem.

A potem kakor da se je utrudila. Viharen večer pada na zemljo, in že brez moči se giblje čajka v vetru, čimdalje bolj izginja od brega v morje, belo blesteča se v megli... Ali slišiš, kako otožno se glasi njeno radostno ječanje?

Sedaj jo je še težko, težko razločiti v somraku. Hitro se spušča na svet temna, burna noč; vedno gostejše se lesketajo zdaj tu, zdaj tam v morju sivi kupiči pen. Šum pljuskajočega vodovja narašča, ledeni veter kopiči in besno trga valove, brizga jih v zrak in raznaša ostri duh morja.

„Kri-e“... doni tam odnekod, iz globoke daljine.

To je osamljena čajka... Poslušaj, v šumu razkačenega severnega morja ti povem staro severno legendo.

I.

Bilo je to davno, v nepomljivem času.

Ob hladnem severnem morju je živela mlada in močna Velga. Na zapadu je bilo vodovje, na vzhodu — samo peščen breg, ki se je stikal blizu za vasjo z nebom. Kaj je bilo tam proti vzhodu, tega ni vedela Velga in tudi ni hotela vedeti. Nikdar ni hodila proti vzhodu. Tudi njen oče ni zahajal tja, zahajala ni mati, niti starejša sestra Sneggar. Poznali so samo morje.

Ob morju je preživela Velga svoja otroška leta. Hitro so prešla, in vesela je bila njena mladost! Pozimi, ko je gromadilo morje prav tja do nebesnega svoda svoje temne valove, a so bili pokriti bregovi z belim snegom, je spala

Velga v mehkem gaginem puhu, in zbudivša se, je videla pred seboj sredi temne, nizke kočee veseli svit plamena na ognjišču. Poleti, kadar je sijalo solnce in je pihljaj topel veter in je voda lahno pljuskala v morju, je iskala Velga v pesku jajčeca deževnikov in hudournikov, ali pa je begala h kipečemu morju, legla na breg z glavo navzdol, in valovje jo je obdajalo s šumom od zgoraj ... Tako se je zabavala poleti, in vedno sta bila ž njo Irvald in Sneggar.

Debela Sneggar se je čestokrat smejala in pela, toda tako zvonko ni znala vriskati, nikdar se ni vrgla tako smelo v šumeče morje kakor Velga. Irvald pa je znal to: vedno je bil vesel in okreten.

„Zakaj nisi moj brat, Irvald?“ — mu je rekla Velga. „Zakaj nimam brata, ki bi ga ljubila tako, kakor ljubim tebe, Irvald? Ne bi se mi bilo treba dolgočasiti vso dolgo zimo brez tebe.“

Pogledal jo je, se nasmehnil, a se zapodil takoj k morju.

„Glej, glej: potapljavec!“ je zavpil. „Daj, ujemiva ga!“

In gnala sta se kakor veter drug za drugim, izginila tam, kjer v pribrežnih duplinah zvonko odmeva glas, kjer se kopičijo ob bregu visoke skale in se dviga s šumom težka voda ter polzi med pečinami, žubori in kipi, pada navzdol in se zliva bučeče v strujah s ploščnatega ka-

menja. Tam sta dražila valove, približajoča se jim, in ko sta se utrudila, sta zasnula v krepkem srečnem spanju...

Zakaj so prešla tako hitro Velgina otroška leta?...

Toda tudi pozneje je bila še dolgo srečna. Vedno nestrpnejša je preživljala dolge zime v koči, zameteni s snegom. Bila je stara štirinajst let, a Irvald — šestnajst, in sedaj je odplul čestokrat po morju ribarit. A kako se je razveselila Velga, kadar se je zopet vrnil!

„Ljubi Irvald“, mu je dejala, „plakati se mi hoče, ker te tako dolgo ni bilo, in smejati se mi hoče, ker te zopet vidim!“

Pa tudi Sneggar je vzrasla velika, in Irvald je začel pozabljati na Velgo. Pogostokrat je posedal poleg Sneggar ter ji je gledal v veseli obraz. Velga pa jima je sledila od daleč. Vpričo sestre se ni hotela razgovarjati z Irvaldom. Ko pa je šel po bregu proti domu, ga je došla in ga spremila prav do praga.

„Ljubi Irvald“, mu je dejala, „zakaj si sedel tako dolgo pri Sneggar? Zakaj sili gorjé v mojo radost?“

In Velga je začela prepevati sama na obrežju morja med solzami zvonke, vesele pesmi. In kadar so jo srečale tovarišice njene, je utihnila, in obraz jej je postal osoren in ponosen.

II.

Koča Velginega očeta je stala osamljena, daleč od ribarske vasi, na kamenitem pribrežju, posutem s trdim peskom, in za časa plime je segalo morje skoraj do hišnega praga.

Če je bila ob plimi nevihta, je švigala voda celo do oken, ki so bila pokrita s kožicami potapljavcev. Tedaj je prekinila Sneggar svojo veselo pesem, zagnala je prestrašena delo v stran in je zbežala od okna. Stara Velgina mati je mrmrala razna zagovarjanja in poslušala razburjena tuljenje vetra. Velga pa se ni bala nevihte. Šla je z očetom na mokri hišni prag, zvijala v vetru mreže, a potem je stekla v vodo, in hladna voda, naraščajoča in vpadajoča, je objemala in oplakovala njene bose noge, obdajala jih je v sikajočo, sivo peno ter jih ovijala z bledozelenimi morskimi travami. Velga jih je raztrgala z nogami in vdihala v svoje bujne prsi sveži, vlažni veter, mu dvignila glavo nasproti, a veter je trepal njene temne lase. Tako je stala, mlada in vitka, in njen obraz je bil vesel in smel, a sinje oči so prodirale nevihto in gledale tja v daljo. Toda le ptice sv. Petra so se zibale tam v vriščečih jatah in so begale nad vodo z razprostrtimi krili na najvišje grebene dvigajočih in razsipajočih se vodenih gor...

Kam je gledala Velga?

Dekleta so jo začela nazivati žalostno in zlobnico, ker se ni nikdar smejala brez vzroka in ker ni nikdar pela s sestro pri delu. Do petnajstega leta ni bila Velga nikoli žalostna ali zlobna. Srce jej je bilo veselo in odvažno kakor mlad ptič, in veselila se je Velga burje in morja, solnca in zemlje ter svoje deklinške svobode. Samo po Irvaldu se jej je tožilo, ker bi mu bila tako rada pripovedovala, kako lepo je živeti na svetu...

A Irvald je bil že dolgo na morju. Velga se je naveličala hodevati po pribrežju in gledati tja preko valov; rada bi bila zavpila preko morja, da se je utrudila pričakovati Irvalda, da ga ne sme ljubiti Sneggar, ker Velga ne more živeti brez njega...

Ko je pa zavel topel veter sem od zahoda in se je začelo spuščati solnce v morje, je prišla Velga k sestri in je dejala:

„Ljuba Sneggar, ali hočeš, da ti povem, kako mile so letne sapice, kako lahno se giblje morje in kako hudo mi je brez Irvalda?“

„Ne maram!“ je odgovorila Sneggar, sedeča brez dela in mirno pred pragom.

Velga se je obrnila od nje in je odšla. Sedla je na breg, sklonila glavo in poslušala, kako pleše v mraku topla voda. Solze, tople kakor voda, so padale na njene roke.

Nenadoma se je pripeljal Irvald. Kriknila je, Irvald pa se je zasmeljal ter jej je ukazal, naj znosi iz čolna ribe in mreže na breg. Poslušno in dolgo je delala z njim in ga v zadregi izpraševala, kod se je vozil; in ko se je začel dvigati nad morjem veliki, blede mesec, je sedla utrujena v prazen čoln in vzdihnila v nočnem vetru.

„Irvald“ je rekla, „veš, čestokrat sem plakala brez tebe. Hodila sem po bregu, in srce mi je nemirno vtripalo in žalovalo. No, sedaj si prišel, in lahko mi je in veselo!“

Toda Irvald je sedel molče na krmilu in je zrl v mesec. Velgi je bilo mučno, da jej ne odgovori, povabila je oči in ga vprašala tiho:

„Ali si slišal moje besede, Irvald?“

„Da!“ je odgovoril Irvald.

In tedaj je sklonila Velga glavo prav nizko in je dejala Irvaldu:

„Vzemi me v svojo hišo, Irvald! Voziti se hočem s teboj na morje, zate hočem biti vedno vesela, pela ti bom pesmi in delala s teboj! Kako lepo je živeti s teboj na svetu!“

„Midva ne bova živela nikdar skupaj“, je odgovoril trdo Irvald. — „Jutri se odpeljem zopet v tem čolnu na morje, in ko se vrnem, vzamem Sneggar in jo popeljem na svoj dom. Tam prebijeva zimo, a poleti hočeva pluti po morju, kakor dva potapljavca.“

„A jaz?“ je vprašala počasi Velga, in začutila je, kako težko ji bije srce. — „Jaz pa naj ostanem sama?“ je nadaljevala Velga in je ostala v čolnu.

„Dà!“ je odgovoril Irvald.

Takrat je skočila Velga urno na breg in je odhitela v južno stran. Ko je bila že daleč proč, je planila na sivo pečino in zakričala mesecu, da jo boli srce, zajokala je in se zgrudila na kamen.

III.

Ali slišiš, kako divje tuli veter v mraku? ... To neprijazno severno morje!

Tri dni in tri noči je ležala Velga na bregu, onemogla od gorja; četrto jutro pa je že nastopila jesen, in v mračni megli so zašumeli težki valovi. Ko je potegnil preko Velge hladen veter, je skočila pokonci in se je vrgla v vodo. Toda val jo je dvignil in jo zagnal daleč nazaj na breg.

„Morje noče, da bi umrla“ je rekla sama sebi Velga. „Prej moram umoriti Irvalda.“

In molče se je vrnila domov. Na licih so se posušile njene solze, in miren je bil njen strogi obraz, toda tema je bila v njenem srcu.

„Sneggar,“ je rekla sestri, „ali se je odpeljal Irvald?“

„Dà!“ je odgovorila ravnodušno Sneggar.

„Kdaj se vrne?“ je vprašala Velga.

„Ko začne padati moker sneg in ko potemni morje“, je odgovorila Sneggar.

Potem je snedla Velga ribo in je odšla na hišni prag. Tam je sedla na veter in je presedela ves dan z mrklo nagubanimi obrvmi. Na noč se je vrnila pod streho, a zjutraj je odšla zopet pred vrata, pričakovaje Irvalda. In tako je preživela dneve in noči, dokler ni prišel prvi mokri sneg.

„Kmalu se vrne Irvald“, je mislila Velga, in sladka bolest užaljenosti in zlobe se je vli-vala v njeno bolno srce. „Ubijem ga, a potem najdem tudi sama pokoj v grobu.“

Toda Irvald se ni vračal. Že se je začel vzdigati mrak, čim dalje bolj pogosto je vstajala Velga s praga in je gledala pozorno po morju. Na morju pa ni divjala še nikdar taka burja kot takrat! In v mraku je prišel iz kočee Velgin stari oče. Bil je močan kakor stara pečina sredi morja, toda obraz njegov je bil otožen tega večera in veter je kuštral njegove sive, dolge lase.

„Velga, otrok moj“, je rekel prijazno, „čemu si ostavila svojo rojstno kočee? Poglej, bliža se strašna nočna nevihta, ob kateri žaluje neuto-

lažno človeško srce. Pomagaj mi podpreti stene in položiti na streho iz tulnjevih kož kamenja, in potem se skrijemo pod streho pred hudo uro in nočjo.“

Te nežne besede so ganile Velgino srce, in žal jej je bilo same sebe, očeta in Irvalda. Začela je pridno pomagati pri delu. Veter je metal oba semintja in je temnil zrak z vodenim prahom, kakor da razgraja v morju neurje. Celo v okna koče so butali valovi ostre pene, in prestrašena je hitela Velga za očetom v hišo.

Tam, v temoti noči, se je spomnila mahoma, kako je nekoč pred mnogimi leti, ko je bil še otrok, prenočeval Irvald pri njih, ker ga je prehitela nevihta. To noč je bil njen gost, sama mu je postlala postelj in ga poljubila, preden je odšel spat, kakor je bil to običaj. Spomnila se je njegovega veselega in tako dragega jej obraza, in še bolj sta obvladali njeno srce žalost in ljubezen do njega. Tedaj je, pozabivša, da ga hoče ubiti, urno vstala s svojega ležišča in je začela razburjena poslušati. Zdelo se jej je, da sliši v šumu vetra njegove krike, in vso noč je trepetala od strahu, šele v jutru je zaspala vsa onemogla.

Morje je že postajalo tišje; v zraku je vel dih zimskega mraza. In ko se je Velga zbudila in je odprla dnevno vrata, jej je stopila na pragu nasproti Sneggar.

„Velga!“ je vzkliknila in zajokala z gorkimi solzami. „Burja je pognala Irvalda na divje otoke Ledenega morja in je razbila njegov čoln. Sam je sedaj na morju in čaka smrti od mraza, glada in od požrešnih morskih ptic.“

„Kdo ti je to povedal?“ je kriknila Velga.

„Bila sem pri modri Čarni, in razlagala mi je to iz kož potapljavcev“, je odgovorila Sneggar in zakrivša si obraz z rokami, se je zgrudila jokaje na svoje ležišče.

„Sneggar“... je hotela izpregovoriti nežno Velga.

Toda njene obrvi so se mračno namrščile, in odprla je z močno roko vrata hiše.

„Molči!“ je rekla trdo. „Ljubim te in te sovražim!“

IV.

Šla je hitro po bregu proti severju. Hladnega in temnega večera je vstopila v Čarnino kočo, toplo od grmade, ki je plapolala v njej z rudečim plamenom.

„Uči me, o vsevedna!“ je vzkliknila pred Čarno. „Pokaži mi pot k Irvaldu!“

„Hiti!“ je dejala Čarna. „Dva dni in dve noči je treba pluti k Irvaldu. Ako ne prideš k njemu, ko zasveti tretjič dan, je izgubljen. Toda povej mi, Velga, ali si že slišala o pu-

stinjah Ledenega morja, kjer je tako divje in žalostno, kakor v prvih dneh sveta? Ali moreš ostaviti na veke svojo rodno hišo?“

Kakor ujeta riba je zatrepetalo Velgino srce, toda z žarečim obrazom je odgovorila Čarni:

„Usmili se me, Čarna! Mlada sem in težko bi mi bilo, ločiti se od življenja! Če je pa to potrebno, mi samo povej, kaj se zgodi z menoj?“

„Dva dni in dve noči prebiješ v skrbi in strahu sredi morja“, je rekla Čarna. „A ko stopiš na otok, kjer medli Irvald, se izpremeniš v čajko, in nikdar ne izve Irvald, za koga si se žrtvovala. Tako velewa usoda.“

Kakor prvi sneg je pobledela Velga, toda oči so se jej zalesketale radostno, in odgovorila je Čarni:

„Pojdem, Čarna!“

„Hiti!“ je dejala Čarna, „že mrka tam za morjem pod črnimi oblaki krvavi žar zarje.“

Velga je zbežala proti vetru po mokrem pesku k šumečemu, temnemu morju. Rada bi bila zaklicala sestri, očetu, materi „zdravi“, toda čoln je butal nemirno na valovih ob breg, in urno je skočila Velga vanj. Obrnila je čoln proti zahodu, kjer je jedva še svetil krvavi žar zarje, in stojé se je zibala po valovih, in solze

so gorele v njenih očeh, a veter je v temi bičal njeno belo obleko in jej bril v obraz tam z Ledenega morja.

V.

Letela je kakor čajka: Srce se jej je krčilo od bolesti v pričakovanju svoje pogube, vendar ni mogla verovati, da ne izve Irvald nikdar, za koga se je žrtvovala.

In groza je objela Velgo, ko se je začelo daniti in se je videla na peščenem, samotnem otoku obkroženo od bledega, mrzlega morja. Nikogar ni bilo na tem otoku. Samo voda je pljuskala ob njegov pesek in je blestela ob kraju v belih penah. „Povodni pastirčki“ na visokih in tankih nogah so begali nad kipečim valovjem in so iskali sredi školjk hrane. Toda tudi „povodnih pastirčkov“ je bilo malo. Skoraj vsi so odleteli na zimo na pribrežja, kjer veje topel veter. In še nežnejša bolest je objela Velgino srce.

A Ledeno morje se je že začenjalo. Ves dan je plula Velga in prišla je v one brezmejne vode, ki vodijo na konec sveta in se stikajo z nebom. Vse močnejše so udarjali valovi ob dno čolna, ker že ni bilo več zemlje pod temi valovi. Divje severne ptice živé v teh morjih, daleč od ljudi, na skalovitih otokih. Močne so te ptice in pokrite z gostim puhom; vso zimo plavajo

lahko sredi ledovja in se potapljajo globoko v ledeno vodo. Na tisoče se jih je vgnezdilo na otokih, in vsak otok blesti kakor v snegu od samih ptic. Tam so bila gnezda po skalah in v duplinah pod čermi... In v mraku je priplula Velga mimo največjega otoka.

Bil je ves pokrit — od vrha do tal — s sivo skorjo ptičjega blata, perja in puha. Na vseh robovih skal so sedele ptice v dolgih vrstah. Spodaj so gnezdile manjše, na vrhu pa so stale in dremale največje in najpožrešnejše, z belimi trebui in črnimi hrbti, z debelimi vratovi in majhnimi glavami, z blestečimi očmi v obročkih belega puha in z ogromnimi grdimi kljuni, s silnimi in krepkimi kraki ter kratkimi rokami brez prstov. Ptice so se glasno in zlobno razgovarjale, a kakor hitro se je začelo mračiti in je stopila Velga, onemogla od borbe z lednim vetrom, na breg, da se odpočije, se jih je dvignilo na tisoče z vriščem nad njo, a največje so kriknile in se zakrohotala divje in radostno, trudeč se, da bi prevpila druga drugo... In kakor sneg je pobledela Velga, zbrala je poslednje moči in skočila zopet v čoln.

Iznova je letela dalje kakor čajka. Ledena megla jo je ovijala v mrak, ki je prihajal od tam, kjer se stika morje z nebom. Toda sedaj že ni več plakala in se žalostila Velga. Trepetala je v strahu pred pogibeljo in v veselju za Irvalda.

In na večer poslednjega dne se je pokazala sredi sive in mračne megle, na koncu sveta visoka, gola pečina, — ona, ki so pripluli do nje mogočni Vikingi in so zabili vanjo železne obročke, da so mogli privezati svoje čolne. Besno vršenje in bučanje hudournih vetrov se je združevalo tu s tisočglasnimi kriki roparskih ptic, krožečih v megli. Irvald pa je ležal prav ob visoko pljuskajočem valovju, onemogel od mraza in glada v predsmrtnem snu. Bil je bled, kakor morska pena, in v njegovih kodrih je bil moker pesek.

„Irvald!“ je kriknila Velga strastno in glasno.

Vsled zvoka njenega glasu se je Irvald prebudil za trenotek. Velga mu je hotela zaklicati, da ga ljubi še vedno kakor v otroških letih, toda njene noge se niso dotaknile zemlje, ko je skočila iz čolna na breg: obvisela je v zraku kakor bela čajka na svojih krilih, in njen vzklik je bil tužno-radostni vzkrik čajke nad Irvaldom. Za trenotek se je zbudil od tega krika, — glas prijatelja se je dotaknil njegovega srca, — a ko se je ozrl navzgor, je videl samo belo čajko, vzletevšo z vriščem nad čolnom ...

Tako je propadla Velga, in se je vrnil v življenje oni, ki ga je ljubila.

Odplul je proti vzhodu, ona pa se je vila dolgo nad vodo, spremljajoča Irvalda. Ko pa

je izginil v dalji, se je zazibala v vetru, kakor izgubljena čajka... Tako žaluje še dandanes, spominjajoča se one pečine v megli, kjer je medlel nekdanj Irvald... Toda iz njenega ječanja zveni radost...

Na morju besne nevihte, življenje omračuje gorje, in kakor v morju, poginjajo ljudje v trpljenju. Neprijazno, grozno je morje, mnogo je trpljenja v življenju, toda velika je radost — trpeti za brata!

Prelaz.

Že davno je noč, a jaz blodim še vedno po gorah k prelazu, blodim v vetru sredi hladne megle, in brezupno, toda pokorno hodi za menoj ob povodcu mokri, utrujeni konj, žvenketaje s praznimi stremeni.

V mraku, ko sem se odpočival v podnožju borovih gozdov, ki se začinja za njimi ta goli, samotni klanec, sem gledal še veselo v neizmerno globino pod seboj, z onim posebnim čustvom ponosa in moči, s katerim zreš vsekdar z velike višine. Tam daleč spodaj je bilo še možno razločevati lučice v temneči se dolini, na obrežju ozkega zaliva, ki se je čim dalje bolj širil proti vztoku in se je vzdigal kakor megljena višnjeva stena, visoko objemajoča nebo. V gorah pa se je že nočilo. Hitro se je temnilo, in čim bolj sem se bližal gozdom, tem mračnejše in veličastnejše so rasle gore, a med posameznimi slemenimi se je valila z burno naglico v posameznih dolgih oblakih gosta, siva megla, ki jo je gonila burja navzgor. Odtrgala se je

od gorske planote, ki jo je obdajala kakor gigantski, rahel pas, in je s svojim padanjem ostro začrtavala temotne prepade med gorami. Zadimila je že borovi gozd, ki je vzrasel pred menoj hkratu z votlim, globokim in samotnim šuštenjem borov. Zavelo je zimsko hladno, sneg je začel naletavati, veter je bril... Nastopila je noč, in hodil sem dolgo pod temnim, v megli vršečim svodom visokega gozdovja ter sem izkušal vsaj nekoliko ščititi se pred vetrom.

„Kmalu pridem do prelaza,“ sem si dejal, — „kraj je brez nevarnosti in znan, v dveh ali treh urah bom že na varnem, za gorami, v svetlem, obljudenem domu. Sedaj je zgodaj temno.“

Toda prehodil sem pol ure, uro... Vsako minuto se mi je zdelo, da je prelaz le še dva koraka od mene, a gole, kamenite goličave ni hotelo biti konec. Že davno so ostali v nižini borovi gozdi, davno je prešlo nizko vzraslo, od burje skrivljeno grmovje, in jaz postajam truden ter trepečem od mrzlega vetra in od megle. Spomnim se pokopališča tu na tej višini, pokopališča ponesrečenih — nekaterih gomil sredi trumice borov, nedaleč od prelaza; pokopani so v njih Tatarji-drvarji, ki jih je vrgla z Jajle zimska nevihta. Te gomile niso več daleč, in čuteč, na kako divji, samotni višini sem, v zavesti, da so sedaj okoli mene samo megla in brezdna, se mi je krčilo srce. Kako

pač pridem mimo osamljenih kamnov-spomenikov, ko se pojavijo črni, kakor človeške figure sredi megle? Ali pridem šele v pozni polnoči do prelaza? In ali bom imel dovolj moči, da pojdem z gor v nižino, ko izgubljam že sedaj spomin za čas in kraj? Toda nikar razmišljati — treba hoditi!

Daleč tam spredaj se dviga nekaj mračnega iz begajoče megle... Nekaki temni holmi so, slični spečim medvedom. Stopam tjakaj s kamna na kamen, iztežka mi sledi konj, ki se mi trga zdajpazdaj s povodca ter udarja s podkvami po mokrem kremenju. Mahoma zapazim, da se je začela pot iznova dvigati navkreber. Ustavim se — loteva se me brezupnost. Ves se tresem od napora in od utrujenosti, obleka moja je vsa premočena od snega in veter jo prepihava. Ali naj bi klical na pomoč? Toda sedaj so se celo pastirji zadelali s kozami in ovci v svoje homerske koč, — prav gotovo bi me nihče ne slišal. In oziraje se, si mislim v strahu:

„Moj Bog! ali nisem zašel? Morda je to moja poslednja noč? In če ne, kako in kje jo bom prebil?...“

Pozno je že, borovje šušti zamolklo in zaspalo tam v daljini. Noč postaja čim dalje bolj tajinstvena, to čutim dobro, dasi mi je neznan čas in kraj. Sedaj so ugasnile zadnje lučice v globokih dolinah, in siva megla je zakraljevala nad njimi, vedoča, da je prišla njena ura, —

dolga in težka ura, ko se zdi, da je vse umrlo na zemlji in ne postane nikdar več jutro, nego bodo vstajale samo megle, ovijajoče veličastne gore, stoječe na polnočni straži — ter bodo vršeli lesovi po gorah in bo gostejše in gostejše naletaval sneg na golem prelazu.

Branec se vetra, se obrnem k svojemu konju. Edino živo bitje, ki je ostalo pri meni! Toda konj me ne pogleda. Moker, prezebel, sključen pod visokim sedlom, ki čepi okorno na njegovem hrbtu, stoji pokorno, sklonivši glavo, s povešenimi ušesi pred menoj. Zlobno ga potegnem za konopec in izpostavim svoj obraz iznova mokremu snegu in vetru, zopet jima hodim uporno nasproti. Kadar poizkusim razločevati ono, kar je okoli mene, vidim samo sivo, begajočo meglo, ki slepi človeka s snegom, in čutim pod svojimi nogami opolzla, kamenita tla. Ko posluškujem, čujem le tuljenje vetra in enakomerno žvenketanje za hrbtom: stremeni bijejo drug ob drugega...

Toda čudno — ta obup mi daje novih moči! Smelejše začenjam korakati in zlobni očitek nekomu, ki je kriv vsega, kar moram prestajati, me razveseljuje. Ta očitek prehaja že v mračno, trdovratno udanost vsemu, kar bo še treba prebiti ter napolnjuje s sladkostjo mojo rastočo bol in brezupnost...

Tu je končno prelaz! Sedaj je jasno, da sem na vrhnji točki klanca, toda vseeno mi je. Po

ravni in ploščnati stepi hodim, burja prinaša dolge kose megle in me buta semintja, a jaz se ne brigam za to. Že po bučanju vetra in po megli je možno spoznati, kako globoko je obvladala pozna noč gore — že davno, davno spe v dolinah v svojih malih kočicah mali ljudje; no, jaz ne hitim, stiskam zobe, stopam polagoma in obrnivši se počasi, govorim konju:

„Nič ne dé, nič — idi! Bredla bova pač, dokler ne padeva. — Koliko je že bilo v mojem življenju teh težkih, samotnih prelazov! Od rane mladosti sem že stopil od časa do časa v njih osodepolno vrsto. Kakor noč, so se spustili gorje, beda, bolezen in brezpomočnost name in na moje bližnjike; kopičile so se prevare onih, ki sem jih ljubil, grenke žalitve prijateljstva, in prišla je ura ločitve od vsega, kar mi je bilo milo in drago. A osrčil sem se ter zgrabil za popotno palico. Toda klanci k novi sreči so bili visoki in težavni, noč, megla in burja so me srečavali na višavi in strašna osamelost me je objela na prelazih... Toda nič ne de, bloditi hočem, dokler ne propadem!“

Spotikaje se tavam kakor v snu. Do jutra je še daleč. Vso noč bom moral hoditi po dolinah in šele ob jutranji zarji zaspim morda kje kakor mrtev, — sključen in čuteč le eno — radost toplote po ostrem mrazu in sladek odpočitek — po trudapolnem potovanju.

Dan me razveseli zopet z ljudmi in s solncem, obmami me iznova, da pozabim na prelaze. A pridejo zopet, in najbolj težaven, najbolj osamljen bo — zadnji... Kje pač padem in ostanem za vedno sredi noči v nevihti na golih in od vekov samotnih gorah?

Nova železnica.

I.

„Škoda, da odhajate prav sedaj!“ so mi rekli znanci, ko so se pozno na večer poslavljali na peronu od mene. „Pravi ljudje pridejo šele sedaj v Peterburg, vi pa odhajate. Česa vendar še niste videli tam? Gozdov, snežnih zametov? Pazite, v enem tednu se naveličate tega... Pa še ta nova železnica, ko ne mine dan brez kake nesreče!“

„Bog je milostljiv!“ sem odgovoril mehanično.

Spremljevalci so skomizgnili z rameni in so umolknili. Približale so se one neprijetne minute razstanka, ko nima človek že ničesar več povedati, ko postajajo nasmehi konvencionalni, in mineva čas strašno počasi.

„Da, da“ je izpregovoril nekdo z nenaravnim glasom. „Torej res zbežite? Škoda, res, škoda!... Pišite vsaj večkrat.“

Naposled se je začulo drugo zvonjenje. Postali smo živahnejši in smo se poslovili. Mahaje

s klobuki so odšli spremljevalci, in obračaje se, so še pozdravljali z iskreno prijaznostjo. Jaz sem ostal v hodniku vagona in sem se nasmehoval. Torej vendar odhajam! V Peterburgu se mi zdi vedno, kakor da sem naletel na praznik, ki traja vso zimo, in samo to že utruja mojo dušo. Zahoče se mi iti v daljo, na zrak, in vedno pogostejše si začenjam predstavljati, kako lepo je sedaj tam, — v provincialni Rusiji. A tu so otvorili še novo železnico, ki okrajšuje mojo pot domov skoraj za petsto vrst. Sicer je res, da se množe na tej novi železnici nezgode do smešnosti, „a kako lepa je zato“, — pravijo!...

„Gotovo!“ je zavpil nekdo blizu stroja, in stroj je udaril težko v vagone. Zaslišalo se je pridržano hropenje pare, ki se je dvigala zdaj-pazdaj v oblakih dima, — kolodvor se je začel prazniti. Poleg mojega vagona je ostal samo visok lep oficir s podolgovatim, predrznosurovim obrazom in dama v žalni obleki. Dama se je zavijala v svoj plašč in je gledala z objokanimi črnimi očmi tužno oficirja, ki je v znak svoje žalosti strogo zijal v izprevodnika. Potem je prihitel z neokretno naglico jako debelega človeka velik posestnik rudečih brk s puško v futralu in s torbo iz jelenove kože vrhu sive lovske obleke, a za njim pritlikav, toda širokoplečat general... Nato je prišel hitro, dà, skoraj pribežal je iz pisarne načelnik postaje. Prav-

kar se je prepiral z nekom, zato je osorno ukazal „tretjič!“, — in zagnal je tako daleč svojo cigareto, da je skakala še dolgo po peronu, razsipa joča rudeče iskre po vetru. Tedaj pa je zapel po vsem kolodvoru doneči zvonec, zaslišali so se ostri žvižgi nadizprevodnika, močni sunki stroja —, in vlak se je začel pomikati naprej.

Oficir je hitro odhajal po peronu, klanjal se je, pospešil še bolj svoje korake in je zaostajal čimdalje bolj za vozovi; stroj je metal vedno bolj sunkoma in rezko vročo paro izpod cilindrov... Sedaj se je zasvetila zadnja svetilka perona, oficir je izginil, kakor da ga je vzela noč — in vlak je ostal v temi. Mahoma se je razgrnila pred njim, posejana s tisočericimi zlatimi lučmi mesta, a vlak je že hitel samozavestno vanjo mimo tovornih skladišč in vagonov, grozno svareč nekoga s svojim tresočim rjoventjem. Svetli odsevi oken so begali vse hitrejši, izprva po tirih in pragih, ki so iztekali na razne strani... V vagonu je postalo kmalu toplo in domače; potniki so razmetali neredno svoje stvari po divanih in so začeli pripravljati se za noč. Siv, strog, toda zelo uljuden starček-izprevodnik z nanosnikom koncem nosu je hodil počasi sredi te tesnobe ter je zapisoval vestno vozne listke, naklanjaje se k svetilki svojega pomočnika.

Zrak po poljih se ti zdi vedno nenavaden, če prideš iz mesta, — in kakor vedno, sem stal

tudi to pot do pozne noči na hodniku vagona; odprl sem stranska vrata in sem gledal napeto proti vetru v temna, zasnežena polja. Vlak je drvil z vso paro, in vse okrog mene se je gibalo, kakor da živi mrzlično življenje. Vagon se je tresel in je grmel od naglega bega, veter mi je sipal v obraz snežen prah, luč svetilke v hodniku je poskakovala semintja ter se mešala s sencami. In, zibaje se, sem hodeval od vrat do vrat v hladnem hodniku, že pobeljenem od snega... Spominjam se, da me je včasih vse to vznemirjalo. Šumna pot, nepoznanje onega, kar pride, — z dvajsetimi leti — vse se mi je zdelo izredno imenitno in veselo. Hotelo se mi je peti, kričati — nekaj „marseillaisi“ sličnega — med bobnečim dirom vlaka... Sedaj pa sem hodil le razburjen od vrat do vrat, a za njimi so se pojavljale mračne silhuete holmov in grmičevja, s trenutnim, zamolklim ropotom so uhajali izpod koles železni mostički, dočim se se iskriale v dalji, v jedva vidnih, pobeljenih poljih lučice samotnih vasic. In braneč se vetru, sem gledal otožno v temno daljo, kjer miglja pozabljeno življenje domovine s tako bledimi, tihimi lučicami.

Vrnivši se v kupé, sem videl, da je tu že zakraljeval sen. V somraku so bile vidne oblike ležečih potnikov, ozko je bilo od mnogih kožuhov in spuščениh naslonil divanov, dišalo je po tobaku in po pomarančah... Ogrevale sem

se po mrzlem vetru ter sem zrl dolgo s polodprtimi očmi, kako poskakuje na vratih obešen kožuh, in razmišljal sem nekaj nejasnega, kar se je spajalo s tresočim polmrakom vagona in me je nepazno uspavalo ... Nekaj divnega to spanje na poti! V dremežu začuješ včasih, da je utihnil vlak. Tedaj se začujejo glasni glasovi pod okni, cepetanje nog po kamenitem peronu, a v tistem vagonu — enakomerno dihanje in smrčanje spečih potnikov. Nekaj ti vznemiri oči ... To je medli, migljajoči in rumenkasti odsev zamrznjenega okna nasproti, ki stoji za njim peronska svetilka. Motno razsvetljuje somrak vagona, v polsnu pa se zdi bolestna in neprijetna ...

„Ali ne veste, katera postaja je to?“ vpraša kdo s tujim, preplašenim glasom ...

Potem udari zvonec in bije tam daleč, daleč nekje uspavajoče, sliši se butanje vagonских vrat in tužno bobnenje stroja, ki te spominja brezkončne dalje in noči. Nekaj se začne stresati in te butne v stran; kovinsko blesteči svit svetilke izgine in ugasne na šipah oken; peresa divana poskakujejo čim dalje bolj enakomerno, in naposled te zaziblje nepretrgano naraščajoči dir vlaka zopet v sen ...

Nepričakovano se me je dotaknila proti jutru neka roka ter me je opozorila, da treba presesti. Preplašen sem planil pokonci, pobral sem urno svoje stvari in šel preko velike, toda

osamljene in mračno razsvetljene postaje na nekak dolg peron, ves zameden s svežim, globokim snegom; tu je stal majhen vlak, sestavljen iz prav različnih vagonov.

„Nova železnica!“ sem si mislil ves zadovoljen. „Tišina, majhni vagoni, vonjivi dim brezovih drv, duh smrek... Imenitno!“

V poldremežu sem zašel v takoimenovani „vaggon mixed“, v tesen voz s kvadratičnimi okni ter sem takoj krepko zaspal.. Vlak je tekkel iznova in me je uspaval... In proti jutru sem bil že daleč od Peterburga. In začela se je dolga in pristna ruska vožnja, ena izmed teh, ki so v Peterburgu popolnoma pozabili nanjo...

II.

Zbudil me je bolesten kašelj. Ko sem odprl oči, sem zagledal pred seboj policijskega stražnika, tipičnega starega vojaka v rudečkastem, medvedovem kožuhu vrhu sivega policijskega plašča. Od napora so mu bile oči izbuljene in polne solz, sprhneli obraz rudeč in sive brke razmršene. Kadil je z nenavadno naglico veliko cigareto iz cenenega, močnega tobaka, a v ozkem in starem vagončku je bilo že brez tega mračno, ker so bila okna napol zametena s snegom. Vlak se je tresel in je butal kakor voz.

„To je kašelj!“ je dejal stražnik, puhajoč, in tako priprosto kakor, da sva vzrasla skupaj. „Šele tedaj se poleže, če pokadiš nekoliko!“

„Nu, sedaj pa je Peterburg že daleč“, sem si mislil; vstal sem in odgovarjaje stražniku mehanično na njegova vprašanja o Peterburgu, sem se zagledal v okna. O, kako bel, čist sneg! Zdi se mi, da ni še tako dolgo, odkar sem ostavil peterburški vlak, a že je možno misliti, da je ostalo vse peterburško za nekaj tisoč vrst za nami. Daleč naokrog je samo belo, mrtvo nebo in belo brezkončno polje z grmiči in posameznimi gozdiči. In kako malo peterburški vozi vlak! Žice brzojavnih drogov izginjajo leno za okni, kakor da jim je dolgčas dvigati se, vpadati in raztezati se v smeri vlaka, a drogi kakor da so se naveličali bežati za žicami. Kadar gre vlak vkreber, cvili in se ziblje, ko se obrne navzdol, pa teče kakor starec, ki hoče dohiteti koga. Enakomerno belo blesti sneg po poljih, v dalji frfota ptica s svojimi krili, pojavljajo se temni grmiči in vasice, — a vse to uhaja v krogih nazaj. Veter razpihava malomarno dim stroja, in zdi se, kakor da se kade grmiči, ki se je po njih razsipal ta dim, ter da plavajo po zasneženem polju... Vse je tako znano, a hkratu tako novo in zapeljivo!

Jutro je prešlo neopaženo. Umiješ se, piješ čaj in ne spoznaš se zopet. Ni ga več sledu one prejšnje ravnodušnosti do vsega. Peterburg je daleč, začela se je prava pustinja... Ugaja mi celo, da je vagon tako ozek in neroden, da je razun mene in stražnika, — ki itak kmalu iz-

stopi na nekem križišču, — vsega skupaj le en potnik: bradat, čokat starec, železniški delavec z malho preko ramen, sličen kramarju z dežele. Baval se je marljivo s sukanjem cigaret ter pil vedno čaj, in vse jutro sem slišal, s kako naslado je srkal vročo tekočino iz čašice.

„Ali izvolite morda?“ me je vprašal ter pokazal z očmi na pločnati čajnik. „Na kolodvorih morate plačati zanj deset kopejek.“

Ker mi je pri vratih, kjer sem sedel, vlekel mrzel zrak preko nog, sem se zavil do kolen v veliko ruto, in ne odmaknivši oči, sem gledal vedno skozi okno, sedaj na sveže jarke ob železniškem tiru, sedaj na nove lesene postaje in na križišča, potem zopet na belo polje z gozdiči, in zdelo se mi je, da trepečejo debela drevesa in se zlivajo drugo v drugo, a ves gozd da se suče v krogu: bližnja drevesa begajo tresoča se nazaj, a oddaljena prihajajo opetovano v ospredje... Potem sva pila s kramarjem čaj, pripovedovala drug drugemu svoj životopis, a nato sem se odpravil, da pogledam po vagonih in mostičkih, ki so vezali vagone... Jako prijetno je gledati, kako pleše po zraku sveži sneg, in pristna Rusija že diha povsod!

Postaj in križišč je mnogo, toda izgubljajo se v samotni, ogromni pokrajini zimskega polja, ki jih obdaja vsenaokrog. Razun tega še ni zavladala nova železnica v kraju in ni zvabila k sebi prebivalcev. Na osamljeni postaji

se ustavi vlak in beži potem zopet sredi polja in gozdičev . . . Sicer se pa že vozimo z zamudo, poleg tega smo še stali v poljih, in nihče ne ve, zakaj; — vsi so sedeli v težkem pričakovanju, poslušaje, kako tužno šumi veter za stenami nepremičnih vagonov in kako bolešno kriči trebušati stroj, ki se je premaknil vsakokrat s tako silo z mesta, da so potniki kar popadali z divanov. Držeč se v ravnotežju, sem hodil od vagona do vagona po vlaku, ki se je zibal v svojem diru; in videl sem povsod navadno življenje ruske železnice po samotnih krajih. V prvem in drugem razredu prazno, a v tretjem — mehovi, suknje, kovčgi, na tleh smeti in seme solnčnic, in skoraj vsi spe, ležeči skrajno nerodno in nedostojno. Oni, ki ne spe, sede in kade, da so skoraj že popolnoma omamljeni ter da postaja vroči zrak višnjev od jedkega, osladnega dima močnega tobaka. Samo neki loterijec, mlad tat z nestalnimi očmi, ne dremlje, temveč vabi skupaj kmete in polpijane delavce, ki poizkušajo svojo srečo; in kakor v zasmeh dobe včasih kak svinčnik za dve kopejki, ali bokalček iz pihanega stekla. Sliši se prepir in govorjenje, neki otrok kriči besno, vlak bobni in grmi, tam pa sedi vojak v novi katunasti srajci in s črnim robcem za vratom mirno na svojem kovčgu nad spečimi potniki; eno nogo je položil na nasprotno klop ter renči s povsem topim pogledom in dvignjeno vrhnjo ustnico

na tulski harmoniki: „Divni mesec plove tam nad reko.“

— „Postaja ‚Belo borovje‘, osem minut pomude!“ je vpil mehanično izprevodnik, postaven mož v težkem, dolgem plašču, in prišedši do naših vrat, jih je zaloputnil s tako silo, kakor da jih hoče zapreti za večno.

To pomenja, da se že začenjajo gozdovi. Dve postaji za „Belim borovjem“ je okrožno mesto, ki se imenujejo po njem ti gozdovi. Grmičevje in gozdiči se pojavljajo bolj pogosto, — začenja se že mešano, črno in rudeče gozdovje. Tako mine še ena ura in še pol, in naposled se pokažejo tam daleč za lesovi streha in križi samostana, ki je po njem daleč naokrog znano vse mesto. Borovje okrog njega sekajo neusmiljeno, in zdi se, da prihaja nova železnica kakor zmagalec, ki je sklenil, da osvetli na vsak način to goščo, ki skriva življenje v svoji pravečni tišini. In dolgi žvižg vlaka, ki vozi pred mestom preko mostu gozdnega potoka, je slišati, kakor da hoče naznaniti prebivalcem teh krajev svoj zmagovalni izprevod.

Čez nekoliko minut se je razvilo okrog nas živahno gibanje: za lesenim kolodvorom opekaste barve stoje trojke, zvene kraguljčki in kriče kakor za stavo izvoščki; zimski dan pa je siv in topel in spominja na predpust. Po

peronu se izprehajajo gospodične in mladi gospodje, ki prvači med njimi visokovzrasel brzojavni uradnik, — očitvidno najlepši mož tega kraja — gizdalin s sivkastim nanosnikom in kavkaškim pokrivalom. Vsak trenotek se odpro vrata kakega vagona, od zunaj veje mraz in prinaša vonj po snegu in smrekovem gozdu. Postaven, lepo vzrasel natakak v fraku in brez čepice nosi okrog pečene piroge (pastete), in čudno je videti sredi gozdov njegovo trdo srajco in belo ovratnico. V naš vagon vstopi mnogo deklet, ki spremljajo nekoga, šepetajo med seboj in koketirajo; trgovec z blazino se gnete na svoj prostor in suje po poti vse, kar mu pride nasproti, suh, toda jako velik duhovnik prihiti zasopljen v vagon, porine bobrovo čepico s potnega čela nazaj na tilnik in teče zopet vun, ponižno proseč nosača pomoči. Neštevilno cul in zavitkov polaga na divane in pod nje ter prosi vsakogar oproščenja, da ga moti in mrmra prisiljeno veselo:

„No, tako! Tole semkaj... to pa denem menda prav lahko pod klop... Ali vas ne motim? Ne? No, to je lepo! Iskrena vam hvala!“

Sredi vse te gneče se vije hrom nosač s košaro limom, nune z velimi obrazi prosijo otožno za samostan, in nepričakovano, ko je pozvonilo že drugič, vstopi v vagon slepec

živalskega obraza, zaigra na gosli: „Šumi Marica“ ter spremlja koračnico z divjim basom.

Vagon se je začel medtem pomikati nazaj in se je iznova ustavil. Dolgo je bilo slišati pregovarjanje izprevodnikov in prasketanje signalske vrvice po oknih, ki so jo napenjali od stroja po vlaku ... Naposled se je vlak zopet premaknil.

In zopet migljajo pred okni breze in smreke v snegu, polja in vasice, a nad njimi — sivo nebo.

III.

Te breze in smreke so čim dalje bolj neprijazne: mračne postajajo in se zbirajo v vedno gostejše tolpe. Mlad, lahen sneg naletava, toda vsled neprestane drevesne gošče se mrači tudi v vagonih, a zdi se, da se temni tudi vreme. Razun tega se pričenja vmešavati v moje občutje nekaj resnega in strogega, in radost povratka k tihemu dnevu v gozdu se kali počasi. Nova železnica vodi vse dalje, v nove, meni še neznane kraje Rusije, in zato občutim še bolj živo, kar sem čutil tako gorko že v svoji mladosti: vso krasoto in vso globoko tugo ruske pokrajine, tako nerazdružno zvezane z ruskim življenjem. Novo železnico so že mračno obstopili temni gozdovi, kakor da hočejo reči:

„Pojdi, pojdi, umaknemo se ti, toda pomisli, kakšno odgovornost prevzemaš nase! Ali hočeš samo pridružiti zaslužnjeni in malodušni bedi našega kraja še revščino narave?“

Zimski dan je v lesih jako kratek, in glej, že se temni v oglih vagona, pred okni se spušča višnjev mrak na zemljo, in malopomalem se krade v srce neosnovana, nejasna, prava ruska tuga. Peterburg se mi zdi že kot kaka daljnja oaza tam koncem ogromne snežne pustinje, ki me je obstopila na tisoče vrst od vseh strani. Naš vagon se zopet prazni. Zopet so razun mene še trije potniki: železniški delavec in dva speča — kavalerist in pomočnik postajnega načelnika. Kavalerist, mlad mož v ozkih jezdni hlačah, spi kakor ubit, junaško iztegnjen na hrbtu; pomočnik leži z obrazom navzdol, lahko gugaje se sem in tja, kakor da se hoče prilagoditi butanju begočega vlaka. In tužen je pogled na njegov ogoljeni plašč in na stare velike galoše, ki vise z divana.

Pa to je še malo: treba pomisliti še na temoto in mraz v ropotajočem, nerodnem vagonu. Gledaje na medvedjo puščavo okrog železnice, meniš, da vozi ta grmeči vlak tam nekje na daljnjem severu, v Tajgu. Debla visokih smrek v zametih snega migljajo mimo, na holmih se družijo bori, slični nunam v črnih baršunastih oblekah... Včasih se umakne gošča, in daleč se razprostira otožna močvirna

nižava, mračno-sinje se dvigajo za njo amfiteatralski gozdovi, in kakor širok pram dima, visi nad njimi mlečnosvinčena megla. A potem se pojavijo mahoma zopet prav ob oknih v snegu smreke in bori; z zamolklo šumo se bliža črno gozdovje, v vagonu se mrači... Šipe v oknih žvenketajo in brne, lahko se gibljejo v tečajih priprta, iz rudečkastega lesa narejena vrata, ki vodijo v drug oddelek, a kolesa, prekinjaje drugo drugo, je slišati, kakor da se razgovarjajo pod zemljo, naglo in nerazločno.

„Le brbrajte, le brbrajte!“ jim kličejo važno in zamišljeno mračne in visoke smrekove šume. „Me se umaknemo, toda kaj prinašate v naš tihi kraj?“

V malih novih hišicah lesenih postaj svetijo lučice plaho, toda veselo. Novo, živahno življenje biva v vsaki izmed njih — male oaze sredi samotnega gozdnega carstva. Dva koraka od teh malih kaznilnic pa se začenja povsem drug svet. Tam sredi gozdovja temne posamezne naselbine mračnih in otožnih gozdnih prebivalcev. Na peronih postaj stoji včasih nekoliko ljudi iz teh vasic, nekoliko revežev v strganih suknjah, razkuštranih in hripavih od prehlajenja, toda tako ponižnih in s tako čistimi, skoraj otroškimi očmi! Sklonivši knuto, gledajo skoraj brezupno za potniki, saj dobi redkokdaj kak voznik izmed njih takega pot-

nika na svoj voz. In topo zroč na vlak, se zdi, kakor da mu govore s svojimi pogledi:

„Delajte, kakor hočete, — mi nimamo ničesar; toda kaj bo iz tega, ne vemo!“

Tudi jaz gledam na ta še tako mladi, a že izmučeni narod... In zdi se mi, kakor da je vsa Rusija neskončna puščava snega in gozdovja, ki pada sedaj nanjo dolga, nema noč.

Ta noč bo topla z mehko naletavajočim, božajočim snegom. Za minuto se ustavi vlak na križišču pred dolgim in nizkim poslopjem. Njegova razsvetljena okenca gledajo kakor žive oči iz pravečnega smrekovega gozdovja, zamečenega s snegom. Stroj prasketa s kolesi po tiru, bobni mimo vlaka, privesi mu deset tovarnih vagonov, in končno javlja z dvema žalobnima krikoma, da je gotov. Ta krika begata v grmečih valih daleč po gozdnati okolici, klicajoča drug drugega, in vlak se začne pomikati iznova naprej, — vedno dalje v globino lesovja.

„Takoj pridemo do nevarnega mesta“, je dejal z vzdihom za menoj na ploščadi vagona stoječi malomeščan. „Takoj se začne tri vrste dolga vožnja vkreber, a potem je nasip. Kar grozno je gledati to. Niti dan ne mine brez nezgode...“

Gledal sem, kako beže od nas in se skrivajo v gozdu lučice postaj in sem ga poslušal me-

hanično. Kakor gozdna noč globoka in tiha, raste tuga okrog mene...

„Kateri deželi pripadam“, — sem se vprašal v mislih, „jaz ruski inteligenčen proletarec, ki blodim osamljen po rodni zemlji? Kaj nam je ostalo skupnega s to gozdno puščavo? Neskončno velika je, in jaz naj pojnim njeno boleost, jaz naj jej pomorem? In kako strašno osamljeni smo, mi, ki iščemo brez pomoči lepote, resnice in višjih radosti zase in za druge v tej orjaški gozdnati deželi! Kako prekrasna, kako otroškobogata je ta dežela! Kako veličastne in mogočne šume stoje okrog nas, tiho dremaje v tej topli januarski noči, polni nežnega in čistega vonja mladega snega in zelenega jelkovja. A kako grozna hkratu je ta dalja!“

In naprej gledam na to novo cesto, ki srečava z vsako uro bolj neprijazne in mračne gozdove. Sedaj ima ta cesta nekaj fantastičnega na sebi. Zaježena od črnih šum in razsvetljena spredaj od stroja, je slična brezkončnemu predoru. Stoletne smreke se jej postavljajo na pot, in zdi se, kakor da hočejo braniti vlaku naprej. Toda vlak se bori: enakomerno udarja takt s svojim težkim, pretrganim dihanjem, kakor gigantski zmaj leze po klancu; njegova glava pa bljuje v dalji rudeč plamen, ki trepeče svetlo pod kolesi stroja na tiru in drgetaje zlobno razsvet-

ljuje mračno alejo nepremičnih in nemih smrek. Tema zastira alejo, toda vlak prodira vztrajno naprej. In kakor rep kometa plove nad njim dim v dolgem, beloblestečem pramu, polnem ognjenih isker in od spodaj ožarjen od krvavega odseva plamena, ki puhti iz stroja...

EVGENIJ ČIRIKOV.

Izgubljeni sin.

I.

Pjotr Trofimovič je spustil v samih nogavicah noge s postelje in je začel tipaje po tleh iskati copate ... V sosedni sobi, v jedilnici, je že gorelo; rudeč odblesk razbeljenega oglja je metal trepetajoče svetle lise po tleh, a skozi priprta vrata je prodiral tudi v sobo Pjotra Trofimoviča in je skakal počasi po golem starčevem temenu ... Biti mora že pozno: Vasiljevna kuri peči dvakrat na dan, ko se dani in še na večer, ker je silno mraz in je v stari grajščini težko vzdržati toploto.

„Ali si ti, Vasiljevna?“ je vprašal starec, ko je zaslišal ropot pri peči.

„Jaz, batjuška ...“

Vasiljevna je začela udarjati z železno grebljo po ogorkih, zahreščalo je oglje in luč je poskočila v svetlem pramu po tleh in po podbojih vrat. Ura je počasi odbila devet. To se torej pravi, da je sedaj že prišel na bližnje po-

stajališče vlak, ki se ima ž njim pripeljati drugi starčev sin, Grigorij.

„Ali se je peljal Nikanor na postajo?“ je vprašal Pjotr Trofimovič s hripavim glasom, ker se je pravkar šele zdramil.

„Dà, peljal, sedaj bo pač že tam.“

„A Sergjej Petrovič?“

„Se je tudi peljal sprejet bratca.“

„Treba jima bo napraviti kaj za pod zobe ... Pristavi samovar ... jajčnico ... ali kaj! Zeblo ju bo ... Ali slišiš?“

Starec je govoril hripavo in pretrgano, in zdelo se je, da se jezi. V resnici pa je bil le razburjen, ker je pričakoval izgubljenega sina. Srce se je pleglo. Bog ž njim! Nesrečen človek je. Videla se nista že blizu dvanajst let. Sedaj se je dovolj klatil po svetu in prihaja k očetu odpočit se; piše, da je utrujen, vendar enkrat ... Dà, nesrečo ima pri svojih otrocih: starejšega, Sergjeja, so zapodili iz petega razreda gimnazije, pet let se je ponašal kot prostovoljec, tri leta se je mučil kot zastavonosec in je jedva prilezel do podporočnika; drugega, Grigorija, so tudi pognali z univerze, odpravili so ga nekam, potem so ga izpustili, a so ga kmalu zopet poslali nekam; nato je začel že sam kakor potepuh pohajkovati po svetu. In tako je umrla mati, ki ni videla sina, odkar so ga zapodili z vseučilišča ...

Pjotr Trofimovič si je obul copate, prižgal je v jedilnici svetilko, se zavil tesno v ogrtač, ki ga je nosil namesto domače suknje, in je sedel v naslanjač; začel je misliti na svojo pokojno ženo, na Grigorija ter na Sergjeja, ki ljubi vodko in silno rad kvarta... Ko bi bil Grigorij dovršil kurz, bi se ne bilo treba sedaj poniževati pred vsakterim izmed Vinogradovih. Postal bi bil deželni predstojnik ter bi živel na svojem posestvu... Bedak! Sedaj se gotovo kesa, vse prste do komolca bi si obliznil, toda prepozno je!...

Starček je sopihal, pokašljeval in šepetal nekaj, in zdelo se je, da mu je življenje, ki je bilo zanj polno težav, sedaj vse radostno, ker se ima sniti s sinom. Za oknom ali v ceveh je godel veter, nekje je udarjala oknica z železnim kavljem in hromotna hiša se je stresala pod pritiski zimske burje... Slišalo se je zamolklo pasje lajanje, togotno in zavijajoče... Zdi se, da žvenkljajo kraguljčki? Dà, že prihajajo... Starček je prižgal s trepetajočimi rokami svečo in se je urno odpravil v predsobo — sprejemati. Pred njim se je razprostirala tema, in v svitu plapolajočega plamena sveče so vstajale mračne, vlažne stene z madeži na ogoljenih štukaturah, pokazala so se zasnežena okna z ledenimi obrobki po šipah ter staromodna, težka, nelepa oprava... Včasih so deske tal tužno zaškripale pod nogami Pjotra Trofimo-

viča, ki je v tej veliki, molčeči hiši spominjal na kakega pravljичnega starca...

„Takoj! Takoj!...“

Odprla so se vrata, in v belih oblakih trga-joče se pare so se premikale tri nerazločne postave, vse zavite in omotane ter zasnežene od nog do glave. Katera izmed njih je Grigorij, ni bilo mogoče spoznati.

„Ne ceste, ne gazi ni!“ je izpregovoril Nikanor ter je spustil na tla kovčeg prišleca. To je pač Sergjej, njegovi gumbi se svetijo, a oni bo nemara Grigorij... Brada je vsa v snegu, brke v snegu, na glavi mu čepi koničasta kapuca.

„Pozdravljen, oče!“

„Pozdravljen! Pozdravljen! Ali si zdrav? Snemi vendar kapuco, saj je videti samo tvoj nos... Ah, tak si... nu, sedaj pa pojdi bližje!“...

Poljubila sta se parkrat. Potem je začel Grigorij slačiti svoj ogrtač, a Pjotr Trofimovič mu je zrl venomer v obraz, zlasti v oči in si je mislil: „Popolnoma mati, kakor ulita mati!“ In starčevo srce je napolnilo nežno čustvo do tega „brezpotnega subjekta“, kakor je imenoval oče Grigorija in hotelo se mu je smejati se od veselja in plakati, da je vendar enkrat prišel Griša; a Marje Feodorovne ni več, in ne vé torej tega ter ne more gledati, kako velika brada je zrasla Griši... Starček je potepljal Grigorija po rami in je dejal:

„Menda me nisi spoznal, kaj? Popolnoma ostarel sem ter gledam že v grob. Pojdite v jedilnico, tam je toplo... tam je štirinajst stopinj... Nu, nu! Sedaj pa imamo vse... Samo matere ni“...

Pjotr Trofimovič se je začel urno obračati, stekel je v kuhinjo in je ozmerjal Vasiljevno, ker se je zakasnila z jajčnico. Potem je sedel h Grigoriju, začel ga je iznova tepljati po rami ter mu gledati v oči.

„Sedaj smo vsi zbrani... dà!... Samo matere ni!... Dà, odšla je naša mati, ni te dočakala, Grigorij... dà!“

„Nehaj vendar že, papa!“ je opomnil nezadovoljno ter z gostim basom podporočnik, — „kaj bi govoril!“

A Grigorij je hipoma pomežiknil z očmi... Temu velikemu in resnemu človeku, ki se je bil odtegnil za dvanajst let ne samo roditeljski ljubezni in skrbnosti, nego tudi misli na starše ter se je bil že davno odtujil svoji obitelji in vsem svojim sorodnikom, se je storilo mahoma strašno milo po materi in silno bolestna mu je bila zavest, da ne bo videl nikdar več svoje „mamice“... Sedaj mu je bila materina smrt nekak pošasten, neverjeten fakt!... Hotel je izvedeti o materi: kdaj je umrla, in na čem, kje je pokopana in ali ni izpraševala ob svoji smrtni uri po njem, po Grigoriju.

„Na čem je umrla mati?“

„Nehaj že! Nu, umrla je, pa je umrla... Ali ni sedaj vseeno? Kaj bi govorili!“ se je zopet oglasil s svojim basom Sergjej ter je nezadovoljno in srdito zamrmral „hm“, kakor da hoče ukazovati, naj prekinejo neprijetne razgovore in težke spomine.

Vasiljevna je prinesla ponev z jajčnico in ni odšla. Ustavila se je pri vratih ter je opazovala z zanimanjem in žalostjo svojega mlečnega sina z brado in brkami, tako ogoljenega in raztrganega, z zadrževanimi solzami v očeh...

„Nepozabni ti moj ljubček, sokol moj jasni, Grigorij Petrovič! Saj sem te vendar dojila!... Če že ni pripustil Bog rodni materi, naj vsaj jaz gledam nate!“... je začela tužno. Toda Sergjeja je minilo potrpljenje.

„Molči! Ali začenjaš še ti javkati? Marš! Vrag vedi... Prišel se je odpočit, a namesto tega mu zmedete vso dušo... Človeku se zdi, kakor da je na pokopališču... Prav res!... Ali imate kaj vodke?“

„Poglej v bifeju... Zdi se mi, da je ostalo še nekaj tam, v steklenici...“

„Nič ni ostalo!“ je odgovoril jezen podporočnik, zaloputnil vratca bifeja ter sedel.

Za mizo je postalo vse tiho. Starec se je srdil na Sergjeja, toda prikrival je svojo nevoljo. Povesil je oči k tlom in je samo stokal in sopihal. Grigorij je kadil cigareto in gledal postrani na brata. Surova, neinteligentna fizio-

nomija; nekaj feldvebeljskega se je odražalo v tem obrazu, in težko se je bilo sprijazniti z dejstvom, da je to Serjoža, prav oni gimnazijec, starejši brat, prijatelj in tovariš, ki je imel z njim v davnominolih otroških letih toliko skupnih radosti in bolesti... Povsem tuj človek, oddaljen, vzbujajoč antipatijo...

„A ti, Grigorij, si tako suh! Kašljaš?“ je opomnil oče.

„Dà. Nič ne dé, to preide zopet“, je odgovoril Grigorij.

„Prepihalo ga je“, je mračno sunil iz sebe Sergjej; vstal je s stola, začel hoditi po sobi semintja ter žvižgati: „Jaz sem baron ciganski.“

„Sergjej! Ako hočeš žvižgati, pojdi v dvorano... Prosil sem te že“, je rekel tiho, a razdraženo oče.

„Le poglej, kakšna občutljivost pri naši revščini!... Bodite tako dobri... saj lahko odidem...“

In odšel je ter žvižgal dalje. Veter za oknom pa ga je otožno spremljal, in včasih je bilo težko razločevati: ali je to burja, ali so podporočnikovi turobni zvoki.

„Ti, Griša, utrujen si, menda od potovanja? ... Lezi tu na zofo, tukaj je gorko, štirinajst stopinj... Vrata v dvorano pa zapri, da ne bo toplota uhajala tjakaj... Jaz bom pa spal na svojem starem mestu... Tam je ostalo vse pri

starem, kakor je bilo pri materi... Še njeno zrcalo je ostalo na mizici. Naj stoji! E-he-he! Kako si suh! Sergjej je krepak kakor iz jekla, ti pa si slab... Treba se ti je oddahniti, pustiti v stran vse tiste gluposti, umiriti se... Kakšen smisel tudi ima to? Čas je, da kreneš v mirno pristanišče, Griša! Pred svojo smrtjo je dejala mati: ako se vrne Griša, mu povej, da sem mu odpustila... Dà! No le pojdi spat sedaj! Pogovoriva se jutri, truden si..."

V spalnici Pjotra Trofimoviča je gorela majhna svetilka. Ležeč z zaprtimi očmi v postelji, je bil starček poln tihe tuge in radosti, in zavest, da se je sedaj Grigorij vrnil in da spi tukaj, ga je nekako pomirjala in uspavala; oddahnil se je in zdajpazdaj je šinil nasmeh preko njegovega starega lica. Toda Grigorij je kašljal, in to je kazilo ubranost tihega veselja in miru. Ta silni, uničujoči kašelj je segal starcu naravnost v srce; nemir se je prikradel v njegovo dušo, in zaspati mu ni bilo mogoče. „Kakor ulita mati“, je ponavljal Pjotr Trofimovič v mislih, spominjajoč se izraza Grigorievih oči, in zopet so oživali v njegovi glavi spomini na pokojno ženo, ki je umrla pred dvema letoma; spomnil se je njenih navad ter poslednjih minut njenega življenja; in tedaj se je starček nemirno obračal v svoji veliki in široki postelji, zdelo se mu je vedno, da leži neudobno...

Tudi Grigorij ni mogel spati. Polotilo se ga je čustvo, kakor da je hodil dolgo, dolgo nekam; potovanje je bilo silno naporno, in ko je utrujen ter zmučen legel, da se oddahne, se je ozrl naokrog in opazil je ves začuden, da leži prav na onem mestu, odkoder se je odpravil na pot...

Soba, kjer je ležal sedaj Grigorij, je bila nekdanj otroška soba, a na mestu zofe, ki je spal nocoj na njej — je stala Grišina posteljica... Vse to je bilo že davno, davno, a sedaj se je vse minolo skrajšalo, v spominu so bila leta tako majhna in drobna kakor dnevi, in Grigoriju se je zdelo, da je odšel samo nekam po opravkih in se je urno zopet vrnil... Tako mehko, toplo in prijetno je bilo ležati na zofi; zdelo se je, da je izginila vsa utrujenost, ki se je nakopičila za časa vsega prežitega življenja sedaj nekam v ozadje, in v dušo sta mu posijala pokoj in mir... Poslušajoč tikanje ure in pesmi zimskega meteža za okni, se je Grigorij tudi nasmihal, kakor okrevajoč bolnik, v katerem se vzbuja trepet neznanih radosti življenja... Bil je res sličen takemu bolniku, kajti Grigorij se je sedaj v resnici izkrcal v pristanišču in je vrgel sidro... Truden je, neznosno truden, živeti to nervozno življenje inteligentnega proletarca, polno neštevilnih prekucij in muk, truden od brezkoristnega, nikomur potrebnega trpljenja, od laži in farizejstva, ki se v njima

potaplja kulturni človek, truden od zoprnih, nesmiselnih sporov ter od užaljenega samoljubja, ki sta ga ranila tolikokrat nerazumevanje in krivica... A morda je ušel sedaj tudi spoznanju, strašnemu spoznanju, temu končnemu rezultatu vsega svojega prebitega življenja, — da je na svetu odveč... Sedaj ne spada nikamor in se ne bavi z nikakimi principijalnimi cilji in nalogami življenja... Sedaj je samo bolan in utrujen človek, ki hoče pokoja in oddiha. Tu vzame košček zemlje in bode delal ter živel prosto, brez vsakih načrtov, kakor živé milijoni ljudi... Kaj bi se ponašal? Čemu bi si domišljal, da je določen za kako posebno visoko misijo, ako se kaže v rezultatu sama utrujenost in zavest lastne nemoči in nepotrebnosti? Živeti hoče odslej na svojem koščku zemlje, pa naj ga puste v miru... Oči v oči s narodo hoče ostati, z njenimi jasnimi zakoni, ki se ne dajo zavijati, z njeno lastno pravičnostjo, krasoto in resničnostjo; tu se oddahne od vseh muk, dvomov, zdražb in od vseh teh nesmiselnih homatij... Bolé ga prsi, uničeni so živci, ni več vere v potrebnost trpljenja... Oddahniti se hoče... Uf!

Hripav in trd kašelj je prekinil tihe Grigorijsve misli. Dolgo ni mogel ustaviti tega kašlja, in ko ga je pretrgal, je bil utrujen.

„Kako kašljaš...!“

Grigorij je odprl oči in je zagledal pred seboj očeta: stal je pri vratih, ogrnjen v pisano odejo, s svečo v roki.

„Vodo z mezgo treba piti, pa poneha.“

„Nikari se ne vznemirjaj, saj je že prešlo!“

Starček je ropotal s posodo, iskal v bifeju, prinesel iz svoje sobe steklenico z vodo in je napravil pijačo, ki jo je dal sinu.

„Na, izpij! To ti pomore... Tudi jaz sem kašljal, strašno sem kašljal, a samo s temle sem se rešil.“

In medtem, ko je pil Grigorij, mu je gledal Pjotr Trofimovič v obraz ter si je mislil: „Ulita mati!“ Potem je sedel na zofo k Grigorijevim nogam in je dejal:

„Ne da se mi spati... Razmišljal sem o tem in onem... Kako vse uredimo... Mislim ti napraviti tukaj kabinet, — ti rad čitaš in pišeš, — a jedilnico prenesemo tu zraven. Tukaj je toplo, a ti zelo kašljaš. Sedaj se odpočij, varuj svoje zdravje, morda se še vse naredi, da bo prav. Sicer ne stojim posebno trdno, a to ne dé nič; ako bomo živeli ekonomično in previdno, tedaj nam bo mogoče izhajati... dà, lahko bomo živeli. Ko bi nam le Bog pomogel, da bi se mogli osvoboditi grdobe Vinogradova... Vzel sem pri njem že drugi zastavni list... Slabo se nam godi dandanes kmetovalcem... dà! Samo obresti plačujem temu podležu do petsto rubljev na leto... Kmetija pa daje ob

dobri letini poldrug tisoč... Vinograde smo itak že prodali za slepo ceno tej grdobi..."

Potem je začel starček nadrobno pripovedovati, kako je prišlo, da je izginilo premoženje, in spominjaje se Vinogradova, mu je dejal vsakokrat „podlež“ ali „grdoba“.

„Ako umrjem jaz, bodita previdna, ne zapajta mu, Bog vaju varuj! Ničesar ne vzamem seboj, vse ostane vama s Sergjejem. Sergjej je že tako na nogah, tebi pa bo treba krepkejše oprijeti se posestva. Treba se bo dvigniti. Morda se priporočiš sčasoma pri predsedstvu, pripraviš svojo reputacijo in lahko nastopiš službo... To je vse mogoče. Dogodili so se že taki slučaji. Dobro bi bilo, ko bi mogel priti v okrajno predstojništvo.“

Grigorij je poslušal in je molčal, toda ko je začel govoriti oče o izboljšanju reputacije in o vstopu v okrajno predstojništvo, tedaj je izpregovoril nestrpno:

„Oh, nehaj, oče! Vse to so neizvršljivi načrti...“

„Kaj, saj vendar nisi ničesar ukral, nikogar nisi oropal... Izgubil si samo v življenju svoj cilj... dà! A sedaj si ga našel. Saj ni tako natančno. Zgodili so se že taki slučaji. Nič ne obupavaj, Grigorij!... Glej, kako kašljaš, — to ni dobro...“

Grigorij je hotel reči, da se ničesar ne kesa in ni našel še nikakega cilja v življenju, da si

ne želi popravljati svoje reputacije ter se ne mara nikomur priporočati. Toda čemu? — Samo razžalil bi starčka, ker bi ne mogel razumeti tega. Naj misli in govori, kar hoče in kar misli...

„Mirno boš živel tu, brez vsakih takih idej... Pomoreš mi voditi gospodarstvo. Samemu mi je težko. Narod je sedaj prava drhal; kriči, da gladuje, v resnici pa pijančuje... Divje, surove zveri so to!... Pobero ti aro, pa uidejo, in tako ne opraviš ničesar... Reci, kar hočeš, prezgodaj so jim dali svobodo. Dokler ne postane volk krotak, ga ne moreš spustiti z verige... A zaradi teh lenuhov in pijancev pogubljuje sanjarji sami sebe. Spoznal bodeš še v življenju, da je res tako! Ko umrjem jaz in ko boš sam gospodaril, tedaj se spomniš čestokrat svojega očeta. Pravil sem ti že večkrat prej to... In vidiš, kaj je izšlo iz vsega tega: izgubljena karijera, ti kašljaš... vedno sem ti pravil! Z materjo ti gotovo nisva želela slabega... Nu, kaj... se bo že kako naredilo... obupavati ni treba. Mati je rekla: ‚Ako se vrne Griša, mu povej, da mu odpuščam‘... dà! Nu! Bog s teboj! Le spi! Vsega te bom zmedel... Ehe-he! Sanjarji!“

Starček je zmajal z glavo in je odšel. Grigorij je gledal za njim z neumevajočimi očmi, in ko je starec izginil za vratmi, je vzdihnil in zamižal. Postal je mahoma strašno truden;

nekaj mu je začelo težiti dušo, izginila je prejšnja ubranost, kakor da se mu bliža konec... Za okni je besnela nevihta, in to je vznemirjalo Grigorija, kakor da mu je iti nekam daleč, v ta metež po kakem važnem opravku; zdelo se mu je, da je legel tu na svojem potovanju samo toliko, da se oddahne, ter da ni govoril pravkar s svojim očetom, nego z gospodarjem postaje, kjer se je ustavil...

II.

Bilo je mrzlo, veselo jutro. Ivje je blestelo v solncu, sneg je škripal pod nogami in je bil tako bel, da je slepil oči. V vseh pečeh pristave, koder so prebivali ljudje, je gorelo, in dim se je dvigal v visokih vijoličastih stebrih v zrak. V Gorkah, ki jih je prodal Pjotr Trofimovič grdobi Vinogradovu, je bil cerkven praznik, in starček je vstal zgodaj ter se je odpravljal v Gorke k maši. Vozil se je tja vsako nedeljo, a to pot je hotel vzeti seboj tudi Sergjeja in Grigorija, da bi po maši opravila panihido na grobu Marje Feodorovne. Najprej je zbudil starček Sergjeja, zbuditi Grigorija pa se je še obotavljal, češ, naj spi še nekoliko. Sergjej je vstal slabe volje; tožilo se mu je vstati iz gorke postelje; zato je glasno kašljal, pljuval in divje kričal na Vasiljevno, kakor je imel navado kričati na svojega vojaškega slugo.

„Neumnica, taka neumnica!“ je grmel po vsej sobi njegov bas. — „No! Hitro!“

Ta krik je zbudil Grigorija. Tožilo se mu je vstajati, in ne bil bi šel v Gorke, ako bi ne bilo materine panihide. Ako ne gre, užali starčka, ker je zanj to posebnega smisla in pomena. Grigorij se je začel torej oblačiti.

„Ti si že vstal? Dobro! Dobro!“ je dejal oče, ko je prišel mimo. „No, le umij se in obleci si vrhnjo suknjo“, je pristavil potem ter se ozrl s površnim pogledom v Grigorija.

„Nimam vrhnje suknje. Mislim, da grem tudi tako lahko.“

Starec je pogledal še enkrat Grigorija in vsekakor mu nekaj ni ugajalo na njem, ker je namrščil obrvi.

„Treba je vrhnje suknje. Tako voziti se je nerodno. Po panihidi pojdemo k Vinogradovim, moraš se seznaniti z njimi, napraviti vizito, morda boš še kdaj potreboval tega umazanca. Moraš se kakorkoli dvigniti in popraviti svojo reputacijo...“

Grigorij, ki ga je starec razdražil z načrti o izboljšanju reputacije, je zakašljaj, in ko se je kašelj pomiril, je rekel s studom:

„Grdobe in umazanci mi ne morejo pomagati. Prebijem že tudi brez vizite.“

„To je stara pesem!“ je odgovoril starček in je pristavil nezadovoljno: „Sicer pa, kakor

hočeš... Jaz ti ne želim nič slabega, Grigorij... Kakor hočeš, samo potem mi ne godrnjaj!“

„Ne bom godrnjal, ne... veruj mi že enkrat!“...

Prišel je Sergjej. Bil je v paradni opravi z našitki na visokih ramah ter z izbočenimi prsmi; prepasan je bil s srebrnim pasom in je imel temnopobarvane, v dva stružka zakrivljene brke, ki so bile videti oddaleč kakor dve žebljevi glavici.

„Sabljo!“ je zakričal s svojim gromečim glasom in ko je pritekla prestrašena Vasiljevna z največjo naglico ter mu je dala sabljo, jo je udaril z lakiranim jermenom po rami in je vprašal Grigorija:

„A ti pojdeš v teh cunjah?“

„Dà, v teh cunjah.“

„Prav, toda pri Vinogradovih te bodo imeli za našega slugo!“

„Jaz ne pojdem k Vinogradovim.“

„A tudi za cerkev je neprikladno! Tam so sami praznjeoblečeni ljudje...“

Grigorij se je nasmehnil, a je molčal. Pogledal je ironično brata in si je mislil: „Pravi feldvebelj!“

Pred pragom je topotal majhen vjatski * konjiček, okrogel, sit in močan. Zdajpazdaj se

* Vjatka = gubernijsko mesto.

je poklonila njegova glava ter je pozvonila s kraguljčki, ki so bili privezani k uzdi, in takrat se je zdelo, da se siplje nekje dež iz melodičnih zvončkov. Nikanor je hodeval ob saneh in je kadil cigareto, pričakujoč prihoda gospode. Oblečen je bil v sivovatirano suknjo, na glavi je imel meščansko čepico; samo velike rokavice, ki je ž njimi udarjal drugo ob drugo, da bi si segrel roke, in pa volneni črevlji z rudečimi golenicami so izdajali kmeta. Sneg je škripal pod temi velikimi copatami, ki so puščale gigantske sledove okoli sani.

Sergjej je stal pri oknu in je zrl na konja in na Nikanora. Bobnal je nalahno s prsti po steklu ter udarjal ob tla s peto svojega lakastega črevlja. Rad bi bil še govoril z bratom o istem predmetu, toda ni bilo pravega povoda.

„To je imenitno“, je dejal naposled, kakor bi razmišljal in bi se ne obračal k nikomur. „To je imenitno: kmet se trudi, da bi postal gospod, gospoda pa hoče biti kmet. To je res narobe svet!... Da se kmet trudi izlezti iz kmetovstva — mi je razumljivo, vsakdo hoče višje; a da leze nekatera gospoda v kmetovstvo in si prizadeva postati kmet, to mi noče v glavo!“...

„Zadel!“ si je mislil Grigorij, toda odgovoril ni na izzivanje. Ta puščica je bila očitvidno namerjena v Grigorija: včeraj je razmišljal in je tudi mimogrede omenil svojo namero, da hoče vzeti košček zemlje ter živeti, kakor žive mili-

joni ljudi. Ni vredno, da bi govoril ž njimi o tem, ker itak ne morejo razumeti notranjega smisla tega sklepa. Prišel je oče v fraku in v velikih, glasno po tleh drsajočih galošah.

„Ali sta gotova? A ti, Grigorij, pojdeš kar tak-le, v tem...?“

„V teh cunjah“, je odgovoril Sergjej za brata.

„Jaz ne pojdem!“ je dejal Grigorij.

„Tvoja stvar, tvoja stvar“... je rekel zlovoljno starec in je odšel; in bilo je slišati, kako srdito je zaloputnil nekje vrata.

Odpeljali so se, Grigorij pa je ostal sam. Prišla je Vasiljevna in je dejala:

„A ti, Grigorij Petrovič, nisi šel na grob mamice?“

In v njenem glasu sta zvenela očitek in užaljenost.

„Koliko solz je prelila zate mama!... Kako se je žalostila zaradi tebe!... Spodobilo bi se, da greš na njeno gomilo... Oho-ho! Odpusti nam skesanim, Gospod!“ je vzdihnila Vasiljevna ter odšla otožna in zamišljena.

Grigorij je dolgo in trmasto hodil po sobah, in v njegovih možganih se je vršilo neko naglo, toda nehotno, razburljivo delo.

Nedostajalo mu je nečesa, kakor da je izgubil nekaj, ali kakor da se je zgodilo ž njim nekaj jako neprijetnega, a kaj je pravzaprav izgubil, kaj se je zgodilo ž njim, — to mu je

bilo nerazumljivo. In to ga je vznemirjalo, in nemir je rasel in rasel ter je polnil ves organizem s tugo in obupom, in ni ga našel zase prostora v tej veliki hiši, kjer se je rodil ... Sedel je v dvorani na divan, vzel z mize album s fotografijami ter je poiskal mater: na sliki je bila še mlada, z dvema otrokoma: Sergjej je stal, a Grigorij, tako poln pritlikavček z golimi nožicami, je sedel z začudeno odprtimi očmi v materinem naročju ... Dolgo je gledal Grigorij na ta portret in nekaki mračni spomini so začeli brodit po njegovih mislih, in iz dna duše se je dvigal kes nad nečem izgubljenim, ki se ne vrne nikdar več ... Čim dalje je gledal Grigorij sliko, tem bolj so se jasnili ti spomini, in za trenotek se mu je celo zazdelo, da se spominja, kako so jih fotografirali ... No, seveda je bila to le varljiva domišljija, kajti ta mali paglavček z golimi nogicami ni mogel biti več star ko tri leta ... Grigorij je gledal mlado svojo mater, in verovati ni mogel, da bi mama s tako dobrimi, ljubeznivimi očmi ter s tako ljubečim nasmehom na obrazu, polnem materinske sreče, ne mogla razumeti, da je bil njen Grigorij samo poštenjak in da ni ničesar kriv pred njimi. Grigorij je razmišljal, da edino mati bi mogla sedaj pojmiti, kako in zakaj se je tako zgodilo ž njim; in če bi tudi ne razumela, vsaj verovala bi, da je žrtvoval vse življenje ljudem, in da je sedaj utrujen, brez moči, da ga bolé

prsi in ni več sil, begati po svetu... Potegnil je iz žepa suknje robec, ga pritisnil k očem in je skočil burno pokonci...

Opoldne sta se vrnila oče in Sergjej iz Gork. Na starčevem obrazu sta se zrcalila slovesnost in nekak resen izraz milobe, ki se odražata navadno na licu vernega človeka pri izvrševanju verskih tajnosti in obredov. Hodil je tiho, kakor da nosi v rokah nekaj razlomljivega, glavo je držal pokonci, in zdelo se je, da ga niti tedaj ni ostavila neka tajna visoka misel, ko je sedel za mizo. Bil je molčeč in je gledal daleč nekam, kakor da ne vidi Sergjeja in Grigorija, ki sta mu sedela nasproti.

Sergjej je bil rudeč, svež in vesel, zdelo se je, da se življenje kar igra v tem zdravem, krepkem telesu. Bil je jako zadovoljen sam s seboj: v revni vaški cerkvi, kjer so molili sami mračni, boječi ljudje, je bil pojav Sergjeja ne navaden dogodek. Blesteča postava je silila te mračne glave, da so imele Sergjeja za jako važno, veliko osebo, kakor n. pr. načelnika ali celo gubernatorja. In kadar je Sergjej zvonko udarjal s svojimi ostrogami po kamenitem cerkvenem tlaku, so se vsi naglo umikali, se razstopili, mu dali prostora ter šepetali svojim sosedom: „Pusti ga naprej! Ali ne vidiš? ...“ Spredaj, blizu duhovščine, je stalo boljše občinstvo: moški — na desni, ženske — na levi; na levi strani je blestelo nekaj pestrih klobukov

z živimi cvetovi, in Sergjej je opazal ves zadovoljen, da se obračajo vsi klobuki na njegovo stran in da se ženske v klobukih trudijo, napraviti ugoden vtisk na Sergjeja, če je okrenil samo za hipec svojo glavo na levo. Upoštevala ga je celo duhovščina: zaradi njega se je porušila predprava okrožnega sodnika, ki je sicer poljubljal prvi križ ter se pozdravljal z duhovnikom; a tudi cerkovnik, ki je nosil zadaj repku slično kito, se je, podajajoč Sergjeju na skledici blagoslovljeni kruh, suženjsko nasmihal ter dejal: „Vesel praznik, visokorodje!“ To so slišali vsi, kar okrožnemu sodniku nikakor ni ugajalo...

Obed je bil slavnosten. Najprej je prinesla Vasiljevna kutjo *, da bi vzbudila spomin na pokojno Marjo Feodorovno. Oče se je prekrizal z vso pozornostjo in je snedel s spoštovanjem par žlic simbolične jedi. Sergjej je tudi zajel z rešpektom nekoliko žlic, a potem si je naložil kutje na krožnik in jo je začel jesti kakor kašo. Oče se je ozrl v ono stran, kjer je sedel Grigorij, in temu se je zdelo, da hoče starec pogledati, ali je Grigorij kutjo. Grigoriju se je gabila kutja, to mu je ostalo še iz otroških let in se je pojavilo še potem, ko jim je pojasnjeval

* Kutja: Riževa kaša z rozinami; Rusi jo dajejo na mizo navadno ob sedmini ter na obletnico umrlega sorodnika.

veroučitelj pomen kutje takole: „Zrn je mnogo, — tudi pokojnikov je mnogo, rozine so sladke — in tudi pokojnikom je t a m sladko.“ Da bi ne užalil očeta, je vzel Grigorij vilice, izločil rozine na stran ter začel jesti sama riževa zrna.

„To ni igrača!“ je rekel starček nevoljno in je potegnil skledo s kutjo od Grigorija.

„Krvzaprav je vse to sama komedija in predsodek“, se je oglasil zasmehljivo Sergjej s svojim basom, in ko je snedel zadnjo žlico svoje porcije kutje, si je obrisal s prtičem brke in je dejal veselo:

„Sedaj bi pa lahko zdrobil tudi cepec!“

In izpil je kozarček vodke ter zamrmral zadovoljno „br“.

Grigorij je sedel za mizo, in bilo mu je neprijetno in tesno, kakor da se je v resnici kaj pregrešil zoper te ljudi. Čutil je, da sta oče in Sergjej govorila o njem, in da sta soglašala, da sta bila solidarna v nečem. Včasih sta se spogledala, zdajpazdaj se je ozrl izpod čela oče na Grigorija, in v tem pogledu je opazil Grigorij razun neprijaznosti še skrb in nemir. Morda je govoril oče o njem z okrožnim sodnikom...

„Tebi, Grigorij, bi pa ne škodilo, ko bi se ostrigel; zrasli so ti šopi, kakor cerkovniku!“ je dejal starec med drugim koncem obeda.

„To, bratec, je sedaj že iz mode“, je pripomnil Sergjej ter sopihal od preobilo užite

hrane. „Nihilisti se dandanes že brzdajo: Strižejo se do kože in ne nosijo več rudečih srajc!“

Ko je rekel to, se je ozrl Sergjej v očeta s pogledom človeka, ki je uverjen, da najde podporo.

„Pustita me v miru!“ je kriknil Grigorij. V njegovem glasu je zazvenela zloba in začel je kašljati. Ta kašelj je stresal vse njegovo suho telo, in zdelo se je, da sedi v Grigorijevih prsih nekaj ter se drži s kremplji, a on se trudi z vsemi močmi svojih pljuč, da bi vrgel iz sebe ta „nekaj“, česar pa nikakor ne more...

Zvečer so sedeli molče pri čaju in so se jezili drug na drugega. Oče se je čutil slabega: tresel se je, in na obrazu mu je bil izraz, kakor da so mu odprli še nezaceljeno rano. Sergjej je čital „Novoje Vremje“, trkal je s čajno žličico ob kozarec ter zamrmral zdajpazdaj „hm“.

„Jaz bi obesil vse po vrsti, pa bi bila stvar v kraju!“ je mislil glasno, odložil časnik in je vzel svoj čaj.

„Koga misliš?“ je vprašal mračno oče.

„Žide. Začel bi prav pri Dreyfusu in bi končal s poslednjim garjevim židom!“

„A kaj?“

„Prosim! Zaradi enega samega — z dovoljenjem — garjevega žida se maje vsa država, je v nevarnosti čast vse armade! Na prvo trepetliko bi ga obesil, pa konec. Hm!... A ti, ljubi moj, čemu se smeješ?“ se je obrnil hipoma

izzivajoče h Grigoriju, ko je opazil na njegovem obrazu ironičen nasmeh.

„Nekoliko strog si, in celo krivičen ... Ako bi napravili tebe, Sergjej, nepričakovano, kakor Sanha Panso za gubernatorja kakega otoka, bi tam nemara kmalu izginili prebivalci ...“

„A jaz mislim, brate, da tudi taki Don Quijoti, kakoršen si ti, niso za nobeno rabo ...“

„Tudi to je pravilno!“ je odgovoril mirno Grigorij. — „Taki Don Quijoti, kakoršen sem jaz, niso niti dovolj dobri za hrano topovom ...“

Sergjej je puhnil.

„Ta hrana topov, ljubi moj, preлива kri za svojo domovino in ne prizanaša svojemu življenju; ne pozabi, kar pravijo: Ni ga večjega junaštva, ko žrtvovati svojo dušo za svojega bližnjika ... Vidiš, tako je, bratec!“

„Ti govoriš tako, kakor da že nisi prizanašal svojemu življenju in si že žrtvoval svojo dušo“, je opomnil Grigorij, in zdelo se mu je vse tako smešno in veselo, da se je glasno zakrohotal.

„In potem, Sergjej, to je rečeno za dušo, a ne za telo ... Pride čas, ko ne bo treba tako brez prizanašanja zastavljati svojih in tujih teles, in tedaj ... tedaj ne boste imeli ničesar, kar bi žrtvovali!“

Sergjej je skočil s stola, udaril s pestjo po mizi in zakričal divje:

„Prosim, ne šali se z menoj! Mogel bi pozabiti, da si moj brat! ...“

S temi besedami je odšel Sergjej v dvorano ter zaloputnil tako silno za seboj vrata, da se je stresla čajna posoda na mizi. Grigorij je sedel z nerazumljivim nasmehom in je gledal sebi v brado. Oče je zahrkal in namrščil obrvi. Prešlo je nekoliko minut v molku, potem je začel starec:

„Grigorij, prosil bi te, da ne razgrinjaš pred nami nihilizma in ateizma, — to za prvič! A drugič...“

„Drugič?“

„Drugič, ne žali naju s Sergjejem s svojimi šalami! Jaz sem že prestar, da bi jim služil za tarčo, a Sergjej je nekak zastopnik ruskega dvorjanstva, ki si se mu ti odpovedal, in dalje... ruske armade... dà! Moram ti povedati...“

Grigorij je gledal s širokoodprtimi očmi očeta, in ni vedel, ali naj bi veroval svojim ušesom. Sam niti opazil ni, da je tako težko žalil očeta in brata... Podprl si je z rokami glavo ter poslušal, kako je enakomerno in metodično, kakor deževnica s streh, lila prepričevalna starčkova govorica, in v taktu z besedami in naglasi je kimal z glavo, kakor da se strinja z vsem...

„Pisal si mi, da si utrujen, duševno in telesno, in mislil sem, da si se končno res izpametoval in da si se otresel raznih takih idej; mislil sem, da se hočeš umiriti ter živeti, kakor žive vsi razumni in dostojni ljudje... A kakor

je videti, se nikakor še nočeš dvigniti, nego nameravaš izrabiti moje povabilo v svoje socialne namere, ustanoviti hočeš nekaj na moji zemlji ... Ne moti te plemeniti rod, niti to, da ti je odpustila mati pred svojo smrtjo vse tvoje gadnosti, niti tvoja bolezen, niti misel, da bo treba lotiti se poštenega dela ... Jaz sem tudi utrujen, v resnici utrujen, duševno in telesno. Star sem, kdo vé, moji dnevi so morda šteti. Vsaj pred smrtjo bi želel ... da ... me ...“

Metodični in suhi glas starca je postal mahoma negotov, zatresel se je, oči so začele mežikati, a v brezzobna usta vpale ustnice so se konvulzivno krivile.

„Koliko gorja smo že prebili zaradi tebe, Grigorij! Ako bi zbral vse solze, ki sva jih z materjo ...“

Starček je mahnil z roko, umolknil ter začel ihteti kakor otrok po dolgotrajnem joku. Ko je Grigorij zaslišal metodično govorico, so se pojavile na njegovem obrazu rudeče lise in v duši mu je vzkipele srd; včasih se je hotel zlobno zakrohotali starcu naravnost v obraz, ali pa pretrgati njegove divje besede in krivična očitanja s krikom „molči!“ ter udariti s pestjo po mizi, kakor je storil nedavno Sergjej; — toda ko je zaslišal Grigorij to ihtenje, ko je zagledal mežikajoče oči in kriveče se ustnice, tedaj se je začutil hipoma brez vse moči in njemu samemu se je zahotelo jokati, a solz ni bilo, samo težko

je dihal, manjkalo mu je zraka in nekaj mu je stiskalo možgane... A starček je še vedno ihtel, njegova glava z golim temenom in s šopi sivih las se je stresala na rokah, a pleča so vztrepetavala...

Grigorij je planil nakrat s stola, se približal od zadaj očetu, objel z roko njegov vrat in nagnivši se preko ramen, je začel poljubljaati očetovo raskovo, od solz mokro in slano lice.

„Nehaj, oče, pomiri se!... Saj le ne moreva razumeti drug drugega... Jaz nisem zloben človek, oče!... Ne!... V ničemer nisem kriv... Da sem vam prizadel mnogo gorja, to je res!... Nu, odpusti mi to, kakor mi je — odpustila mati!... Kriv nisem... ne!“ je govoril Grigorij, ves tresoč se, kakor v mrzlici.

„Bog s teboj, Grigorij! Midva z materjo ti nisva mogla želeti hudega... dà!... Vedela sva, da imaš dobro srce... Toda premotili so te... Ti... prokleti naj bodo za to!“ — je ječaje vzkliknil starček in je nekako tragično zagrozil s prstom v daljavo.

Prišel je Sergjej. Zaslišal je očetov plač in ves je kipel od nevolje.

„Kaj misliš, da imajo srce, papa?... Hm... ti ne priznavajo zakona, in razume se, da tudi ne občutijo sinovske ljubezni, sočutja z očetom. Pod smreko so se v zakon vzeli, a vragi so pri tem jim peli, to velja pri njih! Kar se tiče njih

lastnine, pa pravijo: „Kar je moje, je moje, a kar je tvoje, — je tudi moje!“

Grigorij se je odstranil; ozrl se je mimogrede v brata, in ta pogled je bil malomaren, brez strasti, kakor da Grigorij ni videl pred seboj Sergjeja, nego kak brezpomemben predmet... Odšel je tiho, s sklonjeno glavo, in v njegovi hoji, kakor sploh v vsej njegovi postavi je bilo nekaj tako obupnega, brezpomočnega.

III.

Grigorij je hodil po svoji sobi in je kadil cigareto za cigareto. Da bi ne motil spanja obolelega očeta, je sezul šolne in je hodil v samih nogavicah. Njegovi koraki so odmevali mehko in pridušeno v nočni tišini in so silili čutno Vasiljevno, da je prisluškovala in se vznemirjala: Razumeti namreč ni mogla, kje hodi nekdo, ter je kakor navadno sumila, da so tatovi pod streho, kjer je bila omara z razno ropotijo.

Noč je bila mesečna in tiha. Sneg je blestel v sinjih lučicah in v sobi je trepetal mehki, višnjevi odsev luninega svita. V hiši in zunaj je bilo tako tiho, da se je zdelo, kakor da škriplje v sobah sneg pod nogami pristavo stražčega kmetiča, a zategnjene udarce gorskega zvona, ki so bili ure, je bilo slišati tako jasno in razločno, kakor da stoji cerkev na dvorišču,

ne pa v Gorkah, ki so oddaljene štiri vrste od pristave ... Ko se je Grigorij naveličal hodevati semintja, je stopil k oknu in je gledal v mesečno noč ... Tam je bilo tako mirno in tiho, kakor da so umrli vsi ljudje na zemlji ter je ostal Grigorij sam in pa ta lunin svit, tako tuj in tajinstven ... Zdelo se je, da noč razmišlja nekaj, da vé nekaj, kar pa prikriva ter ne pove nikdar tega, kar vé ... Morda razmišlja o ljudeh in pomiluje te nesrečne pigmejce, ki so si naredili peklo na zemlji v pričakovanju raja tam na nebu, kjer se je sedaj malomarno in veličastno nastanila luna ...

Vrata v dvorano so bila odprta; na tla so legle sence, ki jih je metalo omrežje oken; v kotu je stal star, razglašen klavir. Na tem klavirju je igrala včasih mati „Molitev device“. Ko je začel onidan Sergjej igrati na tem klavirju, je bilo slišati, kakor da so zaplakale in zakašljale strune ... In vendar stoji klavir in stoji, a matere, ki je igrala na njem „Molitev device“, ni več. Dà, matere ni ... In tega Serjožke, gimnazijca, ki sta živela v mladosti kakor duša v duši, živela eno življenje ter razumela drug drug z polovičnimi besedami, — tega Serjožke, tudi ni več ... Izginil je brez sledu, in zdi se, da ga je zamenjal nekdo z velikim, osornim človekom, ki kriči, razbija in govori: „No, kaj! Cepec zdrobim!“ ter žvižga: „Jaz sem baron ciganov“ ... Tudi očeta ni, ki ga je

tako spoštoval in ki mu je veroval vsako besedo ... Nikogar ni na svetu, ki bi mogel razumeti, kako truden je in kako ga bolé prsi ... Od te osamljenosti ga je strah in ga zebe, a ne uideš ji nikdar, ker te zasleduje kakor senca ...

Grigorij je legel na zofo. Zvrtilo se mu je v glavi, morda od misli, ki so kakor vihra besnele v njegovih možganih, ali morda tudi samo zaradi dolgotrajnega hodevanja po sobi. Ko je zaprl oči, se mu je zdelo, da se zofa z njegovim telesom vred nalahno in brezšumno dviga, kakor čoln na tihi vodi. In zopet je imel čut, kakor da je ves čas potoval nekam in se je ustavil tu medpotoma, da se oddahne ter potuje potem zopet dalje ... Kam? To mu ni jasno ... A ko je zaspal, je imel glupe sanje. Zdelo se mu je, da leti na zofi visoko po zraku in da se ne more nikjer ustaviti, kajti kakor hitro se začne zofa spuščati na zemljo, se prikaže odnekod Sergjej v polni paradni uniformi in kriči: „Sabljo!“ — in tedaj poskoči zofa na mestu, se zopet dvigne in zleti v zrak ...

Zjutraj je vstal slab in zmučen; boleli so ga vsi udje, kakor da ga je ponoči kdo pretepel. V glavi mu je bilo megleno, mraz ga je tresel in usta je imel suha. Prvo njegovo delo je bilo, da je potegnil izpod zofe kovčeg, ga odprl ter se zamislil. V takem položaju ga je zalotil oče. Sedaj je hodil starček mehko, gledal je krotko

in v njegovih očeh se je svetlikala dobrohotna zamišljenost.

„Danes sem videl v sanjah našo mater“, — je izpregovoril in vzdihnil . . . „Kakor da je pila z nami čaj, a se ji je zelo mudilo . . . Ko sem jo vprašal, kam se jej tako mudi, je odgovorila, da je prišla le na malo časa, toliko da se snide s teboj, Grigorij! Dà, s teboj! A potem je nekdo — morda ti — zastokal in zbudil sem se.“

Grigorij je sunil kovčeg pod zofo, začel je hoditi z očetom po sobi ter se je trudil, da bi kaj govoril ž njim. Starček je bil ž njim ljubezniv: bil je uverjen, da ga je Grigorij sinoči zato objel in poljubljal, ker se je končno skesal, in s tem kesanjem je združil svoj sen, ki se je zdel starcu neizmerno imeniten . . .

„Morda potrebuješ kaj perila?“ je izpregovoril, spomnivši se, da je našel Grigorija pri odprtem kovčgu. „Gotovo pogrešaš kaj? Kar povej, nič se ne obotavljaj! Jaz ga imam še preveč. Pokojna mati mi je našla dovolj vsega in vsakega; za vse življenje ga bo dovolj, pa še ostane ga . . . Brez okolišev . . .“

„Ne, ničesar ne potrebujem . . .“

Grigorij je stopal še molče poleg očeta, in končno je dejal tiho:

„Perila ne potrebujem . . . če bi mi pa dal deset — petnajst rubljev na pot, bi ti bil zelo hvaležen. Kadar bom mogel, ti jih vrnem . . .“

Starček je pogledal vprašujoče Grigorija in ni razumel ničesar.

„Danes, oče, nameravam odpotovati“, je pojasnil Grigorij ter gledal v tla.

„Kam?“

„Za sedaj v Samaro, a potem ... bom že videl tam ...“

„Čemu?!“

„Moram. Morda najdem tam kak posel in se uredim ...“

„Tu ga imaš! Sam je utrujen ter kašlja, pa govori o delu! Ti nameravaš nekaj slabega, Grigorij! ... Morda misliš, da si — kako bi rekel — da bi mi bil na poti, ali da bom imel zaradi tebe preveč stroškov? To kar pusti, Grigorij! Kaj bi bil prevzeten pred očetom! Bomo že kako živeli ...“

In zopet ni mogel najti Grigorij izhoda, vedel ni, kako bi pojasnil svoj sklep, da odpotuje, ne da bi žalil in jezil starčka, ki ga je polnilo nežno čustvo krotkosti. Zopet je postalo Grigoriju tesno, zopet je dihal težko ter mu je udarjalo v sencih kakor kladivca po nakovalu.

„Spomladi pridem zopet k tebi, a sedaj ... moram potovati. Prosim te, ne jezi se ... Kaj naj bi naredili? Nihče ni kriv tu, a kratko ... jaz ne morem ...“

„Nu, kaj ... ako ne moreš, tako ne storiš ničesar. Siliti te ne morem ... dà! A sam si govoril, da si utrujen ... V domači hiši, kjer si

se rodil, kjer si odrasel, pri očetu, na vasi — boljšega odpočitka ne najdeš nikjer, Grigorij, zapomni si moje besede, ne najdeš ga!... No, tako je! Sedaj ostanem zopet sam... Sergjej tudi kmalu odide, njegov dopust je skoraj pri kraju, in ti tudi odhajaš... Morda si se razjezil zaradi tega, kar sem govoril sinoči? Na očeta se pač ne smeš jeziti... Mogoče, da sem rekel kako besedo preveč, razgrel sem se..."

„Ne, oče, to nima tu ničesar opraviti... To so malenkosti... A tako... Pojdem pač..."

„Nu, kaj... Denarja ti že dam, ni mi ga žal, dokler ga imam... A kdaj pojdeš?"

„Danes..."

„Kako se to pri vas vse hitro vrši, Grigorij! Kakor bi trenil! Pa bi se vendar še nekoliko pomudil pri nas, da bi potem potovala skupaj s Sergjejem..."

Ko je oče omenil Sergjeja, je Grigorij zaničujoče odmajal z glavo ter dejal:

„Saj nimava iste poti..."

„Kaj je to zopet! Do postaje vendar lahko gresta skupaj, in zato tudi mislim..."

„Ne, oče, saj je že vseeno... čim prej, tem boljše..."

„Škoda, škoda... sedaj bom zopet sam... dà!..."

Ves dan je hodil starček zamišljen in otožen po hiši; vse mu je letelo iz rok, ječal je ter se oziral s tužnim pogledom v Grigorijev obraz,

kakor da hoče tu nekaj razrešiti, ali da se hoče dobro nagledati tega lica, ki je v njem zanj toliko dragega, sorodnega, a hkratu tudi mnogo tujega, nerazumljivega...

Sergjej se je kazal hladno prezirljivega, a je bil tudi zamišljen; držal je roke v žepih svoje domače suknje, ozke in zadaj tesno nategnjene, in je požvižgaval: „Jaz sem baron ciganski.“ Ko je prehodil dvorano do konca, se je urno zasukal na peti, pozvonkljal z ostrogi ter šel zopet naprej... Sergjej je bil uverjen, da odhaja Grigorij samo zato, ker mu je nasprotoval, ker je udaril s pestjo po mizi in dejal: „Prosim, ne šali se z menoj,“ toda menil je, da brat ne odide v resnici, nego da igra samo komedijo, želeč, da bi ga prosili, naj ostane. „Naj se opraviči, ali pa nič!“, si je mislil ter čakal, da pride zdajzda Grigorij ter se začne opravičevati. Toda Grigorij se je obotavljal, in Sergjej je izgubljal potrpljenje.

„Kam pa blagovolite potovati?“ je vprašal ter se ustavil pri bratu, delaje z nogami nekake plesne korake.

„Domov!“ je odgovoril z vzdihom Grigorij, ne da bi se obrnil.

„Tako... Ali se sme vedeti, kje je vaš dom?“

„Daleč. Od tu ga ni možno videti“, je odgovoril mirno Grigorij ter zategnil krepko jermene svojega kovčga.

„Tako ... Nehaj vendar to komedijo! Bržčas se čutiš užaljenega? Jaz sem moral tako odgovoriti, Grigorij ... Ako odpustiš, rad prekličem svoje besede“... je začel Sergjej z milostljivim tonom ... „Jaz sem ravnal kakor ...“

„Kakor ‚pošten officir‘“ je dokončal Grigorij resno.

„In zato mi daj roko in razveži kovčeg!“ se je oglasil Sergjej s svojim basom, zadovoljno smehlja se.

Grigorij mu je dal roko, toda kovčga ni začel razvezavati.

Po obedu, ki je prešel v mračnem ter nekako napreženem molčanju, je poklical oče Grigorija na stran in mu je dejal: „Pojdi k meni v sobo na dve besedi ...“

„Ti, Grigorij, morda hočeš v resnici zaradi prepira s Sergjejem odpotovati? Nikari se ne meni za to! Veš, osoren in neumen je, odpustiti mu moraš ... Vsi imajo take navade: kriče, razbijajo in žvižgajo ... Odpusti mu vendar! Ni vredno, da bi se čutil zaradi tega užaljenega. Bodi pameten, pa se ne meni za to!“

„Saj nisem užaljen ... in ne odhajam zato ... ne! A iti moram vseeno ...“

„Tako, tako! Pa bi morda odložil do jutri?“

„Moram iti, oče! ... Saj je že vseeno ... Le hitro! ... Nocoj na noč!“

„Nu, Bog s teboj! Kakor hočeš... dà! denarja potrebuješ. Na, vzemi četrtak *!“

„To je mnogo! Dovolj jih je petnajst.“

„Nu, nu, le pusti! Čemu si tako ponosen? Saj sem ti vendar oče, in ne tujec... vzemi, vzemi, drugače me naposled še razžališ... Kadar umrjem, bo itak vse vajino.“

„Račun poravnam, kadar dobim kaj... Pošljem ti.“

„Ne, prosim te, ne stori tega! Kako moreš imeti z očetom kake obračune? Kaj bi se tako ponašal!“...

Vasiljevna je hodila z objokanimi očmi. Pomilovala je Grigorija in je mislila, da ga vsi žalijo. Začela je parkrat v kuhinji plakati in glasno zdihovati, toda ko je prišla v sobe, se je zatajevala: zapomnila si je, kako je zakričal Sergjej Petrovič „marš“, ko je pomilovala Grigorija. A Grigorij Petrovič je mehak ter ima dobro srce, in ga zato vsak lahko užali; nikogar nima, da bi ga ščutil, — matere ni...

Ob sedmih je že stal pred pragom v sani vprežen, majhen konjiček, in ko je zganil z glavo ter so zazvonkljali kraguljčki, tedaj je starčku, Sergjeju in Grigoriju vztrepetal srce in postalo jim je tužno, tužno. Pili so skupaj poslednji čaj.

* Bankovec petindvajsetih rubljev.

„Ali naj ti nalijem še en kozarček?“ je vprašal starček, ki je hotel zavleči minuto slovesa.

„Prosim, nalij ... dasi mi nič kaj ne diši.“

„Pij, pij! Na železnici moraš plačati deset kopejk za vsak kozarček ... Ko ni bilo več matere, sem začel sam nalivati čaj ... Navadil sem se! A prej nisem mogel tega, vedno sem pozabljal, da mi nima kdo nalivati čaja ter sem čakal, da bi ga mati nalila ... Ti, pij ga s kruhom! V culico sem ti zavezal kokoš ... Jaz imam že malo zob in le nekoliko izsesam meso; ne vem torej, kaj bi počel ž njo ... Tebi bo pa dobra za popotnico ... Na železnici plačaš za tako porcijo šestdeset kopejk.“

Grigorij je pil posili čaj ter je gledal neprestano na uro. Toda v sobo je pogledal Nikanor in je dejal:

„Kako je, častita gospoda, ali ne zamudimo vlaka?“

Tedaj je vstal Grigorij, in kakor da se je hipoma spomnil nečesa, je dejal: „Dà, čas je, čas!“ ...

„Spomladi te bom pričakoval“, — je začel oče, — „spomladi je lepo pri nas, vsega je v izobilju! Na ribniku je čoln ... lahko boš ribaril ... Saj te to še vedno veseli?“

„Dà!“

„Na lov pojdeš na race ...“

„Minolo spomlad je bilo teh rac prav...“ je izpregovoril nepričakovano in navdušeno Nikanor, toda Sergjej mu je pokazal na kovčeg, in Nikanor je zgrabil kovčeg in ga je odnesel na sani, ne da bi bil končal stavek.

„Nu, z Bogom!“ je dejal zamolklo Grigorij.

„Treba sesti pred potovanjem... Tako je pač običaj... Sedi, Sergjej!“

Sedli so, potem so nakrat vsi vstali, starček je pomolil pred podobo, stopil je h Grigoriju, prekrižal ga je, ga dolgo držal v objemu ter ga poljubljal, a ko ga je izpustil, je začel težko vzdihovati in je dejal:

„No, Bog s teboj! Srečen pot!... Le pazi, spomladi te bom pričakoval... Piši, kako bodeš živel tam... Ako boš potreboval kaj denarja, se nikari ne ženiraj...“

„Zdrav, Griša!“ je rekel Sergjej in je tudi trikrat glasno poljubil brata.

„To ti rečem, ne jezi se, saj veš, jaz se hitro razvnamem“, je pristavil.

Vsi so šli spremit Grigorija na prag. Vasiljevna je že stala tu. Ko so se še enkrat vsi poslovili od Grigorija, ga je zgrabila tudi ona za roko, ki jo je poljubila.

„Odpusti nam, grešnikom... A sam moli za mamó“, — mu je pošepetala vzpodbudno na uho, in Grigorij je začutil, kako mu je pala vroča solza na roko.

„Nu, poženi!“

Zaškrípale so plaznice sani, zazvonkljali so kraguljčki, in Grigorij se je odpeljal.

„Na Kozjem klancu pazi, Nikanor! Nategni nekoliko vajeti!“ je kriknil starček s pojema-
jočim glasom.

„Dà, nategnem!“ je odgovoril Nikanor, ne da bi se obrnil; udaril je po konjičku, in sani so se zazibale v snegu, kakor da plavajo, hitele so mimo skednjeve, kleti in kolarnic k vratom.

Sergjej je odšel v sobo, oče in Vasiljevna pa sta ostala zunaj. Vasiljevna si je otirala solze z rokavom svoje jope in je šepetala nekaj. A starček je zrl za odhajajočimi sanmi, iz katerih je molela kapuca na Grigorijevi glavi, ter je pomežikoval z očmi, in bilo mu je tako tužno, kakor da je drugič pri pogrebu Marje Feodorovne...

Ko je pritekel konjiček do vrat, se je Grigorij ozrl nazaj. Na pragu je še temnela neka postava; Grigorij je hotel zamahniti z roko, toda bilo je prepozno: prag je zakrilo neko poslopje, in Grigorij ni imel komu mahati...

Ko sta se pripeljala v polje, jima je zapihal oster veter v obraz. Grigorij je pokrnil obraz tesno s kapuco, pustivši le majhno špranjico za zrak, ter je zaprl oči... Železno podkovane plaznice so škripale po snegu, kraguljčki so

vsipali po cesti dež melodičnega zvonkljanja, in poslušaje to nenavadno melodijo, se je začel Grigorij pogrezati malo po malem v nirvano.

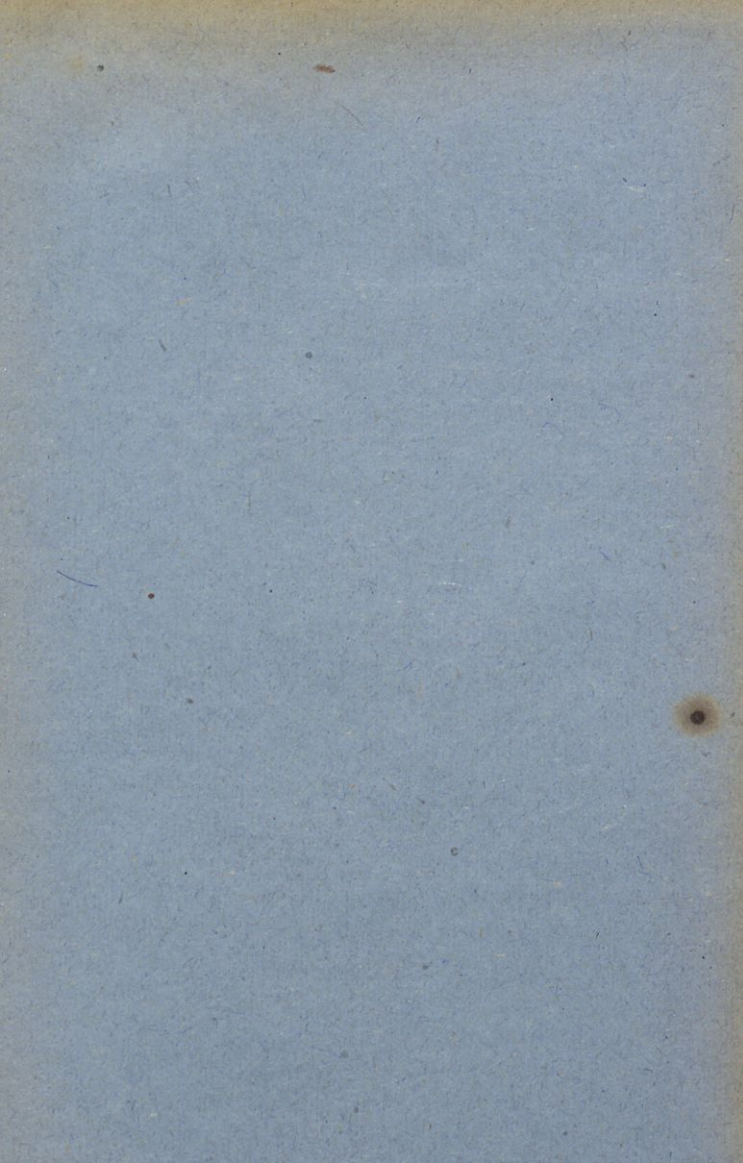
Zdelo se mu je, da se pelje že davno, davno, da se ni nikdar ustavil ter se nikdar ne ustavi, nego se bode vozil brez konca tja nekam...

- Aškerc A.,** *Primož Trubar*. Zgodovinska epska pesnitev. 8°, 136 strani. Broširana 2 K, elegantno vezana 3 K.
- *Balade in romance*. 8°, 155 strani. 2 K, elegantno vezane 4 K.
- *Lirske in epske poezije*. 8°, 160 strani. 2 K 60 h, elegantno vezane 4 K.
- *Nove poezije*. 8°, 222 strani. 3 K, elegantno vezane 4 K.
- *Četrty zbornik poezij*. 246 strani. Broširane 3 K 50 h, elegantno vezane 4 K 50 h.
- *Izmajlov* ☉ *Red sv. Jurja* ☉ *Tujka*. Tri drame. 8°, 113 strani. Broširane 2 K.
- Baumbach R.,** *Zlatorog*. Planinska pravljica. Poslovenil A. Funtek. 8°, 95 strani. Elegantno vezan 4 K.
- Bedének Jakob,** *Od pluga do krone*. Zgodovinski roman iz minulega stoletja. 8°, 270 strani. 2 K, v platno vezan 3 K.
- Brezovnik Anton,** *Zvončki*. Zbirka pesnij, lirskih in pripovednih, za šolo in dom. Trdo vezani 1 K 50 h.
- *Šaljivi Slovenec*. Zbirka najboljših kratkočasnic iz vseh stanov. Druga predelana in za polovico pomnožena izdaja. 380 strani. 1 K 50 v.
- Campe,** *Odkritje Amerike*. Poslovenil Hr. Majar. I. del: Kolumbus, II. del: Kortes, III. del: Pisaro. Ta znamenita, istotako zabavna kakor poučna knjiga slovečega pedagoga kaže, kako naj se vzorno združuje stvarni pouk z moralnim. Vsi trije zvezki skupaj trdo vezani 2 K,
- Cankar Ivan,** *Ob zori*. S podobami (izdelal M. Jama). 3 K.
- Dimnik Jakob,** *Avstrijski junaki*. S 17 podobami. 8°, 126 strani. Elegantno vezani 1 K 80 h.

- Funtek Anton**, *Godec*. Poleg narodne pravljice o Vrbskem jezeru. 8°, 100 strani. Elegantno vezan 2 K 50 h.
- Gregorčič Simon**, *Poezije*, I. zvezek. Druga, pomnožena izdaja. 8°, 160 strani. Elegantno vezane 3 K. - II. in III. zvezek. V platno vezana po 4 K.
- Haymerle dr. Frančišek**, *vitez*, *Životopisni obrazi iz obsega obrta, umetnosti in industrije*. Preložil Anton Funtek. 8°, 100 strani. Vezani 1 K.
- Levstikovi zbrani spisi**. Uredil Frančišek Levec. Pet zvezkov 21 K, v platno vezani 27 K, v pol francoski vezbi 29 K, v najfinejši vezbi 31 K.
- Maister Rudolf**, *Poezije*. Broširane 2 K, vezane 3 K.
- Meško Ksaver**, *Ob tihih večerih*. Povesti. 8°, 291 strani. 3 K 50 h, elegantno vezane 5 K.
- Prešeren dr. France**, *Poezije*. Druga ilustrirana izdaja. 4°. 5 K, v platno vezane 6 K 40 h, v elegantnem usnju vezane 9 K.
- *Poezije*. Ljudska izdaja 1 K, v platno vezane 1 K 40 h.
- Scheinigg J.**, *Narodne pesmi koroških Slovencev*. 16°, 463 strani. 2 K, elegantno vezane 3 K 30 h.
- Sienkiewicz H.**, *Rodbina Polaneških*. Roman, z mnogimi lepimi podobami. 3 zvezki. Broširani 10 K, lično vezani 16 K, v en zvezek vezan 13 K.
- *Mali vitez*. Roman iz poljske zgodovine, z mnogimi lepimi podobami. 3 zvezki. Broširani 7 K, lično vezani 9 K 50 h.
- Stritar Jos.**, *Zbrani spisi*. Sedem zvezkov 35 K, v platno vezani 43 K 60 h, v pol francoski vezbi 48 K 40 h.
- Tavčar dr. Ivan**, *Povesti*. Pet zvezkov po 2 K 40 h, v platno vezani po 3 K, v pol francoski vezbi po 4 K 20 h.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIILNICA

00000465029

28

Lf. 50

